ROMAIN GARY

Dominique Bona

Académie Française
Biyografi Büyük Ödülü

ROMAIN GARY

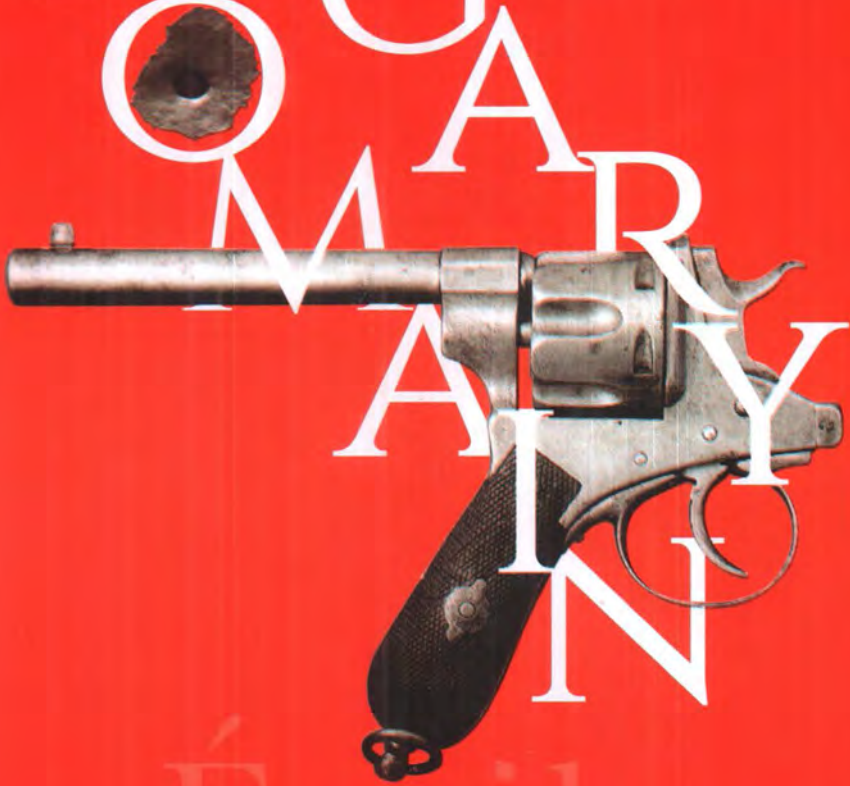

Émile Ajar

Dominique Bona

Türkçesi: Ertuğrul Efeoğlu

tefrika

Académie Française
Biyografi Büyük Ödülü

ROMAIN GARY

(Émile Ajar)

Dominique
Bona

Fransızca Aslından Çeviri
Ertuğrul Efeoğlu

ROMAIN GARY

Dominique Bona

Fransızca Aslından Çeviren
Ertuğrul Efeoğlu

tefrika

Romain Gary
Dominique Bona

Orijinal Adı
Romain Gary

Kasım, 2017

ISBN

978-605-82672-6-8

Fransızca Aslından Çeviri
Ertuğrul Efeoğlu

Editör
Önder Yetişen

Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Tefrika Tasarım

Redaksiyon ve Son Okuma
Ayşe Ceren Çelik - Behlül Berk Parça

Tefrika Yayınları
Adres: Osmanağa Mah. Nüzhetefendi Sok.
No. 18 Kat: 5 Kadıköy / İstanbul
Tel.: 0216 345 83 85
Sertifika No. 30373

Baskı
Deniz Ofset Matbaacılık
Adres: Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi
No. 403/2 Topkapı / İstanbul
Tel.: 0212 613 30 06
Sertifika No. 29652

Kitapta yer alan yazıların yayın hakları saklıdır. Yazılar, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve dijital ortama taşınamaz. Ayıptır.

tefrikayayinlari tefrikayayin tefrikayayinlari

info@tefrikayayinlari.com www.tefrikayayinlari.com

Babama...

Dominique Bona

(29 Temmuz 1953, Perpignan, Fransa)

Roman ve biyografi yazarıdır. Romain Gary adlı yapıtıyla Académie Française'in biyografi büyük ödülünü, Malika adlı yapıtıyla Interallié ödülünü, Le manuscrit de Port-Ébène adlı yapıtıyla 1998'de Renaudot ödülünü almıştır.

Ertuğrul Efeoğlu

(1951, İstanbul)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Marguerite Duras üzerine yaptığı Doktora tezini İstanbul Üniversitesinde Tahsin Yücel yönetiminde gerçekleştirdi. İnönü Üniversitesi ile Uludağ Üniversitesinde görev yaptı. Yıldız Teknik Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalışmayı sürdürmektedir. Milliyet gazetesi ile Milliyet Sanat dergisinden iki ayrı ödül aldı. Dergilerde ve gazetelerde deneme, öykü, eleştiri türlerinde yazılar yayımladı, çeviriler yaptı.

İçindekiler

Bir Paryanın Gençliği 11
Rus Bilmecesi 29
Avrupa Oteli'nde 47
Özgür Fransız Yurttaşı 61
Gökte Serüven 87
Lesley 105
Paris Güldürüsü 113
Karadeniz Kaygıları 119
Ortak Pazar Gemisinin Ambarı 135
Ayı Çukurunda 149
Amerika'da İlk Adımlar 155
"Bay" Blanch 177
La Paz'da Bir Bomba 181
Los Angeles'ın Işıkları 197
Yıldırım Aşkı 217
Boğa ile Akrep 231

Kopmalar 245
Şu Ayrıksı Kuşlar 253
Sığınmalar 269
Hayali İkinci Baba 275
Ak Köpek ile Kara Panter 291
Kadınlar ve Yolculuklar 305
Baron 325
Karnaval 331
Fantastik Bir Güldürü 351
Kendi Ağına Düşen Kişi 373
Çağdaş Başkente Elveda 391
Bir Çocuk-Kadının Ölümü 399
Kendi Gölgeleri Tarafından Büyülenen İllüzyonist 405
Invalides'te Tören 423

Teşekkür 429

"Onun düşü... Bunu bir düşte mi
Görüyor yoksa? Yoksa Yaşamımız
Bir hiç mi, yalnızca bir düş mü?
Gökyüzünün yeryüzüne yaptığı bir şaka mı yoksa?"

Puşkin / Tunç Atlı

Bir Paryanın Gençliği

İnce, uzun boylu, koyu renk tenli, açık renk gözlü, düşlemlerini Baie des Anges'da[1] gezdiren bir yeniyetme. Güney Fransa onu kendine bağlamış. Çocukluğunun korkunç kışlarıyla karşılaştırınca ona cenneti çağrıştıran bir iklimin olağanüstü gösterişini, o iklimin güneşini seviyor. Adı Romain Kacew, on beş yaşında, Yahudi, yoksul, yetim; 1927'de, en çok iki yıl önce Polonya'dan gelip annesiyle Nice kentine sığınmış. Wilno'da, Varşova'da yaşadığı savaşın acı anıları bu kıyı şeridinde, insanı bir serap gibi şaşırtan göz alıcı çevrenin görünümü önünde siliniyor. Côte d'Azur'ün hurma ağaçları, begonvilleri, yaseminleri...

Doğu'da doğmuş olan Romain Kacew, Güney'in bu kentine, krem şanti gibi ak sarayların önüne limuzinlerin prensesleri, dansçıları, sinema ve sahne yıldızlarını getirip bıraktığı, bu hem canlı hem uyuşuk, sevinçli, çiçekli, geveze kente bağlanmış. Burada düşlem, elin uzanabildiği yerde-

1. Fransa'nın güneyinde Nice ile Antibes kentleri arasında uzanan, adını benekli balıklarından (anges de mer) alan koy.

dir, çünkü deniz, gökyüzü ve kentin ışıkları masalsı umutlar yansıtır. Romain'e artık hiçbir şey Akdeniz'in suyunda yüzüp ceket omuzda, kafasında uçuk düşlemlerle dalgakıranın oralarda gezip dolaşmaktan daha güzel görünmez.

Bir İtalyan gibi esmer olmasına karşın, Côte'da insanlar onu hiç ikirciksiz, bir Türk sanırlar. Bakır rengi teni, çıkık elmacık kemikleri, badem gözleri uzak güney ülkelerinin halklarını çağrıştırır hemen. Daha doğrusu bir Moğol gibidir. İnsanı şaşırtan bakışları vardır; açık renk, neredeyse saydam, çok tatlı bir maviyle hareli, ağır gözkapaklarının altına gizlenmiş maviye çalar büyüleyici gözleri, kökeninin gizemini ilk anda ortaya çıkarmaktadır. Romain Kacew yakışıklıdır, ama onun yakışıklılığı Fransa'ya yerleşmiş olan o pis yabancılara özgü bir yakışıklılıktır. Kimi kez bir sövgü duyduğu olur. Geçmişi gizemliyse de sert çizgileri, kalın boynu, iri dudaklı yüzü her şeyini Doğu'dan almıştır. Dahası, mavi gözleri Zaporojeli bir Kazak'ın ya da Cengiz Han'ın gözleri gibi olabilmektedir.

Blazer ceket giyer, boyunbağı takar. Yoksuldur, o yüzden davranışlarına özen gösterir, meteliksiz bir göçmene benzemekten özellikle korkar. Kendine iyi bir delikanlı havası verir, filmlerdeki briyantin saçlı kahramanlara hayrandır, giyim kuşam inceliğini bütünlediğini düşündüğü eski bir İngiliz yağmurluğu alır bit çarşısından.

Nice'te, Shakespeare Bulvarı'ndaki iki odalı bir dairede yalnızca iki ay yaşamıştır. Yurdu bir oteldir, tıpkı kentteki gibi her soydan, her ülkeden gelen insanların yaşadığı Mermonts Otel-Pansiyonu. "Deniz gibi ve aynı zamanda dağ gibi..." der kendisi. Günümüzde François-Grosso Bulvarı olan Carlonne Bulvarı'nın 7 nolu binası, Dante Caddesi kavşağında, krem renkli, ön yüzünde sıradan bir 1900 yazan uzun yüzeyden başka hiçbir özelliği olmayan, yedi katlı kocaman bir yapı. Romain oranın giriş katında, pencereleri küçük bir bahçeye bakan geniş bir oda tutar.

Annesiyle birlikte yaşar. Bayan Kacew bir aile fotoğrafında, ince uzun, iri yapılı ama epeyce zayıf bir kadın olarak görünmektedir. Kırk altı yaşındadır, kırlaşmış saçlarını topuz yapmakta, külrengi ya da açık mor gösterişsiz giysiler giymektedir. Sürekli olarak çok sert içimli mavi Gauloise sigara içmektedir. Boşanmış, belki de dul kalmış bir kadının yarı yas rengini taşıyan giysileri içinde, erkeksiz bir kadındır. Bununla birlikte biricik oğlunu yılmadan yetiştiren, hâlâ güzel bir kadın. Gözleri yeşil. Adı Nina.

Servetini Doğu'ya yatırmış varlıklı bir Litvanyalı olan Mermonts Oteli'nin sahibi, Nina'yı otel müdürü olarak atar. Nina, yoksulluğa karşı sürdürülen uzun bir yarışın sona erdiği o otelde artık kendi evinde gibidir. Sonunda, devrimlerden ve yoksulluktan kurtulmuş olarak, kendisine çatı katında havasız, en küçük odayı ayırırken, oğlunu otele bir prens gibi yerleştirmiştir. Özellikle İngiliz ya da Belçikalı yolcuların geldiği bu uğrak yeri, bu sıradan, bu sade pansiyon Nina ile Romain'in demir atıp yerleşme yeri olan Nice'teki biricik ve gerçek evleri olmuştur. Delikanlı, pansiyona gelenlerin işlerine doğal olarak karışmamaktadır. Arada sırada bavul taşıdığı ya da müşteriye anahtar verdiği oluyorsa da zamanının çoğunu odasına kapanıp kitaplarıyla, defterleriyle geçirmektedir.

Nice'in bir mahallesinde Kiev ya da Saint-Petersburg özlemi yaşatan bu otel, türlü dil ve ağızlarla, özgün renklerle dolu bir adadır. Gezinti yeri Promenade ile Parc Imperial arasında kalan, Ortodoks kilisesi ve çarların eski konutlarının çevrelediği bir alanda, soylu, burjuva, bakkal, avukat, nedime, sanatçı, her konumdan Rus ve hatta Nina'nın tanıdığı bir Grandük, dinsel göstergelerini ve semaverlerini bir araya getirmişlerdir. En varlıklılar yukarılara, kilisenin türkuaz ve altın renkli kubbelerinin çevresine yerleşmişler. En yoksulları beride, denize yakın yerdeler. Mermonts Pansiyonu ikisinin ortasında yer alıyor.

Romain oradakilerle -Çar ordusunun eski subayı Albay Aprelev, yaşlı Bayan Bilderling ya da Prenses Cantacuzen- Rusça konuşur. Prenses Cantacuzen pintilik edip Dante Caddesi'ndeki *Washington* adlı kahvenin üstünde bir yere yerleşmiş, kendisine Windsor Düşesi *Wallis*'in armağan ettiği altından bir dört yapraklı yoncayı boynuna takmıştır. Ama bu sürgünler topluluğunda, Kacew'lerin özgün bir konumu vardır.

Her şeyden önce onlar Yahudi'dir. Bu da kendi aralarında bütün arkadaşlık bağlarının kurulduğu yer olan kiliseye giden ve Rus da olsalar bütün Yahudilere karşı körü körüne güvensizlik ve aşağılama gösteren Ortodoks toplulukların onları dışlamalarına yetmiştir. Onlarla sokakta selamlaşsalar bile, evlerinin kapılarını onlara kapatmışlardır, onları Caucade Mezarlığı'na bile almamaktadırlar. Yahudiler başka yerlere, dağda bir yerlere gömülmektedir.

Romain ve Nina Kacew hiçbir dinin gereğini yapmamaktadır. Deloye Caddesi'ndeki sinagoga da gitmezler. Nüfus kaydına göre Yahudidirler ama kendi dinlerinden olan öbür ailelerle kaynaşmaya çalışmazlar. Nina Kacew sorunu çözmüştür: Tanrıdan söz etmemekte ve kökenlerini anımsatmaktan kaçınmaktadır. Dahası, belki de o kökenleri unutturmaya çalışmaktadır. Romain'e gelince, henüz bir yeniyetme olan Romain, farklılıklarından övünç duymayı bilmemektedir daha.

Nice'teki Ruslar, Rus topluluğu içindeki Yahudiler, Yahudilerin içindeki tanrıtanımazlar... Kacew'ler hiçbir oymağa, hiçbir topluluğa bağlı değildirler. İkisi yalnız başlarına, sürgün kardeşliğinin dışında, birbiri için yaşamaktadır.

Çünkü Nina ile Romain'i öbür Rus göçmenlerden ayıran, dinsel inançlarından çok, onlardaki Fransa'yla bütünleşme arzusudur. Nanssen pasaportu onları hâlâ yurtsuz sınıfına koymaktadır, ne var ki konu komşu Ruslar Büyük Rusya'nın, Rusya'nın görkeminin, Rusya'nın geleneklerinin düşlerini kurmayı sürdürürlerken, Kacew'ler Mosko-

va'yı, Wilno'yu, Varşova'yı unutmak istemektedirler. Geçmişleri, onları ülkelerine özlemden kıvrandırmayacak denli kötüdür. Buraya daha iyi bir yaşam istenciyle gelmişlerdir. Bu yüzden, gözlerini bütün umutlarıyla İnsan Hakları ve Özgürlükleri ülkesinin kendilerine söz verdiği geleceğe dikmişlerdir. Romain kimi kez bulanık bir soy sop duygusuyla damarlarında Tatar ya da Çingene kanının aktığını duyumsasa da başka bir gelecek düşlememektedir. Bir gün gelecek Fransız olacaktı. Aslında istediği vatandaşlığı ona vermekte öyle çok gecikmeselerdi şimdiye olmuştu bile. Sürgüne götüren aşamaları artık anımsamak istemiyor. Romain, geleceğe ilişkin bütün tasarımlardan kopup Nice'e büyük bir sığınma kentiymişçesine üşüşenler arasında, daha o zamandan iyi bir Fransız genci olmuş olarak yerleşmeye çalışmakta ve yitirilmiş ülkelerinden kesinlikle söz etmemektedir.

Nina onu Fransa sevgisiyle yetiştirmiştir. Fransızca konuşmayı ona öğreten, daha Wilno'dayken Fransız ulusal marşı *La Marseillaise*'i kendisine belleten odur. Nina, 1914 ve 1917 yıllarının sıkıntıları sırasında ve Polonya'da yoksunluklar içinde yaşarlarken Fransa'yı imgeleminde hep başarı ve mutluluk düşünceleriyle bağdaştırmıştır. Kendisinin yoksun kaldığı özlemleri, tutkuları oğluna yöneltmektedir. O özlemler, o tutkular öylesine yüksek, öylesine çılgındırlar ki görünüşe göre İspanya'da şato kurmaya benzemektedir. En sıkıntılı anlarda bile Romain'in geleceğinden hiç umutsuzluğa düşmemiştir. Taşkın bir sevgiyle sevdiği oğlunun ilerde öğretim üyesi ya da Fransa büyükelçisi olması için her türlü özveriye hazırdır.

Bu yüksek rütbeleri beklerken, Romain Nice'te hâlâ bir Polonya Yahudisi, toplum dışı pis bir yabancıdır. Lisedeki en iyi arkadaşları, adları Fransızca olmayan Kardo-Sessoëff, Glicksmann ya da Ziegler'dir. Onlar da onun gibi göçmendir. Jeanne d'Arc'ın ve Victor Hugo'nun ülkesinde, Kacew adı da yabancı bir addır. Romain, ayağını Fransa

toprağına basar basmaz kimlik değiştirmeyi düşler. Alacağı öç bir tane değildir.

Yazlığa çıkan Orta Avrupa milyarderlerinin sıkça geldikleri Fransız Rivierası'nın güneşli ve ışıltılı görünümü, daha sert, daha tiksinç bir gerçekliği güçlükle örtüp gizler. Romain Nice'te uzun süre yokluk çekmiştir. Buradaki yoksulluk Wilno'dakinden daha azdır, Varşova'dakinden daha azdır, ama Romain buraya yeniyetmelik yaşında geldiği için, yoksulluğu daha bilinçli olarak, daha hınçla duyumsamıştır. İlk aylarda, ülkelerindeki yıkımlardan kurtarabildikleri semaveri ve birkaç gümüş parçayı satmakta annesine yardım etmek için Nina'ya kentteki sıkıntılarında, eski takılar alınıp satılan yerlerde eşlik etmiştir. Boşuna çaba! Nina ayakta kalabilmek için en düşük işleri kabul etmek zorunda kalmıştır. Kuş-köpek barınağında işe başlamış, orada köpeklerin temizliğini yapmış, ortalık işleri görmüştür. Güzel olduğundan ve yüksek tabakadan bir kadın gibi davrandığından Hotel Negresco'da küçük bir vitrin tutmayı başarmıştır. Orada komisyon ödeyerek otel müşterilerine boyunbağı, fular, parfüm satmış, daha sonra takı işportacılığı yapmıştır. Kendini düşmüş bir Rus soylusu gibi gösterip yaradılışındaki davranış inceliğini de kullanarak ve ayrıca Fransızcada bile edinemediği gündelik konuşma dilini -çünkü Fransızcayı dilbilgisi kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalarak konuşmaktadır- Rusçada kullanıp Rusça ağız taklidi yaparak, satılacak mallarını sergilemek için dört ve beş yıldızlı Winter-Palace, Hermitage, Negresco otellerinin en zengin müşterilerinin kapılarını çalmaya gider.

Çoğu kez para yoktur. Ama Romain açlık nedir bilmez. Nina kendisini etten yoksun tutsa da onun yemeklerinde her zaman et vardır. Nina ona her şeyi adamaktadır. Öyle olmakla birlikte yaşam Romain'e bir anda tehlikeli ve kırılgan gibi, otel kapıcılarının tehditleri karşısında Nina'nın hünerine bağlı gibi görünebilmektedir. Otel Mermonts'da

artık güvendeyken bile, yazgısı, hiçbir şeyden hiçbir zaman zaten yakınmayan annesinin iş yapma gücüne, çalışıp çabalamasına bağlıdır.

Nina şeker hastasıdır, birçok kez hipoglisemi komasına girmiştir, günlerini insülinle açıp insülinle bitirmekte, "Şeker hastasıyım. Beni baygın durumda bulursanız çantamdaki küçük şeker keselerinden bir tanesini lütfen ağzıma koyun. Teşekkür ederim." diye yazan bir etiketi mantosunun yakasına iğnelemeden sokağa hiç çıkmamaktadır. Hastalığı onun ne çalışmasına ne de gülümsemesine engeldir. Her sabah saat altıda ayaktadır, Mermonts'un alışveriş işlerini gören, yemek listesini düzenleyen, odaların dağılımını yapan, az sayıdaki otel çalışanını -işlerin iyi olduğu yıllarda dört kişi- yöneten, hesabı tutan odur. Nina, pansiyonun merdivenlerinden, özellikle de merdivenin bodrum kattaki mutfağı yemek salonuna bağlayan dimdik bölümünden günde yirmi kez döne döne inip çıkarken görülür.

Kapıları Otel Mermonts'a iki adım uzaklıktaki Buffa Çarşısı'ndaki balıkçı, peynirci, manav takımının genç kuşaktan olanları, otelin alışverişi için eskiden her gün gelip alınacakları kendisi seçen Nina Kacew'in yüzünü unutmuşlar. Pantaleoni, Renucci, Buppi, Cesari, Fassoli... Satıcıların tezgâhlara konmuş İtalyanca adları kulağa kendisininkinden daha Fransızcaymış gibi gelmiyordu, ama onlar kendisine bildik tanıdık görünüyorlardı, arkadaş olmuşlardı. Buffa Çarşısı'na renkleri, kokuları, kendisini her günkü işlerin tatsızlığından sıyıran ve Mermonts'un kapalı dünyasından bir parça çıkaran bağırış çağırışları nedeniyle bir bayram yerine gider gibi gidiyordu. Nina'nın yakın arkadaşı yoktu.

Sıkılgan ve dahası yabansı bir kişi olan Romain, kendisine hâlâ küçük bir çocuk gibi boyun eğdiği bu yürekli ve gururlu annenin gölgesinde büyür. Romain'in Rus arkadaşı Kardo-Sessoëff, "Yahudi bir anne; önünde eğilinen ve bas-

kıcı, tuttuğunu koparan ve baskın" diyecektir. Nina başarı kazanması ve kendisini aşması için Romain'i arkasından itmektedir. Romain kendisinden istenileni saygı gereği olduğu ölçüde sevgiyle de yerine getirir. Çünkü Nina'yı güçlük içine çalışmaya tutsak eden adaletsizlikten acı duymakta, ona yardım etmeyi istemesine karşın, onun isteklerini yerine getirmekte kendini yetersiz görmektedir. O, güçlükle ayırt ettiği bir geleceğe doğru uzanan ve oraya nasıl yanaşacağını bilmeyen bir ergendir. Hiç kimseye açmadığı tasarımları ve bir kaygısı üzerine yoğunlaşmış, ciddi bir ergen.

Koşar, yüzer, böyle sporlar yaparak içini boşaltır. Plajda bir deniz sporları kuruluşu olan *Grande Bleue*'nün yüzme hocası onu şampiyon yapmak ister. Gerçekte o, dalgaların üzerindeyken öcünü almakta, hıncını öyle çıkarmaktadır. Epeyce sakıngan, epeyce sakin görünümlü olmakla birlikte, içinde öfke ve şiddet vardır. Bir gün, annesi ödeme yapamadığı için dükkânının kapısını annesine kapatan bir satıcıyı tokatlar. Başka bir günse Nina'ya söven bir bakkalı tokatlar. Son olarak semtteki Rusların kendi dillerinde *enfeksiyon* anlamına gelen *zaraza* sözcüğünden türeterek Zarazoff adını taktıkları bir tefeciyi eşek sudan gelinceye kadar döver. Zarazoff, Kacew'lerden alacağını istemek üzere gelince Romain onun üzerine atılır, onu döver ve sokağa atar. Zarazoff bir hafta sonra öldürülmüş olacaktır! Cinayet işlendiği sırada kendisinin Grasse'taki pinpon turnuvasında bulunduğunu kanıtlayamadığı için polisçe üç kez sorguya çekilmiş olan Romain'in yaşam çizgisi, adli sicil yoluna öylece geçmiş olur.

Romain Kacew, şiddete başvurmasıyla ve umutsuzluğuyla Côte'un başkaldıranları ve genç aylakları ile kendisi arasında kurulabilecek bir benzerlikten daha çoğunu göstermektedir. Arkadaşı Glicksmann'la birlikte banka soyma, hâli vakti yerinde olanlara tiyatro ya da kumarhane çıkışında saldırma planları yapmaktadır... Çok sonra Romain Gary'nin *Grand Vestiaire* adlı romanının anlatı kişisi olan on

dört yaşındaki kindar serseri Luc Martin, Romain Kacew'i yoksunlukları ve hırçınlıklarıyla anımsayacaktır.

Aşırı öfke bir üreteçtir, Nice de Romain'e öfkelenilecek yeni konuları durmadan vermektedir. Tenis oynamayı -tenis bir burjuva sporudur- düşler. Bir kankası ona bir raket vermiş ve oyunun temel kurallarını öğretmiştir. Ama Parc Imperial'daki tenis kulübünün üyelik ödentileri onun olanaklarını çok aşmaktadır, bu yüzden o güzel tenis kortlarına giremez. Büyük yasak! Nina duruma el atar. Bastonuyla Parc'a dek çıkar, soluk soluğadır ama bastonunu elinde bir silah gibi kaldırmıştır, kulüp başkanından, oğlunu kulübe almasını ister. Kuşkusuz, kendisi Romain'in yeteneklerine güvenmektedir... Başkandan oldukça kuru bir karşılıktan başkasını alamayınca ünlü hasır şapkasından tanıyıverdiği İsveç Kralı'na bile bağırıp seslenir. Kral, Côte'a sık sık gelenlerden biridir ve çok iyi bir tenis oyuncusudur. Nina -ilerde Fransa şampiyonu olacak olan- oğlunun davasını savunur. Nina'da hiçbir kompleks, hiçbir sıkılganlık yoktur, tutkuları bu tür duyguları ona yasaklamıştır. Romain'se annesinin tersine utançtan ölmektedir. Kral V. Gustave kendi çalıştırıcısıyla karşılıklı birkaç top çevirmesini ister sonunda Romain'den. Romain, kralın tenis çalıştırıcısıyla karşılıklı top oynarken gülünçtür, ağlanacak durumdadır, debelenip durmaktadır ama yılmaz. Acıya sonuna dek katlanacaktır. Gülüşme sesleri havada uçmaktadır. Kral V. Gustave kımıldamadan bakmaktadır. Bu *gösterinin* sonunda, kulüp başkanını yanına çağırır ve Romain'in üyelik ödentisini kendisinin karşılayacağını söyler. Nina sevinçten uçmaktadır, Romain en iyisidir. Ama Kacew, ayağını Parc Imperial'a hiç basmayacaktır. Stadyuma gidip topu duvara karşı oynayacak ya da plajda hayali bir filenin iki yanında top çalışacaktır.

Öç alma arzusu onu kanatlandırmaktadır. Bir tek tutkusu vardır, o da başarmak, Nina'nın bütün dileklerini yerine getirmek için -çabuk başarmak- ve sonunda, içinde

beslediği sonsuz tutkuların tepesine yükselmek. Annesinin geniş ve verimli imgelemi altın ve ışık görünümlü olağanüstü bir bahçe kurmuştur ona, bu bahçe onların sığınağı, avuntusudur. Romain, Nina'nın gülümsemesiyle kendini koyuverir, içi rahatlar, annesi yarınları betimlerken bir kâhin gibidir. Kendilerini henüz tanımayan bu ülkedeki ün ve servetin varlığını sürekli olarak Romain'e haber vermektedir. Bu ülkede oğlunun kendini sırasıyla büyükelçi, general ya da Olimpiyat Madalyalı bir sporcu olarak göstereceğini öngörmektedir... Sevgi, yaşlanmakta olan, sağlığı kırılgan bu anneyi İskandinav söylencelerinin ışık saçan savaş tanrıçası Walkyrie'ye dönüştürmektedir. Yıldızlara, şansa, Wilno'nun çoktanrılılık dönemi perilerinin koruyuculuğuna inanmakta ve tek bir tanrıya, yani oğluna iman etmektedir. Romain, her şeyden çok sevdiği bu gururlu annenin gözünden düşmemek için olanaksıza karşı bahse girer: Bir gün büyük ve ünlü bir adam olacaktır.

Dünyaya beslediği kin ve yoksulluklarının etkisiyle en öfkeli başkaldırı ve kargaşa nöbetlerini yaşarken, annesine karşı yumuşak ve sevgi dolu olan bu yeniyetme kendisine biçilen yazgının kalıbına girmeye razı olur. Bu kalıp, madalyaların ve üniformaların konformist ve burjuva dünyasıdır. Gambetta Bulvarı'nın bakkalları gülsünler bakalım, o belki de öğretim üyesi olacaktır... Kimi kez öfkeyle soluğu kesildiğinde denize dalmaya gider ve deli gibi yüzdükten sonra yatışmış düşlerle kıyıya çıkar.

Romain Kacew, yeteneklerini tanımlayamamıştır daha, bir değeri olup olmadığını bilmemektedir, ama içi tutkularla doludur. Yönelimlerini bir araya getirip tartacak bilinci yoksa da bütün çarpışmalara hazırdır.

Nice'te gündelik yaşam büyüden yoksun değildir. Shakespeare Caddesi'ne, ardından Carlonne Bulvarı'na, Romain'in okul dönüşlerinde Nina'nın kendisine pencereden salladığı gizemli para ödeme havaleleri gelmektedir. O

küçük mavi kâğıtlar uğurlu günlerin belgeleridir. Nereden ve kimden geldikleri bilinmeyen o havaleler eve biraz bolluk ve bir güven havası getirirler. Nina hafiflemiş görünür, Romain'e sarılır, mavilikten başının dönmesi için gözlerini gökyüzüne çevirir, Çigan müzisyenleri dinlemesi için Romain'i Hotel Royal'e götürür.

Promenade'daki o ak otel her akşam Rus eğlencelerinin gösteri yeridir. Terasta bir orkestra, acımasızlıkların yaşama tutkusundan koparamadığı bir göçebe toplumun eski nakaratlarının özlem dolu, dokunaklı havalarını çalmaktadır. İçki şarkıları, sevgi şarkıları anne ile oğlunu bir coşku ve mutluluk düşlemine daldırırlar. Romain'in yakalayamadığı bütünlük duygusu o zaman ona elle tutulur ve neredeyse içine girilebilir bir şey olur. Yoksunlukları onu daha az bunaltır. Müzik, yeryüzü ağırlıklarından, ilk coşkularını hâlâ engelleyen zincirlerinden onu kurtarır. Anne ile oğul gösteriden sonra denize karşı otururlar. Anne çantasından esmer ekmek ve Malossol hıyarı çıkarır, birlikte mutluluk içinde sessizce yerler.

Rus hıyarı da denilen o salatalıkların şaşılacak etkileri vardır, insana sevinç verip yatıştırır, Çigan şarkıları gibi insanın içine su serpip ferahlatırlar. Romain Gary, köklerinden kopan ve kendisinin bütün göçebeliklerine tanıklık etmiş eski bir dost gibi o salatalıklara bütün yaşamı boyunca bağlı kalacaktır.

Yüzü görünmeyen bir sihirbazın Alaaddin lambası sayesinde Nice'e kimileyin ilginç armağanlar gelir, örneğin Romain'in binip bütün kentte dolaştığı, turuncu renkli, göz alıcı şu Thomann yarış bisikleti gibi. Hiç kuşkusuz Romain, İncil'deki hayırsever Samiriyeli[2]'yi andıran ya da varlıklı bir

2. Yahudilerin Asur kralı II. Sargon tarafından yapılan sürgünü ile bugünkü İran ve Harran bölgeleri civarına gönderilmesiyle sonrasında arkalarında bıraktıkları topraklara Asur kralı tarafından özel olarak gönderilip yerleştirilen halk.

koruyucu olan, kendisiyle hep ilgilenen, onu şımartmaya uğraşan, sonra aylar boyunca Romain'i unuttuktan sonra gizemli öteberisiyle yeniden ortaya çıkan, kim olduğu ne olduğu bilinmeyen o maskeli adamı kendine sormuştur. Nina'nın hangi eski kocası, hangi eski arkadaşı ya da hangi eski sevgilisi Romain'i anımsayabilirdi ki? Para havaleleri Romain'in merakını uyandırmakta, Romain'i silinip giden ya da ona yasak olan yüzlere, belirsiz ufuklara doğru savurmaktadır. Romain, eli açık o gizemli aracı kişinin adını öğrenmeye hiç çalışmadı. Annesine o konuda hiç soru sormadı. Gizemi benimsiyor, yaşamında bir babasının olmayışını yadırgamıyordu.

Mor ya da külrengi giysiler içindeki Nina her türlü süsü püsü bırakmıştır. Kendisini tavlamaya çalışan son çapkınları geri çevirip serbest kalmış, kendini tümüyle Romain'e adamıştır. Çay içmekte, Gauloise sigarasını tüttürmekte, oğlundan başka hiçbir tutku tanımamaktadır.

Oğlu ona Jeanne Lanvin markalı giysiler, pahalı kokular ya da gül buketleri armağan etmek isterdi. Ancak bunlar yerine, okulda aldığı yüksek notlar onun en güzel armağanları oldu.

Romain Kacew Nice Lisesinde iyi bir öğrencidir. Hatta Fransızcada sınıfın en başındakilerden biridir. Daha Fransızcada yeterli değilken ve öbür çocuklarla karşılaştırılınca öğrencilik düzeyinde önemli bir gerilik gösterirken o ünlü kuruma beşinci sınıftan kaydolmuş, ertesi yıl onur listesine girmiştir. Okulun girişindeki camlı panoda 1929 yılında, dördüncü yıl B3 grubu içinde şunlar okunabilir:

Onur Listesi

ANDRÉ Jean, Nice'li
BIZEUL Maurice, Nice'li
DEMAGISTRI Charles, Nice'li
DULEVANT, Edmond, Nice'li
KACEW, Romain, Wilus'lu.

Wilus diye yazılmıştır, ama utkusundan çok hoşnut olan Kacew, Polonya kentinin adındaki yazım yanlışlığını düzelttirmeyi düşünmemiştir. Canı buna pek sıkılmaz. O gün yalnızca, Charles adlı, tarih-coğrafyada birinci, matematikte birinci, fen bilgisinde birinci, Fransızcada birinci olup sınıflarının her alanda en üstün öğrencisi olduğu için Onur Ödülü kazanan Demagistri'yi düşünmüştür. Romain onun elinden ezberden okuma birinciliğini koparıp almıştır gene de. Ezberden okuma, güç derslerden biridir. Romain'in, sesleri kusursuz bir durulukla çıkarma yetisi, doğru tonlama ve elini kolunu uygun biçimde kullanma içgüdüsü, tiyatrodaymış gibi gürleyen parlak bir sesi vardır. Onun Nina'ya borçlu olduğu bu tartışılmaz yetenek, Baudelaire'i ya da Ronsard'ı herkesten daha iyi ezbere okuyan kişinin bir tek Kacew olduğunu, Demagistri'yi bile bir tek Kacew'in geçebileceğini bütün liseye kabul ettirme olanağı verir ona.

İkinci sınıftayken, Nice'li genç bir yazın öğretmeni olan Antony Musso, Romain'in Fransızca sınav kâğıdının tümünü ışıklı sesiyle okur. Romain, 20 üzerinde 17,5 almıştır. İkinci gelen Paul Darmon ise ancak 12,5 almıştır. Romain'in "Fransızcada parlak" öğrenci ünü artık sağlamdır.

Birinci sınıftayken ilk Fransızca kompozisyon ödülünü alır. İşte, gerçekleşen büyük düş! Öğretmeni Louis Oriol bir maluldür. Tekerlekli sandalyesine oturmasına, kürsüye çıkmasına öğrenciler yardım etmek zorundadır. Öğretmen Oriol, 1914-1918 Savaşının yiğitlerindendir, yüreği kadar geniş kültürüyle de bir insanseverdir, Romain'e öğütler verir, kendi yazılarını yazması için onu yüreklendirir, ona XVIII Yüzyıl Avrupasının kapılarını açar. O yıl, 1932'de, lise bitirme sınavlarının ilkini "orta"

dereceyle başarır.

Lisede B Bölümüne yazılır, B Bölümü Moderne Bölümdür, o bölümde İngilizceyi birinci dil, Almancayı ikinci dil olarak okur. Altı yıllık öğrenimi boyunca, son derece iyi olduğu Almancadan yalnızca bir "aferin kâğıdı" alır. Bütün öbür derslerde neredeyse sıfırdır. Adı, kurumun hiçbir ödül çizelgesinde, çok şaşırtıcı bir şey ama beden eğitimi çizelgesinde bile yer almaz.

Felsefe derslerinde, Tours kentinden olan, Brunschwig'in eski öğrencilerinden, üniversite çıkışlı öğretmen Bay Fouassier'nin verdiği dersler, Romain'ni coşturur. Kant'ı ve Spinoza'yı yutarcasına okur ve 1933'deki lise bitirme sınavlarında felsefeden "çok iyi" notuyla başarılı olur.

Romain Kacew hiç Latince okumamıştır ama Roma yazınını bilmekte, klasikleri ezberden okumaktadır. Kendi seçtiği öğretmenlerle söyleşmeyi sevmektedir ama eski soneleri, on iki dizeli trajedi dizelerini ya da Aydınlanma Yüzyılının güzel düzyazılarını okumayı daha çok sevmektedir.

Lisede Romain'in çok az arkadaşı vardır. O, bütün öğrenci topluluklarından uzak duran, yaban bir ergendir. Cepleri küçük cep defterleriyle doludur, ders aralarında ya da matematik, fizik, kimya gibi onu sıkan derslerde cep defterlerine notlar çiziktirir. Bir vaşak kadar yalnızdır. Arkadaşları ona saygı duyarlar. Arkadaşlarından iki ya da üç yaş daha büyük olan Romain'in, yazı yazma yeteneği ve öbürlerini etkileyen bir olgunluğu vardır. Sınıfça çekilen fotoğraflarda Romain uzun boyuna karşın birinci sıradadır, öbürleri onun omzuna gelir. Yetişkin bir erkek gibi, öğretmenlerden daha zarif giyinir. Üzerinde, Alain Fournier'nin romanındaki Grand Meaulnes'ün

çok olgun, çok ağırbaşlı havası vardır. Yakın arkadaşlarının görüşü ortaktır; Kacew'i severler ama onu aralarına almak için uğraşmazlar.

Romain gerçekte kendi iç dünyasında, arkadaşlıklara kapalı yaşar. Nina'nın çılgınlıklarıyla süslü o gizli bahçede, seveceği kadınları, yazacağı kitapları düşünür. Sonsuz düşüncelerden sonra büyük bir âşık ve büyük bir yazar olmaya kendi kendine söz vermiştir artık sonunda. En azından bir Don Juan ve bir Dostoyevski olacaktır! Alçakgönüllülük onun becerebileceği bir iş değildir.

Romain on dört yaşındayken Bayan Kacew'in yer taşlarını haftada bir silmeye gelen Nice'li kız Mariette'i daha ancak yeni yeni sevmeye başlamıştır. Öpüşüp koklaşmaları ona ilk öğreten, Mariette olmuştur.

Lise arkadaşlarıyla birlikte, Paillon'a yakın Saint-Michel Caddesindeki geneleve gitmeye karar verir. Genelev parasını ödeyebilmek için elinde olan ne varsa -tenis raketini, Fransızca ödülü olarak kendisine verilmiş olan Balzac'ın yapıtlarını- hepsini satar ve elinde olmayan -Wilno'dan getirdikleri semaveri- rehine koyar. Ama genelevin eşiğini aşamaz. Hastalık korkusu vardır, özellikle de frengi onun saplantılı korkusudur ve hep de öyle kalacaktır. O da tıpkı peri masallarındaki gibi yaşamın kendisine bulacağı güzel, ideal ve gizemli kadını beklemeyi yeğler.

Annesi onu iki salgına karşı uyarmıştır; biri kesinlikle frengi, öbürü de Çingene kadınlar. Kaldı ki Çingene kadın sözü Rusların uydurduğu anlayışa göre frengi demektir. Yavrusunu koruyan bir dişi sezgisiyle onu ömründe ilk kez Oscar-II Caddesindeki büyük kiliseye götürüp katmerli bir önlemle aziz resimleri önünde ona yemin ettirir.

Romain öyle acelecidir ki romanlarının hep son bö-

lümünü yazarak, yani sondan başlayarak işe girişir. Çekmecelerinde şiirler, öyküler, tiyatro oyunları üst üste yığılır. Her türden, her çeşitten metinleri destan ya da ırmak roman taslakları izler; onların da yalnızca birkaç satırları, hep de son satırları kâğıda geçirilmiş olur. Romain aralıksız yazı yazar. Oğlunun yazmakta olduğu yapıta kendini vermiş olduğu kanısına varan annesinin izniyle kendini sık sık okuldaki yoklama defterine yok yazdırır. Annesinin kendisine armağan ettiği Balzac'ınkine benzer robdöşambrının içinde odasına kapanıp kalın defterlere günler boyu yazılar karalar. O esinli yalnızlıkların içine, elindeki meyve tabakları ve parmaklarındaki Gauloises'ının dumanıyla sessizce ve yardım etme duygusuyla yalnızca Nina girebilir.

Nina, onun çalışmalarını hiç bölmez. Sıkıntılarını ya da kaygılarını onun üzerine hiç boşaltmaz. Ona ayakkabılarını boyamasını bile söylemez. Romain'e verdiği tek ödev, okuması ve yazı yazmasıdır. Romain, daha yeni yazdığı tümceleri annesine okuduğu ve annesin de onun yeteneğinden bir an bile kuşku duymadığı zamanlarda, ortak geleceklerinin, ortak refahlarının sorumluluğunu omuzlarında duymaktadır. Bir eleştiri olsun, bir ikircik olsun gelmez dudaklarına, oğlunun yetenekleri çok yüksektir onun gözünde. Oğlunun bulup yazdığı her şeyden büyülenip kalır. Romain, kendine şiirlerinin basılmış olduğu izlenimini vermek için, onları matbaa harfleriyle harf harf yazar.

> "Kimi kez kısa pantolonumla masaya oturup gözlerimi anneme doğru kaldırdığımda, dünya, sevgimi içine sığdıracak denli büyük değilmiş gibi gelirdi bana", diye yazacaktır *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da.

Dili dolaşan bir âşık, kitapsız bir yazar olarak Romain Kacew, düşlemlerini üzerine geçirebileceği bir roman kişisi arayışındadır. Bütün iç sıkıntısı, gençliğinin bütün ateşi, kibirli ve yoksun yeniyetmelik büyüklenmesi gelip bir ad arayışı üzerinde toplanır, o arayış, düşlenip yaratılan kimliklerden şaşırtıcı bir şiirsel güzellik çıkarır!

Racine'den önce ya da Montherlant'dan önce o adları alamadığına yanar! Shakespeare adına, Goethe adına, Victor Hugo adına imrenir. Bütün gün büyüleyici adlar çizelgesi çıkarır: "Alexandre Natal, Roland de Chanteclerc, Vasco de la Fernaye, Romain de Mysore, Alain Brisard, Romain Cortès..." Akşam o adları onu büyülenmişçesine dinleyen Nina'ya okur. O adlara dalarak yazmaya giriştiği romanı, yarım kalmış öyküyü unutup adları en engin yazgıları övüp yücelten roman kahramanları dizisinden kendine bir yer arar. "Roland Campeador, Hubert de Longpré, Armand de la Torre..."Daha hiçbiri yeterince güzel, yeterince ötümlü değildir. Ortaçağ romanlarında olduğu gibi, Roman Kacew de kendine yabancı bir Meçhul Yakışıklı, bir *Bel Inconnu*'dür daha.

Romain Gary, Nice'te geçen o yeniyetmelik dönemini yapıtlarının içinde kendisinin en özyaşamöyküsel romanı olarak bilinen, ün ve başarı kazanmış bir yazarın görüntüsü altında, eski delikanlının bütün sevecenliklerinin, bütün yaralarının kendilerini gösterdikleri *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da belli belirsiz çizgilerle anlatacaktır ileride bir gün. Bununla birlikte o yapıtta bir yaşamöyküsünün kesin ayrıntılarını aramak boşuna olur. Orada betimlenmiş olan, baştan çıkarıcılıklarıyla ve yoksullukla rıyla Nice dünyasıdır. O öykünün merkezinde yer alan, seçilmiş birkaç bölüm içinde çok sıkılgan bir kalemle be-

timlenmiş bir anne ile bir oğulun birbirinin üstüne titreyen, birbirini sahiplenen sevgisidir özellikle.

Nina Kacew, *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da yeşil gözleri, şeker hastalığı, külrengi mantosuyla görünecektir, ama Romain bu birazcık silik ve son derece dokunaklı görüntüsü dışında onun gerçek tablosunu hiç vermeyecektir. Ne lisedeki yaşamını, onur çizelgesindeki adını ne de Fransızca ödülünü anacaktır. Eski arkadaşlarının adlarını yazmayacaktır. Renkli anlatımında, yaşayabildiği ve hiç kuşkusuz geçmişinin üzerine bile bile belli bir belirsizlik koyduğu olaylar karşısında belli bir geri çekilme göstermiştir.

Öyle olunca, dağılmış anılarının yapbozunu yeniden kurmak için, yeniyetmelik dönemi arkadaşlarının -Pierre Darmon, François Bondy, Sacha Kardo-Sessoëff gibi sınıf arkadaşlarının, Sylvia ve René Agid gibi en yakın arkadaşlarının, Buffa Çarşısındaki satıcıların ya da sözgelimi *Café Washington*'un patronlarının- tanıklıklarına başvurmak gerekecektir. Mermonts Oteli, ön yüzünü bugün de korumaktadır ama artık otel değildir, bahçesi de yoktur. Buffa Çarşısı, genç kuşak satıcılar Bayan Kacew'i de oğlunu da artık pek anımsamasalar bile hiç değişmemiştir. *Club du Parc Impérial* ya da *Hotel Royal* yerli yerindedir. Ve Masséna Lisesi arşivi Roman Kacew'in izlerini, onur çizelgesini, Fransızca ödüllerini doğal olarak saklamıştır.

Bütün tanıklara göre Romain Gary, yaşamının romanında ne bir şeyi çarpıtmış ne de yalan söylemiştir. Annesinin onun adına biraz çılgınca kurduğu hemen hemen bütün tasarımları bir kabuklu hayvanın kabuğunu kırdığı gibi bir gün birer birer gerçekleştireceği, ama sonuçta acı geçen -okuyup yazmaya ve düş kurmaya adanmış- bir yeniyetmeliği, şiirsel bir sisle sarmış olacaktır.

Rus Bilmecesi

Annesi ona oralardaki gibi Roman, Romançik ya da Romuşka diye seslenir.

Oralarda, yani Rusça konuşup Yiddişçe dua eden Litvanya Yahudilerinin uzak Avrupasında, anne ile oğlunun içgüdüsel olarak tabuya dönüştürdükleri, halklarına karşı çok sert, sefalette ve gaddarlıkta oldukça cömert olan Doğu'nun o geniş ovalarında. Anne ile oğul, geçmişlerini akıllarına hiç getirmezler, Nice'ten önceki yıllarını utanç dolu bir sessizlikle içlerinde saklı tutarlar.

Ailenin beşiği, Kara Toprak'taki Tuksor ile Kura'nın birleştiği yerde, Moskova'nın beş yüz kilometre güneyinde, eskiden Litvanya'ya ait olan bir toprakta, Kursk'tadır. Bakkal, hububatçı, dokumacı olan Owczinski ailesi orada çoktandır geleneksel ticaretle, zanaatla uğraşmaktadır. *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'ya göre, Nina'nın babası saatçi olmalıdır. Nina da 1883'te orada doğar ama bir başkaldırma eğilimiyle kendini tiyatroya adamak için on altı yaşındayken

atak bir davranışla ailesini terk ederek toplumsal çevresinin göreneklerini ilk o yıkar.

Nina o sıralarda her akşam Ostrovski'nin, Gogol'un dramlarını ve kendisinin son gözbebeği olan Anton Çehov'un içli güldürülerini alkışlamaya giden, boğazına düşkün, tutkulu bir halkın yaşadığı, büyük bir tiyatro ateşinin yandığı Moskova'ya çıkmak ister. Halk kesiminden, burjuva kesiminden Moskovalılar Büyük Tiyatro, Mali Tiyatro, Tiyatro Korch, Halk Tiyatrosu gibi ya da Stanislavski ve Nemiroviç Dançenko'nun gelip kurdukları ve gönderinde Çehov'un ak martı flaması dalgalanan, birincilere göre öncü tiyatro olan ünlü Artistik Tiyatro gibi özel tiyatroların ve imparatorluk tiyatrolarının salonlarını doldurmaktadırlar.

Nina, Büyük Rusya'yı dolaşan tiyatro kumpanyalarından birinde rol alır, şatolarda, samanlıklarda, köy meydanlarına kurulan cambaz tiyatrolarında oynar. Mesleğini kendi kendilerini yetiştiren amatörlerle birlikte -onların aralarındaki en görgülülerin öğütlerine uyarak taşradaki illerine arada sırada turneye gelen Moskova ve Saint-Petersburglu kadın oyuncuların ses ve sahne davranışlarına öykünerek- öğrenir. Özgür bir kız, bir çingene kızı gibi hokkabazların gezgin yaşamını sürdürür. Şarkı söylemeyi, dans etmeyi, istediği gibi ağlayıp gülmeyi bilir, rollerini ilerde bir gün bir Iermolova, bir Fedotova olmayı düşleyerek yollarda öğrenir. Kursk'taki zanaatkâr ailesinin gözünde o, utanç verici bir duruma düşmüş, birer küçük fahişe, büyük birer orospu olan tiyatrocu kadınların potinlerine yapışan bir pislik olmuştur. Nina sokak soytarılarının ayrıksı düşlemlerini küçük burjuva sınıfının saygınlığına yeğlemiştir. Elinde değildir, tiyatro onun kanındadır.

Yeşil gözlü bir esmerdir, saçlarını ortadan ikiye ayırıp açık tenli, çıkık elmacık kemikli yüzünün iki yanına tarar. Boylu boslu, zarif, ince belli, dolgun göğüslüdür; daha o zamandan baca gibi sigara içer, parmaklarının sararmaması

için en uzun ağızlıkları kullanmaya özen gösterir yalnızca. Böyle sigara içmek Rusya'da ne bayağı kaçar ne de özgün bir şeydir, çünkü her sınıftan pek çok kadın, sofrada, yemek yerken bile, sokakta, herkesin içinde, hiç sıkılmadan, Ukrayna ya da Volga tütünlerini parmaklarıyla sararak sigara içer.

Nina'nın oyunculuk yeteneği gerçekten de vardır; işte onu sonunda Moskova'da, tam da savaş öncesi, Fransız Tiyatrosu sahnesinde Lope de Vega'nın *Bahçıvanın Köpeği* adlı oyununun kadın başrolü genç Belflor kontesi Diane rolünde görüyoruz. Rolünü, salt seçkin görünmek ve Moskova'nın en şık tiyatro salonlarının sahnelerinde görünmek için öğrendiği Fransızca dilinde oynamaktadır. O sahnelerde, sözü, kendisini ikinci planda, gölgede bırakan yıldız oyunculara veren hizmetçi kız rolünde oynar çoğu kez. Büyük on yedinci yüzyıl Fransızcası konuşsa da, en iyi rolü olan *Umudun Batışı* oyunundaki Rosa rolünden daha ileriye gidemeyecektir.

Sahnede kullandığı adıyla Nina Borisovskaya, herhangi bir üstün başarı kazanamamış, silik bir oyuncudur. Ama yakında anne olacak ve en güzel rolünü öylece oynayacaktır.

Romain 8 Mayıs 1914'de, Moskova'da doğar. Nina, ikinci kocası Lebja Kacew'den Romain daha doğar doğmaz boşandığı için, Romain'e o hayalet babadan tek hatıra olarak kalan ve bir Yahudi soyadı olan Kacew soyadını alır. Romain kendisinin gerçekten de Kacew'in oğlu olup olmadığını hiçbir zaman bilemeyecektir.

Romain'e babasından hiç söz edilmez, sorduğu sorulara kaçamak yanıtlar verilir. Kalıtım açısından annesininkinden başka kesinlik taşıyan bir yanı olmayacaktır hiç. Nina o biricik çocuğunu, bir çocuk-anne gibi, hiçbir erkek desteği olmadan, yalnız büyütecektir. İkisi daha ilk günden bir çift oluşturur.

Nina yaşamını, çocuğuna hem bir bakıcı tutmaya hem de onun giyim kuşamını karşılamaya yetmeyecek ölçüde kıt

kanaat kazandığından, alacaklılara, uğursuzluk habercisi kapıcılara karşı hemen bir savaşım başlatır, "ödeme emri" anlamına gelen Almanca *wechsel* sözcüğü diline pelesenk olur. Evlere ders vermeye gider, en önemsiz rollerde bile oynamak için bütün sahne önerilerini kabul eder. Savaş çok sefil bir gelecek başlatsa da, Devrim, Nina'nın tiyatroculuk yaşamını kesin olarak yıkacaktır. Gene yollara düşer, ama bu kez sokak soytarısı arkadaşlarının arasında olduğu gibi kaygısız ve başıboş değil, bu kez yapayalnız, kimsesiz, çocuğu kucağında, kargaşadan ve açlıktan gözü korkmuş olarak yollardadır.

Romain, Moskova'yı Çarın tahtından düşmesiyle birlikte 1917 Martında bir hayvan vagonunda terk ettiğinde kenti bilemeyecek denli küçüktür. Boynunda, tifo bitlerine karşı en büyük en etkili önlem olarak kâfur bir gerdanlık vardır.

Trenleri, on sekizinci yüzyıldan beri Vilnius adıyla bir Rus kenti olan ama o sıralarda General von Eichhorn komutasındaki Alman birliklerinin işgali altında bulunan, Litvanya'nın başkenti Vilna'da durur. Nina artık daha öteye kaçamaz, Paris'ten Berlin'e dek bütün Avrupa atçılcr içindedir, Polonya sınırları aşılamayacak durumdadır. Vilna, sürgün yolu üzerinde onların ilk durağı, ilk sığınağı olur.

Romain Gary, Moskovalı kökeninin üzerine bir çizgi çekip Vilna'da doğduğunu belirtecektir. Lehçenin yazım kuralına uygun olarak "Wilno'da doğmuş" diye yazacaktır her yerde.

Üzerine değerli taşlar takılmış uzun mantosu içindeki bir Bakire Meryem yontusunun yeni gelenleri karşıladığı güneydeki Tanyeri Kapısı'ndan Botanik Bahçesi'ne ve kuzeydeki Saint-Stanislas Katedrali'ne varıncaya dek içinde yüzyıllık ağaçlar bulunan Tiyatro Alanına değin, taşları biçimsizce döşenmiş, kıyılarında ağaç kaldırımlar uzanan dar sokaklar onların önüne kümes gibi evleri ve Ortaçağ sonunun büyük kiliseleriyle, küçük dükkânları ve görkemli

otelleriyle eğri büğrü bir uzam çıkarır. Evlerin kimilerinde düne dek oralarda oturmuş olan Polonyalı ya da Rus ailelerin kartal simgeleri vardır daha. On altıncı yüzyılda Ukrayna'ya, Belarus'a dek uzanan bir imparatorluğun başkenti olan Vilna, göz kamaştıran parlak zamanlarından pek az ışık koruyabilmiştir. Nina'yı, Romain'i kabul eden, havan toplarıyla delik deşik olmuş, bir patates için dilenecek denli çökmüş yalınayak başıkabak çocukların doldurduğu ölü bir kenttir.

Prens von Isenburg-Birstein yönetimince ele geçirilip Almanlaştırılan Vilna, işgalcinin despotluğu yüzünden, buğday tarlalarının, besicilik yapılan otlakların göbeğinde açlıktan can çekişmektedir. Dört yüzyıl boyunca Polonyalı, onun ardından üç yüzyıl boyunca da Rus olarak yaşadıkları için işgalciler konusunda uzun bir geçmiş deneyimi olan kent halkı, kent yeniden ele geçirilince oluşan bu yeni kargaşadan sağ çıkabilmek için savaşım vermektedirler.

Bayan Kacew ile oğlu doğuda Şato'ya dek çıkan, on sekizinci yüzyıla dek Wilno başpiskoposlarının görkemli konutuyken önce genel valilik makamının sonra da imparatorların sarayı olan konutun yer aldığı kentin en varlıklı semtinde Büyük Cadde'de Wielka-Pohulanka sokağının 16 nolu evine yerleşir. Nina, bir getto olmamakla birlikte gelenekleri, görenekleri, alışkanlıkları, ayrıksı giyim kuşamları, yasaları, duaları olan merkezdeki ve güneydeki semtlerde kent halkından ayrı yaşayan Yahudi çevresine sırtını kesin olarak döner, Katolik ve Yunan Ortodoksu olan eski burjuva çevreye sık gitmeyi yeğler. Kendisinin kesinlikle konuşmadığı Yiddişçeyi Roman'a da öğretmeyecektir, çünkü bu dil ona yoksulluğu ve Yahudi kırımlarını çok fazla anımsatmaktadır. Duygu ve düşüncelerini yalnızca Rusça ve Fransızca dile getirir.

Wilno'nun Yahudileri yalnızca Yahudi mahallelerinde oturmamaktadırlar. Litvanya kendilerine ayrıcalıklar,

yaşama ve zenginleşip gelişme hakkı verdiğinden beri kent nüfusunun yarısından çoğunu oluşturdukları bir Yahudi kenti olan bütün Wilno'ya yerleşmişlerdir. Ne var ki Kacew soyadı, sert geçen Yahudi karşıtlığı yıllarının etkisiyle Wilno'da bile taşınması güç bir soyadıdır. Çünkü kent nüfusunun yarısı Yahudilere karşı duyulan kin ve nefret geleneğini sürdüren Polonyalılardan, Almanlardan ve Ruslardan oluşmaktadır.

Romain Gary, çocukluğunu anlattığı Şafakta *Verimiş Sözüm Vardı*'da ne Rus Devrimi'nden -Devrim'in adı bile geçmez- ne de Dünya Savaşından söz eder. Wilno'nun büyük yoksulluğu üzerine, Yahudi karşıtlığı üzerine ve korku üzerine hiçbir şey söylemez. Her biri kankası olan kırmızı suratlı maskara sokak çocukları içinde güleç bir çocuk resmi biçiminde çizer kendini. Michka'nın pastalarını, annesinin müşterileri olan güzel burjuva kadınların giysilerini betimleyerek yazar. Gıcır gıcır bir bisikletin üzerinde kentte gezip dolaşmalarını anlatır, diksiyon, güzel yazı, dans, eskrim, şarkı, atıcılık derslerini veren, çar çocuklarını eğiten öğretmenlerin sayısına denk düşecek sayıdaki eğitmenlerinin adlarını sıralar.

Bu konuda yalan mı söylemektedir? Ama neden? Savaş ortalığı kasıp kavururken, Devrim yaklaşırken ve Wilno açlıktan can çekişirken, yoksul bir göçmen çocuğunun erinç içinde yıllarca yaşayabildiği Wilno'nun bir huzur limanı olduğuna, onun yazılarını okuyunca insan inanacak gibi olur.

Yoksa Bayan Kacew kendisine özel olarak gerilen bir kol kanada mı kavuşmuştur? Kendisine yardım edecek güçlü, oldukça etkili, oldukça varlıklı bir tanıdığı mı vardır? O, işi gücü olmayan, yalnız bir kadındır, anne olmasına karşın çok güzeldir; elindeki bütün serveti, oğlu için ne pahasına olursa olsun, neye patlarsa patlasın güçlüklerden sıyrılmayı emreden müthiş iradesi, demir leblebi kadın iradesi yanında, belki de o güzelliğidir.

Yoksa oğluna sunduğu yaşamda oğlu yalnızca tatlı, iç açıcı renkler görsün diye onu soğuktan, açlıktan, korkudan koruyarak gurk tavuklarınkine benzer bir annelik sevgisiyle çocuğundan pis bir gerçeği mi gizlemektedir yalnızca? Nina, oğlunun hiçbir şeyinin eksik olmaması için kendisi her şeyini yitirmiş olabilir.

İnsanın dünyayı annesinin gözleriyle algıladığı o üç, dört, beş ve sonra altı yaşlarındaki saf Romançik'i eteğinin altına alıp onu bir karınca gücüyle Wilno'nun bataklığında "tarih"ten korurken Nina'nın tek başına canının çıkmış olması olasıdır.

Nina dikiş diker, çıkrıkta şapka yapar. Romain Gary'nin, *Paul Poiret'nin* şubesi Yeni Ev ürünü diye sözünü ettiği o şapkalar öyle ahım şahım şapkalar değildir herhalde, ama işi, dışarıdan ev işi alan bir terzi kızın işi gibi süreklidir, bitkin düşürücüdür. Nina'nın küçük ticarethanesi ola ki Brest-Litovsk Barışı'ndan sonra iki ya da üç çırak çalıştırmaya varacak denli verimli olabilmiş ya da büyüyebilmiştir. Gary, diktiği giysileri, yaptığı şapkaları satmak için Paris Fransızcasıyla ağız kalabalığı yaparak yeteneğini kullanan, övüngen, kurnaz bir Nina portresi çizecektir. Gary bu konuda abartmayacaktır, Nice'lilerin iyi tanıdığı Nina'nın bir inceliği, bir yeteneği vardır; sıradışı kişiliğini çevresine de hissettirir. Rus çılgınlığı altında sürgünlüklere, yoksulluklara karşı koyma yeteneği olan, kafalı bir kadındır Nina.

Romain Gary, burjuva bir anne tarafından değil, gençliği savaş ve Devrim'e ve herhalde uğruna bir çılgın gibi iflahı kesilircesine çalışmak zorunda kaldığı bu oğlana kurban edilmiş, aklı başında, sağlam bir anne tarafından, sevgisi güçlü ama sert bir Yahudi anne tarafından yetiştirilecektir. Otuz beş yaşındayken saçları kırlaşmış, etleri dökülmüştür. Gary onun hep yalnızca yeşil gözlerinin betimlemesini yapacak, yalnızca bir kez, *Söz*'ün bir bölümünde onu hasta, yaşlı bir kadın imgesiyle resmedecektir.

Romain Gary geçmişi üzerine yalan söylememiştir. Hiçbir şeyi uydurmamıştır. Daha çok, kendisine acı veren iğrenç, çok çirkin bir gerçeğe değişik bir görünüm vermiştir. Öykü anlatırken anlattıklarını güzelleştirir, pudralar, süsleyip püsler, kendi yaşamını pullarla donatır. Her şeye şiirsel bir anlatımla büyü kattığı sıralarda, bir yalancı olmaktan çok bir illüzyonistdir.

André Malraux da bir banka memurunun oğluyken, kendinden bir bankerin oğluymuş gibi söz ederdi. Hiçbir babanın oğlu olmayan Romain Gary'ye gelince, o da kendine, kesin olmamakla birlikte görünüşe göre bir sessiz sinema yıldızı olan Ivan Mosjukin'i baba olarak alacaktır.

Bir roman, *Serge Baba*, *Maça Kızı*, *Kean*, *Moğol Aslanı*, *Ateş Mathias Pascal* filmlerinin o kahramanı çevresinde, kesin olmamakla birlikte, böylece oluşmaya başlar. Başı göklerde, ulu bir söylence prensinin inceliği içindeki Ivan Mosjukin, Orta Volga'daki Penza'nın eski soylularından toprak sahibi bir ailenin oğlu olarak doğmuş olan, doğal ve gerçek olmaktan çok, Jules Verne'in Rusya'yı baştanbaşa geçen anlatı kişisi Michel Strogoff'u andıran, şövalyelere, geçmiş zamanlara özgü, büyüleyici bir kişilik oluşturur. Onun sahneye koyucuları olan Çareviç, Gonçarov, Çardinin ve Bauer, ona yalın kılıçlı Kazakları, Puşkin'den, Gogol'den, Dostoyevski'den sahneye uyarladıkları romantik kahramanları yorumlatırlar. Döneminin en ünlüsü olan bu oyuncunun bütün çekiciliği, açık mavi renkli opal gibi yarısaydam gözlerindedir. Şeytan işi yay gibi kaşlarının altındaki Viking gözleri, Doğululara özgü yüzüyle birlikte daha da büyüleyici, teni Moğolistan'dakiler gibi koyudur.

1889 doğumlu olup Nina'dan altı yaş küçük olan Ivan Mosjukin, Nina'yı, savaş öncesinde, onun Moskova Dramatik Tiyatrosu'nda oyunculuğa başladığı günlerde tanıyabilmiştir. 1917 Devrimi'nde, Rusya'da yetmiş filmde oynamıştır, halkın taparcasına sevdiği sinema oyuncusudur.

Rusça konuşmaktadır ve yirmili yıllarda Fransa'da sürgünken bile yalnızca Rusça konuşacaktır. Nina'nın, sinemada Mosjukin'i düello yaparken ya da aşktan ağlarken görmek için oğlunu sinemaya götürmesinin özel nedenleri var mıdır acaba, yoksa her şeyden tümüyle yoksun kaldığı bir yaşamda bir parça düşlem mi aramaktadır?

Roman, doğumuna ilişkin bir gizin kendisinden inatla saklandığını çok erken yaşta ayırt eder. Wilno'da bir çocuk bisikleti, Nice'te para havaleleri ve sonra turuncu bisiklet gibi, gizemleri anlaşılamayan armağanları gökten iniyorlarmış gibi algılar. Ola ki kendisinin uydurduğu bir sahneyi de unutmak istemez. O sahnede, filmlerdeki Çerkezlere benzeyen çok yakışıklı bir adam, çok çarpıcı sarışın bir kadınla birlikte annesini ziyarete, Wielka-Pohulanka Caddesi'ne gelmektedir. Adam, Roman'ın bisikletleri kadar gıcır, sarı bir araba kullanmaktadır!.. Mosjukin o yıllarda Fransa'ya daha yeni göçüp geldiği için, Roman'ın anlattığı öykü pek inandırıcı görünmemektedir. Üstelik 1919'da, 1920'de, o delilik yıllarında, Doğu'nun geniş ovasını onun arabayla geçtiğini kolay kolay düşünemeyiz... Romain Gary, Mosjukin'i Nice'te sık sık görmeye gittiğini, onu çoğu kez *La Grande Bleue*'nün önündeki masalarda otururken bulduğunu ve hatta oyuncunun Otel Mermonts'a birkaç gece geçirmeye geldiğini anlatmıştır. Gary'nin eski arkadaşlarından hiçbiri bu güzel öyküyü de Mosjukin'in ikinci düzeyde rol aldığı, Jacques de Baron'un 1936 çevrimi *Nitchevo* filminde Gary'nin figüran olarak göründüğünü ileri sürdüğü katkıyı da doğrulayamayacaktır. Bugün artık yitip gitmiş olan Mega-Films Productions ve filmin yapım direktörü Oscar Dantziger, figüranlarının bir dökümünü saklayamamışlar... Romain Gary'nin anılarını, oldukça bilinçli bir biçimde oluşturulmuş bir belirsizlik bürüyecektir.

Mosjukin, yükseklerde uçan o büyüleyici kişi, Nina ile oğluna en azından oynanması kolay bir oyun bırakmıştır.

Şöyle: Nina üzgünken, yaşam kararmaya yüz tuttuğunda, hiçbir şey yolunda gitmediğinde, oğluna bakar ve ondan gözlerini gökyüzüne çevirmesini ister yumuşakça. Romain bir açıklama beklemeden denileni yapar ve ışığa çevrilmiş gözlerini dakikalarca kocaman açık tutar. Nina o gözlerden kendine cesaret çekip alır, yeni bir mutluluk edinir. Roman, bakışlarında biraz büyü ve çok çok etkileme gücü olduğunu daha küçük yaşlardan bilmektedir.

Gary ile Mosjukin arasındaki, Roman ile Ivan arasındaki dış görünüm benzerliği olağanüstüdür. İkisinde de aynı doğulu yüzler, aynı açık renk gözler vardır. Aynı koyu esmer cilt, aynı kaşlar, çıkık elmacık kemikleri, geniş ve yuvarlak alın. İkisi de aynı Slav ve Asyalı uzaksallığı, -açık renk gözlerin yasak ya da yabanıl cinsel birleşmeleri, bir Viking tecavüzünü ya da bir Çingeneyle yatmışlığı da çağrıştırdığı- Doğu'yla karışmış bir kan taşıdıklarını göstermektedir. Her ikisi de Rus topraklarını egemenlikleri altına almış olan Cengiz Han'ın ya da Timur'un ordularındaki Tatar savaşçıların boylarını, yanık benizlerini anımsatmaktadır. Onların, Altınordu Devleti'nde ortak ataları olmuş olabilir.

Ivan Mosjukin Yunan Ortodoksu olsa da, doğduğu Volga, Tatar kökenlilerin bölgelerinden biridir. Romain Kacew aynada kendine bakarken o öyle şaşkınlık veren ve kesinliği çok tartışılabilir soyağacını yorumlamakta hiç güçlük çekmez. Ayna ona, Yahudi olmaktan çok bir Moğol'un, bir Doğulunun yansısını gösterir.

Gary'nin Bac Caddesi'ndeki odasında masasının üzerinde duran yaldızlı bir çerçeve içindeki Mosjukin fotoğrafı aynı yanıtsız soruyu sonuna dek sorup duracaktır.

Çünkü Roman Kacew şampanyaların içildiği ya da bunalıma düşülen bir gecenin, rastlantıyla gelişiveren bir birleşmenin oğludur belki de yalnızca. O pek güzel, o pek canlı Nina'nın bir sevgilisi herhalde olmuştur. Bir prens, bir burjuva, bir sosyete adamı, bir serüvenci, toprak sahibi bir

Rus soylusu... bütün olasılıklar akla gelebilir. Karabasanlar da bu olasılıkların içinde. Bunlar da kuşkusuz insanın "hiçbir adam"ın ya da "herhangi bir adam"ın oğluymuş gibi kendinden kuşkulanmasına yol açan şeylerdendir. Ama bunlar, Roman'ın kendini kesinlikle koyu bir Yahudi olması gereken, sıradan, herhangi bir Kacew'in oğlu olarak bilmesinden -gerçi Roman, soylu, şerefli bir Beyaz Rus olan Mosjukin'in sisli belirsizliğine kaçmayı yeğlerdi ama- daha iyidir.

Nice'te, Gary'nin bir gün kendisiyle -İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşmuş- Özgür Fransız Güçleri içinde karşılaşacağı ve iyi bakılınca onda aileden bir hava olarak bir benzerlik bulabildiği, hava kuvvetleri şövalyesi General Édouard Corniglion-Molnier'nin nikâhsız bir evlilikten doğmuş kardeşi olduğu dedikodusu çıkar. Nina savaş öncesi Nice'ini ve Paris'ini iyi bilir. Maxims'de dans etmiştir. Gary, Moskova'da olduğu kadar -ününün doruğundaki bir oyuncu babadan gelmekten pek de az şiirsel olmayan ve daha az bir olasılık da göstermeyen bir kökenden- Paris'te de ana karnına düşmüş olabilir.

Yumurcak, Wilno'da, her zaman barınacağı tek ocak olan bir kadının, annesinin kanatları altında yalnız büyür. Okula gitmez. Belki de Yahudiler ile Polonyalılar arasındaki kaçınılmaz ayrımcılıktan sakınmak için, Bayan Kacew Roman'a Rusça ve Fransızca okuyup yazmayı öğretir. Roman'a yoksul işçilerin konuştukları Yiddişçeden çok, aristokratların dili olan Fransızcayı öğretmeyi yeğler. Ona Çarlarınkinden çok Jeanne d'Arc'ın ya da Napolyon'un yaşamlarına ilişkin ilk tarih bilgilerini yüksek sesle okuyarak verir. Roman yedi yaşındayken Fransız ulusal marşı *La Marseillaise*'i ezberden okumayı bilir. La Fontaine'in fabllarını, Victor Hugo'nun birkaç dizesini bilir. Fransızca, Nina'ya oyunculuk yaptığı o güzel geçmişini anımsatmaktadır ayrıca. O yüzden Nina tüm özgürlüklerin ve yaşama tadının

toprağı olan ve geleceklerinin orada olduğundan emin olduğu bir Fransa'nın safça düşlenmiş bir imgesini kutsallaştırır.

Nina oğlunu en iyi biçimde yetiştirmeyi ister, ona her türlü şansı vermeye kendini adar. Roman'ın, kafasındaki ideal erkek olan "sosyete adamı" olması için hiçbir şeyi esirgemez, ona dans etmeyi, kadınların elinin nasıl öpüleceğini öğretir... Roman, akşamları Nina'yı kollarına alıp yerdeki parkeyi dolduran dikiş ipliklerinin üzerinde, *Tango Milango*'yu, *Güzel Mavi Tuna* valsini ıslıkla çalarak bir... iki... üç... diye dans adımları ata ata üstün nitelikli bir dansçı olur. Nina sigarasını söndürür, dansı bir Boni de Castellane'a yakışır kusursuzlukla elini öperek bitireceğinden kıvanç duyduğu küçük oğlunun kollarında düşlere dalar. Roman daha o zamandan Fransız çapkını rolünü oynar, ama bu rol onu bütün gün Lehçe konuşmaktan, Nina çalışırken mahallenin çocuklarıyla koşturmaktan ve salgın hastalık korkusuyla annesinin yemeyi kendisine yasakladığı karpuzları araklama işinden alıkoymaz. Tanyeriyle birlikte kültür eğitimini anadili Rusçayla, kabul edildikleri ülkenin dili Lehçeyle ve muştular söyleyen yarınları kurmasında Nina'ya yarayacak olan Fransızcayla alır.

Roman'ın yüreğine kök salan ilk doğa görünümü, bir ormandır. Söylencelerdeki gibi, ama Wilno'yu kuşatan, Litvanya kadar yaşlı iri meşeler, gürgenler gibi gerçek ağaçların yükseldiği, sık ağaçlı, karanlık bir orman. Çocuk bu ormanın karanlıklarından korkar, ama ormanın gizemlerine, öyküsüne ilgi duymuştur. Ormanın koruduğunu, orman sayesinde insanın en kötü canavarlar olan Teuton atlılarından, Kazaklardan kaçıp kurtulabildiğini bilmektedir. Nina onu orman boyunca inen buharlı gemiyle Werki'ye dek götürmek istediğinde, annesinin eşliğinde ormanın kıyısında tehlikeleri göze alarak ormanın gizemini azar azar ortaya çıkarır. Tarihe düşkün olan annesi, Rus masallarından bile-

bildiği, çocukları ve kuşlarıyla birlikte içinde ağaçların konuşmayı, şarkı söylemeyi bilip ağladığı yerel peri masallarını Babas Yagas'a hemen eklemiştir. Oğluna, insanların en çirkin kusurlarıyla, aptallıklarıyla, kör tutuculuklarıyla ya da korkaklıklarıyla oyun oynayan kötü ruhlu orman perileri ve cinlerle birlikte ormanda yaşayan, yıldırımlarla ve gök gürültüleriyle silahlanmış *Perkunas* adlı çok korkunç bir tanrıyı anlatır. Uzun süre yaban kalmış çoktanrılı bir ülkenin bütün tanrılarını yeniden bir araya getirip onları oğlunun gözlerinde canlandırır.

Litvanya'nın o eski imgeler evreni, küçük Roman'ın gecelerine beşik olmuş, onu yoksulluğa, kin ve nefrete karşı avutmuş, çevresine peri masallarının koruyucu ve büyüleyici perdesini örmüş olabilir. Çocukluğuna yoldaşlık eden düşsel anlatıların içinde, baskı altında ezilmiş bir bölgenin saf bilgeliğinden bir parçayı, bölgenin totemlerini ve yaban orman sevgisini, bilincinde olmadan özümler. Her şeyden önce Rus olmasına karşın, Wilno'ya Lehçedeki adını (Vilna Litvanyalıların kullandıkları addır) vermeyi sürdürmesine karşın, bir gün dönüp kavuşacağı doğa parçası, çocukluğunun hem cana yakın hem de sıkıntıyla dolu olan o görünümdür.

Litvanya ormanı onun ilk romanının dekoru olacaktır. Otuz beş yıl sonra buraya yeniden gelecektir, ama bu kez son romanı için. *Avrupa Eğitimi*'nden *Uçurtmalar*'a dek buranın anılarını hep koruyacaktır. Bayan Kacew'in biraz alçakgönüllüce anımsatmaktan hoşlandığı gibi, Roman Wilno'da bir süreliğine yaşamış olsa da Jagellons'ların imparatorluğunun yakılıp yıkılmış bu başkenti, onun imgeleminde silinmez bir iz bırakacaktır.

Wilno'dan iki ırmak geçer, Wilia ile Wilenka ırmakları. Ama kimsenin ayrımına varmamış olduğu bir üçüncüsü, büyük kilisenin altından akıp gizlice Wilia'ya dökülen bir yeraltı ırmağı olan Koczerga, ırmağın yatağını bulup gize-

mini ortaya çıkarmak isteyen yaramaz çocukların meraklarını dürtükler.

Romain Gary'nin benzer biçimde gizemli, derinlemesine gizli kalan geçmişi bir bilmece koyar ortaya, onun en otobiyografik yapıtları bile o bilmeceyi yarı gerçeklerle yarı yalanlarla örterek, bilmecenin üzerine göz aldatıcı ışıklar giydirerek onu daha da derine gömmeyi başarır. Hiçbir şey onun Wilno'daki, Varşova'daki küçük çocukluk yaşamından daha gerçek değildir ve hiçbir şey, üzerine çullanan bütün güçlere -her biri fazlasıyla gerçek olan, sözünü etmek istemediği o kudurganlıklara, dünya savaşına, iç savaşa ve Yahudi düşmanlığına- karşı bir meydan okuma biçimi olarak onun kendisine yakıştırmış olduğu yaldızlı söylenceden daha sahte değildir.

Nice'te en yakın arkadaşlarına bile sürgünün, sefaletin ya da Yahudilere gösterilen kin ve nefretin, -o korkunç geçmişi- kesinlikle konusunu açmayacaktır. Sacha Kardo-Sessoëffe ya da Édouard Glicksmann gibi adları Fransız adı olmayan en iyi arkadaşlarının da kendilerini atan ülkeleriyle ya da kendilerine yalnızca sıkıntı veren dinleriyle, geçmişlerinden kopuk birer göçmen, birer kaçkın oldukları bir gerçektir. 1960'ta yazılmış olan Şafakta *Verilmiş Söz*üm *Vardı*'da, gerçekliği çok da çarpıtmadan gizlemek için, çocukluk anılarına temelden bağlılığı pek öyle dışlamaksızın, geçmişini yeniden kaleme almak için bütün ince oyunlar yer alacaktır.

Sami kanı ile Rus-Polonyalı kafasının şaşırtıcı bir karışımı olan Romain Gary, sefil ve kanlı bir Avrupa'da, Asya'nın sınırlarındaki Avrupai Avrupa'da, Doğu'dan gelmiş barbar toplulukların pasaport işlemlerinden kaçarken iyice tanımlanmamış bir toprak üzerinde birden durmak zorunda kalmış oldukları tam o yerde, ulusalcı sınırların uzağında büyüyen bir Slav Yahudisidir.

Wilno'dan beri o ne Polonyalıdır artık ne de Rus, ama Litvanya Devletinin 1920'de doğmasına karşın Litvanyalı da değildir. Yahudi olarak kalmak istemez. Fransa uzak bir

seraptır yalnızca, Roman kendini bir Avrupa yurttaşı olarak değil de nasıl tanımlayacaktır ki?..

Geometricilerden, politikacılardan çok uzak olduğu çocukluk yaşında bile kendine kökenler arıyorsa da onları kendisini sıkmayacak denli geniş, ona her şeyi sağlayacak denli büyük bu yeryüzü uzamında bulabilecektir ancak. Rus atasözlerinden Polonya şakalarına, Yahudi özdeyişlerinden Fransız söylencelerine, Litvanya masallarından -öğrenmeye başladığı- Almanca sözdizimine dek, kendine ait, özgün, eşi benzeri olmayan bir dünyayı, kendisinin gerçek yurdu olan bütün bir iç evreni kurabilir. Yalanlarına, kılık değiştirmelerine varıncaya dek o iç evrene hep bağlı kalacaktır.

Bayan Kacew 1922 ya da 1923'te Varşova'ya gitmek üzere Wilno'dan ayrılır. Romain Gary'nin dediği gibi bu ayrılış Wilnolu alacaklılardan kaçmak için midir yoksa elverişli bir iklimi, o dönemde çok güzel bir geleceğe aday gibi görünen, yerleşmeye geldiği özgür Polonya'da, daha batıda aramak için midir? Litvanya'nın 1920'de başkenti Kaunas'ta devlet olarak görünmesi ile Polonya ordularının Wilno'yu işgal ettiği ve böylece Wilno'nun Litvanya toprağının içinde bir Polonya bölgesi durumuna girdiği 1920 arasında, "tarih" çok değişmiştir. Polonya, özgürlüğüne kavuşmuştur. Weygand'ın ordusundan yardım görünce Rusya'ya karşı savaş kazanmış, Tukaçevski'nin ve Troçki'nin askerleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Gücünü yitirmiş olan Petrograd'da, Moskova'da karışıklıklar artmaktadır: Hasta olan Lenin 1924'te ölecektir, Varşova ve Krakov yeni bir ışıkla parlamaktadır. Pilsudski, bağımsızlığına yeniden kavuşmuş olan ülkeyi ele alır. Dirilmiş bir ulus vardır, kendini çılgın bir umuda kaptırırcasına eğlenceye vermiş bir ulus.

Eğlenceli günler Kacew'ler için kısa süreliğine olacaktır yalnızca. Roman ve Nina'nın sefaleti Varşova'da artmaktadır. Dikiş dikme işi onları yaşatmaya yetmemektedir, Nina birkaç Ziloti karşılığında evde sigara sarar. Ünlü Fransız

lisesine çok pahalı olduğu için oğlunu pek de saygınlığı olmayan Kreczmar Gymnasiumu'nda Polonya eğitim dizgesi içinde öğrenim görecektir. Roman oraya 1924'te girer, evde annesi ona ilerde büyük okullara geçmek için çok gerekli olan yazım, hesap, tarih derslerinin temel bilgilerini verir. On yaşındadır, o yaş, resimli kitapların bırakılıp serüven romanlarının alındığı yaştır; Roman, Walter Scott'u, Karl May'ı, Mayn Reed'i Lehçe okur.

Sınıfta Adam Mickiewicz'in, Julius Slowaki'nin ya da Zygmunt Krasinski'nin şiirlerini ezberden okur, yazdığı parçalar Boleslaw Prous'tan ya da Dtefan Zeromski'den alınmadır.

Roman, annesinin her sabah okul çantasına ekmek, çikolata koyduğunu ileri sürecektir, üzerine titrenilen bir çocuk olarak hiçbir şeyden yoksun değildir. Ama gerçekler, savaşın o tarihsel koşulları içinde, daha da iğrenç olmuş olmalıdır. Görünüşe göre, Nina Varşova'da erkek kardeşi Lova'yı, karısını ve Roman'ın yirmi yaşına basacak olan dayıkızı Dinah'ı bulmuştur; Nina Varşova'da artık pek öyle yalnız değildir ama beş kişilik aile bir süre bir dişçinin muayenehanesinde yaşamıştır. Beşi bir arada bekleme salonunda uyuyup sabahları salonu boşaltmak zorunda kalıyorlarmış.

Nina kısa bir süre sonra oğluyla birlikte mobilyalı bir oda tutar, ev sahibi kendisini kapı dışarı edince bir ikincisini, hemen ardından bir üçüncüsünü tutar, üçüncü yerinde dikiş dikmekten ya da savaş öncesi koşullarında sarı sigara kâğıdına tütün sarmaktan gözlerini yıpratır, sıkıntı içinde yaşar.

Romain Gary'nin Pilsudski yönetimindeki mutluluk yıllarında hep gizli tuttuğu kişi, afacan bir Polonyalı oğlandır. Varşova'dan hiç söz etmezken, Nina'nın okşayışları altında kötü anıların silinip gittiği Wilno'yu hoşnutlukla anımsar. *Söz*'de arkadaşlarından adını vermediği yalnızca birini anar, onunla evin hava boşluğuna atlama oyunu, daha doğrusu hava boşluğunun duvarlarına sürünerek yere

düşme oyunu oynar, bir kez de, dördüncü katın pencere pervazına böğrünü çarpmış, sonra iyileşmiştir. Bu oldukça yazınsal nitelikli bir anıdır, Rus ruletini, Tolstoy'u, onun Pierre Bezukhov'unu çağrıştırır ve yeniyetmenin düşlediği kendi canına kıyma hayalini ortaya çıkarır.

Roman, yaşamının anlatısında mutsuzlukları hep ustaca atlayacak, kötülüğün ve iğrençliğin üzerini örterek ailenin ağlanacak durumlarını bir gülmece tadında anlatacaktır. Polonya'daki bütün okullarda, kendi kolejinde, Varşova'nın üniversitelerinde ortalığı kasıp kavuran, Kacew adının bile kendisine karşı daha baştan aşağılama ve kin uyandırdığı Yahudi karşıtlığına ilişkin de öyle yapar, onlardan hiç söz etmez. Kacew, puan kazanmak için lokmaları ağzına çifter çifter koymak, iki kez daha fazla çalışmak, iki kez daha fazla çabalamak ve yumruklarını kullanarak kendini küçük Katoliklere kabul ettirmek zorundadır. Varşova'nın ırkçı iklimi, ister ırksal ister sınıfsal olsun, ona bütün yaşamı boyunca adaletsizliğe ve önyargılara karşı bir kin duygusu verecektir. Yirmili yılların utku kazanmış Polonya'sında yoksul bir Yahudi olarak güçlüklerden sıyrılmak için kendi gücünden başka hiç kimseye güvenmemeyi öğrenir. Nina onu artık Wilno'daki gibi sırtlanlardan koruyamaz. Roman kendini tek başına kurtarmak zorundadır. Roman, Gymnasium çayırında bir kurt olmayı öğrenir.

Doğum belgesinin sureti ya yitmiştir ya da bulunamamaktadır, Roman Kacew Rusya'da bir kaleden daha kapalı olan nüfus memurluğunun arşivlerinde durup bekleyecektir. Fransız yetkililer bile Polonya'dan gelen bu Rus'un, gözlerini dünyaya açtığı doğum yerini ve doğum tarihini onun sözlü bildirimine dayanarak kaydetmek durumunda kalacaklardır. Roman Kacew 10 Ağustos 1927 tarihli yasanın 6. Maddesi ve 1. Paragrafı uyarınca, 14 Temmuz 1935'te, işleri daha iyi karıştırmak için Polonya uyrukluğu üzerinden Fransız yurttaşı yapılacaktır.

Bir Fransız yurttaşı olarak Roman'ın adı, uzun bir kimlik çizelgesinde, *Natale-Attilio Zanferrari* adlı bir İsviçreli ile *Robert Van Tornhout* adlı bir Belçikalı arasında, sekizinci sırada yer alacaktır. Çizelgenin altında Cumhurbaşkanı Albert Lebrun ile adalet bakanı Léon Bérard'ın imzaları bulunan *Resmi Gazete,* o sıralarda kimsenin tanımadığı delikanlıya ilişkin şu izi koruyacaktır:

"KACEW (Roman), öğrenci, 8 Mayıs 1914 doğumlu (Polonya), Nice'te (Alpes-Maritimes) oturur."

Roman Kacew o sıralarda yirmi bir yaşında olacaktır.

Avrupa Otelinde

Romain liseyi 1933'te Nice'te bitirince üniversitede hukuk okumayı seçer. Yazın alanında parlak, Fransızcada hep sınıf birincisidir. Ne Ulm Caddesi'ndeki en "kıyak"ların kalesi Yüksek Öğretmen Okulu'na götüren kraliyet yolu olan hazırlık sınıfını seçer ne de bir Edebiyat Üniversitesi'nin diplomasını. Her şeyden önce, lisede Modern Bölüm'de -lisenin B Dalı- okuduğu için yazın uğraşlarının gerekli araçları olan Latince ve Yunancası yoktur.

Ayrıca Romain belki de tartışılmaz biçimde yetenekli olduğu ve kendi kişisel müziğini katmak isteyebileceği dil konusunda uzun bir öğrenimi yararsız bulmuştur. Tıpkı ayakkabılara kösele vura vura kunduracı olunduğu gibi, o da dili kalem elde, karalama kâğıtları önünde, dil ve yazı çalışmalarına emek vere vere iş üzerinde öğrenmeyi yeğler. Yazının okulda öğrenilmediğine kendini inandırmış olmasından daha o zamanlar epeyce övünç duymaktadır. İnanarak ama ak yaprağın önünde kan ter içinde kalarak işe koyulur, yaza çize en iyi sonuca ulaşacağına emindir.

Hukuk fakültesi genel olarak saygınlık uyandırır, hukuk öğrencileri o dönemde üniversitenin en fiyakalıları arasın-

dadır. Bu öğrenim türü özellikle Romain gibi bir gün avukat, yargıç ya da adliye görevlisi olmak düşünülmüyorsa gerçekte belli hiçbir meslek kazandırmamaktadır. Amfideki sıralarda iyi aile çocukları, yarınların kendilerini kaygılandırmadığı kişiler olur çokça, ve bir de en azından maddi bakımdan burayı pek seven hazır bulunan kişi: Romain.

Romain, o sevimli ve ayrıcalıklı kişilerin arasına girmeyi umduğu için Aix Hukuk Fakültesi'ne büyük bir istekle yazılır. 1933 Ekiminde Nina'yı gözyaşları içinde terk edip otobüsle beş saat yolculuk yaparak Provence Kontluğu'nun merkez kentine varır. Gizli bir çekiciliği olan pembe kentte, ak gömlekli genç insanlar kahve önlerindeki masalarda sıkılmış limon suyu, anason kokulu pastis[1] içerek vakit geçirmektedirler. Büyük Kilise'den Albertas Alanı'na dek uzanan, çınarların gölgesindeki en cici yollar, Romain'e hafif, dingin bir Güney Fransa yaşamının görüntülerini açarlar.

Romain, Roux-Alphéran Caddesi'nde aylığı altmış franga bir oda kiralar. Nina ona, evin içini İtalyan dükkânlarının kokusuyla dolduran salamlar, yumurtalar, peynirler yollar. Derslerine çalışır, bir yandan da kendi zevki için yazı yazmayı sürdürür. *Mirabeau* adlı yaya yolundaki Deux Garçons kahvesinde, gürültücü üniversite öğrencilerinin arasında, Ölülerin Şarabı başlıklı yeni bir roman yazarak uzun öğle sonu saatleri geçirir. Romain, kendi adını romana tutkulu bir Stendhal vurgusuyla Lucien Brulard diye yazmıştır. (Stendhal'in *Lucien Leuwen* adlı romanından ve gene onun *Henry Brulard* adlı özyaşamöyküsel romanındaki adı olan Brulard'dan dolayı).

NRF Yayınları bu romanı onun Aix'teki adresine, izi yalnızca *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da yer alan, varlığı kanıtlanamayan bir yorum ekleyerek geri göndermiş olacaktır. Yorum şöyledir: "Kendinize bir metres tutunuz ve on yıl içinde değiştiriniz..." Robert Denoël, daha cana yakın dav-

1. Bir tür Fransız içkisine verilen ad. Alkol ve anasondan imal edilmiş olması nedeniyle, rakı ile büyük bir benzerlik gösterir.

ranıp ona romanının geri çevrilmesine ilişkin, arkadaşlarından psikanalist Marie Bonaparte'ın bir incelemesini eklediği -kesin olmamakla birlikte, akla yatkın gelen bir şey- uzun bir mektup yazmış olacaktır. Genel Yayın Yönetmeni Robert Denoël yeni yeteneklere kucak açmayı severmiş, Marie Bonaparte da onun için kimileyin, hocası Freud'un anlayışıyla o gençlerin basılmaya aday dosyalarını okurmuş.

Prenses Marie Bonaparte bu dosyayı çok büyük bir bilimsel ilgiyle okumuş. Yazılanlarda bir iğdiş edilme karmaşası, dışkı karmaşası, ölülerle cinsel ilişki kurma eğilimleri, açık bir cin sapkınlığı, kısacası Dr. Freud'a uygun bir olgu olarak karanlık ve karışık bir ruh saptayıp ortaya çıkarmış. Romain'e inanılacak olursa, Prenses'in o çözümlemesi yirmi sayfa tutuyormuş, çünkü görünüşe göre hasta onu epeyce ilgilendirmiş.

Ölülerin Şarabı'nda olaylar bir mezarlıkta geçer. Roman düşsel, ölçüsüz, barok bir dünyada; sinirli, saldırgan, yarı deli, yarı canavar kişileri oyuna katar. Edgar Allan Poe'nun *Veba Kralı*'ndan çok fazla etkilenilerek yazılmış romanda yapısal bütünlük ve en az düzeyde de olsa bir sıkılık yoktur; çok sert işlenmiş erotizm Roger Martin du Gard'ı ürkütür. Ama bu dosya Romain için değerlidir, öyle değerlidir ki hiçbir şeyi saklamadığı hâlde onu bir gün yayımlanır umuduyla hep saklayacaktır.

> *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da kendisiyle alay ederek, "ilk kez, 'bir şey' olduğumu ve sonunda annemin bende yarattığı umutları ve inancı ortaya çıkarmaya başladığımı hissettim...
> Yüzüme çok iyi oturmuş bir sırıtkanlığı Mirabeau Yaya Yolu'nda da sergiledim ve Hukuk Fakültesi'nde çok kısa sürede sözünü etmediğim ama bir yapıtını her zaman elimde gezdirdiğim Freud'un bir çömezi olarak tanındım. Raporu kendim daktiloda yirmi örnek yazıp onları üniversitenin genç kızlarına bol bol dağıttım, o örneklerden ikisini de

anneme gönderdim, onun tepkisi tıpkı benimki gibi oldu: İşte, sonunda ünlüydüm, kendimi yirmi sayfalık bir rapora, üstelik bir prensesçe yazılmış bir rapora değer görüyordum." diye yazar...

Birkaç ay deli, şeytan çarpmış ve kaygı verici insan rolü oynar, rolünü bir cüppe gibi sırtına geçirmişçesine, Mosjukin'vari barbar havalarını zihinsel anormalliklerinden pek kıvançlı dahi taklidi yaparak eski fakültede gezdirip dolaştırır.

Başarılarına karşın, Kacew taşra yaşamını sevmez, yüksek tutkuları Paris'i istemektedir, Paris'in yıldızlarını, ışıklarını istemektedir.

Oraya gene otobüsle gidip 1934 güzünde ayak basar; ama daha önce Nice Katedrali'nin dinsel resimleri önünde kendini kadınlardan, hastalıklardan, frengiden koruyacağına ilişkin Nina'ya yeminler etmiş, içinde *Yessous Christoss*[2] sözcüklerinin çınladığı bir nakaratın yer aldığı, Yahudilikle kesin olarak ilişkisi olmayan eski Rus dualarıyla tahnitlenmiş sözler vermiştir.

Romain, Rollin Caddesi'nde, Contrescarpe Meydanına iki adım uzaklıktaki Avrupa Oteli'nde küçücük bir oda kiralar. Üretken bir yaşama uygun bir manastır ortamı vardır, içeride bir yatak, bir masa, bir sandalye, bir de dolap vardır. Tuvaletler koridordadır.

Paris Hukuk Fakültesi'ne yazılan Romain orada kısa sürede "inekçi" ve "ayı" diye iki ün birden kazanır. Her alanda parlamaya çalışıp geleceğini bileğinin ve belleğinin hakkıyla hazırlayarak, yasaları, kararnameleri, paragrafları yazarak, işleri görülmemiş bir yoğunlukla devirir. Çoğu kez hücresine kapanıp bir karış asık suratla homur homur homurdanarak, gizlerine, düşüncelerine dalmış olarak yaşar, arkadaşlarının toplanma yeri olan Contrescarpe Meydanındaki bilardo salonunda çok az zaman geçirir.

Avrupa Oteli Nice'li küçük bir topluluğu barındırır. Romain orada lisedeki eski arkadaşlarını, yakışıklı bir oğ-

2. Yüce İsa

lan olan Rus kökenli, tam yaşıtı, sporcu, parlak ve meteliksiz sınıf arkadaşı Sacha Kardo-Sesoëff'i, Joseph Kessel'in *Nuits de Princes*'inde eksik olmayacak olan o alımlı kişiyi bulur. Siyasal'a yazılmış olan Sacha, Marbeuf Caddesi'nde pinpon dersleri vermeyi ve açlıktan değneğe dönmüş olsa da Paris'in her türlü tadını çıkarmayı yeğlemektedir. Bir de Edmond Glicksmann vardır, Polonyalı, gürültücü, becerikli, aşağılık bir koca oğlan, bir bankaya silahlı soygun düzenlemek, sırt çantasıyla yaya olarak dünya turuna çıkmak gibi her zaman ayrıntılı "çıkışlar" hazırlayıp hiçbir zaman eyleme geçmeyen başka tür bir Slav Yahudisidir o da. Ve işte, Agid Kardeşler: René ile Robert. René ağabeydir, tıp fakültesindedir, ciddidir, aklı başındadır, yakınlardaki Mouffetard Caddesinde bir bekâr evi tutmuştur ama kardeşinin oturduğu otele sık sık gelmektedir. Agid'ler o sürgün oymağının prensleridir; Polonyalı bir sığınmacı olan babaları Côte d'Azur'da iyi bir servet yapmıştır, Nice'te *Winter-Palace ve l'Hermitage* adlı görkemli otelleri vardır.

Sacha, Romain'in baş kankasıdır, kızlar ve deli dolu düşlemler konusunda sırdaşıdır. İyimserdir ve yaşamaktan mutludur, bitip tükenmez kaygıları olan Kacew'e onu sıkıntılarından uzaklaştıracak oyalayıcı bir şeyler getirir. Romain, Sacha'nın spordaki yeteneklerine imrenmekte, onun kendisini de dışarıdaki atletik gezintilere alıp götürmesine uymaktadır. Sacha'yı hep "amcaoğlu" olarak tanıtır başkalarına, hep de öyle tanıtacaktır; bu epeyce yaltaklığa kaçan bir akrabalık bağı biçimidir, çünkü *Kardo*, adı gibi yakışıklılıktan, gösterişten yoksun biri değildir. Takımın playboy'udur. Kardo, Kacew'in bu "amcaoğlu" yakıştırmasına bir şey demez, çünkü onun sahte bir aile, sahte kardeşler, sahte kardeş çocukları uydurduğunu zaten çok iyi bilmektedir.

Edmond, Romain'e göre okulla ve yazıyla sona ermeye başlayan, onun yoksun ve öfkeli yeniyetmeliğinin tanığı olacaktır daha çok.

Göz ucuyla bakınca aptallıkları, saçmalıkları, uykusuz geceleri bağışlayıcılıkla ve biraz da kıskançlıkla gözlenen Robert, küçük kardeşliği simgelemektedir.

En ağır, en fedakâr rol René'ye düşmektedir; aklı başında bir arkadaş, kaygıların, sıkıntıların sırdaşı olma rolü. Bir ağabey olmaktan çok, bir baba. İnsanı rahatlatan, düşünce üreten, yatıştıran bir erkek kişiliği. O bir doktordur özellikle ya da yakında doktor olacaktır; her zaman hastalık hastası, sağlığı konusunda sürekli kaygılı, doktor arkadaşına göre çoğu kez psikosomatik kökenli tuhaf bozukluklarla hırpalanmış Romain için René başta gelen insandır. René tanıda bulunur, onu sağaltır. Romain'i sık sık frengi korkusu tutunca, René'ye koşar muayene olmaya... Utanıp sıkılması olmayan Romain'de frengi bakterisi *Treponema pallidum* saplantısı vardır, bu bakterinin hayaleti bütün yaşamı boyunca önüne çıkacaktır.

René Agid, sabrıyla, hoşgörüsüyle, olağanüstü özverisiyle son günlere dek kusursuz bir arkadaş olarak kalacaktır. Boş zamanlarında müzikle uğraşan bu araştırmacı, son günlere dek Gary'nin yanında onun yeri doldurulmaz, sadık, ağzı sıkı akıl hocası rolünü oynayacaktır.

Romain para içinde yüzmemektedir. Nina ona her ay ölmemesine yeten bir posta çeki göndermektedir. Akşam yemeğini Tournefort Caddesi'nde, bir kapıcı dairesi olan *Florence'ın Yerinde* 3.50 franga yemekte, kendisinden *ekmeği ziyan etmemesi rica edilmektedir*. Öğleyin karnını ya Boul'Mich'in köşesindeki Dupont-Latin'de ya da Céline'in gelip *Gecenin Sonuna Yolculuk*'u yazdığı La Source'ta bir masaya oturup kahve ve ayçöreğiyle doyurmaktadır. Capoulade'a ve Quartier Latin'in en iyi jambonlu sandviçlerinin yendiği, genç bir Auvergneli olan işletmecisi Roger Cazes'in kendisine veresiye verdiği *Balzar* adlı işletmeye de sık sık gider.

Romain, aylığını artırmak için ufak tefek her tür işi yapar. İşte, onu *Lunch-Dîners-Repas Fins* Aşevinde üç tekerlekli bisik-

letle evlere, işyerlerine yemek götürürken, Laure'da dalgıçlık yaparken, Lapérousse Otelinde kayıt defteri tutarken, Rus kabaresi Schéhérazade'da garsonluk yaparken görebiliriz.

Yazı dışında her şeyde iyileştirilmesi olanaksızlık bir sakarlığı olan Roman Kacew, beceriksizlikleri yüzünden kendini gösteremez. Düşlere dalıp hemen hemen dokunduğu her şeyi kırıp döker.

Yoksul öğrenci yaşamı şirin yüzlerle ışır. Grands Hommes Oteli'nde konforlu odalar tutabilen altın sarısı İsveçli kız öğrenciler Avrupa Oteli'nde kalan resim öğrencilerinin davetlerine uyarlar. Bir Elba-Greta var... René Agid'le evlenecek olan resim sanatçısı Sylvia var... Romain'in arkadaşı Chrystèle. İri yapılı güzel bir kız, güçlü kuvvetli ve kaslı, tanrıtanımaz bir sarışın, Romain'in büyük öfkesi karşısında bir İsveçliyle evlenmek üzere ülkesine dönecektir sonunda. Romain ona bozuşmalarının bir anısı olarak Ölülerin Şarabı romanının bir el yazısı örneğini armağan edecektir. *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da adı *Brigitte* diye geçecektir, Gary romanını yirmi yaşının o şehvetli ve sevecen aşkına adayacaktır; o aşkın yanından başka peri kızları da Fransız kız öğrenciler de geçip gidecektir, onların içinde en güzeli, Romain'in uğruna gömleğini sattığı René ile Robert'in kız kardeşi olan Suzanne'dır.

Romain sevişmediği zamanlarda, birkaç kuruş için Paris'te koşturmadığı zamanlarda yazı yazar. Gazetelere öyküler gönderir ve bir André Malraux, kaderini ele geçirip sonunda sözü edilen bir yazar olmayı düşleyen kendisi gibi delikanlılardan oluşan yığının içinden yeteneğinin görülüp seçilmesini, sinirli ve gergin bir biçimde bekler.

Elinden daha iyisi gelmediği için, *Gringoire*'da bir başka André'nin, kim olduğu bilinmeyen, "André Corthis" adıyla tanınmış birinin yazılarını keser, onları Nina'ya, André Corthis'in kendi takma adı olduğunu ileri sürerek gönderir. Annesinin umutlarını canlı tutmak için sevgi duygusuyla uydurulmuş bir yalan, acılarının üzerine bir merhem sür-

mek ve kendini dayanılmaz biçimde bekleten şu baht açıklığını biraz hızlandırmak... Nina, Romain'in kafasında ve kendisinin yüreğinde onun yazdığı ama yayımlanmayan her şeyin yerini tutmuş olmaları gereken "Kanatları Koparılmış Gece Kuşu" karşısında, "Küçük Bayan Crozer" karşısında ya da "Günah Çıkaran Kadın" karşısında hayranlıktan işte öyle ağlar.

Romain'in, daha önce yayımlanmamış yeni yazıları ya da kendisinin de ilk yapıtının aralarında yer alacağını güçlü biçimde umduğu şu ünlü yazarların seçilmiş güzel parçalarını yutarcasına okumak için her Cuma yetmiş beş santim vererek satın aldığı "Paris'in büyük haftalık siyaset ve yazın" gazetesi *Gringoire* 15 Şubat 1935'te Roman Kacew'in daha önce yayımlanmamış *L'Orage* (Kasırga) öyküsünü onuncu sayfada yayımlar.

Kalın harflerle yazılmış bu kocaman *L'Orage* başlığı, Éditions de France Yayınevi'nin Philippe Amiguet'nin *La Vie du prince Sixte de Bourbon* (Prens Sixte de Bourbon'un Yaşamı) adlı kitabı ile Henri Béraud'nun *Pavés Rouges* (Kızıl Kaldırımlar) "hırsızlar ile kurşuna dizenler" adlı kitabının reklamları arasında yer almaktadır. Romain'in yazısı, *Gringoire*'ın büyük boyutlu sayfasında altı sütunluk bir yer tutmuştur, tam karşısındaki on birinci sayfada o Ocak ayının başarılı yapıtlarından biri olan J. G. Fleury'nin *Chemins du Ciel* (İmparatorluk Yolları) adlı bölüm bölüm yayımlanan yazısı vardır.

Roman Kacew, adının, gerçek adının, ilk kez yazın dünyasının yıldızlarına eş biçimde kısaltmasız olarak yazılmış olduğunu görür. Gazetenin o sayısında, kadınları büyüleyen Asya'daki gezi yazıları La *Féerie Cinghalaise* (Sri Lanka Periler Alemi)'nin, *La Côte de Jade* (Jade Kıyıları)'ın yazarı, Robert de Flers'in uzun süredir çalışma arkadaşı olan, ayrıca *La Bonne Intention* ve *Le Paon* (Tavuskuşu) adlı yapıtların da gözde yazarı Francis de Croisset, *La Dame de Malacca* (Ma-

lakka'nın Kadını) adlı daha yayımlanmamış bir romanın ilk sayfalarını vermektedir, Paul Rival ise o ayın başından beri *The Six Wives Of Henry VIII* (VIII. Kral Henry'nin Altı Kadını) adlı yapıtını bölüm bölüm yayımlamayı sürdürmektedir.

Yazın cephesinde Jean-Pierre Maxence, yeni bir yazarı NRF'te çıkmış *Frère Esclave* (Tutsak Kardeş) adlı ilk romanı üzerine göklere çıkarıp kutsamaktadır. Kendisi onda bir Alphonse Daudet'nin, bir Maurice Barrès'in ustalıklarını görmektedir. Romain'den iki yaş büyük, çok genç, Jacques Debû Bridel'dir adı geçen yazar.

Tiyatro eleştirmeni Henry Torrès Palais-Royal'deki Duvallès ile Edmond Guy'nin "şen şakrak, parlak eğlence oyunu" *La Dame de Vittel*'in temsiline çok gülmüştür.

Gazetenin ıvır zıvır cephesi *Sizin İçin Kadın* köşesi şapkalara, *Sağlık* köşesi soğuk ısırmasına ayrılmıştır. *Kostümlü Bir Akşam* köşesi, *Georges'un Yeri*'nden *Maxim's*'e varıncaya dek Paris'in eğlenceli kafelerinde bir gece gezintisi yapmayı önermektedir.

Gringoire'da politika ile yazın aynı düzeyde tutkulu tartışmalar yaratır. Söylenen söz de düşünceler de ateşlidir, gevşeklik bir nanemolla zayıflığı olarak dışlanmıştır.

Birinci sayfada, Bordeaux milletvekili, davul sesli konuşmacı Philippe Henriot, -gazetenin 6 Şubat 1934'teki yıldönümünde tam metnini vereceği, onun Ambassadeurs'de yaptığı konuşmayı- bir *yasın,* bir *umudun* ve bir *utkunun* üçlü yıldönümünü anmaktadır.

Karikatürist Paul Irıbe, bu ateşli sözleri, eşsiz bir dille yazılmış yazıları gazetenin ilk sayfasının üçte ikisini kaplayan karikatürlerle çizer. Karikatürlerde, ellerinde bıçaklarla, güven vermeyen suratlarıyla, ulusalcılık bayramının "katilleri", kelebek gözlüklü bir Albert Sarraut, saçı başı karmakarışık bir Joseph Paul-Boncour, "uzun burunlu, koca kulaklı" korkunç görünümlü, mason locası büyük üstadı bir Camille Chautemps, "6 Şubat kasabı" denilen, iblis keçisakallı bir

içişleri bakanı Eugène Frot ve ilk planda çıkık alnıyla saldırgan Vaucluse boğası bir Édouard Daladier yer alır.

Daha o zamandan bellidir, *Gringoire* gazetesi Sosyalist Enternasyonal'e karşı otoriter Fransız sağcılığı için savaşım vermektedir.

Paul Reboux'nun bir Abel Bonnard portresi vardır. Rus-Japon savaşı sırasında *Temps*'ın eski Mançurya muhabiri, Foch üzerine, Joffre üzerine yapıtlar veren tarih yazarı, Benito Mussolini'nin son sözleri üzerine "olayları iyi gören, yanılsamalara kapılmayan bir adam" diye yazan büyük yaradılışlı bir röportajcı olan Raymond Recouly'nin bir makalesi... *Gringoire*'ın seçme yazıları, "bir tek Fransa" biçimindeki yüceltici söylemi içinde, köklerini bir tür "ulusal cesaret romansına", ırk ve gelenek büyüklenmesine daldıran ideolojisiyle uyumludur.

Bununla birlikte sömürgecilik konusunda Pavis'in sömürgecilik karşıtı karikatürleri ilginç bir biçimde gazetenin o yırtıcı konumuna iğneleyici bir alaycılıkla ters düşer.

Gene ilginç bir biçimde, *Gringoire,* siyasetin dışında araştırmacı olan bir Sorbonne profesörüne ödül verir, bir Gringoire Ödülü; profesörün Habeşistan ve Sudan çalışmaları ırkçılığa ve yobazlığa çok yabancı çalışmalardır.

Marcel Prévost'un başkanlığı altında, özellikle Henri de Régnier'den, Abel Hermant'tan, Joseph Kessel'den, André Maurois'dan, Jacques de Lacretelle'den, Pierre Benoit'dan, Roland Dorgelès'ten, Maurice Dekobra'dan, Francis Carco'dan, Paul Morand'dan oluşan saygın bir seçici kurul, başarı ödülünü İnsan Yarıştıran Bahisçiler kitabı için Marcel Griaule'e vermiştir ve o Cuma günü, Claude Lévi-Strausse'un düşünsel babası olan bu büyük budunbilimcinin daha önce yayımlanmamış *Addiet'nin Asılmış Adamı*'nı yayımlar.

Gringoire 1928 yılında şu üçlü tarafından kurulmuştur: Akdeniz ruhuyla parlayan Korsikalı gazeteci Horace de Carbuccia, Maurice Barrès yandaşı, kökten gelen bir yazar

olan Georges Suarez ve *L'Équipage* (Mürettebat), *La Steppe Rouge* (Kızıl Bozkır), *Nuits de Princes* (Prens Geceleri) adlı romanlarıyla ünlenmiş olan Joseph Kessel. Gringoire'ın, onu bir sonraki yıl ayağa kaldıracak keskinliği -rüzgârda dalgalanan üç renkli Fransız bayrağı, Halk Cephesi'ne karşı ve özellikle de Léon Blum hükümetinin içişleri bakanı Roger Salengro'ya karşı yürütülen sözlü kovuşturma- 1935'te yoktur daha. Ne kısa süre sonra ortaya çıkacak olan Yahudi karşıtlığı ne de Mason karşıtlığı! Gazete, hümanist dönem olarak adlandırılabilecek süreci yaşamaktadır.

Kurucu Joseph Kessel gazetede daha önce yayımlanmamış yazılarını, örneğin *Kara İnci*'yi, bölüm bölüm yayımlamaktadır. Stefan Zweig'dan da öyküler, örneğin *Korku*, çevrilmektedir.

Francis Carco gibi, André Maurois gibi birbirlerinden farklı kişilikler gazetede sadık birer iş arkadaşıdırlar.

Gazetenin yüksek niteliği, yüksek yazınsal ve sanatsal titizliği *Gringoire*'ı aşırılıktan ve karalamadan korumaktadır daha. Büyük saygınlığı olan haftalık gazete, sütunlarını kimi kez tanınmamış yazarlara da açma yürekliliğini gösterir. Roman Kacew kendi adını orada görmekten kıvanç duymuş olmalıdır. Roman'ın soyadı hem Rus hem de Yahudi soyadıdır -*Gringoire*'ın nefret ettiği iki şey-,Romain bu kez bu yanını gizlemeye ya da değiştirmeye çalışmamıştır ve yazısı gazetede kendi adıyla çıkmıştır. Carbuccia, Suarez ve soyadı kendisininki gibi Rus ve Yahudi soyadı olan Kessel, onlar yayınevinin yazınsal ürünlerine ortak bir gözle bakmaktadırlar. Kendilerine hiç tanımadıkları meçhul bir kişinin, tavsiye mektubu olmadan postayla göndermiş olduğu o öyküyü sevmişler ve ünlü gazetelerinde yayımlamışlardır. Sonuç olarak, ileriyi görme ve yüce gönüllülük kadar bir de yüreklilik göstermişlerdir.

Yazar üzerine hiçbir yorum bulunmamaktadır; *Gringoire*'ın, yayımlanan yazıların yazarlarını tanıtma alışkanlığı

yoktur. Bir ad yeter. Bir de yazının niteliği! Goncourt ödüllü André Malraux Asya romanlarıyla Romain'in öyküsünün egzotik çevresini belki iki yıl önce ona esinlemiştir. İlk anlatı, ilk usta. Gary, yazın alanında iki "baba" tanır kendisine: Gogol ve elbette Malraux.

Romain'in *Gringoire*'da yayımlanmış olan *L'Orage* başlıklı öyküsünde olaylar Doğu'da kasırgalı bir günde geçmektedir.

> "Sıcak! (...) Verandanın önündeki Hindistan cevizi ağaçları aşırı sıcak, titrek havada kımıltısızdı. Güneşin altında başı açık Wambo, bungalova giden keçiyolunu insanın sinirini bozan bir yavaşlıkla açıyordu. Koyda, Tsu Lang'ın kıyıdan çok açıkta olmayan bir yere demir atmış olduğu kotrası güçlükle kımıldıyor, kumsala batmış gibi görünüyordu. Partolle, kaskını çıkardı, hızla soluk alıp verdi, dilini dudaklarının üzerinden geçirdi.
> Wambo! diye bağırdı"

Partolle, doktordur. Büyük Okyanus'un kölelerle ve Çinli kaçakçılarla dolu yitik bir adasında yaşamaktadır. Artık ne iklime ne de yerlilere dayanabilmekte, göklerin en güzellerini düşlemektedir. Zevk düşkünü, üzüntülü karısı Hélène, sıkıntıdan ve nemden çürümektedir.

> "Hélène, giden kocasına bakıyordu, tepenin dik yamacından onun inişini, sonra birden palmiye ormanında gözden yittiğini gördü. Adaya dört yıl önce yerleşmişlerdi; tropikal güneş adamdaki ve kadındaki aşkı öldürmüştü."

Üçüncü bir kişi çıkar ortaya; deniz yerleşkesinde tuhaf kaçmasına karşın ne koloni şapkası takan ne de silah taşıyan, açık renk gözlü, kara sakallı, güneşten yanmış yüzüyle, kızarmış ve tahriş olmuş gözkapaklarıyla, Fuji'deki ağaç dikici ortakçıdır bu kişi, Pêche'tir.

Boğuculuğu bitmeyen sıcakta, tropik kasırgaların için için hazırlandığı o öğle uykusu saatinde, Pêche, Hélène'i görür, Hélène'in güzelliğini, teninin aklığını görür.

> "Bakışları, terk edilmiş gibi yatıp uzanmış o vücudun, bluzu delecekmişçesine yuvarlak o göğüslerin, o yüzün, o bacakların üzerinden hızla geçiyordu... Adam bir sandalyeye oturmuş, bacaklarını iyice açmış, göğsü açık, kılla kaplı kollarını yavaş yavaş sallıyordu... Kara sakalları, tahriş olmuş gözkapakları, son derece şişmiş şakaklarının mavi damarları ona hem tuhaf hem de ürkütücü bir hava veriyordu. Adam çevresine baktı, hiç kimse yoktu. Çevre ıssızdı. Kadın oradaydı, hemen elinin uzanabileceği bir yerde, bez gömleğinin altında çıplak ve ak. Adamın yüzüne birden kan sıçradı."

Adam onu rahatsız etmez. Daha sonra, Partolle'ün geri gelişiyle birlikte Hélène oradan uzaklaşır. Kasırga patlar, yağmur yağmaya başlar, kasırga oluşur. Hélène kendini Pêche'e bırakır, adam onunla sert bir biçimde sevişir, sonra onun ricalarına bakmadan, kudurmuş denizde kotrasıyla uzaklaşır. İntihar mı?

Tıpkı tropikal sıcaklığın insanları sardığı gibi bütün öyküyü gizli ve gizemli bir tehdit sarar. Çok güzel bir biçimde öyküye yedirilmiş kaygı duygusu anlatı boyunca yükselir. Çok sıcak ve boğucu bir atmosfer tehlikeyi sona erdirir, korkuyu kovalar. Kısaca işlenmiş anlatı kişileri, bir adada kapana sıkışmış, okyanusta her şeyden soyutlanmıştır, her birinin kendi öyküsü, kendine özgü bir kişiliği vardır: Asya'nın büyüsüne kapılan misyoner doktor Partolle zahmetli bir işte ülküsünü, ateşini yitirmiştir. Hélène yalnızlıktan bunalmaktadır. Pêche ise kabuğunun altında gizli bir yara gizlemektedir. Öykü, kuruluş biçimiyle, bir etki ve denge örneğidir. Biçemi canlı ve rahattır, gösterişsiz, yapmacıksız-

dır, dosdoğru amaca yönelir, anlatı kişileri soluk soluğa ilerleyen inanılabilir bir öyküye yerleşmiştir... Ve işte, kapanış:

> "Beni görmeye gelmiş, dedi, çünkü benim doktor olduğumu biliyormuş. Doğal olarak, haklı kuşkuları vardı.
> —Patrolle, serin damlaların yüzüne damladığını, boynundan aşağıya aktığını anlatılmaz bir sevinçle duyumsuyordu.
> —Fuji yerlilerinden cüzam kapmış. Bilirsin, oralarda yaygındır. Kaldı ki burada... Neyin var Hélène?.. Hadi ama, neyin var, söyle neyin var?..
> Şimşekler gökyüzünü vızır vızır dolaşıyordu... Boğuk bir gümbürtü birdenbire bungalovu ta çatısına dek sarstı."

Yıldırım düşüşüyle gelen bir sonuç!

Kessel, yirmi yaşındaki -mayısta yirmi bir olacak- birazcık edepsiz ve uyanık bir oğlanın imzasını taşıyan, gülmecesi de eksik olmayan bu şiddet ve tutku öyküsünü sevmiş olmalıdır.

Utku kazanmış Kacew'e gelince, yazarı kendisi olup baştanbaşa kendisine ait olan "kendi" sayfasının en tepesine koskoca yazılmış adını birkaç kez okumuş olmalıdır herhalde.

Nina, *Gringoire*'ı Buffa Çarşısı'nda dağıtır, Mermonts'un *metrdoteline*[3] sanki sahnedeymiş gibi, *L'Orage*'dan parçalar okur.

Gazetenin ilk sayfasının eteğindeki kısa bir açıklama anne ile oğlunu kıvanca boğmuş olmalıdır. *Gringoire*'in 328. sayısı, "onların" sayısı, 481.850 tirajla çıkmıştır. Bu da en azından okuyucu sayısını ikiye katlamış demektir.

Öyküsünün yayımlanması Romain'e bin frank getirir; oysa Nina ona aylık geçim için iki yüz elli frank vermektedir.

3. Şef garson

Özgür Fransız Yurttaşı

Romain Kacew'in PMS'si[1] parlaktır; 1938'de, kendisi gibi komutanlık görevinde gözü olan genç insanların arasından dördüncülükle çıkar. Havacı olmak istediğinden Salon-de-Provence'a, ardından Hava Kuvvetleri subaylarının sınavla elemeden geçirildikleri Bourges yakınındaki Avord'a gönderilmiştir, askeri bir terziye kendisi için önceden asteğmen üniforması ile kısa siperlikli bir kasket sipariş eder. Ama bu iyimser davranış ona mutluluk getirmez.

Roman Kacew, okulunz iki yüz doksan kişilik 39. dönem aday öğrencileri arasında subay olarak atanmayan tek kişi olacaktır.

Epeyce beceriksiz olduğu pusula kullanımı dışında, rütbeli subaylar bu çalışkan, bu özenli öğrencide beğenilmeyecek bir durum görmemişlerdir hiç kuşkusuz, onun bir disiplinsizliğine ya da saygısızlığına da tanık olmamışlardır.

1. PMS (Préparation Militaire Supérieure) "subay adayı" olarak orduya girebilmek ve asteğmenlik şeridini hemen takmak için üniversite öğrencilerinden çoğunun gittiği Askerî Yüksek Hazırlık Okulu.

Ama öğrencinin kişiliğine ve davranışlarına göre verilen, kısacası uyandırdığı duygulara verilen "iltimas notu" konusunda Kacew onulmaz biçimde suçludur. Avord'un yüzbaşıları, binbaşıları subay olma isteklileri arasından onun adını resmen çizmişlerdir. Fransız uyruğuna daha yeni geçmiş olması onun aleyhine olmuştur; hava kuvvetlerinin üst personeli arasına savaş öncesi o dönemde yalnızca Fransız kökenli olanlar ile Fransız uyruğuna en azından on yıl önce geçmiş olanlar kabul edilmiştir yalnızca. Onun hiç kuşkusuz Birinci Dünya Savaşı'na La Marne'da ya da Verdun'da katılmış kıllı Mehmetçik soyundan bir babası ya da Saint-Exupéry gibi pilot bir ağabeyi yoktur. Ordudaki Yahudi düşmanlığı da -bu düşmanlık Dreyfus'dan beri ölmüş değildir- ağır basmıştır.

Nedenler ne olursa olsun Kacew, Avord'da korkunç bir aşağılamayla karşı karşıya kalmıştır. Savaş gelip çattığında, basit, hakkı yenmiş, her an sinirlenmeye hazır bir askerdir, önemsiz bir onbaşıdır.

Birkaç günlük bir izinde buluştuğu annesine, okul komutanının karısını tavladığını, bu yasak aşkın kendisine kol üzerindeki o ünlü gamayı, subay adayı şeridini takamamasına mal olduğunu anlatır. Nina bütün bu uydurmalara inanır.

Romain 1940 Nisanında silahaltına alınıp 1914 Savaşı'nın eski model dehşet uçakları Potez-25 ile Leo-20 yeni mürettebatlarını beklediği Salon-de-Provence'a gönderilir. Birliği yöneten komutan, *Harp Esirleri* filminin Yüzbaşı Boeldieu'sünü canlandıran oyuncu Pierre Fresnay'i çağrıştıran, gelenekselci, demode davranışları olan, Saint-Cyrien Harp Okulu çıkışlı Yüzbaşı Moulignat'dır, Moulignat kısa süre sonra Kacew'i hava atış eğitmeni olarak atar. Kacew yeni askerlere yön bulma, bombalama, makineli tüfekle tarama konularındaki pek taze bilgilerini öğretir.

Romain, Gary Cooper biçeminde ince bir bıyık bırakır. Ve bir de uğuruna inandığı, kızların bayıldığı eski bir deri mont edinir...

O sırada günler dingin ve bomboştur, savaş ilk ağustosböceklerinin öttüğü Güney Fransa'nın görünümünde hiçbir şeyi değiştirmez. Romain sık sık Baux'ya gider, orada zeytin ağaçlarının denizine karşı oturup düşlere dalarak saatlerce kalır.

Hemen hemen bir yıl olmuştur, Ivan Mosjukin 18 Ocak 1938'de, Neuilly'de, Saint-Pierre Caddesi'ndeki sağlık yurdunda yaşama gözlerini yummuştur. Vereme yakalanmıştır, herkesçe unutulmuş, tanınmayan, bilinmeyen birisi olarak 17 numaralı odada yoksulluk içinde ölmüştür. Michel Strogoff yoktur artık. Haber büyük gürültü koparmamıştır, Romain haberi gazetede okuyabilmişse de haberin salt kendisi onun içini çok daha fazla karartabilmiştir. Çünkü çocukluğunun yıldızı, uğraşacak başka işleri olan bir Fransa'nın ilgisizliği içinde sessizce silinmiştir. Delikanlı, toprağa düşmüş o eski söylenceyle kendini avutamaz artık.

Romain, çarpışmaların içine tam olarak girme düşüncesiyle, atamasının yapılmasını bekler özellikle.

Annesi ona veda etmeye gelir. Annesine, Nina'nın ticari araç işletme işinde ortak olduğu Niceli taksi şoförü Bay Rinaldi, eski Renault'suyla eşlik etmiştir. Oğlunu görebilmek için bir gün içinde kat edilmiş beş yüz kilometre! Bay Rinaldi, Salon'da onu subay yemekhanesine bırakır. Nina oğlunu bütün birliğin önünde öper, ona Rusça hayır dua eder ve Fransızca yüksek sesle, bütün birliğin alkışları altında, ilerde bir Guynemer olacağını söyler. Romain "sert" ve "dövmeli" havalarda görünmeyi sürdürmeye çalışır. Uçakları gözden geçirmede annesine bir general gibi eşlik eder. Annesi dönüş yoluna çıkmadan önce ona reçellerden, salatalıklardan oluşan bir yolluk verir. Romain, yüzbaşısını annesine uzaktan gösterince, Nina taksiye koşup bir jambon ve birkaç salam alır, onları götürüp Saint-Cyrienliye ikram eder. Kuşkusuz şaşkınlıktan donup kalmış olan ama bütün inceliğini üzerinde taşıyan Yüzbaşı, Romain'in sıkıntılı bakışları altında, mor şapkalı yaşlı kadının elini öper.

Annesinin, taksinin camından gördüğü haç çıkarma görüntüsü Romain'e ondan kalacak son anılardan biri olacaktır. Eğitim filosu Bordeax-Merignac'a aktarılınca, Kacew, Potez 500 uçaklarını kullanmayı öğrenir, her gün beş altı saatini havada geçirir. Hep eğitmen olarak yaklaşık yüz saat uçuş gerçekleştirir ve çavuş olur.

Bir Polonyalının kullandığı bir Potez'de, burnunun kırılmasına ve çenesinin solunda bir çatlak olmasına yol açan bir kaza geçirir. Bütün savaş boyunca migrene ve mide bulantılarına katlanır, göreve elverişsiz sayılmamak için bu sıkıntılarını saklar. Burnu 1944'te İngiltere'de düzeltilecektir. Çenesinin solunda, çiğnemesinde sıkıntı veren, gülmesini sınırlayan bir sertlik her zaman olacaktır. Yemeği "pis" yediği, gülerken "sert" güldüğü yüzüne karşı sık sık söylenecektir.

Alman saldırısının yıldırım gibi çarpan başarıları kısa süre sonra artık hiçbir kuşku bırakmaz, Fransa, tarihinin en ağır bozgunlarından birini yaşayacaktır.

Gamelin'in orduları, Guderian'ın ve Rommel'in karşı konulmaz gibi görünen tanklarının ilerleyişini başarısızlığa uğratamayacaktır. Fransız pilotlar her gün kanatları kurşunlarla delinmiş avcı uçakları Dewoitine'lerini, Morane'larını getirmektedir geriye. Bordeaux-Mérignac kısa süre içinde bozgundaki bir ordunun sığınağı olur artık yalnızca.

Gücünü yitirmiş ve edilgen kalmış olan Kacew, uçak bombalarının kuramsal dilini arkadaşlarına öğretmeye pek öyle ara vermese de bozgunla karşı karşıyadır. Daha hiçbir Alman askeri kaskı görmemiştir.

Ülkenin gerçek bir aynası olan Bordeaux-Mérignac Havaalanı, paniği ve yıkımı iyi yansıtmaktadır. Her türden uçak, çeşit çeşit uçaklar amansız saldırganın baskısından kaçmış olan büyükelçileri, bakanları, milletvekillerini, dağılmış askeri birliklerle birlikte karmakarışık hâlde, Loire'ın güneyine getirip bırakmaktadır. Kacew, pilotlardan

birini, uyuyup kalmış küçük bir kız çocuğunu kollarına almış olarak Goéland'dan çıkarken görür. Başka bir subayı da haç biçimindeki savaş madalyasını koparıp üzerinde tepinirken görür.

Bu işten yalnızca 1914'ün eski havacıları kazançlı çıkar. Eski havacıların yaşları o zamana dek kendilerine uçuş görevi verilmesine engel olmaktaydı. Onlar, yeniden uçmak için karışıklıktan yararlanıp elde bulunan bütün Potez 25'lere el koyarak bacaklarında binici külotları, başlarında ipek çoraplarla "gelecekteki çarpışmalar" için antrenman yapmaktadırlar.

Kral Übü: Bu mutlak saçmalık ikliminde Romain Kacew bir şeyler ummaktadır daha. Bozguna inanmak istemez. Mareşal Pétain'in imzalayacağı silah bırakma antlaşması ona güzel hiçbir şey umdurmaz, kendisi için de bir savaş mahkûmu ya da Almanların elinde bir Yahudi rehine olmaktan başka hiçbir gelecek umamaz.

Weygand, Georges, Gamelin, Blanchard... Onca umut uyandırmış bütün büyük adlar artık yalnızca düş kırıklığı getirmektedirler. Artık karşı koymanın en küçük olanağı bile yoktur. İşgal edilmiş, zincire vurulmuş ve artık ırkçı olmuş Fransa'ya yaklaştığı duyulan karanlık günlerin karşısında, eski göçebe içgüdüsü ona yol gösterir. İçine gömmüş olduğunu sandığı -Rusya'nın her döneminde çarlar tarafından ezilmiş Yahudilere, Batı'nın bütün krallıklarından sürülmüş çingenelere ilişkin- çok eski anılar belleğinde yeniden canlanır. Yahudi kıyımı söylenceleri çocukluğunda saplantıya dönmüş, Baltık tanrıları bile hep kaçıp kurtulmayı becermişlerdir. Wilno ormanları her türlü fetihçi ideolojiye karşı başkaldıran her şeyi saklamış. Kendisininki gibi bağlılık ve özgürlük sarhoşu toplumlarda, yaşamda kalma içgüdüsü her zaman en güçlü duygu olur. Çekip gitmek gerekir. Savaşın sürdüğü yere, özgürlüğün yitik bir gömü olmadığı yere çekip gitmek.

Üstelik bu Çingene coşkusunun üzerine eklemlenmiş yeni bir ateşli yurtseverlik duygusu, aşağılanma içindeyken imzalanmış bir silah bırakma antlaşmasını reddetmeyi, yaşlı mareşalin Fransızlardan bir ihtiyat ya da önlem gereği istediği boyun eğme öğütlerine başkaldırmayı buyurmaktadır Romain'e. Romain Fransız'dır sonunda, Fransız. Topu topu beş yıl önce, 1935'te, pek çok işlem, pek çok uğraşla Fransız uyruğuna geçmiş olarak yeni mavi pasaportundan çok kıvançlıdır. Annesinin kendisine tanıttığı Fransa, Führer'in kölesi olmuş şu bitkin ülke olamaz, Fransa ışıldayan bir yurt, üzerinden, ışıktan giysiler içindeki Bayard'ların, Jeanne d'Arc'ların, Gavroche'ların geçtiği söylencelerin kutsal yolu olmalıdır... İşte o Fransa'ya karşı sonsuz ve safça bir hayranlık içinde yetişmiş olan Romain, ülkenin yeni yüzünü tanıyamamakta ve bozgunu bütün benliğiyle yadsımaktadır. Kendi seçtiği ve onca uzun süredir düşünü kurduğu ülkenin, sözlerini tutmamasını kabul edemez. Litvanya'yı da Polonya'yı da böyle kolayca işgal edilmiş, iğdiş edilmiş, kendisine boyun eğdirilmiş bir toprak için terk etmemiştir kuşkusuz.

Sinirsel tepkiler, içgüdüsel dürtüler gösteren Kacew için çekip gitme hem bir kesinlik hem de bir gereklilik olmuştur. Bir saniye bile duraksamaz.

Adını duymadığı, bilmediği bir kişi olan General de Gaulle'ün BBC radyosundan yaptığı çağrıyı dinlemeyecektir.

Başka birçokları gibi, savaşın bitmediği, İngiltere'de ya da Kuzey Afrika'da özgür toplumların bütün umutlarını bir araya getirecek gibi görünen şu Winston Churchill'in ya da Fas'ı demir gibi tutan ve ret cephesinin başına geçebilecek olan General Noguès'in çevresinde umudun var olduğuna General de Gaulle'den önce kendini inandırmıştır.

15 ya da belki 16 Haziran'da, ikindi saat beşte, pilotluğunu subay yardımcısı Delavault'nun yaptığı bir Potez 63'le Fransa'yı terk eder.

Bir gün önce, İngiltere'ye gitme konusunda kendilerini ikna etmeye çalıştığı üç astsubay ona "dönek" diye, kafasının biçimi hoşlarına gitmediği için "pis Yahudi" diye kıyasıya sopa çekmiştir. Daha önceki gün, sanki Tanrı'nın bir lütfuymuş gibi Nina'dan gelen bir telefonla, -bu telefon, kendisini Mérignac'tan Nice'teki annesiyle her zaman buluşturan tek araçtır- kalkışı sırasında patlayan ve üç arkadaşının ölümüne yol açan ilk uçağı, Den 55'i, kaçırmıştır.

Doğruca İngiltere'ye gitme yanlısı Kacew'e karşın, Potez Kuzey Afrika'ya yönelir, Doğu Pireneler'de, askeri uçakların inmesine, Akdeniz'i aşmadan önce azık ve öbür gereksinmelerin sağlanmasına olanak veren küçücük bir düzlüğün bulunduğu Saint-Laurent-de-la-Salanka'da konaklar, sonra elverişli rüzgârlar sayesinde, Cezayir kentinin havaalanı Maison Blanche'da bir kez daha konaklayıp sonunda Fas'ın Meknes kentine ulaşılacaktır.

Potez, yolunu yanlış tutmuştur. Cumhurbaşkanı-General'in silah bırakma antlaşmasını törenle imzaladığı sırada -Noguès de silahlarını geri vermektedir- Potez Fas'a ulaşır.

Havacılık Okulu boşaltılmıştır. "Firarları" önlemek amacıyla üsteki bütün uçakların çalışamaz konuma getirilmeleri buyruğu verilmiştir. Meknes'te arkadaşlarıyla birlikte sıkışıp kalmış olan Kacew, güneşin akkora çevirdiği ve uçakların uykuya dalan yırtıcı hayvanlara benzediği havaalanında azap çeken bir ruh gibi başıboş gezinir. Deri montu yanındadır, Fas sıcağında montunu omzuna gelişigüzel atar. Revolver tabancasıyla birlikte Fransa'dan getirebildiği tek şey, budur.

Üsteki kamp yatağında öğle uykuları bile hiç dingin geçmez, pistin ve barakaların sessizliği, üzerlerine bir taş ağırlığıyla çöker. Pilotlar çöle düşmüşler gibi, tasarılarına her zamankinden daha fazla eğilirler: Terk edilmiş uçakları incelemeye giderler, Fransa'nın iyice felç edilmiş hangi köşesinden gelebileceklerini tam olarak bilemedikleri Si-

moun uçakların arada sırada piste inebileceklerini düşünüp kollamaya başlarlar. Kacew öyle bir uçak görebilecekleri düşüncesine kendini kaptırır. Ama bir yanıt alamadıkları gökyüzünü ve sürpriz yapmayan bir hayale benzeyen pisti gözleye gözleye, kaygıya ve yılgınlığa kapılır. Onu genellikle utkulara taşıyan düşleri, bozgun olur; havacı jandarmaların nöbet tuttuğu o kavurucu havaalanında kendini zamklı bir kapana düşmüş gibi görür.

Doruğa çıkmış öfkesi ve olanaksız görünen kaçma isteğiyle kıvranarak Medina'ya gezmeye, dilencilerden, peçeli kadınlardan, küçük eşeklerinin üzerinde su satan Araplardan oluşan kalabalığa karışmaya, çekip gitme saplantısını kapalı çarşılarda sürüklemeye gider. Kahvelerin önlerindeki masalarda gün boyu sigara tüttürür, yeşil çay içer, ezici yılgınlığa kendini bırakır. Kimi kez genelev semti *Busbir*'e, esmer orospuların yaşadığı aşağı mahalleye dalar. Meknes'te aşkın da savaşın da kokuları aynıdır, mide bulandırıcı, tiksinç kokular. *Busbir*'in iğrenç kokulu sokaklarında, genelevlerinin kapılarında Romain'in karşılaştığı askerler ona kendi imgesini yansıtırlar. Ayyaş, uğursuz suratları vardır hepsinin. Sizi Fransa'dan sonsuza dek tiksindirecek denli hem de.

Yalnızca Nina'nın duaları ve haçın önünde onun kendisine yaptırdığı dualar, Romain'i mutlak bir umutsuzluktan olduğu ölçüde Meknes'in kadınlarından da korur. Ya frengi korkusuyla ya da kesinliği frengi korkusundan daha az olmayan kendinden tiksinme duygusuyla -yaşamının tek sarhoşlukları olan- unutulmaz birkaç sarhoşluk olayının ardından kaçıp gider sonunda. Deri montunu aceleyle üste unutup Kazablanka otobüsüne biner. Eski bir kankasını yitirmiş gibi olur.

Kazablanka'da Fransa Meydanı'nda beş parasız dolaşırken kendisi gibi İngiltere'ye gitmek için yol arayan Havacılık Okulu'ndan iki öğrenciyle, subay adayı olan Forsans'a

ve Daligot'ya denk gelir hemen. Tanrıya şükür, şans onlara güler. Kacew'in, durumu kendisine anadilinde anlattığı Polonyalı bir çavuşun işbirliği sayesinde, Polonya birliklerinden bir topluluğu Kuzey Afrika'dan İngiltere'ye götüren bir İngiliz yük gemisi olan *Oakrest*'e gizlice binerler. Bütün geceyi kömür ambarında geçirirler ama ertesi gün oradan pis, sakallı, aç çıktıklarında kollarını onlara açmış İngiliz denizciler tarafından kahramanlar gibi karşılanırlar.

Kacew kendisinin denize atılacağını sanırken dünün müttefiklerince kendisine kardeş gibi davranıldığını görür.

Ama derin bir düş kırıklığı... *Oakrest* Cebelitarık'ta bir koya demir atınca, yük gemisindeki üç Fransız, Mers-el-Kebir koyunda kısa süre önce Fransız filotillasına baskın yapıp onu batıran bir İngiliz savaş donanmasının dönmekte olduğunu görür. Bu olay 5 ya da 6 Temmuz'da olmuş olmalıdır. Kral Übü devam eder: Almanya tarafından çiğnenmiş, çarpılmış, gülünç duruma sokulmuş olan Fransa, baş müttefikinin gemilerini sulara gömdüğünü, denizcilerini öldürdüğünü şimdi görüyor olmalıdır. Romain Kacew kendisinin hangi Fransa'ya ait olduğunu kestiremez olur.

İlk tepkisi, tasarımlarını terk edip ihanet sancağı taşıyan bu gemiyi terk etmek olur. Denize atlar. Neyse ki yüzme onun sağlığına iyi gelen bir şey olmuştur her zaman. Cebelitarık'ın serin suları aklını başına getirir. *Oakrest*'e yeniden çıkar, Mers-el-Kebir olayına karşın Albion'a yeniden katılmaya kesin olarak karar verir. Kaldı ki General de Gaulle diye birinden söz edildiğini de ilk kez gemide, Albion'da öğrenir.

Charles de Gaulle adı, ondaki takma adlardan oluşan şiiri uyandırır önce. Racine adına, Montherland adına imrenmiş olduğu gibi, tınısı pek güzel, pek Fransız olan bu Charles de Gaulle adını daha önce düşünemediğine yerinir. Kacew, bu adı "Gaule" diye tek L harfiyle yazmayı yeğleyecektir yine de...

Oakrest Cebalitarık'ta on iki "kaçak" Fransız havacısını gemiye alır, denizde geçen on yedi günün sonunda onları lâl renkli giysiler içindeki gayda çalgıcılarından oluşan bir bandonun iskelede beklediği Glasgow'a indirir. Mavi Fransız üniformalı on iki havacı eski yük gemisinden başları dik ama yürekleri öfke dolu olarak iner. İki kez maskara olmuş o üniformaları giymek oldukça ağırdır. O havacılar o üniformalardan utanmak mı yoksa kıvanç mı duymak gerektiğini bilecek durumda değildirler artık, ama o üniforma onların ellerindeki her şeydir. Oynayacakları rolün bilincinde değildirler, kendilerine birer kahraman gibi davranılmasına sevinmekten çok şaşırmışlardır. İngilizlerin belleği silah bırakma antlaşmasının yasını ve Mers-el-Kebir cesetlerini şimdiden unutacak denli zayıf mı acaba?.. Kendilerine ait onca düş kırıklığının acılarını kafalarında evirip çevirmek yine kendilerine düşer!..

Başıboş gezenlerden biri de Romain'dir. Artık boş bir maytap olmaktan daha çok bir anlamı olmayan 14 Temmuz Ulusal Bayramı'nın kutlamasına yol arkadaşlarıyla birlikte bilinçli olarak boş verip 1940'ın Temmuz sonunda Londra'ya varır.

Carlton's Gardens'te, savaş süresince geçerli olacak bir gönüllülük belgesine imza atar ve bir muharip birlikte hemen görev almak ister.

8 Ağustos 1940'ta Fransız Özgür Hava Güçlerine (FAFL) katılır, kütük numarası olarak 30349'u alır.

Rütbesi, General de Gaulle'ün kendisini odasına buyur etmesi için oldukça düşüktür, Romain onun ünlü boyunu bosunu ancak gazetelerde görüp öğrenir. Kacew adı kimseye bir şeyler söyleyen bir ad değildir; bir 15 Temmuz günü Bordeaux-Mérignac'a gitme işi, o aşamada soyadı kaydı yerine geçer. "Vaşak, öbür kurt yavrularını bulur", demişler, işte ilk kez ve de son kez bir topluluğa girer, kendini sonuna dek ait olarak göreceği tek topluluk. İşte, artık Özgür Fran-

sız'dır, sonuna dek "de Gaulle"cüdür! Bir kardeşlik duygusu onu, hepsi savaşa inanan o gönüllüler topluluğuna bağlar.

Subay, astsubay ve uçuş personeli de içinde olmak üzere askerlerle birlikte Londra'da hemen hemen beş yüz havacı vardır. Aileleriyle, toplumsal konumlarıyla, eğitimleriyle, kültürleriyle birbirlerinden ne denli ayrımlı olsalar da bir arkadaşlıktan daha iyi bir bağla, inanç bağıyla birbirlerine bağlıdırlar. Eski dünyanın şövalyeleri gibi ant içmişler, bağlılık yemini etmişlerdir. Yeni İlkyardım Topluluğu olarak bir avuçturlar ama içlerinde yenme azminin ateşi yanmaktadır.

Romain kendisine bir savaş soyadı seçer, üstelik bu kez duraksamaz. Bir soyadı, kolej yıllarındaki sayısız takma ad çizelgesini bir çırpıda süpürerek kendini dayatır: Adı "Gary" olacaktır. Bu soyadı Rusça bir fiilin emir kipinde çekilmiş bir sözcüktür ve "yak" demektir. "Gari... Gari..., Yak, Yak Sevgilim!.." diyen bir Çigan şarkısı tam zamanında aklına gelmiştir.

Böylece, geçmişi yadsımaz artık. Londra gece kulüplerinde karşılaştığı kankalara, kızlara kim olduğunu açıklar, hem Fransız'dır hem de Çingene, hem Rus'tur hem de "de Gaulle"cü.

Bu soyadına eklemeler de yapar. Asker arkadaşlarına kendini "Romain Gary de Kacew" diye tanıtır; pek özgün, pek yüksek derecede soylu bu adın, kendi aile kökenlerinin şiirsel güzelliğine, kanının mavi rengine arkadaşlarını daha iyi ikna edeceğinden emindir. FAFL'nin eski savaşçıları onu tanımayı, kazandığı ününden, ölümünden sonra da "Gary de Kacew" diye adlandırmayı sürdüreceklerdir.

Gary adındaki Y harfi, kökeni bakımından tümüyle Doğulu olan bir soyadına bir Amerikan tadı vererek kendini yavaş yavaş gösterecektir yalnızca.

Ona "Gary" derler. Seyrek olarak "Romain" denir, ama kesinlikle "Kacew" demezler, çoğu kez de "Gary de Kacew" derler. Gary, belki de Gary Cooper o yılların hay-

ran olunacak örnek kişisini canlandırdığı için bir soyadı değil de bir ad olarak geçer.

Kendilerine hemen Kraliyet Hava Gücü'nce el atılan genç Fransız havacılar önce Galler'deki Saint-Athan üssüne, sonra da sıkı bir eğitimden geçirildikleri Andover'e gönderilirler. Eğitim İşleri Biriminde (OTU), üç hafta içinde metreyi mile, litreyi imparatorluk birimi galona çevirmeyi ve yüksekliği de ayak birimiyle ölçmeyi öğrenirler. İngiliz uçaklarının uçurulması da bu hesabın içindedir. Bütün Fransız uçakları, eski Morane'lar, Farman'lar, Potez'ler yedek parça yokluğundan kısa sürede kullanılamaz duruma düşmüşlerdir. Gary'nin, RAF araçlarına uyum sağlaması gerekecektir. Gerektiğinde, 1937'de hizmete girmiş, hız sınırı 456 km/s'i bulan, 8300 metreye çıkabilen, yakıt ikmali yapmadan 1800 km uçabilen, iki motorlu, hafif bombardıman uçağı Bristol Blenheim MKI'ye de alışması gerekecekti. Romain, 7 mm'lik iki makineli tüfekle silahlandırılmış olan uçağa 450 kilo bomba yükleyebilmektedir. Ona göre savaş her şeyden önce bir teknik ve kesinlik işidir.

Gary, Bleinheim'in üzerinde, savaş boyunca artık kendi işi olan yöncülük göreviyle çalışır. Kolunda "Fransa" yazan İngiliz Hava Gücü'nün üniformasını giyip uçmak için Fransız üniformasını çıkarır.

Londra'nın batısındaki Reading ile deniz arasında bulunan Odiham Hava Üssünde toplanmış olan Fransız havacılar, yüksek İngiliz komutanlığına bağlı bir İngiliz birimi olarak örgütlenirler. Gelenek gereği subay ve astsubay yemekhaneleri ayrı ayrı barakalardadır. Her zamanki gibi çavuş olan Gary, astsubayların yemekhanesinde yer. Londra'da kendini, yoksunluğunu hep çektiği asteğmenlik rütbesiyle tanıtmak aklına elbette gelir ama hileye başvurmaz. Gelecekteki askeri başarılarının kendisine daha sağlam rütbeler kazandıracağını düşünür.

O sıralarda, kahramanlar onunla aynı üniformadan

giymektedir ama onların hepsi de İngiliz'dir. İngiltere savaşı en yoğun aşamasındadır. Gary, bineksiz kalmış bir atlı gibi, gözleri gökyüzüne takılmış, kendisini kesinlikle istemeyen bu savaşa güçsüz ve yararsız bir biçimde tanıklık etmektedir. Kimi kez bir İngiliz, kurşunlarla kalbura dönmüş Hurrican uçağıyla Odiham pistine inip depoyu doldurduktan ve mühimmatını tamamladıktan sonra çarpışmaya katılmak üzere yeniden gitmektedir. Çok seyrek bulunan yurtseverler -en iyiler- düşmanla çarpışma onuruna erişmektedir. Gary onlara hayran olduğu ölçüde imrenmektedir de. Toprağa saplanıp kalmış olmaktan sinir olmuş, eyleme atılmak için sabırsızlanmaktadır.

Eğitim saatleri dışında zavallı Fransızlara olası iki uğraş vardır yalnızca: kâğıt oynamak ya da bira içmek. Odiham'ın tek caddesi olan Main Street'deki birahane isabet almıştır. Ne içki içen ne de kâğıt oynayan Gary, kendine bol bol hoşluklar, iki bombardıman arasında neşeli öpüşüp koklaşma fırsatları verdiği Londra'ya gitmek üzere trene binmeyi yeğler.

Genç İngiliz kızlarından Nice Lisesi'nde öğrendiği bir dili öğrenir ama konuşurken dili dolaşmaktadır daha. Londra aralıksız bombalansa da kentin yaşamı daha da çılgınlaşmıştır. Uzak yerleri seçebilen Batman giysili adamlar panayırlardaki gibi ses yükselticilerle bombaların hangi mahalleri etkileyeceğini damdan dama duyurmaktadır. Gary, o bekleyişler sırasında zamanını değerlendirir. Arkadaşlıkların ve türlü uluslardan kişilerin arasında aşkların oluşuverdiği bütün büyük otellerde bulunur. Regents Park Hotel'in bir koridorunda 6.35'lik bir tabancayla oldukça karışık bir kadın ve onur hikâyesinde bir Polonyalıyla düelloya girecek zamanı bile bulur. Polonyalıyı çökertmiştir, olay kendisinin Scotland Yard'da birkaç saat geçirmesine, Fransız yetkililerden kınama cezası almasına yol açmış, çok daha sonra, *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da alaycı bir bölüm yazmasına yaramıştır.

Neyse ki caddede bir İngiliz'le karşılaştığında kendisine Fransızca hızlıca söylenmiş bir "Yaşasın Fransa!" sözüyle selamlanmaktan şaşırıp sevinir. Demek ki bütün İngiltere kardeşçe yaşamaktadır ve Gary de kendi seçtiği taraftan artık kuşku duymamaktadır.

Topic adlı bir donanmaya atanmıştır, Yüzbaşı Jean Astier de Villatte'ın komutası altında Afrika'ya gitmek üzere 18 Kasım 1940'ta gemiye biner.

Topic, İhtiyat Bombardıman Grubu-1 (GRB 1) olarak Savaş Grubu-1 (CC)'nin Fort-Lamy'de Yarbay Lionel de Marmier komutasındaki *Jam* adlı filotillayla bir araya gelmekle görevlidir. Bu iki grubun amacı, Libya, Mısır ve İngiliz-Mısır Sudanı sınırındaki El Tag dağ çemberinin ayağına kurulmuş, Mussolini birliklerinin elinde bulunan başlıca İtalyan üssü olan Kufra Vahası'nı ele geçirmek için Çad Çölü'nde ilerlemekte olan General Leclerc'in askeri kolunu desteklemeye yönelik küçük ölçekli bir askeri güç kurmaktır. Leclerc, gelecekteki o kahramanlara "Havacılar durumdan yararlanacaklar", diye söz verir.

Yadırgatıcı şey: *Arundle Castle*'la Atlantik'i geçmenin barış zamanlarının gösterişli turistik yolcu gemilerini anımsatması için bir tek orkestra ile kuyruklu kostümlü metrdoteller eksiktir. Akşam bütün ışıklar söner ve karartma, denizaltılar tarafından fark edilmemek için güvertede sigara içmeyi yasaklamaktadır. Eğlence gemide on beş gün sürer. Bakıcılar topluluğuna, hepsi de gönüllü yazılmış iyi ailelerden yüz dolayında genç kız, havacılara eşlik etmektedir. Şarkılar söylenmekte, gülüşüp eğlenilmekte, sevişip oynaşılmaktadır.

İki kız arkadaş arasındaki Gary yazı yazmaktadır. Kendini, yaşama tutkusunda birer iş kolaylaştırıcı olan o neşeli yol arkadaşları ve genç kadınlar bakımından oldukça zengin olan o gemidekinden daha fazla yalnız hissetmemiştir hiç. Hiçbir yerde benzeri görülmeyen o gökyüzünün altın-

da, savaşların orta yerinde pek tuhaf kaçan o ateşkes sırasında, esin ona eskisinden daha güçlü gelmektedir. Uçan balıklar, çalışmasının tek tanığıdır. Onların dalgalar üzerinde dans edişlerine bakmakta ve yazı yazmaktadır. İlerde ilk romanı olacak *Avrupa Eğitimi*'ne sokacağı ilk dört öykünün birini yazar. Gary bir kitap konusuna kendini kaptırdığında her zamanki gibi içine kapanır, dünyayı ve bu dünyada yeğlediği kadınları uzun bir iç düşlem süresinde unutur.

Nijerya'nın başkenti Lagos'ta, Gary, bir kıta keşfeder. Baltık'ı çevreleyen kozalaklı ağaç ormanlarına ve Côte d'Azur'un çiçekli bahçelerine bayılan Gary, ilk kez boş kırlarla, çölle, kuraklıktan çatlamış boz topraklarla ve eşsiz benzersiz bir yoğun mavilikteki Afrika gökyüzüyle karşılaşır. Uyuşuk bir oğlanın salladığı yelpazeye karşın havanın ateş gibi olduğu bungalovun kavurucu sıcağında, öyle uykularını çıplak geçirir.

Birlik kasım ayı sonunda, demiryoluyla, filotillanın İtalyanlarla yapılacak çarpışmalar için yedekte tutulduğu Fort-Lamy'ye yakın kampa, Maiduguri'ye geçer. Leclerc'in verdiği söz duman olur. Gary durumdan yararlanamayacak, Kufra'yı bombalamaya gidemeyecektir.

Savaş, artık zayıflamaya ve bir bekleyişe dönmeye bir biçimde devam etmektedir. Bu, *Tatar Çölü*'nün senaryosudur. Düşman oradadır, yakındır ama gözle görülmez konumdadır; düşmanla karşı karşıya gelmek için yapılan hazırlıkların sonu gelmemektedir, düşman her zaman hem uzaklarda hem de yakındadır, kimse de gözünü onun yüzüne dikip bakamamıştır. Büyük şeflerden hiçbirinin tacı, kaderin cilvesindeki bu ironide hiçbir şeyi değiştiremez. Genç havacılar savaşmak için gelmişlerdir ama okul alıştırmaları yapmaktadırlar daha.

Düşman, kendilerinin bulunmadığı bütün cephelerdedir. Günler uyuşukluk içinde, tekdüze geçip gitmektedir. Başıboşluğa katlanmak, askerlerin tek oyalanma araçları

olan iskambil ya da zar yoksa daha da güçleşmektedir. Havacılar cibinliklerin içine yatarak, subay yemekhanesinin az sayıdaki koltuklarının üzerlerine yan gelip uzanarak ya da botlarını konaklama yerinin tozlu keçiyollarında sürükleyerek beklemektedirler. Kimileri beçtavuğu, afrikadomuzu ya da sıçan yakalar.

Oradaki topluluklardan kaçarcasına ayrı duran Gary, yazı yazmaktadır. Romanına yoğunlaşmıştır, Afrika'nın ortasında Polonya direnişinin korkunç yüzü ve görkemi içinde yaşamaktadır. Özgür yerlerin delisi olarak, kendini Rusların kaçıp gittiği ve Almanların gelip kuşattığı Wilno'da asker, anarşist bir tutsak olarak görmektedir. Afrika'nın göbeğinde Litvanya kışını, Litvanya soğuğunu gözünde canlandırmakta, otlarla ve köklerle birlikte Polonya yandaşlarının tek besini olan eski ülkesinin patateslerindeki tadı, damağında hissetmektedir.

İlk yapıtı savaşı anlatacaktır, gerçeğini yapamadığı için düşünü kurmak zorunda kaldığı bir savaşı.

Romain, Afrika'nın, imgelemini kurtararak, iç dünyasının derinliklerine inmeye onu mecbur bırakarak ona geri verdiği köklerine, Polonya'ya, Litvanya'ya, unutabilmiş olduğunu sandığı o Doğu ülkelerine geri döner. Can sıkıntısı ve öğle uykularının sessizliği içinde, imgelemindeki en eski görüntüler savaşı kazanmışlardır.

Maiduguri uçak pistindeki uçaklar da beklemektedir. Mürettebat kalabalık, malzeme yetersizdir; uçuş eğitimi için her biri kendi sırasını kollamaktadır. Teğmen Pierre de Saint-Péreuse'ün komutasındaki adamlar uçuş eğitimlerini filotillaya ait sekiz Blenheim uçağının içinde çölün üstünde yapmaktadırlar. Eğitim uçuşu bile olsa, uçuşlar korkunç fiziksel deneyimlerdir. Dört bin, beş bin metre yükseklikte oksijensiz kalan vücutlar bir de hava sıcaklığındaki anormal farklılıklarla (sıcaklık yerde 35 derece, havada -5 derecedir) karşı karşıyadırlar. Bu deneyimler hem teknik hem de

moral alıştırmalardır. Şöyle: Sanıldığından daha sık çıkan kum fırtınalarında, görüş uzaklığı on beş kilometrenin altına düştüğünde ve bütün işaret noktaları gözden yittiği için tümüyle dümen ve hız önlemlerine güvenmek gerektiğinde, uçak, göğü ve yeri birbirinden ayırt edilemeyecek denli bürüyen yoğun sise dalmışken pilotun en küçük bir yanlışlığı kaçınılmaz bir felaket olur.

Masa başında hesap yapmak kolay görünebilir. Ama Blenheim'in burnunda saatlerce sarsılmış, motorların sağır edici gürültüleriyle sersemlemiş, kum fırtınalarıyla körleşmiş olan Gary, durumun bütün tehlikelerini hesap eder; böylece, günden güne saatin, pergelin, dümen ölçerin ustası olur ve planlar üzerinde gösterilmemiş olan dik bir uçurumda birkaç kez mürettebatıyla birlikte az kalsın parçalanacak gibi olduktan sonra haritalara ve haritacılara güvenmemek gerektiğini öğrenir. Kendisine yararlı olacak özel iki nitelik geliştirir: soğukkanlılık ve sezgiye inanma. Madiguri'den sonra Avrupa teknisyenlerinin bilmediği, sonunda kendisine mutluluk getirecek bir yedinci duyu, tümüyle bir sanat olan "göz kararı" duyusunu geliştirir.

Acısız değil. Gary, pek de övünç duyulmayacak ama -herhalde- feci üç kaza atlatır. İlkinde Nijerya'da, Kano'da, uçağı Blenheim bir kum fırtınasında bir ağaca çarpıp yere düşer. Neyse ki mürettebat zarar görmez. Birkaç gün sonra uçağın iki motoru bozulur ve Blenheim Lagos'un kuzeyine, kırın ortasına düşer, pilot da yöncü de ölür. O gün rastlantıyla gerideki makineli tüfek kulesinde işbaşı yapan Gary, bulunduğu konum sayesinde korunmuş olduğu için yalnızca birkaç sıyrık almıştır. Sineklerden kurtulmak için içine kapandığı uçakta saatler geçirir. Orada içi kurur, duyarsızlaşır... Birkaç ay sonra, Belçika Kongosu üzerinde, serüvene susamış biçimde tehlikeye koşarak bir arkadaşıyla birlikte yere çok yakın bir uçuşla bir fil sürüsünün içine dalar. Uçak, hayvanlardan birine çarpar, o çarpmayla hem fil

hem pilot ölür. Küçük keşif uçağı Luciole'ün kalıntısından yarı baygın çıkan Gary, öfkeli bir orman bekçisinden birkaç dipçik yer. Sekiz gün hapis cezası alır.

Günler geçer... Ve bu tür tersliklerle arada sırada kesintiye uğrayan gündelik olağan uçuşların içinde aylar geçer...

İngiliz uçakları Takoradi'ye kamyon kasalarında parça parça gelir. Üssün işliklerinde yapılan montajdan sonra, Afrika boyunca Libya sınırına doğru yöneleceklerdir. Gary, Côte d'Or'u (Takoradi), Nijerya, Çad ve Sudan üzerinden Mısır'a bağlayan eskorta atanır. Görevlerinden ilkini bitiremez; kırlık alanda bozulmuş olan Blenheim, ilk konaklamadan sonra yerinden kalkamaz.

Erken zamanda Gaulliste toprağı olmuş olan Fransız Ekvatoryal Afrikası'nın savunmasına katılmak için 1941 Martıyla birlikte, Oubangi-Chari'nin başkenti Bangui'de birçok arkadaşından ayrılmış bulunan Gary, savaşı bilmemektedir daha. Gerekli araç gereç olmadığından çarpışmalara katılma niyeti olmayan filotilla toprakta çürümektedir. Gelecekteki vuruşmalara hazırlanabilmektedir ancak. Gerçek savaş, sürüyle saldıran sivrisineklere karşı verilmektedir. Gerçek çarpışmalar olmayınca mürettebattakiler, alçıdan yapılmış oyuncak bombalarla genel valinin sarayını bombalayarak eğlenmektedir.

Mermoz'la birlikte Postale'in eskilerinden olan Albay Cartier'in bütün yönergesi filotillayı "yedekte" tutmaktır. Bu yüzden Bangui'den beri mürettebattakilerin bütün eğlencesi kırda "korsan" gezintiler düzenlemek ve fillerin zararına olan oyunlar düzenlemek olur.

1941'in en büyük olayı, General de Gaulle'ün Afrika Ekvatoryal Fransası'na (AEF) ziyaretidir. Bütün üstekiler çiçek gibi giyinip onu karşılamak için bir eğlenti düzenlemişlerdir. Yıl, bozgunların durmayacakmış gibi göründüğü yıldır ve adamlar şarkı söyleyip gösteri yaparak Büyük Manitu'ya yüksek morallerini ve iyimserliklerini göstermek is-

temişlerdir. Gary, romanını bırakarak, kısa oyunun diyaloglarını ve gösterinin bütün senaryosunu yazmıştır. Bu, birçok tablodan oluşan, boynuzluların ve travestilerin sahnenin ön bölümünde tartışıp durdukları soytarı oyunudur. Fingirdek kadın kılığına girmiş olan Gary, *French Cancan* dansı yapar, böylece yapıtına imzasını atar!..

Arkadaşları alkışlar, çünkü sonuçta hepsi de bu kaba güldürünün içindedir, ama General, ak üniformasının içinde, ilk sıraya oturmuş, kep dizlerinde, buz gibi durmaktadır. Gülmez, alkışlamaz. Bu lise şakaları hiç kuşkusuz Fransa'nın inceliğine uygun değildir. Gösteri başarısızdır.

O gün hiç kimse, özellikle de General de Gaulle, genç Gary de Kacew'in yazın ya da tiyatro geleceği üzerine hiç kuşkusuz bahse girmemiştir.

Kaba güldürü gene de onun asteğmenliğe yükselmesine, uzun süre kendisinden esirgenmiş yaldızlı şeridi koluna takmasına engel olmaz.

Bu yükselme üzerine, yazdığı romanı daha uygun saatlerde yeniden ele almaya kendi kendine söz vererek, yazmayı birden keser. İç dünyasının bütün gücünü de bu yükselmeyle bulur, çünkü bungalovu paylaştığı arkadaşı Perrier daha önce onu bir ikindi çok derin bir çöküntü içinde, revolver tabancasını şakağına dayamış olarak yaşamına son vermek ister gibi davranırken bulmuş olacaktır.

Dahası, mutluluk hiçbir zaman yalnız gelmez sözünü doğrularcasına, genelkurmaydan umulmadık bir telgraf alır. "Asteğmenler Bimont ile Kacew, Hartum'daki birliklerine gitmeleri için görevlendirilmişlerdir." Böyle bir telgraf ona, müzikholdeki o acıklı ilk tiyatroculuk deneyimini ve o dayanılmaz başıboşluğun onu acımadan ittiği büyük umutsuzluğu unutturmaya yeterdi.

Hartum'da gerçekten de İngilizlerle Gaullistler İtalyan Abyssinie'sine karşı bir saldırı hazırlığı içindedirler. Apaçık belli, gürültülü patırtılı bir akın olacağı önceden kestirile-

bilir. "Silahsızlanmış" olanlarda umudun yeniden doğması için durum oldukça açıktır. İşte, en sonunda oluyor! Bimon'la Kacew şu Tanrı'nın cezası çölde eğitimlerini sürdürecek olan GRB 1'deki arkadaşlarını terk edip savaşabileceklerdir artık. Bu, görevlendirilecekleri takımın -Kraliyet Hava Kuvvetlerinin 203. Grubu- seçkin bir birlik olması kadar kesin bir şeydir.

Bangui'den Fort-Archambault'a o zamanlar üç günlük araba yolculuğu yapmak gerekmektedir. Kumlu ve çakıl taşlı yol, dikenli, yer yer boz, yer yer mor, tekdüze bir bozkır bölgesinden geçmektedir. Umutsuzluk yayan tatsız, sevimsiz bir doğa parçası. Versailles Hava Okulu'nun eski öğrencilerinden Robert Bimon, Birinci Dünya Savaşı malullerinden bir adamın ve Alsace'lı bir kadının oğludur, daha ilk günden Özgür Fransız Güçleri (FFL) üyesi, bir çınar gibi sağlam ve güçlü, o uğursuz çevreye karşın şarkı söyleyip ıslık çalacak ölçüde iyimser biridir. Gary ise yeniden kara düşüncelere kapılır, onun kesin olarak tam, eksiksiz bir eyleme inancı vardır yalnızca.

İki subay, Temmuz sonunda bir pazar sabahı, Fransız bayrağının bir sis bulutu içinden göründüğü Fort-Arcabault'nun küçük iskelesinde bir balina gemisine ayak basarlar. Chari'ye inerler. Kara Kuvvetleri'nin Cadets de Brazzaville Okulu'ndan altı subay adayı onlara eşlik eder. Elbette ki her biri turuncu giysili yerli birer oğlan tarafından korunmaktadır. Daha kıdemli olan Bimont müfrezeye komuta eder. Adamlara haftalık yiyip içeceklerini hazırlamalarını emreder. Kendisi de et konserveleri, iki koca esmer ekmek ve bir damacana süzülmüş su edinir.

Gary yedi kutu elma kompostosu alır. Her güne bir tane. Ne ekmek ne de kurutulmuş et, kompostodan başka hiçbir şey, içme suyu bile!..

Yol arkadaşının yük hafifliğine sinir olan Bimont vicdanlı adamdır gene de, suyunu Gary'yle paylaşır. Üç gü-

nün sonunda, onları Chari'nin suyunu ister istemez içmek zorunda kalmış olarak görüyoruz. Yerlilerin ileri sürdüğüne göre, güneş suyun yüzeyindeki mikropları öldürdüğü için suyu, üstünden almaya özen gösterirler...

Birbirine bağlanmış üç mavnadan oluşmuş, hurda demirden kocaman bir sandal olan balina gemisi durgun suda yavaş yavaş ilerler. Çok tatlı sallanışı yolcuları yatıştırıp gevşetir. Chari, kumlu bir ırmaktır. Kıyıları, hiçbir yelin hışırdatamadığı dikenlerle kaplıdır. Irmak, öldürücü bir güneş altında döner, kıvrılır. Geminin saçtan yapılmış tavanları yakıcı bir gölge verir. Gündüz hiçbir şey kımıldamaz, özellikle de çamurlu sarı suların içinde kımıltısız duran suaygırları. Akşamları siyahi çıplak balıkçılar, odun yığınları üzerinde atlı olarak Chari'ye inerler. Uzun kepenekli çobanlar ak öküzlerini kuru otların arasında gezdirirler. Kuşlar görünür: serçeler, telli turnalar, gökkuzgunlar.

Gary hiçbir şey söylememektedir. Yalnızlığın korkunçluğunu düşünmektedir. Bougon, bir ayı gibi homurdanmakta, ağzından düşürmediği küçük sigarları dişlerinin arasında tutmaktadır. Susuzluğunu çektiği eylem yerine, savaş yerine, üzerinde yalnızca Afrika'nın tatlı gevşekliği vardır. Bu duruma kudurmaktadır.

Gece çökünce adamlar balina gemisini palamarlayıp kamp kurarlar. O tropikal bölgenin binlerce böceğine karşı zayıf bir siper oluşturan cibinliğin altında uyku tulumlarının içinde uyurlar. Şafakta, kum tabakası üstünde sırtlanların, aslanların henüz yeni izlerini görürler. Ya da köylerde bir yerli oğlanın temizleyip kamp yatağı kurduğu bir kulübede yatarlar. Gary, gündüz saatlerinin sıcaklığını koruyan, daha iyi soluk alıp verdiği, daha yüksek, daha kimsesiz olan geminin çatısına uzanmayı yeğler.

Yolculukları boyunca işte ilk kez, ışıltılar, ak evler, bir Fransız bayrağının altında koyu yeşil bir ağaç dizisi... Chari'nin yüksek kıyıları hep vaha vaat eder. Ama Gide'in be-

timlediği biçimiyle "çirkinliği, biçimsizliği"yle Fort-Lamy oldukça yoksul bir kasabadır. Hükümet binası bile kum ve nemden oyuk oyuk kemirilmiş durumdadır. Askeri üsteki yapayalnız kalmış havacılar, uçak yokluğundan ata binme alışkanlığı edinmişler. Gary de Çad çalılıklarında at koşturacaktır. Gary, nasıl olduğunu bilmeden bir at binici olur, Yüksek Okul kurallarının çoğunu bilmemektedir, ama sevgiden değilse de sonunda çetinliğini benimsediği böyle bir bölgede tek başına dörtnala ata binmenin tadını çıkarır. Kamp bomboştur, Kufra'da çarpışmış olan muharip grup Eritre'ye gitmiştir.

Çad kırsalı, büyük boz ovalarıyla Gary'nin imgeleminde sonuna dek canlı kalır. O günlerde onun eyleme susamışlığına iyi karşılık vermeyen bu düşman yerlere surat asar ama orayı daha sonra anımsayacak ve en güzel romanlarından birinin konusunu oraya yerleştirecektir. *Cennetin Kökleri* romanı Afrika'nın en zengin av alanlarından biri üzerinde 1941'de doğmuştur. Gary fillerin, maralların, gergedanların, cerenlerin, panterlerin ya da antilopların ülkesinde gerçek ve mecazi anlamda gerçekten de yalnızca can sıkıntısı çekmiş olacaktır.

Çadlıların boyları bosları, mavi ve ak uzun giysilerinin içindeki büyük adam davranışları, ağır kişilikleri belleğinde yer eder. Fort-Lamy'den kadın yüzleri, köylerde ya da konaklama yerine yakın pazarlarda karşısına çıkan müthiş vücutların anısını da aktaracaktır. Diyeceğimiz şu ki oradaki günler can sıkıntısından öldürücü olmuş olsa bile, "yazınsal" av iyi olmuş olmalıdır.

Bir bombardıman uçağı kullanan ve Kahire'ye doğru dört avcı uçağına kılavuzluk eden bir İngiliz, Gary'yle Bimont'u Ak Nil ile Mavi Nil'in kesiştiği yerde, çöl ile vahanın gerçek kaynaşma yerinde kurulmuş olan Hartum'a dek götürür. Cehennem ateşi içindeki Hartum, bütün Afrika'nın güneşten en çok kavrulan kentidir. O arada, Gary'nin yü-

zünü güldürmeyen çok güzel bir görünüm vardır: Hartum'un güneyindeki Gordon's Tree'de Fransızların üssü boşalmaktadır. Abyssinies Harekâtı daha yeni bitmiştir. Arkadaşlar ölmüşlerdir. Öbürleri Doğu Akdeniz'e doğru yola çıkarlar. İngiliz 47. Taburu, Sudan gibi hava sıcaklığının kimi kez gölgede elli derecelere dek yükseldiği bir yerde kerpiçten yapılmış konaklama kışlasını elektriksiz ve sıhhiyesiz bırakıp gider.

Gary oraya çok geç gelir. Savaşın bir bölümü daha onsuz biter. Cephe ondan kaçmaktadır hep. O ve Bimont, şeflerinin ardından koştukları, hep "geciken bir trene" bindikleri duygusuna kapılırlar.

Sanki, Waterloo'daki Fabrice Del Dongo... Gary o sıralarda büyük çarpışmaların hep uzağında yer almaktadır ancak.

İkisi birlikte Sudan'dan trene binerler, Mısır'da çarklı bir gemi onları keyiflerine göre Philae Tapınağı'nı görecekleri Assuan'a, oradan da Kahire'ye götürür. Kahire'den bir deveyle Piramitler'e dek giderler. Nil ve sonra Süveyş üzerinden El Kantara'ya giderler. Orada bir hava bombardımanına yakalanırlar; bu, Afrika'da geçirdikleri günler boyunca bir ilktir. Birliklerinin dışında ve silahsızdırlar, siviller kadar hiçbir şey yapamaz duruma düşmeselerdi neredeyse sevineceklerdi buna.

Sonunda, Hayfa'da bir mola verip 15 Ağustos'a doğru Şam'a ulaşırlar. Vichy güçlerine karşı verilen acıklı bir akından sonra Suriye, Özgür Fransa'ya katılmıştır. GRB 1 orada örgütlenmiş olmalıdır. Üsse ulaşırlarken, Robert Bimont ilk sıkıntıları duyar; caddede başı dönüp bayılır. Gary düşmemesi için onu ordugâha dek tutmak zorunda kalır, ordugâhtaki arkadaşları iki çakırkeyfin dönüp geldiğini düşünürler. Ama iki gün sonra yığılan Gary olur; ateş, kusma, bilinç yitimi. Doktor tifo tanısı koyar. Chari'nin suları ölümcül olmuştur. Aşı olan Bimont günlük 39-40 dereceye

varan ateşlere ve rahatsızlıklara dayanır. Güçten düşmüş, zayıflamıştır ama gene de gözlem kolundaki bütün Libya seferini yapacaktır. Kimi kez parkasının üzerine geçirdiği keçi kılından ceketi içinde ateşten titreyecektir. O sırada, aşı vurulmamış olan Gary can çekişmektedir.

Gary 1941 Eylülünde Şam Hastanesi'ne kaldırılır, bulaşıcı hastalıklar bölümünde ölümle kalım arasında on sekiz gün geçirir. Tifosu, tehlikeli barsak kanamasıyla karmaşık bir durum alır. Komaya girer. Beş kez kan aktarımı yapılır ama durmadan kan yitirir. Doktorlar, Yüzbaşı Guyon ve komutan Vignes onun kurtulacağına yüzde bir şans bile vermezler. Ona son dinsel işlemleri yaptırtırlar. Saint-Joseph-de-la-Petite-Apparition tarikatından, din görevlisi Ermeni bir genç kız, hemşire Félicienne başucundan ayrılmaz. Onun bakımını yapar, ruhunun kurtuluşu için dua eder.

Ama yaşama tutkusu daha güçlüdür ve Gary, bütün sağlık görevlilerini şaşkınlığa düşürerek tifonun sonuna gelir. Vücudu irinli yaralarla kaplı, dili bir yarayla yarılmış, Bordeaux-Mérignac'ta çatlamış olan çenesinin sol yanı mikrop kapmış; bir parça kemik kopup diş etinden çıkmış, keseciği zarar görmüş, miyokart yangısından, bacakta bir toplardamar yangısından acı çekmektedir ve dünyanın yakında göreceği Doğu cezaevlerindeki mahkûmlar kadar zayıftır.

Ekim sonunda Robert Bimont bir izin koparır ve bilgi edinmek için hastaneye koşar, bir cesetle karşılaşacağını düşünmektedir. Oysa arkadaşını, odasının bulunduğu katta Âdem Baba gibi çırılçıplak, zavallı hemşire Félicienne'in ardına hiçbir yanlış anlamaya yer verdirmeyecek biçimde son hızla düşmüş olarak görür. Utançtan kıpkırmızı olmuş din görevlisi genç kız, eteğini toplamış, uçkuru düşük adamdan kaçmaktadır!..

Gary, Şam Hastanesi'nde altı ay geçirir. 1942 Martında, sonunda iyileşmiş olarak çiçeklerin ve hurma ağaçlarının ortasında ak bir saray gibi duran Luksor Winter Pala-

ce'a, Valery Larbaud'nun sevdiği otele, nekahet dönemini geçirmesi için gönderilir. Gary, terastaki yastıkların üstüne uzanıp filikaların geçişine bakar ve Nil'e derinden vurulur.

Hastalığı sırasında Lorraine topluluğu oluşmuştur. Eylülde, Özgür Fransız Hava Birlikleri'nden her biri *Bretagne*, *Alsace*, *Île de France* gibi Fransa'daki bölgelerden birinin adını almıştır. Lot'da doğmuş ama hep Nancy'de yaşamış, kendini ruhça Lorraineli hisseden Jean Astier de Villatte General Valin'den kendi takımı için "Lorraine" adını koparmıştır. İki filotillası Metz ile Nancy'dedir. Arması, altın sarısı çizgilerle dikey taranmış yanal bir şerit üzerinde üç kartal yavrusudur, havacılar uçaklarının -Blenheim'lerinin- üzerine çift çizgili haç deseni yaparlar.

Birlik, yirmi bir Blenheim bombardıman uçağı ve tekerlekli yeni taşıtlar almıştır. Gary'nin arkadaşları Mısır'da kısa bir eğitimden sonra Kasımda Libya'ya geçmişler ve 1942 yılının Ocak ayına dek Mareşal Rommel'in birliklerine karşı savaşmışlardır. Lorraine Grubu üç ay içinde mevcudunun yarısını yitirmiştir.

Sonunda 1942 Ekiminde Gary, pek de sıkı tutulmayan bir muayeneden sonra -sağlığı "tümüyle iyi" olmaktan uzaktır- iki yıldan beri beklediği şeyi, ilk savaş harekâtını gerçekleştirebilecektir. Kıyıların gözetim ve savunması amacıyla "yan komut" göreviyle henüz görevlendirilmiş olan Nancy filotillasına atanmış olan Gary, Filistin açıklarında denizaltı avlayacaktır.

Saint-Jean-d'Acre'ta, komutan Pierre de Saint-Péreuse'ün emri altında yöncü ve bombacı görevlerini yeniden üstlenir. Görev çetindir, denizaltılar denizde uzun süren korsanlık pahasına yön bulmaktadırlar. Hedef görünür görünmez uçak onun üzerine makineli tüfekle vurulma tehlikesine karşın -çünkü bu manevra sırasında rotasını değiştiremez- dikine inivermek zorundadır. Bombardıman seyrek olduğu ölçüde tehlikelidir de. Bir gün uçağı Arnaud Lager

kullanırken Gary en sonunda bir denizaltı görür. Düşmanı bir haftadan fazla süredir birlikte izleyip sıkıştırmışlardır. Dosdoğru onun üzerine diklemesine inerler.

"Bombala... Bombala.. Haydi bombala!.."

Ama Gary güvenlik mandalını birkaç saniye önce kaldırmayı unutmuştur, bombayı salıvermek olanaksızdır artık. Blenheim, mahcup Gary'le birlikte, başarısız, üsse döner.

Dalgınlığı, önlerinde apaçık duran bir avı kaçırtmış ve arkadaşlarını da tehlikeye sokmuştur. Çünkü diklemesine inen bir uçağın, canavarın top ve yaylım ateşine karşı çabuk olmaktan ve ilk ateşi açmaktan başka alabileceği hiçbir savunma önlemi yoktur. Talih onları korumuş, denizaltı ateş etmemiştir.

Doğrusu, şaşırtıcı olan nokta şu: Gary o gün Kıbrıs açıklarında hedefi kaçırır ama Saint-Jean d'Acre'ta yazı yazma işlerine yeniden başlar. *Avrupa Eğitimi*'ni kaleme alır ve bütün boş zamanını romanına ayırır. 1942 Ekiminde birlik İngiltere'ye atandığında, kitabının yarısı bitmiştir.

Bütün takımı Afrika'dan üç gemi götürür. Gemilerden ikisi batar. Üçüncüsü, Gary'ninki, eski bir yolcu gemisi olan *Orduna* -geminin adı, artık iyice haşat olduğu için Döküntü (*Ordura*) takma adı verilmiş- on bin yolcusunu ve Batı cephesi harekâtında görevlendirilecek olan Lorraine gazilerini Glasgow yakınlarındaki Greenock'a tam zamanında sağ salim indirir.

Gökte Serüven

Lorraine Grubu İngiltere'ye varınca son hedefi Avrupa'nın kurtuluşu olan, İngiltere'de konuşlanmış bir hava filosu birimi olur. 1943 Nisanında Chamberley'de yeniden tümüyle yapılandırılır, sonra Mart sonunda, güzel adını pek öyle yitirmeden, Captain Mac Donald Grubunun emrindeki 107. ve 88. İngiliz Hava Taburları'yla birlikte bir filotilla oluşturup 342. Tabur adıyla Norfolk'taki Wset Raynham üssüne katılır. Gary, 1943 Haziranına dek, bütün Afrika "eskileri"yle birlikte, Royal Air Force'un kuralları uyarınca yeni bir gereç olan Boston üzerinde ustalaşacağı OTU'ya yerleştirilir.

Boston, İspanyol İç Savaşı sırasında ayarlanıp uygun duruma getirilmiş, en yüksek hızı 540 km/s, çıktığı yükseklik 8300 metre, yakıt ikmali yapmadan uçabildiği uzaklık 2000 km olan, iki yüz elli kiloluk dört bomba taşıyabilen, her yanı çelikten dokuz tonluk bir Amerikan hafif bombardıman uçağıdır.

Londra'ya birkaç kilometre uzaklıktaki Surrey'de bulunan Hartford Bridge üssüne toplanan Lorraine'in ha-

vacıları, İngilizlerin *Nyssen huts* dedikleri sactan yapılmış barakalardaki on ikişer kişilik koğuşlara yerleştirilir. Dün Afrika'da dağınık yaşarlarken, şimdi askeri yaşamın en sıkı disiplinine, en kesin programına uyarlar. Komutanlığın uçuş göreviyle görevlendirdiği kişiler için gün, saat üçe, dörde doğru, gece yarısı başlar. O günlerde çay ve bir yumurtayla zenginleştirilmiş kahvaltı vardır. Bir otobüs, alanın öbür ucundaki ayrı bir binada bulunan, havacıların ancak harekât günleri girdikleri bilgilendirme salonuna gözcüleri götürmeye gelir. Duvardaki büyük bir haritada, görev uçuşunun gerçekleşeceği hava yolu kırmızı bir yün iplikle gösterilir. Yöncüler, planlarının üzerine izleyecekleri yolu, tehlikeli noktaları çizerler, hava durumu bilgilerini toplarlar, yönleri ve sapmaları, hızları, biraz sonra, uçuş boyunca yararlı olacak bütün öğeleri hesap ederler. Son olarak, Lorraine'in komutanının ve Intelligence Officier'dan bir başkasının bir sunumuyla ortak bir bilgilendirme toplantısı yapılır. Hedefin tanımlanması planlarla, fotoğraflarla, işaret noktalarıyla yapılır. Gary'nin her zaman soracağı sorular, dile getireceği itirazlar olur, toplantı sırasında hiçbir zaman silik kalmaz, yönergeleri her zaman tartışma gereksinimini duyar.

Hartford Bridge'de, Lorraine'in ardışık iki şefi vardır: Önce 1943 Nisanından 1944 Martına dek, Direniş'teki eylemleri için Croix de Guerre nişanıyla, pilot ve birim şefi olarak göstermiş olduğu başarılarından Air Force Cross nişanıyla ödüllendirilmiş olan otuz üç yaşındaki Yarbay Henri de Rancourt. Bir süvari subayının oğlu, iyi bir aileden, zarif bir genç adam olan Yarbay, Gary de Kacew'in niteliklerini beğenmekte, her görevden önce titreyen -bunu itiraf eder- ama korkularını ustaca bastırmayı bilen bu genç havacıya karşı büyük bir sevgi duymaktadır. Rancourt onu yüreklendirmek için "İçimizden kim korkmuyor ki!?" der.

Yarbay Rancourt'un Gary'ye ilişkin son yargısı şöyledir: "Bir çingene", kimi kez neşeli kimi kez çok kapalı, huyu suyu sert değişen, tartışılmaz bir "yetkin silah arkadaşı", onurlu bir asker.

1944 Martından 1944 Kasımına dek Gary'nin yeni şefi Michel Fourquet'dir. Kendisinin savaş adı olan -ünlü bir Basklı haydut olan Gorri'nin adından- Gorri adıyla zaten tanınmaktadır. Basklı olan ve bundan kıvanç duyan Gorri, uçağının pilot koltuğuna ülkesinin belirtkesi olan devrik bir gamalı haç deseni çizer. Gary gibi otuz yaşında olan Gorri, grubun en iyi pilotlarından biridir. Savaş düzeninin pistte bir araya getirmiş olduğu insanların arasında, Louis-le-Grand'ın eski öğrencilerinden olan bu genç Politekniklinin birazcık sert varlığı grubu güçlendirir. Rancourt gibi adil ve yüce gönüllü olup herkesçe sevilen Gorri, muharip birliğin hep başındadır, öncü uçağı kullanır.

Michel Fourquet'ye göre "Gary bir savaş adamı değildir" Yaradılışı onu eylemden çok düşe iter, sanatçı duyarlılığı gerçek askerlerin kaba ve kırıcı davranışlarına yabancıdır. Hiçbir zaman görevden kaçmış değildir; Lorraine'in tabibi Doktor Bercauld, onun, tam tersine görevinin sonuna dek gitme konusundaki olağanüstü istencine tanıklık edebilir. Hiçbir zaman kendini hasta göstermez. Ama vermek istediği görüntüye uygun olmak için eylemden çok derin düşüncelere, topluluk yaşamından çok yalnızlığa ve kuşkusuz savaştan çok edilgenliğe yönlendiren itkilerini engellemek ve bastırmak zorunda kalmıştır. Geleceği belirsizdir, kendisini kıvrandıran çok sayıdaki yönelimini bir sonuca ulaştırmak, sonuç olarak yaşamında bir şeyler yapmak, özellikle de "Biri" olmak istemektedir. "B"si büyük harfle yazılan Biri!.. Savaş onun için hem bir ödev hem de kendini göstermek, yürekliliğini ve istencini kendine kanıtlamak için bir fırsattır. İçgüdüsel olmaktan çok istekli bir niteliği olan yiğitliği, bir gözü peklik, bir meydan okuma ve bir tasarlanmışlık karışımı gibi görünmektedir.

Ama disiplin ona pek de uygun değildir. Uzun süren devamsızlıkları yüzünden birçok kez göreve çağrılır. Hiç kuşkusuz Londra, kadın meraklısına üstekinden daha çok eğlence sunmaktadır, Gary de günlerini sık sık orada geçirir. Özellikle Green Park dolaylarındaki *Petit Club Français*'ye çok gider. Burası Joseph Kessel'le, Raymond Aron'la, Robert Calmann'la birlikte daha başka kişilerle ve güzel genç kadınlarla karşılaştığı tıklım tıklım dolu, dumana boğulmuş, gürültülü, küçük mü küçük bir bodrum katıdır. Adı, saldırı sefer emri içinde yer almamışsa, Camberley'e, Kara Ordusunun kırmızı şarap, biftek ve patates kızartması verilen subay yemekhanesine ya da örneğin Londra'da, Gary'ye göre her derde deva salatalıklı küçük sandviç geleneğini koruyan büyük bir otel olan *Dorchester*'e tüyer.

O kaytarma günlerinde boynuna bezelye büyüklüğünde ak yuvarlakları olan siyah ipekten şık bir fular bağlar.

"Düşçü", "değişik", "acayip" Lorraine'deki arkadaşları çok sonraları onu işte böyle tanımlayacaklardır. İçlerinden biri şunu da ekleyecektir: "Aslında o zamanlar içimizde yalnızca Gary'nin kendinden söz ettireceğini hiç düşünemezdim."

Eskiden Nice Lisesi'nde olduğu gibi Gary'nin pek az arkadaşı vardır, yaşamını arkadaş topluluklarından uzakta, yalnız sürdürmeyi yeğler. Pek konuşmayan, sessiz biridir, ince ayrıntılarına varıncaya dek betimlenmiş, aklın alamayacağı, gerçek mi yoksa daha o zamanlardan birer roman konusu mu oldukları kesinlikle bilinmeyen aşk öykülerini isteyerek anlatır yalnızca.

Gary, 1943 Ekiminden 1944 Nisanına dek yirmi bombardıman harekâtı gerçekleştirecektir, bu da savaşta, Brest, Bernay-Saint-Martin, Mimoyecques, Audighen-Village, Martinvast, Hesdin, Ligescourt, Écalles-sur-Berchy, Fixecourt, Le Bois-Coquerel, Le Bois-d'Esquerdes, La Longueville, Ijmuiden, Hirson, La Lauvière ve Gorenflas hedeflerine ardışık altmış uçuş anlamına gelir.

Lorraine, yakıt ikmalsiz uçuş uzaklıkları Boston'ın olanaklarını aşmayan Fransa, Belçika, Hollanda gibi düşman tarafından işgal edilmiş topraklardaki elektrik santralleri, tren istasyonları ya da V-1'leri, fırlatma rampaları vb. seçilmiş belli hedefleri bombalama konusunda uzmanlaşır. Fransız havacılar açısından savaşın gerilimine fazladan bir de Almanlara saldırırken kendi yurttaşlarını vurma, dikkatsizlikten ileri gelen ya da pilotajdan kaynaklanan bir yanlışlıkla bir Fransız ya da dost ülke köyünü, çiftliğini, okulunu yıkma kaygısı eklenir.

Bombardımanlar sırasında her türlü yanlışlıktan sakınmak ve hedefi en yüksek isabetle vurmak için pilotlar "alçak irtifa hava saldırısı" ya da "alçaktan uçuş" tekniğine göre yerden uçarlar. Kullanılan deyim aynen böyledir. Bostonlar çitlerin tam üzerlerinden uçarlar, ağaç dizilerinin, yüksek gerilim hatlarının üzerinden tıpkı birdirbir oyunu gibi hoplayarak geçerler. Pilotun sinirleri zor bir sınavdan geçer. Yöncününki pilotunkinden daha az değildir. Çünkü inceden inceye hazırlanmış haritalar en küçük engelleri göstermektedir ama en küçük bir dalgınlık ölümü getirebilir. Hedefi belirlemek ve aynı saniyede bombardıman emri vermek yöncüye düşen, kesinlikle güç bir görevdir. Bu teknik görev, mürettebatın gerçek şefi olan pilotunkinden daha az sportif ve daha az saygın olmakla birlikte, temel bir görevdir.

Yöncü-bombacı, Boston'ın önündeki bölümde, bir sigarın iri ucuna benzeyen kırılmaz camdan kabine yerleşir. Alttaki 30 derece eğimli kalın bir cam hem hafif silahların atışlarına karşı korur hem de bombacının nişan almasına yarar. Pilottan aradaki bir zırhla ayrılmış olan yöncü, pilotla telsiz üzerinden haberleşir. Tıpkı arkadaki kulesine tünemiş olan makineli tüfek kullanan telsizciyle ve kuyruktaki taban kapısına uzanmış makineli tüfek kullanıcısıyla olduğu gibi. Aynı yazgı içinde bir araya gelmiş dört adam.

Sigarın ucu uçağın en kırılgan yeridir. Kaza durumunda yöncü hemen hemen her zaman ölür. Uçak alçaktan uçuş konumuna geçince en küçük bir bayır, en küçük bir duvar, düşük bir hızda bile, ön kabinin ezilmesine yol açar.

Gary ile Arnauld Langer bir takım oluşturur, diyor Oğul Langer: Coşkulu ve şakacı, taşkın bir oğlan, topu topu yirmi iki yaşında, ünlü "Her zaman hazırız!" sözünü her fırsatta yinelemeyi seven eski bir Hava İzcisi. Arnauld'nun kendinden iki yaş büyük bir ağabeyi vardır, Baba Langer denilen, Politeknik'ten 1938 çıkışlı, kendisi de bir Lorraine arkadaşı olan Marcel. Makineli tüfek kullanıcısı çavuşlar Gerber, Krasker ya da Bauden ile Gary-Langer hep birlikte sağlam bir ikili küme oluştururlar.

Yüzbaşı Charbonneaux ile Teğmen Patureau, Asteğmen Baba Langer ile yöncü Yüzbaşı Mendès-France ve onlar gibi daha niceleri işte onlar gibi birleşmiş, birbirlerine onlar gibi bağlı olabilmişlerdir.

25 Kasım 1943'te Gary ciddi biçimde yaralanır. Karnından vurulmuştur, darbeyi hafifleten paraşütünün kemer tokası sayesinde kurtulur. Pantolonu kan içindedir, ilk davranışı erkeklik organının zarar görmemiş olduğunu görmek için bakmak olur. İçi rahatlamıştır. Oğul Langer'nin telsizde bağırdığını duyar.

"Gözlerimden yaralandım! Kör oldum!.."

Pilot, büyük bir soğukkanlılık içinde, Gary'nin sesinin kılavuzluğuyla hedefe ulaşmayı ve Esquerdes koruluğuna gizlenmiş olan V-1'in fırlatma rampasına bombayı bırakmayı gene de başaracaktır. Görev tamamlanır; Langer, yöncüsünün verdiği bilgiler sayesinde dönüş yolunu tutmayı da başarır. İngiltere kıyıları görününce makineli tüfek atıcısı Bauden ile Gary paraşütle atlamaktan vazgeçmek zorunda kalırlar. Langer, koltuğuna sımsıkı bağlıdır, uçağın Flak'tan zarar görmüş tavanı açılmamaktadır. Pilot arkadaşlarını orada kesin bir ölüme terk etmemek

için onu sesle yönetip "kör" bir iniş yaptırmayı denerler. Çift kumandası olan kuyruktaki makineli tüfek kullanıcısı (Boston'ın içinde o gün yalnızca üç kişidirler) uçuş hattını korur. Gary, gözleri görmeyen pilotuna seslenir, ona yüksekliği söyler, onu pistin üstüne getirmek için kendisine kılavuzluk eder. Özellikle güçlük içinde olan uçakların inmeleri için tasarlanmış, geniş bir pisti olan Manstone'a inmeyi kararlaştırırlar. Pisti iki kez pas geçerler ama sonunda kırıp dökmeden konabilirler.

Arnauld Langer görme duyusuna yeniden tümüyle kavuşacaktır. Gözkapakları kırılmaz camın patlamasıyla gözyuvarlarının üstünde açılıp kapanamaz duruma gelmiş, görme sinirleri darbeden korunmuşlardır. Savaştan sonra Air Transport'un pilotu olacak ve Fort-Lamy'de 1955 Haziranında pilot koltuğunda yıldırım çarpmasından ölecektir.

Boston'dan baygın çıkan, "karnında derin bir yara"sı olan Gary, hastanede birkaç haftada paçayı kurtarır. O arada *Evening Standard,* kahramanların savaş başarısı üzerine dikkat çeken bir makale yayımlar. Ve Gary yaşamında ilk kez BBC'ye canlı yayında demeç verir.

1943 Noeli: Gary, Hartford Bridge'e dönünce Lorraine'in din görevlisi, o yalnız adama pek çok sevgi veren, Prémontré tarikatından Saygıdeğer Peder Godard'ın yönettiği ayine katılır. Akşam yemeğinde kırmızı şarap vardır ve Pierre Dac'ın güldürücü bir gösterisi.

Gece yemeğinin neşe kaynağı Gary, Tahitili gönüllülerin gitarla eşlik ettikleri "Veteriner olan kardeşim..." diye aptalca bir romans seslendirerek İngiliz geleneğine uyar ve gelenek gereğince bütün haklara sahip bir teğmen olarak grubun bütün subaylarıyla birlikte birliğin adamlarına hizmette bulunma onuruna erişir.

1944 Ocak ayında, Charles de Gaulle'ce imzalanmış ona Croix de la Libération nişanı veren bir telgraf alır. Bir yıl sonra ona şu belge verilecektir:

"Fransız Cumhuriyetinin geçici hükümeti, Hava Kuvvetleri Bakanı Charles Tillon'un bir raporu üzerine,
Fransız Ulusal Kurtuluş Kurulunu atayan 3 Haziran 1943 tarihli emri gereği,
Croix de la Libération nişanı verilmesine ilişkin 7 Ocak 1944 tarihli emri gereği,
13 Kasım 1944 tarihli Libération Ödül Kurulunun kararı gereği,
adları aşağıda bulunan ve Kurtuluş Arkadaşları olan havacılara Croix de la Libération nişanı verilmiştir:
Komutan Jean **M**AURICE (Gerçek adı **G**UEDJ)
Komutan Yves **E**ZZANO
Komutan Bernard **F**UCHS
Asteğmen Jacques **M**ATHIS
Teğmen Robert **G**OUBY
Yüzbaşı Michel **B**OUDIER
Komutan Jean **F**OURNIER
Yüzbaşı Marcel **L**AGNER
Yüzbaşı Georges **G**OYCHMAN
Teğmen Paul **I**BOS
Teğmen *Romain **GARY***
Teğmen Maurice **P**ATUREAU
Teğmen Arnaud **L**ANGER
Teğmen Edmond **J**EAN
Teğmen Marie **R**OZOY
Teğmen Henri **L**AFONT
Teğmen Marcel **R**OUSSELOT

Paris, 20 Kasım 1944."

Ve kararname Charles de Gaulle'ce imzalanmıştır.

Günlük emirli övgü yazısında Gary, "dayanıklılığın, özverinin ve meslek bilincinin güzel bir örneği" olarak tanıtılmıştır. İngiltere'deki Fransız Hava Kuvvetleri Komutanlığı onun "cesaret" ve "gözüpekliği"ni vurgulayıp Subay Gary'nin "1940 Haziranından beri Fransa'nın kurtuluşu için komutanlık görevi almak istediğini" belirtir.

Gary sözünü tutmuştur. Fransa'ya başı dik dönebilir, Nina ondan kıvanç duyacaktır. Nice'e, yurdu için yararlı hizmetler yapmış bir kahraman gibi, korkusuz ve sitemsiz bir şövalye gibi girecektir. İşte sonunda tanınmış, seçkin, madalyalı biridir!

Ama yeşil ve siyah kurdele üzerindeki madalyası onun tek onuru değildir. O fırtınada, ilk kitabını bitirebilmiştir ve içinde bulunulan 1944'le birlikte *Avrupa Eğitimi* yayımlanır. Kitabın ve yazarının başarısından emin olan sabırsız bir yayımcı -*Cersset Press*- tarafından *The Forest of Anger* (Öfkenin Ormanı) adıyla hemen İngilizceye Viola Garvin tarafından çevrilir.

Arundle Castle'da yazılmaya başlanmış, Sudan'da, Çad'da, daha sonra Winter Palace'da Louksor'da yazımı sürdürülmüş olan *Avrupa Eğitimi* Hertford Bridge'de görev ve izin arasında biter. Gary, Londra'daki aşklardan uzakta, takım arkadaşlarının uçtuğu göğe bakıp dalarak uzun, boş günler geçirir üste. Hepsi bir gün önce savaş düzenince belirlenmiş havacıların dönüşünü bekler, saatler sıkıntı içinde akar. Uçaklar gökte görünür görünmez sayılmaya başlanır. Ölümler gitgide daha fazla olmaktadır ve sık sık, eskiler, Afrika'dakiler -Barberon, Langer, Stone, Jean, Perrier- birbirlerini göz ucuyla tartarlar: Aralarından kaçı yaşamda kalabilecektir acaba?

Öbür günlerde sis, rüzgâr ya da yağmur Bostonların havalanışını engellediğinde Gary'nin Afrika'dan tanıdığı aynı sinirli bekleyiş iklimi Hartford Bridge'e de yerleşir. Arkadaşları poker oynar, briç oynar. Gary, melankolik ortamından kaçıp Londra'ya, barlara, kızlara gider. Gündüz saatlerinin sinirlendirici ikliminde yazı yazabilecek durumda olamadığından bütün gecelerini romanına ayırır.

Oda arkadaşı Pierre Louis-Dreyfus'u rahatsız etmesinin, onun şafağa dek ışığa dayanmak zorunda kalmasının, tam uykunun ortasında sevinç içindeki Gary'nin sesiyle uyanmasının, romanın konusuna kendini kaptırmış olan Gary'nin, yazdıklarını o anların tek tanığına yüksek sesle

okumasının ona göre pek önemi yoktur.

Pierre Louis-Dreyfus, kendisine Çifte Dreyfus denilen Louis Louis-Dreyfus'un oğlu olup Fransa'nın büyük servetlerinden birinin mirasçısıdır ve en azından iki duyguyu Gary'le paylaşmaktadır, o da onun gibi Gaullist ve Yahudi'dir. Ama ikisinin huyları birbirine benzemez. Dreyfus çok canlı ve yılmaz biridir, Fransa'nın kurtuluşu için sürdürdüğü savaşımdan kendisini hiçbir şeyin uzaklaştıramayacağı bir adamdır. Gary, onu karışık işleri, pozları ve yapmacıklı yanıyla sinirlendirmektedir. Bilgilendirme oturumlarında şeflerinin koyduğu planı sorgulamaya her zaman hazır bir Gary'nin kışkırtıcı ya da itirazcı tutumunu da onun ak benekli siyah ipekten boyunbağını da beğenmez. Onun kendini göstermek istemesi de onu fazladan sinirlendirir.

Ama P.L.D. (bu kısaltma Pierre Louis-Dreyfus adından arkadaşça yapılmış bir takma addır) için savaşın en kötü deneyimi, o uykusuz gecelerde derin ve boğuk bir sesin daha ne olduğu belli olmayan birinci romanı tiyatrodaki gibi ona okumasıdır. Louis-Dreyfus birkaç kez Gary'yi yerin dibine batırır, utanma sıkılma bilmeyen, bunaltıcı bir oda arkadaşından kaçmak için kulaklarını tıkar.

1943-1944 kışında Hartford Bridge'de hava çok soğuktur, Gary yazı yazabilmek için uçuş montunu ve içi yünlü botlarını giyer. Yatağının üstünde çalışır, romanının konusunun geçtiği Polonya'nın güneşli ovalarının havasını imgeleminde güçlük çekmeden kurar. Kargaların yıldırımla vurulmuşçasına soğuktan düşüverdikleri, Wilno'yu kuşatan gürgen ormanlarının ak cehennemini imgeleminde canlandırır.

Gary, yazmakta olduğu öyküye dalıp gitmiş olduğu için kalkmayı, yataktan inip -her birinin sırayla yerine getirdiği bir angarya olan- sobaya kömür doldurmayı unutur. Sabahleyin barakadaki herkes bir Sibirya soğuğuna uyanır, soğuktan titreyen öfkeli arkadaşları Gary'ye sövüp sayarlar. Çad'daki balina gemisinde olduğu gibi, Saint-Jean-d'Acre

uçağında olduğu gibi, dalgınlığı, düşlemleri onu gerçekliklerden koparıp almaktadır. İnsanın ne diyeceğini bilemediği yanlışlıklar yapar, birlikte yaşamı güçleştirir, ordugâhtakilerin ona verdiği "tahtası eksik" ününü kendine daha da mal eder.

Çarpışmalardaki görevi dışında Gary, kendi iç dünyasında yaşar. Lehçe kişi adlarını anımsar, kitabının on dört yaşındaki kahramanı Janek Twardowski'yi düşünür yalnızca.

Avrupa Eğitimi, 1942-1943 kışındaki Polonya Direnişi'nin öyküsünü anlatmaktadır. Almanlarca işgal edilmiş Wilno'yu kuşatan uçsuz bucaksız ormanlara saklanmış olan direnişçi partizanlar, köstebekler gibi, yerin altında kazdıkları barınaklarda yaşamaktadırlar. Litvanya kışının tuzağına düşmüş, orada soyutlanıp kalmış olan partizanlar düşmanların kamyon konvoylarını yaylım ateşine tutmak için kimi kez saklandıkları küçük çukurlardan çıkarlar ama özellikle de soğuğa, açlığa ve umutsuzluğa karşı savaşırlar. İntihara ve delirmeye karşı tek ilaçları Stalingrad'dır; Rusların büyük bir savaş verdiklerini ve kendi yaşamlarının da Kızıl Ordu'ya bağlı olduğunu bilmektedirler. Polonya ormanlarındaki bütün çete savaşçıları, işgalci Nazi'ye karşı bir gün Rusların yanında yüzlerini gizlemeden savaşacakları günü beklemektedirler.

Janek, savaşı bütünüyle bir saçmalık olarak gören, çok sade ve çok arı bir yeniyetmedir. Janek'te militan bir ruh yoktur, hiçbir politikaya, hiçbir ideolojiye inanmamaktadır. Onu Litvanyalı olarak doğuran ve büyük karışıklığa atan, yalnızca rastlantıdır. Savaşı kendisi için, arkadaşları için, onu sevenler için bir kardeşlik duygusuyla çarpışarak, bir tür ilkel yüreklilikle aşacaktır.

Ama sadeliği ve saflığı içinde, görevinin ve genel olarak insanlık durumunun acı gülünçlüğüne derinden ermiştir. Gary, derin ve kesin bir karamsarlığı ilk kez onun üzerinden dile getirir: Karıncalarla karşılaştırılabilecek olan insanoğlu "gülünç, acıklı ve bıkmak usanmak nedir bilmeyen bir ırka" aittir.

> "İnsanların acı çekip öldükleri dünya, karıncaların acı çekip öldükleri dünyadır. Önemli olan tek şeyin, saçma bir çalı çırpıyı, bir saman çöpünü hep daha uzağa, alın teriyle, gözyaşları ve kan pahasına hep daha uzağa, hep daha uzağa taşımak olduğu acımasız ve anlaşılmaz bir dünya!"

Fanatizm karşıtlığı, karamsarlığı ve yaşama gücüyle Gary'ye çok benzeyen Janek'in çevresinde gene de iyi insanlar da vardır. Örneğin Polonya atlılarının dörtgen biçimli kepi ve büyük âşık ateşiyle partizanların başındaki Jablonski. Örneğin çetenin ozanlarını dinlemeyi seven, asık suratlı, sessiz köylü Czerw. Örneğin köyünü savunmak için çarpışan Ukraynalı kunduracı Krylenko. Kızlarına Almanlar tarafından tecavüz edilen, o yüzden de Alman askerlerin kesilmiş organlarından korkunç bir ganimet koleksiyonu yapan Wilnolu berber Stancyk. Yahudi bir kasap, bir "chady" olup yıkılmış olan eski barut dükkânının yıkıntılarında cuma akşamları öbür Yahudilerle birlikte dua etmeye giden Yankel Cukier. Ya da şu *Pan mecenas* (usta), neredeyse bir çocuk olan pek genç karısının gözlerini kamaştırmak için yiğitlik oyunu oynayan altmışlık avukat!.. Sonra şu Dobranski, birleşmiş ve barışçıl bir Avrupa'ya körü körüne inanan, geceleri yanındakilere kitaplarını okuyan roman yazarı. Öyküler düzüp dünyanın, insanların ve savaşların; gülünç, iğneleyici, küçük küçük hınzır taşlamalarını yazmaktadır.

Bir tek kadın, Zozia -Zozienska- kocaman kara gözlü, on beş yaşında küçük bir kız, Alman askerleriyle yatıyor ve insana Guy de Maupassant'ın o eşsiz Tombalak (*Boule de Suif*) öyküsünü anımsatıyor. Bir erkek yağmurluğu içinde, başında yün bereyle Polonya ormanlarını aşan, yarı azize yarı Çingene bir kadın imgesini canlandıran, hayranlık uyandıran, verici, küçük orospu, altın yürekli casus!.. Masumiyeti ve cinsel uyarıcılığıyla bu dişil ülkü, -tıpkı Puş-

kin'in yapıtlarındaki genç kızlar gibi- Gary'nin aşka ilişkin bir tutkusu, onun büyük yazınsal temasıdır.

Ama geleceğin yazarının ilerdeki romanlarında görülecek oldukça özgün iki anlatı kişisi daha vardır: Auguste Schroëder ile Wunderkind. Schroëder, oyuncaklar yapan, piyanoda halk şarkıları çalan kuklalardan üreten bir büyü adamı. Ve kemanı partizanların yaşamına büyü katan, çirkin, pis, çekingen, yetim, küçük müzisyen, Yahudi çocuğu Wunderkind!

Gary'nin kötümserliği, insanlara olan inançtan kaynaklanan bir insancıllıkla değil ama insanoğlunun değerlerinden -aşk gibi, müzik gibi, düşlem gibi- birkaçına olan inançla yumuşamış görünür.

> "Kemanı aldı... Annesi babası bir gettoda katledilmiş olan, pis kokulu mağaranın ortasında ayakta duran, pis paçavralar içindeki Yahudi çocuk, dünyayı ve insanları tedavi ediyordu, Tanrıyı tedavi ediyordu. Kemanı çalıyordu. O çaldıkça yüzü artık çirkinliğinden uzaklaşıyor, beceriksiz bedeni artık gülünç olmaktan çıkıyordu, küçücük elindeki keman yayı sihirli bir değnek olmuştu. (...) Dünya bir kaos olmaktan çıkmış, uyumlu ve arı bir biçime kavuşmuştu. (...) Ve Janek birden korktu, ölümden korktu. Bir Alman kurşunu, soğuk hava, açlık... İnsanlık kadehini gönlünce içmeden yok olacaktı."

Avrupa Eğitimi, yazarının renklerini önceden haber verir. Kusursuz bir ilk roman olarak, biçemi sağlam ve şiirsel, imgelemi geniş, sert düşünce dünyası Gogolvari bir gülümsetmeyle canlılık kazanmış -yırtıklığı ve iyi çocuk gülüşüyle Slav karışımı- bir anlatıcıyı ortaya çıkarır.

İlk okurlar yanılmazlar. Son savaşın Fransız havacısı üniformasını kasıla kasıla gösterdiği *Petit Club Français*'de karşılaştığı Joseph Kessel onun dosya hâlindeki romanını

okur ve bu genç yazarı coşkulandırır. Gary ile Kessel'in ortak pek çok şeyleri vardır: ikisi de Rus'tur, Yahudi'dir, göçmendir, Nice Lisesi'nin eski öğrencilerindendir ve ayrıca havacıdırlar... Özellikle de yazın konusunda aynı düşünceyi -örnek oluşturacak serüven anlatıları- paylaşmaktadırlar.

Özgür Fransa'nın başka bir yıldızı ve *Fransa Günlükleri*'nin yazarı olan Raymond Aron, gelecekteki başarısını Gary'ye muştular ve kendisinden André Malraux'ya içten bir dille söz ettiğini bildirir.

Avrupa Eğitimi'ni İngiliz yayıncıya gösterip onu yayımlamasını isteyen, Gary'nin genç bir İngiliz kadın aracılığıyla yeni tanımış olduğu ve aynı zamanda Gorki ile H. G. Wells'in arkadaşı olan Moura Boudberg'tir.

Avrupa Eğitimi, İngiltere'de büyük bir başarı kazanır. Dergiler Gary'nin fotoğraflarını çektirmek için Hartford Bridge'e fotoğrafçı ve muhabirlerini gönderirler. Gary, kaskı koltuğunun altında, uçuş giysisi üzerinde, Douglas Boston uçağının önünde Çerkez pozları verir, mavi gözlerini kendisinde var olan bir kız tavlama dürtüsüyle göğe kaldırır.

Dahası, dışişleri bakanının eşi Bayan Eden'in evine çaya davet edilir.

Raymond Aron, Londra'da Gary'yi *The Forest of Anger*'ı Fransa'da yayımlamayı üstüne alan Pierre Calmann'a götürür. Öfkenin Ormanı, Gary'ye pek uygun bir ironi dokundurmacasıyla, *Avrupa Eğitimi* olur. Kana bulanmış, yakılıp yıkılmış, gücünü yitirmiş Avrupa... Yarınların vaadi olan Avrupa gerçekten de bu Avrupa mıdır?

Kitabın provaları Londra'dan Paris'e dek, diplomatik çantalarda dolaşacak ve Bayan Redwood'un 4. Carlton's Gardens'deki 102 no'lu bürosuna alınacaktır.

Nina uzaktadır daha. Sigaradan bozulmuş boğuk sesiyle ona her zaman dediği gibi -belki de Rusça- "Birincisin, en iyisisin, oğlum..." diyecek olan, yaşlarla dolu yeşil gözleri, mor şapkalı değerli görüntüyü mucize oğul sevinciyle

Nice'te yeniden göreceği günü beklemektedir Romain. Savaş süresince ona umut dolu, aşk dolu, iyimserlik dolu bir düzine mektup gelmiştir. Nina, "kendilerinin" ortak dehasına ta ötelerden inanmayı sürdürür.

Ne acı ki Nice'ten, Dr. Rene Agid'den gelen bir telgraf Gary'ye annesinin öldüğünü bildirir. Nina, oğlunun başarılarından hiçbirini öğrenemeden 1942'de kanserden ölmüştür. Yalnızca, ölümün yaklaştığını sezince, Nina'nın bir arkadaşının Gary'ye göndermediği -ama kendisinin ilerde tersini ileri süreceği- mektuplar yazmıştır. Gary, *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da, iki yüz mektup diye yazacaktır...

Annesinin ona her gün hastane yatağında, okul defterlerine uzun mektuplar yazdığı doğrudur. Kendisine mucizevi biçimde Londra bombardımanları altında gelen bir tanesinin dışında, öbür mektuplar hastanın başucunda kalacaklardır. Kimi kez Rusça ve Fransızca sevgi sözcükleriyle dolu küçük defterler üst üste yığılır, bunlar uzun süren yalnızlığının ve can çekişmesinin gizli ve özel paylaşımlarıdır.

Nina, oğluna yazar, çünkü yalnızca onu düşünüp onun için yaşamaktadır.

Onu ücretsiz tedavi eden Doktor Rosanov, René'nin karısı Sylvia Agid ve Sylvia'nın kız kardeşi Suzanne -Paul Pavlowiç'le birlikte- o sevginin ve o acının tek tanıkları olmuşlardır. Defterleri görmüşlerdir.

Abartmanın ne önemi var öyleyse?.. Peki ya masalların payının?.. Bir anneden oğluna ölümünden sonraki iletilerinde gerçek ortadayken! Nina, sevgisinin oğlunu desteklediğine, o sevginin onun şansına ve mutluluğuna katkıda bulunduğuna inanıyordu kuşkusuz. Annesi olmasaydı, annesini yeniden sağ görme, armağan olarak ona askerlik başarılarını ve asıl kendi varlığını getirme umudu olmasaydı, Romain tifoya, düşman kurşunlarına teslim olurdu. Nina'nın sıcacık varlığı, bütün engelleri yıkan kadın deliliği, Romain'i, karanlığın şiddetinden koruyan müska gibi korumuştur.

İçinde bulunulan zamanı hor görme duygularıyla yazılmış olan mektuplar, savaşın tam ortasında bile müthiş bir yanılsamayı barındırır, o yanılsama da Nina'nın sonsuzluk düşüncesidir. Gary, annesini sağ sanarak çarpışıp durmuştur. Annesi gerçekten öylesine çılgınca bir sevgiyle doluydu ki Gary ölümle oyun oynayabiliyordu. *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'da, bu çok güzel öyküyü imgeleminin bütün süsleriyle bezeyerek -1960'ta- anlatacaktır. Hiçbir şey uydurmayacaktır, özellikle de onu bir kahraman değil de bir insan yapan, kendi varlığının ötesine taşımış olan sevginin büyüsünü!

Romain Gary, *Büyüleyiciler*'de, "Çok uzun yaşadıysam, sevgiyle yüklü olduğumdandır", diye yazacaktır.

Kahraman olmaya gelince... Romain, kendini aşma düşüncesiyle gerçekten kahraman olabilirdi; onun bütün savaşı, -derinden düşçü, yalnızlığı seven, savaşımcılığa ters düşen yaradılışına karşı verdiği- müthiş bir irade savaşıdır.

Gary önceden beri ne Tanrı'ya ne de peygamberlere inanır; derinden kuşkucu bir yaradılışa hiçbir fanatizm etki edemez. Hiçbir inanç onun kökten karamsarlığını yumuşatamaz. Ama kitabındaki anlatı kişisi Janek gibi savaşın çarkına girince, kendi kişiliğine bile neredeyse direnip cesaret ve dayanıklılık gösterir. Her türlü şiddet kavramından tiksinti duyduğu gibi, dayanışma ruhuna da yaradılışı gereği yabancıdır. Tutkularını, anarşist kişiliğini, hiçlik inancını -bunlar onun gerçek itkileridir- sonuna dek bağlı kalacağı o Gaulliste aileye girmek için boğmuş, yeşil-siyah kurdelesini 1968 Mayıs olaylarında bile kasılarak taşımış ve oyununu Invalides Askeri Müzesinde eski arkadaşlarıyla bir arada bitirmiştir.

Dört yıllık savaş sırasında hiçbir zayıflığa düşmeden, bu dünyada yaradılışına en az uygun düşen işte, görevde, kardeşlikte metin ve yiğit bir yürüyüşle ilerlemiştir. Düşler içinde gezen ozan yaradılışı kimi kez savaşçı kişiliğine -Çad'da balina gemisinde ya da Saint-Jean-d'Acre'da, Blenheim'de olduğu gibi- üstün gelmişse de kahramandan çok korkakların ortaya

çıktığı o dönemde, parlak eylemlerle vurgulanmış olan yanlışsız bir yol kat etmiştir. Anlatması pek güzel, o müthiş ve parlak savaş, romanlarının hiçbirinde bulunmaz. Gary kendi üzerine çok şey anlatmıştır, ama havacılık başarılarını anlatma yoluna hiç gitmemiştir. Rancourt'ların, Fourquet'lerin, bütün öbür silah arkadaşlarının alçakgönüllülüğüyle, o anılar ne denli parlak olurlarsa olsunlar, onların hepsini sessizliğe gömmüştür.

Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı'daki, hepsi de ironi ya da apaçık güldürü niteliğinde olanlar dışında, Gary'nin hiçbir yapıtı, onun Özgür Fransa'nın bir kahramanı olduğunu anımsatmaz.

Havacı arkadaşlarına adanmış olan son romanı *Uçurtmalar* bir aşk öyküsü ile *Avrupa Eğitimi*'deki aynı çarpışmaları, Litvanya'yı, Polonya'yı, ün kazanmadığı toprakları anlatır.

Bu ağırbaşlılık, epeyce büyüklenme ve kendini beğenme davranışları gösteren yazarın -söylemek gerekir ki- tek alçakgönüllülük gösterisidir. Kibirli olmakla birlikte o eski başarılarını anlatarak şişinmeyi ne gerekli ne de anlatmaya değer bulmuş olmalıdır. O savaşa katılmıştır ama bunu derin bir inançla olduğu kadar annesi için ve kendisi için de -deneyim kazanıp pişmek ve kendine güven vermek için- yapmıştır.

Savaş öncesinin kararsız ve kırılgan delikanlısı yerini gücüne ve niteliklerine inanan otuz yaşındaki bir adama bırakır.

6 Haziran 1944'te, Lorraine, müttefiklerin Normandiya çıkarmasını dumanla gizleme görevini yapar. Havacılar, okyanusa, Isigny Koyu'nda bulunan Saint-Marcouf Adaları'na Almanların Amerikan gemilerini bombalamalarını engelleyecek sis bombaları atarlar. Bostonların kanatlarının altında geniş, ak şeritler vardır.

Gary, Fransa çarpışmasına, 1944 Kasımında Gorri'nin yerine görevlendirilmiş olan komutan Jacques Soufflet'nin komutasında, Vitry-en-Artois'da üslenmiş olan kendi grubuyla katılır. Jacques Soufflet ilerde o savaş yıllarını anlattığı kitapta Gary'nin adını bir kez bile anmaz. Bu, ona iletmek zorunda olduğu duygularını belirtmek içindir...

O arada Gary de Kacew, Romain Gary olur. Bütün Londra'nın yıldızıdır, bütün Paris'i ele geçirmenin açlığını duyar, bu onun kafasındaki tek düşüncedir artık.

Savaştan kurtulmak, aşklarla ve yazınla yeniden ilişki kurmak, Royal Air Force uçaklarında çok güç biçimde elde edilmiş pek yeni ününün, sonunda tadını çıkarmak, bayram yapan Paris'in mutluluklarına bütün varlığıyla atılmak!.. Ve cesur adam rolünden çok daha fazla hoşuna giden yepyeni bir rol almak!.. Bu rol yazarlık rolüdür, başarılı yazar rolü.

O günlerden sonra, 1944'le birlikte başka bir çarpışmanın içine atılır, Fransız yazını meydan savaşının içine...

18 Haziran 1944'te Gary, Nancy'de Lorraine'deki bütün arkadaşlarıyla birlikte General Valin'in elinden Croix de la Libération Nişanını alır.

14 Temmuz 1945'te General de Gaulle, Arc de Triomphe'un altında ona Légion d'honneur Nişanı[1] takar.

O yılın yaz mevsiminde, annesinin Nice'teki Caucade Mezarlığı'ndaki mezarına onun gözde rengi olan bir demet leylak bırakır.

1945 Haziranında Calmann-Lévy, sonbaharda Eleştiri Büyük Ödülü'nü alacağı *Avrupa Eğitimi*'ni yayımlar.

Roman, 1943 sonunda Hartford Bridge pistinin üstünde bir eğitim çalışmasında ölen, Özgür Fransızlar topluluğunun en sevilen kişisi Robert Colcanap'a adanır.

La Nuit Sera Calme'de, son bir arkadaş sözü olarak "İnsan canlı kurtulsa bile yaşamını bir kez verir, bir kez", diye yazacaktır.

1. Napolyon Bonapart'ın 19 Mayıs 1802 tarihinde imzaladığı bir kanun ile oluşturulmuş Fransız nişanı.

Lesley

"Gogol'e benziyorsunuz!" diyor ona, her ikisi için de en güzel bir iltifatla. Küçük, ufak tefek, türkuaz rengi gözleriyle, boyalı dudaklarıyla bir sarışın, porselen bir bebeği çağrıştırıyor, İngiliz kızı besbelli, kırılgan ve değerli.

1944'te, Londra'da, iki bombardıman arasında... Kız onunla bir akşamlık arkadaş olan izinli askerlerin haylazlaştığı bir gece kulübünde -hangisi olduğunu unutmuş- karşılaşıyor. O Özgür Fransız ilgisini çekiyor. İlk bakışta, sezgisel olarak tuhaf ve farklı bir hava buluyor onda. Arkadaşları dans ederlerken ya da kızlara askıntı olurlarken, o, romansın binlerce mil uzağında, barda tek başına aç kurt gibi tuzlu fıstık yemektedir.

"Gogol'e benziyorsunuz..." Onun yaşamöyküsüne ilişkin hiçbir şey bilmemesine karşın, ondaki Rusluğu kestirebilmiş. Kendisini ona hemen bağlayan şeyi...

Safkan İngiliz kızı, Londra'da doğmuş, Londra'da büyümüş, Sussex'te bir dadı tarafından yetiştirilmiş, Saint-Bart-

hélemy kıyımından kaçmış olması gereken uzaktan Fransız bir ailede; çok güçlü, çok tuhaf biçimde Rusya'nın çekimine kapılmış. *Hobilerini* manyaklığa varacak denli geliştiren şu İngiliz züppeleri gibi o da pul ya da çiçek yerine, Rus olan her şeyi -kitap, nesne, sevgili...- biriktiriyormuş. Beğenileri açısından çok özel, çok farklı, tutkulu bir Russevermiş.

Adı *Lesley Blanch.*

Rusya onun ilk aşkı olmuş. Daha dört yaşındayken hem de bir Rus'a âşık olmuş, bir büyücüye. Adamı *Yolcu* (the Traveller) diye adlandırıyor kibarca; her zaman da öyle adlandıracaktır. Adam Moskovalıymış ama Tatar kanı taşıyormuş, çekik gözleriyle, kazınmış saçlarıyla ve Asyalı teniyle anne babasının arkadaşı olup Londra'dan her geçişinde onları görmeye gelen o adam, kendisine babası kadar yaşlı ama çok daha büyüleyici, çok daha hoş görünebilmiş. Kendisi büyüklerin salonundan ayrılınca, adam çayını onun yanında içmek için çocuk odasına gelir, kendisiyle birlikte bir ferahlık da getirirmiş. Hiç kimseye benzemiyormuş, dadı bile onun farklılığına boyun eğiyormuş. Böylece Lesley ona Rus usulünce, çay tabağına bir vişne reçeli kaşığı koyarak bardakta çay vermeyi öğrenmeye başlamış. Kızın yanına her zaman bir tarih hazinesiyle girermiş. "Büyücülerin büyücüsü", dermiş adam. Sözü uzatan, yorulmayan bir anlatıcıymış, kıza *Ilya Mouramets* ya da *Konyok Gorbunok* gibi Rus ve Moğol masallarının kahramanlarını tanıtmış, Orta Asya göllerinde yılanları nasıl yakaladığını açıklamış... Kendisi de bir masal kişisiymiş. Kürkleriyle, kehribar tespihiyle ve müthiş imgelemiyle küçük kızı kendine bağlamış ve ona gerçeküstü bir dünyanın kapısını açmış. Kız *Yolcu*'dan büyülenmiş olarak o dünyada onu izlemekte hiç duraksamamış. Babasıyla müzeleri gezerken, yaşamına cinler gibi gelip giden, bir görünüp bir yiten, gelişlerini de gidişlerini de önceden bilemediği o ikinci babasıyla yanardöner renkleri olan bir dünyayı öğrenmeye başlamış.

Yolcu, hayranlık içinde dinleyen küçük kıza Trans Sibirya'nın, bir saray gibi bakır karyolalarla, kitaplıklarla, hamam gereçleriyle ve kuyruklu piyanolarla dayalı döşeli göz kamaştırıcı görkemini ama onların yanında yoksulluklarını, umutsuzluk şarkısı olan *Miloserdnaya*'yı söyleyen zindan hükümlüleriyle dolu hapis vagonlarını da betimlemiş. Lesley'in en büyük düşü, o yolculuğu -masalsı Sibirya'nın onda canlandırdığı söz verilmiş toprağa varıncaya dek Rusya'yı, o hayal krallığını bir uçtan öbür uca geçme- bir gün yapmakmış.

Büyük arkadaşı ona nesne sevgisi de vermiş; küçük kızı, kızın ona ve nesnelerin çağrıştırdığı ülkeye duyduğu hayranlığın etkisiyle biriktirdiği -bir parça bakır taşı, bir Kazak şapkası ya da ucunda, görünüşe göre, bir Moğol şefinin atkuyruğu sallanan bir *nunçaku* gibi- armağanlara boğmuş. Kızın yeniyetmeliği boyunca paskalyalarda hiç sektirmeden, -yaşadığı sürece gezgin arkadaşının dünyanın öbür ucundan bile göndermeyi unutmadığı- Rus folklorunun yumurtasını getirmiş. O yumurtalardan birinin, mavi porselenden olanın üzerine küçük pırıltılar serpiliymiş. Adam ona ilk ikonunu da armağan etmiş. Küçük kız geceleri böylece, gümüş bir gece kandilinin aydınlattığı üzgün yüzlü Bakire Meryem'in koruması altına girmiş.

Lesley'in, ilk gençlik çağından başlayarak kendi seçimi olan bir kitaplığı olmuş. Bir liberal olan babası, beğeninin, kayıtsız koşulsuz bütün biçemlerle kurulan ilişkiyle oluştuğuna inanırmış. Lesley, *Yolcu*'nun uzun yokluklarında düşlemlerini besleyen romanlara dalarmış. Puşkin'i, Gogol'ü, bütün büyüleyicileri okumuş. Rusya'nın tarihini, coğrafyasını incelemiş, böylece Rusya onun gerçek yurdu olmuş. İngiliz kurallarınca yatakta kitap okumak kendisine yasaklanmış olduğundan, her akşam gözlerini yumup *Yolcu*'nun kendisine öğretmiş olduğu *Kaçış Oyunu*'nu (the Run Away Game) oynarmış. Londra'daki pembe odasını öylece terk edip kendisini büyük bir aşkın beklediği o ulaşılmaz Si-

birya'ya değin giden trenle uzun bir yolculuğa çıkarmış... Lesley düşlerde, egzotizmde hep kaçış aramış bir romantik, gizemin ve bilinmezin yücelttiği, Puşkin'i her zaman Dickens'a yeğleyen duyarlı bir kadın olmuş. O, Romain Kacew'in önüne işte bu ikili kişilikle çıkmıştır.

Solgun güzelliği, İngilizcesindeki *lady* vurgusu ve davranışları nedeniyle Romain onun İngiliz olduğunu sanır. Kız, İngiliz olmaktan çok Slav olduğunu gösterecektir. Düşlemleri, özel ve değişik eğilimleriyle Rus olduğunu ama Romain'den farklı olarak Beyaz Rus olduğunu ona gösterecektir. Çok güzel bir biçimde Eski Rejim'in soyluları gibi davranışlar takınmaktadır.

Romain, Lesley'le karşılaştığında, Lesley iki kedisini daha önceden Omsk ve Tomsk diye adlandırmıştır. Ringa balığına *siliodka,* frenküzümü jölesine *kiciel*, Londra usulü lahana çorbasına bile *stchee* demektedir. Geçmişte, Victoria Dönemi bebekleriyle doldurulmuş oyun evini annesinin yardımıyla pastelle boyanmış ve yaldızlı kubbeyle süslenmiş bir tür Moskova saray ve katedraline çevirmiş. Gary yakında o oyuncak bebeklerle dolu evi görecektir, çünkü eski eşyalarını atmayan Lesley o saray-katedrali şapka kutusu yapmış. Berelerini, çerini çöpünü oraya koymaktadır.

"Büyücülerin büyücüsü!"

Romain, Elsey'nin bir XVIII. yüzyıl evi olan Chelsea'deki evinde, Rus ikonları ve Rus hatıralarıyla dolu, bir semaverin kaynadığı, egzotik bir dekorla biçimlendirilmiş Doğu'yu görür. Lesley ona, tıpkı annesinin yaptığı gibi yanında salatalık ve reçel kaşığı olan bir bardakla çay verir. Kiril alfabesini biliyorsa da Rusçayı çok kötü konuştuğu için onunla İngilizce iletişim kurmaktadır. Aralarında her zaman yalnızca İngilizce konuşacaklardır; İngilizce, Romain'in daha yeni öğrendiği ama olağanüstü dil yeteneği sayesinde Lesley'in ona inceliklerini çabucak öğretiverdiği bir dildir. Kendisiyse Fransızca ve Rusça bilgilerini onunla

paylaşmak için hiç çaba göstermeyecektir. Lesley'i, onun kendi müziği dışındaki bir dille dinlemekten nefret etmektedir... Lesley'in kendi anadilinde örnek bir kız çocuğu gibi ustalaştığı, çok düzgün, çok ayrımlı ve ince bir İngilizceyle konuştuğu bellidir. Lesley yalnızca iyi yetişmiş bir kadın değildir; gerçek bir kültürü, kitaplardan, müzelerden, konser salonlarından edindiği kişisel bir kültürü vardır. Üniversite diplomaları olmaksızın, egzotik hoşlukları olan bir aydın.

Niteliksiz kadın yazarların tersine, o sıralarda yalnızca Rus erkeklerini sevdiğini itiraf eder, ona göre en iyi âşıklar onlardır.

Gizli tutmak istediği kısa süren bir evlilikten sonra boşanmıştır, özgür ve mutlu bir yaşamı vardır, savaşı yalnızca bir serüven ve şamata dönemi olarak anımsamaktadır... Bostonunun içindeyken yerde, siviller arasında olmaktan daha rahat eden Gary de Kacew, bombardımanlar sırasında merdivenlerin altına sığınırken, Lesley, yatağına oturup yüzünü yastıkla kapatan, korkusuz bir kızdır... Lesley'in bir Yugoslav'la evli İngiliz arkadaşı Bayan Petroviç, kendisinin de sığınak için bodruma inmediğini, alarmların kesilmesini evinde beklediğini söyler. Uzun süren bir sabrı ve o dönemin İngilizlerinin cesaretini özetlercesine, sadelikle "İnsan her şeye alışıyor" der.

Öbür oyunların yanında, *Yolcu*, Lesley'i aşka da başlatır. Benzersiz yeteneğiyle onda ortaya çıkarmayı becerdiği bir büyüyü!.. Lesley daha yirmi yaşında yokken, *Yolcu* ona büyük bir aşkın arzusunu bırakıp yaşamından sonsuza dek yitip gitmiştir. Lesley onun izini, çekiciliğini karşılaştığı bütün arkadaşlarında arar. Her sevgili o göz kamaştırıcı kişinin belki de yalnız tatsız bir kopyası olmuştur.

Romain Gary de Kacew bir Rus olduğu için, bir sanatçı olduğu için -sanatçılık Lesley'in çılgınca hayran olduğu bir niteliktir, çünkü sanatçılık konformizm karşıtlığının en iyi göstergesidir- onu hemen etkiler. Lesley kalkıp da bir küçük burjuvayı sevemezdi. Romain'e âşık olduğunda, çocukluğu-

nun kahramanını ararken, duruşuyla kendini Puşkin'in yüceltilmiş bir kadın kahramanı gibi görüp katı ve tutkulu durur.

Lesley otuz yedi yaşındadır -yani Romain'den yedi yaş daha büyük- ve mesleğinde çok ünlü bir gazetecidir. *Vogue*'da yazardır; tanındığı, sevildiği bazen de kendisinden çekinilen ortamlar olan sinema ve tiyatroyla özellikle ilgilenmektedir. Nancy Mitford'un, ilk piyeslerini dosya biçimindeyken okuyup yazıya ve sahneye koyma konularında kendisine görüşlerini bildirdiği genç Peter Ustinov'un arkadaşıdır. Canlı, ölçülü ve baskın bir kalemle hayran olunacak makaleler yazmaktadır. Türlü İngiliz gazetelerine, hatta *Daily Telegraph*'a yazı verir.

Gary'yi de şaşırtacaktır. Paris'te, Ivan Mosjukin'le karşılaşmış, sık sık gidip Rahmaninov'u görmüştür...

Londra'da ünlü sanatçıların, yazarların arkadaşı, gözde bir kişi görüntüsü çizen Lesley'in yanında Romain Gary de Kacew tıfıldır daha. Çok saygın bir sürü yayınevi için aracılık eden güzel Kontes Mourat Boudberg'in gönlünü bir umutla çelmeye çalışan, bir yayımcı arayan şu olgunlaşmamış romancılardan biridir, işin henüz başındadır daha... Oysa Lesley'in yalnızca basın-yayın deneyimi değil incelikleri de vardır... Romain, incelik işinin yalnızca temeli olan el öpme sanatını biliyorken, Lesley son derece incelmiş, gelişmiş, zarif görünmektedir. Gary'ye de güzel davranışları öğretecek, onu kendi ortamına, seçilmiş arkadaşlıklar ve ünlü kişiler ortamına sokacaktır.

İleride bir gün olacak adama değil, gerçekte o günkü adama vurulmuş olan, genç bir adamı yetiştirmek için hiç kuşkusuz belli bir yaşam felsefesi, yeterince sabrı ve yeterince sevgisi olan deneyimli, kişilikli, olgun bir kadındır Lesley.

Romain, Lesley'le 1944'te, evlendirme dairesinin bir odasında dinsel tören yapılmadan evlenir. Kocanın tanığı Albay de Rancourt'dur, Bayan de Rancourt ise pembe bir tayyör giymiş, kenarsız bir şapka takmış, elinde siyah bir tilki

manşonu tutan, sağ bileğinde Havva'yı simgeleyen yılan biçiminde bir bilezik bulunan gelinin şahididir. Romain havacı üniformasıyladır. Yalnızca birkaç kişinin izlediği nikâh törenini Prunier Restoranı'nda verilen bir düğün yemeği izler. Âşık genç çift, Ortodoks Kilisesi'nden bir papazın kutsama duasının olmayışına belki de biraz üzülmüştür. Çiftin, aziz resimleri ve heykelleri önünde, ayakta kutlanan Ortodoks dinsel törenlere her zaman düşkünlüğü -tarihsel bir düşkünlük- olmuştur.

Evlilikleri Gary de Kacew'in kütüğüne resmen işlenmiştir. Lesley, Romain'in ileride yalnızca Gary de Kacew adıyla adlandırılmak istemesinden nefret eder. O, yalnız ve yalnız Romain Gary'yle evlenmeyi yeğlemiştir. Ona bu adını koruması için yalvarır, çünkü bu ad Rusça bir tını vermektedir, yani kulaklarına -sıradan, bayağı ve Amerikan... olarak değerlendirdiği- *Gary* adından daha hoş, daha tanıdık bir ses.

Yazınsal işbirliği dışında şakacılık da onların arasında en iyi çimento olacaktır. Pek şakacı Lesley, *Prunier*'lerinden çıkarken Romain'e evlilik yüzüğünü küpe olarak takmasını önerir. "Korsan bir havanız olur", der ona. Romain bu kaçık öneriyi reddedecektir.

Paris Güldürüsü

7 Kasım 1945, "On Birler" öğle yemeklerini bitirmişler... Jules Lemaître Alabalığı, Thibaudet Bifteği, Sainte-Beuve Kaz Ciğeri... "Eleştirmenlerin Ödülü" düşüncesini akıl etmiş olan yeni yayınevlerinden Pavois -yazınsal eleştirinin ünlü adlarından olan Jules Lemaître, Thibaudet ve Sainte-Beuve gibi- eski büyükleri selamlamak istemiştir. Marcel Arland, André Billy, Maurice Blanchot, Jean Blanzat, Jean Grenier, Émile Henriot, Armand Hoog, Robert Kempf, Frédéric Lefèvre, Gabriel Marcel, Jean Paulhan gibi tek bir makaleleri bile bir kitabı başarılı ya da başarısız kılan eleştirmenler oylarını kullanmışlardır.

Les Rues Dans L'Aurore (Şafakta Caddeler) adlı yapıtıyla dört eleştirmenin oyunu alan André Dhôtel'e ve *Geneviève* adlı yapıtıyla iki eleştirmenin oyunu alan Jacques Lemarchand'a karşı, Romain Gary beş oy almıştır.

André Billy ile Émile Henriot *Avrupa Eğitimi* için uğraşmışlardır; destekledikleri genç 100 bin franklık "Cesaretlendirme Ödülü"nü alacaktır.

Gary getirtilir. Fotoğrafçılar, gazeteciler Montaigne Caddesi'ni sabırsızlıkla çiğnemekte ve hiç kimsenin tanımadığı şu yazarın neye benziyor olabileceğini birbirlerine sormaktadırlar. Yazar görünür, üzerinde tişört biçiminde kara bir mont vardır, boyunbağı takmamıştır, bütün madalyalarıyla sessiz, gülümsemesiz bir kütle biçimindedir.

"Lorraine Grubu'nun pilotlarından mı?.. Yoksa Boris Godunov mu?.." diye sorar France-Presse'ten bir gazeteci, onun "Bizanslı-Kafkasyalı" yüzünü görünce şaşırmıştır.

Gary kendisine sorulan sorulara epeyce kısa yanıtlar verir, özellikle Gogol'ü ve Malraux'yu okuduğunu, elinde daha şimdiden ikinci bir kitabı olduğunu söyler... Ama her şeyden önce varlığıyla, davranışlarıyla, yapmacık sessizliği kadar boğuk sesiyle de etkiler. Flaşların önünde alabildiğine rahattır, seçici kurul üyeleriyle tokalaşır ama özellikle Billy ile Henriot'a söyleyeceği sözleri vardır.

Ertesi gün ve daha sonraki günlerde, ona ilişkin efsaneler gazetelerdedir. Yalanlamak için hiçbir şey yapmayacaktır.

Ulusal Cephe, onun İspanya'da çarpıştığını, tıpkı Hemigway gibi Franko cczacvlcrini bildiğini ilcri sürer. *France-Presse,* annesinin Provence'lı, babasının Ukraynalı olduğunu kesinler. *Ulusal Cephe* gazeteci karasızlığıyla onu bir Amerikalı ya da bir İngiliz yazar olarak görür ve onun Mısır'da Rommel'e karşı çarpıştığı görüşünü destekler. Basın, "savaşçı Gary", "koca suratlı Gary", "kavgacı Gary" diye Kessel'in bütün niteliklerini ona verir. Söylentiler üzerine yapışıp kalacak, halkın dikkatini daha kapalı, anlaşılması daha güç bir gerçeklikten, iflah olmaz düşçü, düş kırıklığına uğramış idealist, yaşamında yalnızca bir kez, tek bir kez eylem adamı olabilmiş olan Gary'nin gerçekliğinden uzaklaştıracaktır. Karasızlıkları, belirsizlikleri ve kırılganlıklarıyla, cephe arkadaşı (Compagnon) görüntüsü altında bir karşı-Kessel, bir karşı-Hemingway görüntüsü verirdi daha çok. Temel olarak bir serüvenciden çok bir ozandır. Ne var

ki eleştiri çevresi kendisinin o sıralarda verdiği, çağın kargaşasına gözü kapalı atılmış yazarların küçük kardeşi görüntüsünü, o abartılı görüntüyü tutacaktır daha çok.

André Billy, haftalık *Monde illustré* gazetesinin Noel sayısında bu yeni yazarı "Direniş Yazını'nın birinci sırasına" yerleştirir, başlık da şöyledir: "Yeni Keşfedilen Bir Yazar: Romain Gary" *La Revue de Paris*'de yazan Marcel Thiébaut daha ölçülüdür. Kendisi, Gary'nin "oyun kurmada esaslı bir düş gücü, tabloları iyi çatma duygusu" olduğunu kabul eder ama "yapıtın biraz fazlaca özentili" olduğunu üzülerek bildirir ve bunu da "züppece bir yan" olarak adlandırır.

Basın sıcaktır, umut veren bu ilk romanı bağrına basar. Lambert, *Le Pays*'de "simgesel ve saygın konusuyla bu yapıtın hayranlık uyandıracak ölçüde yetenekli, gerçek bir yazarı ortaya çıkardığı" düşüncesindedir ve durumu bir "yazınsal olay" olarak değerlendirir. Gary'nin yüreğinde yer tutan tek taşra kenti Nice'te, Georges Vallin *Opinions*'da şöyle yazar: "Yeni bir yazar söz konusudur. Ama ne yeni!.. Anlatı sanatında daha ilk atılımda böyle bir yetkinliği (sözcükleri tartarak kullanıyoruz) yakalamış olması şaşırtıcı." Ve onun Nice Lisesi'nin eski öğrencilerinden biri olduğunu bilmeden şunları ekler: "Çarpıcı olan: büyük bir yalınlık, büyük bir anlatım tutumluluğu, sonuç olarak, az rastlanır bir başarı!"

Gary memnun olabilir. İlk yapıtı gürültü koparmış ve çok istediği bir konumu ona sağlamıştır. Artık o bir yazardır. Bunu kanıtlamıştır. Şu Eleştirmenlerin Ödülü, -her ne kadar birkaç gün sonra Jean-Louis Bory'ye onun *Alman Saatinde Köyüm* adlı yapıtı için verilecek Goncourt Ödülünü kaptırdıysa da- kendisine saygın bir tanınmışlık getirmiş ve nitelikli yazarlar arasında ona bir yer edindirmiştir. On'lar Kurulu, gerçekte, ünlü ödüllerin hepsini alma şansı olan Gary'yi seçmiştir. Eleştirmenlerin Ödülü ona öbür ödülleri kaybettirmiştir.

Bu konuda can sıkıcı bir mektuplaşma Gary'yi yayımcısı olan Robert ve Pierre Calmann'la buluşturur. Kurnaz,

düşünceli Gary, Aron'un tavsiyesiyle Gabriel Marcel'e bir mektup yazıp Eleştirmenlerin Ödülü'ne aday olmaktan vazgeçtiğini bildirir. Sonra çelişkili bir biçimde Émile Henriot'ya yazdığı mektupta, ona duyduğu hayranlığı, saygıyı ve minnettarlığı dile getirip öylesine güçlü bir okuru incitmeyi hiç istemediğini bildirir. Üçüncü bir mektupla, Calmann Kardeşler'den kendisinin Rus kökenlerini yadsımalarını ister, çünkü eskiden Avord Hava Üssü'nün yüzbaşıları gibi, Goncourt'ların da *Kacew* adlı bir yazarı soğuk karşılamalarından çekinir. Yayımcısı olan Calmann'lardan soyu sopu konusunda kefil olup kendisinin Niceli olduğunu bildirmelerini ister.

Dolaplar dümenler son hızla gitmektedir. Aron ile Calmann seçici kurul üyelerini etkilemek ister ama eleştirmenlerin destekledikleri adayı bırakmayacakları kısa sürede belli olur ve ödülü ona vermekte diretirler.

Gary'nin yanıp yakınmaları: Eleştirmenlerin Ödülü saygın bir ödüldür ama yalnızca Goncourt Ödülü bir yazara fazladan bir kâğıt tahsisatı sağlar... Fransa her konuda bir kıtlık içindedir, *Avrupa Eğitimi*'nin yayımlanması kâğıt yokluğundan ertelenebilir. Goncourt Ödülüyse can suyudur, bu kitabının, ilerideki kitaplarının da can suyudur.

Sonunda bitkin düşüp sonuca razı olarak, bu işten birdenbire kopmuş bir biçimde, Robert Calmann'a bir mektup yazıp konuyu bitirir: "Bütün bunlar beni sıktı... Dostça duygular size... Romain Gary."

Boş kaygılardır bunlar... Kitap büyük bir başarı kazanır. Bir yılda seksen bin satar.

Savaş yılları boyunca yazından yoksun kalmış olan Fransız halkı, Vichy rejimiyle az ya da çok işbirliğine girmiş olan eski yazar kuşağına sırt çevirmeye başlar. Giraudoux'lar, Chardonne'lar çok okur yitirirler ve artık Gary gibi, Direniş'te ünlenen ve gösterişli havalarıyla utanç verici geçmişi unutturabilen gençleri teşvik ederler.

Yeniden ele geçirilen o özgürlüğün ferahlığı içinde Ro-

main Gary'nin güzel bir öyküye dayanan romanı en çok satanlar arasına girer. 25 Temmuz 1945'te Albert Camus ona bir mektup yazıp kitabını okurken duyduğu heyecanı ve hayranlığı bildirir. Gallimard Yayınevi'nde başlattığı bir dizide kendisinden işbirliği ister ve ona bir diziden bir dosya verir.

Karadeniz Kaygıları

Koyu renkli, ağırbaşlı bir giysi içinde sıkılmış, yas boyunbağı ve yakasındaki rozetle Fransa için iyi bir görüntü veren genç bir diplomat! Romain Gary -artık böyle tanınmaktadır- yeni bir rolü kendine iyice sindirmektedir. Sıradışı bir yeniyetmelik, anlaşılmaz kişilikli bir öğrencilik ve ardından savaş kahramanı rollerinden sonra, şimdi daha klasik, çok Fransız, Paul Claudel ya da Saint-John Perse'in onur kazandırdığı yüksek katmanda bir yazar- diplomat rolünü oynamaktadır.

"Gaullist" ilişkileri, General'e bağlılık göstermiş olanlara bütün kapıları açan "bütünleyici kadrolar" adlı yeni bir kararnameyle sınav önkoşulu olmadan dışişleri mesleği girmesini sağlamıştır ona. Böyle bir görev için onu çok genç, "olgunlaşmamış" bulan Gaston Palewski'nin direnmesine karşın, André Malraux ve Raymond Aron'ca desteklenerek Fransız Dışişleri Bakanlığı olan Quai d'Orsay'e 25 Ekim 1945'te ikinci sınıf büyükelçilik kâtibi olarak girer. Meslekte sağlam ve saygın bir konumdur bu görev.

Büyük tutkusu öncelikle Fransa'nın Londra Büyükelçiliği'nde kültür danışmanı olmaktır, çünkü bu yazara karşı zayıflıkları olan André Malraux kendisine o görevi söz vermiştir. General de Gaulle Hükümeti, Gaston Palewski'nin kişiliğinde buna şiddetle karşı çıkar; aday "çok genç" ve ayrıca "çok hafif"tir..." Kendisine bakanca verilen güzel sözün iptal edildiğini Gary'ye bildirmekle görevli olan Raymond Aron, onun Londra'ya değil Sofya'ya gideceğini bildirir. Romain ve Lesley ne yazık ki biraz düş kırıklığına uğramışlardır.

Bulgaristan'a atanmış olan Gary, Paris'teki Orta Elçilik Birinci Kâtibi Lven Todorov'u ziyaret ederek işe başlar. Tam olarak Gary'nin yaşıtı olan bu genç diplomat onu Marceau Caddesi'ndeki bürosunda kabul eder, yarı Fransızca yarı Rusça yaptıkları sıcak bir konuşma aralarında uzun sürecek bir arkadaşlığı başlatır. İncelik ve duyarlılık sahibi, yazın ve sanat tutkunu olan Lven Todorov da bir yurtsever, bir direnişçidir, ülkesine âşıktır ve ülkesi için olanaksız görünen bir özgürlük düşlemektedir. Gözleri açık renktir, güçlü ve dayanıklıdır, duygularının yoğunluğunu güçlükle saklayan bir tatlılıkla yavaş yavaş konuşmaktadır. *Avrupa Eğitimi*'ndeki *Dobranski* adlı anlatı kişisiyle pek çok ülküyü, pek çok acıyı paylaşmaktadır. Kültürü ve siyasal düşünceleriyle Gary'yi kendine hayran bırakır, Gary onda kendisi gibi Dostoyevski ve özellikle Gogol türünden Rus yazarların dergâhında yetişmiş Slav kardeşlerinden birini bulur.

Gary, kürklere bürünmüş hayranlık uyandıran bir eşle birlikte aralık ayında Sofya'ya ayak basar.

Evliler devrimci bir yazarın yardımıyla Christophe Botev Caddesi'ndeki bir eve yerleşir; adres simgeseldir, çünkü burası, ülkesinin kuruluşundan iki yıl önce Türklerce infaz edilmiş olan *Hadzi Dimitar*'ın yeridir... Gary, Bulgaristan ve ozanlarının korkunç tarihi üzerine düşüncelere dalarken, Lesley evin dayanıp döşenmesi işini üstlenir. Bir gün biraz

da kendi sayesinde büyükelçi olacağından kuşku duymadığı bir diplomatın eşi olmanın verdiği yeni görevleri çok güzel yerine getirir. Diplomat eşi için davetler vermek ve bulundukları konumu saygınlıkla temsil etmek istemektedir.

Lesley önce Orta Elçiliğin onlara ayırdığı, oturdukları iç karartıcı, küçük burjuva dairelerini bir tutam hoş farklılık serperek dönüşüme sokacaktır. Örneğin salonun beyaz oya işlemeli perdeleri ona çok sıradan, çok alışılmış görünmektedir, onları çıkarır ve pembeye boyayıp örtüye dönüştürür. Boya Sofya'da bulunmayan lüks bir şey olduğu için perdeleri vişne suyunda bekletir. Sonra onları pencerelere damasko örtü gibi takar. Bu onun karşı duruşluluğunun ve uyumlu olmaya yanaşmayan keskin anlayışının su götürmeyen bir kanıtıdır. Kendisinin özgün olduğuna ilişkin ününe gerçekten bağlıdır ve bir yazar karısı olduğunu da unutmaz. Kaygısız ve başıboş bir yaşam anlayışı ile ölçülü ve dengeli bir yaşam biçiminin, sanatçı yaşamı ile resmi törenlerin uyumlu bir birlikteliğini gerektiren iki yanlı bir görevdir bu. Çok şık, çok *dikkat çekici* giyindiği için Romain'e takılır ama Romain Orta Elçiliğin bir davetine geç kaldığında ona görevini anımsatmaktan çekinmez. Onun, Quai d'Orsay'nin sıkı ve sert ortamı içindeki imgelemci ve ateşli romancılığının çift yüzlülüğünü, bütün dik kafalı, küçük sert kadın gücüyle koruma altına alır.

Evdeki karışıklıklar karşısında Gary omuz silker, maddi ayrıntıların onun için pek önemi yoktur. Karısının kendine özgü dünyasını çok iyi yansıtan evin iç donanımını düzenleme işini, Lesley'e bırakır. Lesley çingene pazarından hasır bir paravan, ak topraktan pişirilmiş tabaklar alır, bütün duvarlara aziz resimleri ve çok sevdiği kilimlerden asar, mutluğu için kaçınılmaz olan amber kokulu egzotik bir ortam yaratır. Gary, kendi kökenlerinin ait olduğu ortamlarda yaşamadığı için kendisine Lesley'den daha az tanıdık gelen o folklorik Rus-Türk karışımı olan karmakarışıklıkta biraz

Arap pazarı havası bulur. Düşlerde yer etmiş bütün o geçmişe takılıp kalmış olan ve o geçmişi Romain'in gözlerine atan, Lesley'dir. Duygulanan, sinirleri bozulan Romain'inse başka kaygıları vardır.

Gary'ler maddi olarak her şeyden yoksundurlar. Lesley ipek çoraplardan, Romain alışkın olduğu bir düzen içinde günlük yazı yazdığı güzel kâğıtlarından. Sofya'dan kaçıp yakınlardaki Vitosa Tepesi'nin güzel ormanlarını görmek için ormanın girişinde bekletilen bir araba kiralamışlardır. Diplomatlara ayrılmış olan mağazalar sayesinde, tanıdıklarını ve arkadaşlarını evlerinde gereği gibi ağırlayabilmek için kaçınılmaz olarak gerekli her türlü yiyecek içeceği almaktadırlar. Havyar bile vardır, ama havyar orada akşam yemeği için çok basit bir yiyecektir. Bulgar halkı ise açlıktan ölmektedir.

İlk görev yeri olarak Gary tam bir fırtınanın içine düşmüştür. 1946'da Kral III. Boris'in Naziler'in yanında delicesine savaşa sürüklemiş olduğu Bulgaristan, yenilmiş, işgal edilmiş bir ülkedir. Tolbukin'in Sovyet birlikleri 1944'ten beri topraklarını kuşatmaktadır. Yurt Cephesi dağılmıştır, komünistler iktidarın kilit mevkilerini ellerinde tutmaktadır. Rus postalların sesleri, bir tür engizisyon rejiminin korku sessizliği yaymaya başladığı Sofya sokaklarında duyulmaktadır. SSCB'nin monarşist despotluğunun tehdidi altında kalan ülke, zincire vurulmuş bir aslan gibi, artık ufukta büyük bir düş olan özgürlük için çırpınmaktadır.

> Gary, *La Nuit Sera Calme*'da "Kızıl Ordu o zamanlar Bulgaristan'ın her yerindeydi, Devrim'den sonra kökenlerimle ilk temasım buydu." diye anlatacaktır.

Sofya'da Wilno'nun atmosferini bulur, hem kış vardır hem terör, hem kar vardır hem Çeka[1]!

---

1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ilk istihbarat ve güvenlik teşkilatı.

Kargaşalığın içine atılmış olan ülkenin dümeninde, Reichstag Yangını davasının kahramanı, Hitler'in infaz etmeye cesaret edemediği Komünist Enternasyonal Komintern'in eski şefi, Stalin'in kişisel dostu ve sadık başkan yardımcısı Georgui Dimitrov vardır. Gary'nin tanımıyla: "Gürcü Çar'a bağlılığını gösteren büyük bir enternasyonalist Bolşevik." Gerçekte yaşayan bir ölü, arteri-skleroz ve şekerden ciddi biçimde rahatsız, şaşırtıcı ve insanı içlendiren fiziksel bir varlık, ölü solgunluğunun üzerine de far sürülmüş. Bolşevik egemenliği harika bir biçimde canlandıran trajik tiyatro oyunlarına yaraşır söylemlerinde gürlemeye hâlâ gücü yetmektedir. Fransa Orta Elçiliği'nin verdiği bir kabul töreninde Gary, Dimitrov'la Rusça konuşabilir ve ona kökenlerini rahatça açıklayarak SSCB'den 1921'de ayrılışını anlatır.

> "Bana öyle ironik bir acımayla *mnogo poteriali* 'Çok şey yitirdiniz' dedi ki bunun Fransa'ya yönelik bir hor görme mi yoksa Rusya'ya karşı duyulan bir tiksinti mi olduğunu anlamak olanaksızdı."

Yugoslavları ve Bulgarları tek bir devlette birleştirip büyük Rusya'ya bağımlı bir köle devlet olarak büyük bir Güney Slavları Federasyonu tasarlayan ve komünist ilerleyişi bütün dünyada aralıksız olarak aşama aşama planlayan Stalin'in eski despotizmine karşı, ne çok insan ne de çok muhalif Bulgar ortaya çıkmıştır! Liberaller, sosyalistler, "demokrasi" sözcüğünün kendileri için dünyanın hâlâ en güzel sözcüğü olduğunu düşünüp Batı özgürlüklerinin özlemini çekenler.

Tarımın gerçek tek zenginlik olduğu bu köylü ülkesinde, çiftçi haklarını koruyan parti, halkı, kolektivist ve kolhoz yandaşlarına karşı çıkmaya çağırmaktadır. Gary, Sofya'ya vardığında muhalefet homurdanmaktadır.

Ülkenin gazeteleri sövüp saymaya ve saldırganlığa varabilen bir tonda, bir savaşım, bir cesaret ve hatta şaşırtıcı bir kışkırtma ruhu sergilemektedirler hâlâ. Gazeteciler, yöneticileri "komünist çete", "komünist gangsterler" diye ya da içişleri bakanı Yugov'a yöneltilen son sözlerden biri olan "kızıl elli katil" diye suçlamaktan çekinmemektedirler.

Çiftçi haklarını koruyan partinin başkanı ve ulusal gazetelerden biri olan *Narodno Zemledelsko Zname*'nin müdürü olan Nicolas Petkov komünizme karşı umutsuz bir insanın öfkesiyle kavga vermektedir. Sofya'nın büyük bir ailesinden gelen Petkov, Sorbonne'da öğrendiği çok güzel bir Fransızcayla konuşmakta, Batı'da görüp öğrendiği özgürlük ve yaşama tadından ülkesine de biraz getirmek istemektedir. Görünüş olarak burnundan duman çıkan bir tür boğa olup gücü bütün imparatorluğa çatacak düzeydedir. Şiddet, onun tarihinde vardır, babası öldürülmüştür. Hayranlık uyandıran bir cesaretle, pek yakında uğruna kurban edileceği bir özveri anlayışıyla Dimitrov'a karşı çılgın bir kavgayı neredeyse tek başına sürdürmektedir.

Nicolas Petkov, özellikle de ABD'nin duruma müdahale edeceğini ummaktadır. Eski rejimin kulübü olan Union-Club'da son liberal Bulgarlar, Batılı diplomatlarla -ABD büyükelçisi Maynard Barnes bol bol güzel sözler vermekte ve Nicolas Petkov, Gary'yi üzen bir biçimde, Amerika'nın sesine güvenmektedir- bir araya gelmeye hâlâ cesaret edebilmektedirler.

Union-Club'a da sık sık giden Gary, "son derece doğru, yürekli, iyimserliği çoğu kez bir tür cesaretten başka pek bir şey olmayan şu"[2] Petkov'un arkadaşı olur.

Bulgarcaya çevrilen *Avrupa Eğitimi*, *Zemledelsko Zname*'de tefrika edilir.

Gary, Sofya'da kendisinin yazarlık yeteneğine hayran ama ondaki Slav kardeşliğini de beğenen pek çok arkadaş

2. Dışişleri Bakanlığı Quai d'Orsay'ye sunulan rapor (y.n.).

edinir. İlk romanı coşkuyla okunur. Hitler'e karşı gizlice savaşmış olan Bulgar direnişçilerinin daha pek yeni olan anılarını canlandırır. Ama Doğu'nun küçük ülkelerine Batı'nın kayıtsız kalmasından, Avrupa'nın başarısızlığından doğmuş korkunç bir üzüntü duysa da yitik değerleri -özgürlük ya da birey gibi- yüceltir.

Gary alışılmış bir diplomat değildir. Büyükelçilikler ortamında kısa keser çünkü özellikle Rusça konuşmaktadır. Yerel bütün gazeteleri okur ve hiç güçlük çekmeden Sofya halkıyla iletişim kurar. Rusça ile Bulgarca gerçekte birbirlerine çok yakın iki dil olduğu için Rusçayı bilen Gary, Bulgarca söylenenleri anlayabilmekte, kendini Bulgarca ifade edebilmektedir. Hepsi de muhalif olan burjuva aydınlarla -profesörler, yazarlar, sanatçılar, gazeteciler- çok çabuk ilişki kuracaktır. Gary'nin arkadaşları olan Bulgar ulusçularının tiksintisi en azından Rus karşıtlığı olduğu ölçüde komünizm karşıtlığıdır da. Dün Nazi birliklerine karşı çarpıştıkları gibi bugün de Stalin'in askerlerine karşı çarpışmaktadırlar. Ama safları çökmüştür; kimileri işlerinden olmuş, kimileri aileleri içinde tehdit edilmiş, hapse atılmışlar ya da kayıp olarak bildirilmişlerdir, hepsi bir karabasan yaşamakta, ayaklanmalar, başkaldıranlar için Rositza Toplama Kampı, gulag saplantısı kök salmaktadır.

Fransa Orta Elçiliğinin kâtibi bir cehennem korkusu içinde dolaşmaktadır. Komünistlere göre Gary şeytanla iş tutmaktadır. O da bunu gizlemez. Kendisi daha önce SSCB'yi terk etmekle o rejime hayır demiştir. Christophe-Botev Caddesi'ndeki evlerine, karısıyla birlikte, direnme yeteneği olan burjuvaları buyur etmektedir. Kitabının Petkov'un gazetesinde yayımlanmasına gelince bu, komünist yöneticilerin kendisine karşı güvensizlik ve kuşku duymalarına yol açabilir yalnızca.

Bununla birlikte, Orta Elçilikte, büyükelçiliğin ikinci kâtibi kendisini beğendirmeyi becermektedir. Hukuk Fa-

kültesi çıkışlı, Klasik Yazın ve Tarih Dalı'ndan diplomalı ortaelçi Jacques-Émile Paris, kendisine gönderilmiş olan bu genç yazarı gerçek değeriyle beğenmektedir. Gary, dışişleri hiyerarşisinde ortaelçiden çok daha altta olmasına karşın, genel olarak aydın kişiliğiyle olduğu kadar Légion d'honneur Nişanıyla da onda saygı uyandırmaktadır. Ortaelçi de 1938'den beri Şövalye Nişanı takmaktadır. Vichy Hükümeti döneminde dışişlerindeki görevini bırakıp 1941'de Özgür Fransa'ya katılmış; kırk bir yaşında, Quai'nin en genç elçisidir.

Gary'nin siyasetteki rahatlığından ve Slav severliğinden biraz ürkmüş olsa da fırtınalardan uzak bu orta elçilik adasına sokağın bütün havasını getiren bu çok değişken huylu, hem canlı hem ağlamaklı, hem çevik hem çökmüş bu kâtibe karşı çok bağışlayıcı görünmektedir. Bulgar trajedisi, liberal arkadaşlarının başarısızlığından alt üst olan Romain'in yüzünden apaçık okunmaktadır.

Sosyalist Cumhuriyeti ilan eden 1946 Eylülündeki halkoylamasına, komünistlerin ezici bir çoğunluk elde ettikleri Kurucu Meclis *Sobranie* için yapılan Kasım seçimlerine, Sovyet koruyuculuğunun önce yönetim ve ordu üzerindeki ve kısa sürede bütün ülkedeki ilerleyişine içeriden tanık olur.

Ortaelçi Jacques-Émile Paris, o bunalım yılı üzerine bir rapor yazmasını istemiştir ondan. Raporu Quai'ye, dışişleri bakanı ve kurul başkanı olan Léon Blum'a şu yorumla gönderir: "Romain Gary tarafından kaleme alınmış olan, çok nesnel olarak değerlendirdiğim bu rapor, geçtiğimiz yılki Bulgar siyasal yaşamının belirleyici etmenlerinin geniş çaplı bir çözümlemesidir."

Bir Siyasal Bilgiler Fakültesi ödevi gibi dört bölüme ayrılmış, kötü bir sarı kâğıda daktiloyla yazılmış olan yüz üç sayfa, açık ve başarılı bir tablo çizmektedir. Quai'nin yansız ve soğukkanlı yazı biçemi, nesnelliği gözetmelidir. Gerçekte muhalefetten pek çok kişinin özel arkadaşı olan, Bulgaris-

tan'ın acıklı durumuyla yakından ilgilenen Gary, kargaşalığın içine dalmış da üçüncü bir göz kendisini drama tümüyle katılmasını engelliyormuşçasına, durumu mesafeli bir dille çözümlemeyi başarır.

Rusya ile Bulgaristan'ın tarihini dokuyan çok eski ilişkileri göz önünde bulunduran rapor, Bulgaristan'daki özel komünist mantığı aydınlatır.

> "Komünist Partiyi yargılamadan, ve onu kınamadan önce, parti üyelerinin yirmi yıldan uzun bir süredir karşılaştıkları sayısız zulümleri ve utanç verici uygulamaları anımsamak gerekir. Bulgar uyruğundan olanlardan çok yüksek sayıda bir kesimin 1925'te Tzancov tarafından infazı ve parti yandaşlarının Kral Boris ve Filov'un polislerince sokaklarda dövüldükleri beş yıllık kanlı terör, sonunda iktidara kayıtsız koşulsuz gelmiş olan Komünist Parti yöneticilerinin tutumlarını yumuşatacak türden olaylar değildir."[3] diye yazar Gary.

Ya da Komünistler'in Kasım seçimlerinde elde ettikleri kesin utkuyu açıklamak üzere yazdıkları:

> "Bu sonuçlarda, gerçekte demokratik hiçbir geleneği olmayan, tepkisizlikten ya da kendilerine inançsızlıktan dolayı hükümetin istediği doğrultuda oy vermeye yönelmiş bir seçmen topluluğunun kesin uysallığını göz önünde bulundurmak gerekir. (...) Sonra, seçimlerin kesin sonucu ne olursa olsun, Komünist Parti'nin ülkeye el koymuşluk durumunu koruyacağına, dolayısıyla onunla 'iyi geçinme'nin ve onu kızdırmaktan kaçınmanın daha iyi olacağına ilişkin seçmen topluluğundaki derin ve hiç kuşkusuz haklı inanç da var. Bu değerlendirmeler

3. Quai d'Orsay'ye sunulan rapor (y.n.).

> Bulgar halkı için pek övücü görünmeyebilir, ama bunlar yalnızca eski yöneticileri suçlayan değerlendirmelerdir. Bu ülkede normal bir demokrasi hiçbir zaman var olmadı. Açık ve serbest seçimler hiçbir zaman düzenlenmedi." [4]

Gary, Bolşevik Devrimi nedeniyle Rusya'dan kaçmış ve o devrimle yirmi yıl sonra Bulgaristan'da yeniden karşılaşmış olmasına karşın ne komünizmi ne de komünizm karşıtlığını ilginç biçimde yapıtlarına hiçbir zaman konu etmeyecektir.

"Komünizmin bende hiçbir zaman iz bırakmadı", diye yazacaktır *La Nuis Sera Calme'da*.

Onun sessizliğini, kötülüğü dokunan şeylerin içe atılmasının iyi bir kanıtı olarak yorumlamazsak gerçek şu ki komünizm onun ikide bir ele aldığı bir konu değildir.

Romain Gary, Bulgar liberallere yakınlık duysa da arkadaşlarının hepsi de kişiliklerinin derinliklerinden gelen bir duyguyla komünizm karşıtı olsalar da kendisi o soruna yaklaşmak istemez.

Büyük bir şaşkınlığa düşmüş ailelere yardım edecek; hapsedilme, sürülme, öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya olan erkeklere, kadınlara Fransa vizesi sağlayacaktır. Bugün de onun o büyük eli açıklığına -Gary eli sıkı biri olarak bilinir- tanıklık eden Bulgar arkadaşlarına cebinden para verecektir.

Ama yan tutmaz. Gerçekten de de Gaulle dışında hiçbir siyasal ya da ideolojik davanın hiçbir zaman yandaşı olmayacaktır Gary. Göçebe ve yaralı bir çocukluğun yankısını içinde uyandıran Bulgaristan'daki o savaş boyunca bile!..

1946'da, muhalif partilerin bütün zayıflıklarını, parti yöneticilerinin siyaset oyunundan gitgide çekilmelerini ve dava arkadaşlarının bütün sorumlulukları üzerine attığı Nikolas Petrov'un yalnızlaşmasını büyük bir görüş açıklığıyla

4. Quai d'Orsay'ye sunulan rapor (y.n.).

betimler. "Başka ülkelerdeki Komünist Partilerdekiyle aynı güç, canlılık, disiplin niteliklerine sahip olan ve mutlak özveri duygusu esinleme gücü aynı olan" güçlü bir Komünist Parti betimler. Liberal direnişin yakında çökeceğini, Bulgaristan üzerindeki bir Sovyet egemenliğinin birkaç aylık bir iş olduğunu Quai'ye bildirir.

Gary, 1947 yılına ilişkin ikinci raporunda, bir saptayımı kayda geçirmekten başka bir şey yapmayacaktır: Bulgaristan bir halk cumhuriyeti olmuştur!.. Nicolas Petkov asılmıştır!.. Amerika duruma karışmamış, küçük devletin batışına uzaktan bakmıştır!..

Fransa'ya gelince, Fransa ancak insancıl tepkiler gösterebilmiştir; Léon Blum'un telgrafı da François Mauriac'ın telgrafı da Dimitrov'u, mutlakiyetçiliğinin bir numaralı düşmanını infaz ettirme konusunda yumuşatmamıştır.

Kiraz ağaçları, kokulu gölgelerini Fransa Orta Elçiliğinin yüzme havuzunun çevresine yayarlarken Romain Gary, bir Bulgar kızıyla cinsel bir öykü içinde siyasal sıkıntılardan kaçar, Don Juan'lık yapıp Lesley'i aldatır. Genç kızın adı Nelly Traianova'dır, babasının büyükelçi olduğu Varşova'da büyümüştür; Gary için hoş bir özlem, kız Lehçe konuşmaktadır.

Genç büyükelçilik kâtibinin özel yaşamına uygun olarak Fransa, Bulgaristan'a yılda elli film satar, ozan Pierre Emmanuel bir konferans vermeye Sofya'ya gelir ve çok seçkin piyanist Bayan de la Bruchollerie Sofya Alliance Française'inde coşkuyla karşılanır.

Serüvenci ve anarşist militan olan Milka Genadevia Bœuf, içi yerel para levayla dolu bir çantayı büyükelçiliğin bahçesine atar; bu da o günlerde büyük gürültü koparan bir serüven olur.

Bakan Nevorah, Fransa'da yayımladığı gezi izlenimleriyle Orta Elçilik'te büyük bir şaşkınlık yaratır, bakanın yayımlanan izlenimlerine göre o ülkenin genç kızları "bir

mercimek yemeği karşılığında orospuluk yapmakta, toz toprak içindeki tiyatrolar bir XVI. yüzyıl yazarını, Molière'i oynamaktadır!"

Gary, Quai'ye sunduğu raporunda, Fransa'nın, etkisini koruyabilmesi için eski diplomatik yolların tersine, "düş gücüne etki edecek kültürel bir propaganda sistemi" önerir...

Lesley, Sofya yaşamından, "taşralı, iğrenç ruhlu kentten" (provincially, ugly place) sızlanır. Romain'in ise, aşklarına karşın, asılmış arkadaşı Nikolas Petkov'un kararmış dilinin görüntüsü karabasanlarına takıntı olur. Artık dayanamayıp Paris'e kaçar, orada Calmann-Lévy, ilk romanından tam bir yıl sonra *Lale*'yi yayımlamıştır.

Ağlatının karşısında gülmece!.. *Lale*, Romain'in Christophe-Botev Caddesi'ndeki evinde yazdığı, ısırgan ve kara bir kaba gülmecedir, ama bir güldürüdür.

Yapıtın ilk provalarını 1946 Martında Calmann Kardeşler'e şu notla göndermiştir: "Fiillerin doğru çekilmiş olduklarından hiç emin olamadığım dilek kiplerini, dilek kipi hikâye zamanlarını vb. düzelttiriniz." Son anda kitabın adını bile çok benimsediği bir adla, *Karşı Çıkma* adıyla değiştirmek istemiştir, ama artık çok geçtir, *Lale,* kitabın adı olarak kalır.

Konu, uzak bir gelecekte geçmektedir. Üç bin yıllarında bir bilgin, Nazi karşıtı Lale'nin öyküsünü eski elyazmalarının yardımıyla yeniden kurar.

Okurlarını aydınlatmak için yazar, kendine duyduğu büyük bir güvenle *Direnme* sözcüğünü şöyle tanımlar: "Fransız ordularının, Charles de Gaulle adlı bir oymak başkanının komutası altında Almanya'yı işgal ettiği dönemde, Alman halkı tarafından 1940'tan 1945'e dek işgalcilere karşı sürdürülmüş olan karşıt eylem. İşgalci komutan sonunda Stalingrad'da Çinliler tarafından yenilmiş ve metresi Eva Braun'la birlikte Paris yıkıntılarında intihar etmiştir."

Bir "Gaullist" için, ne büyük bir saygısızlık!.. "Kurtuluş Arkadaşı" bir *Compagnon* olarak ne biçim bir ironi!..

Söz konusu olan kendi öyküsü bile olsa yüceltme yok!.. Gary'nin bakışı hep şeytanca bir acı alay taşır.

"Ha ha ha ha!.. İneklere ölüm!.."

De Gaulle onun için değerlidir. De Gaulle'le alay ediyor. Kurtuluş Arkadaşları olan *Compagnon*'lar onun kardeşleridir, onların oymak içgüdüsüyle alay ediyor. Savaş onun gençliğidir, savaştan yıkımı anlıyor, kahramanlarına, şeflerine, büyüklerine bıyık altından gülüyor.

Soykırım, başarısızlık zilini daha yeni çaldı. Bütün dünya kamplardaki iğrençliklere yeriniyor. Gary de tıpkı sürgündeki Isaac Bashevis Singer gibi gülüyor. Copun üstüne atlar gibi gülmecenin üzerine atılıyor. Gülüp duruyor. Bu onun sağ kalma yolu!..

Kitaptan kitaba kesinleşen ve her zaman anlaşılmayan bu temel saygısızlık ona dost kazandırmayacaktır...

Eski bir Buchenwald sürgünü olan Lale, Harlem'de kümes gibi bir yerde yaşamakta, üzerinde çizgili pijama ve terliklerle Alman ulusal marşı *Deutschland über alles*'i bir alışkanlıkla okumaktadır. Aylaklıktan ve sırf alaycılıktan -çünkü artık hiçbir şeye ve hiç kimseye inanmamaktadır- şu aşağılık dünyada Beyazlar'ın yoksulluğuna dikkat çekmek için bir açlık grevine girer.

Kaz kafalıların "Harlem'in Beyaz Mahatması" adını verdikleri, yoksulluğun gerçek fırsatçısı ve dolandırıcısı *Lale*, sonunda kendi tuzağına düşer, idealist ve aziz rolüne kendini kaptırır. İşte, o, kendi kendinin enayisi, Gary'nin "gerçeklik tuzağı" diye adlandırdığı şey, kazınmış kafasıyla ve kül kabıyla Gandi kılığına girmiş, kendini oyuna fazlasıyla kaptırmış komedyen, ciddi ciddi yalvarmaya başlıyor.

1945 soykırımının ertesinde daha iyi ses veren *Lale*'nin arıtıp temizleyici gülmecesinden bir örnek vermek gerekirse, bir Siyahi olan Flaps ile "düşük burunlu, zayıf bir adam" olan -bir Yahudi herhalde- Grinberg arasında geçen şu konuşmayı verebiliriz:

"İyi köpeksin, Pluto. Çok iyi köpeksin oğlum.
—Ama bu bir kancık köpek, der Flaps.
—Cinsel takıntılı adam sen de, der Grinberg.
—Cinsi ne acaba?.. diye sorar Flaps.
—Yeter ama... der Grinberg. Bırak şimdi cinsini minsini...
—İrlanda tombulu mu? Çıplak-yumuşak Fox mu? Yoksa Alman Yahudisi mi?..
—Zenci kanı yok onda. Önemli olan da bu zaten!..
—Şöyle iyi bir araştırılsa... der Flaps.
—O bir Aryen, der Grinberg. Kâğıtlarım var, kanıtlayabilirim."

Kimi kez acımasız kaba güldürü düşünsel bir masal-öykü biçiminde gelişir ve yerini kısa kaba güldürülere, Diderot'nun *Kaderci Jacques*'ına benzer öykünmelere bırakır. Şöyle:

"Zavallı dostum, neyi kanıtlamaya çalışıyorsunuz ki?..
—Kanıtlamaya çalışmıyorum. Yalnızca adımlarımın izi kalsın istiyorum.
—O iz neye yarayacak ki, aptal ihtiyar?..
—İzimden gidilmemesini sağlayacak. Bizim ardımızdan gelmeyecek herkese çok yararlı olacak. Anımsayın Üstadım: İnsanlık, yitmiş bir karakoldur. (...)"

Tuhaf gülmece anlayışıyla, W. C. Fields'in ya da Marx Brothers'in gülmecesine Fransız güldürüsünden daha yakın, korkunç karamsar bu kara kitap Fransa'da tam bir başarısızlığa uğrar. Gary, *Lale*'de kendi umutsuzluğuyla dalga geçmek istese bile, *Lale* bir oyundur gene de.

Opera yakınındaki Hotel Royal'e yerleşmiş olan yazar yine de birkaç gazeteciyle görüşür. *Gazette des Lettres*'de Gary'nin bir portresini veren Paul Guth, konuştuğu yaza-

rın sesinden etkilenir ve şöyle yazar: "Tarih anlatıcılarının, ateş püskürtenlerin, kılıç yutanların sesi... Tencerenin kaynadığı ocaktan yansıyan kızılımsı renkte, tatlı bir ses..."

Aynı gazetede, ilkyazın, oldukça sert ve ince eleyip sık dokuyan eleştirmen Robert Kanters genç romancıyı şöyle değerlendirir: "Bu kitap hem eğlenceli hem de önemli, Gary'nin şu günlerin özgün düşünceli kişilerinden biri olduğuna ve kendisinden çok şey beklediğimize ilişkin umudumuzda bizi onaylıyor."

Ne var ki en iyi kalemlerin hayranlıklarını yazmalarına, yüreklendirmelerine karşın bu ikinci roman çok az okur bulur. Daha kötüsü şu ki Gary, *Lale*'den bir tiyatro oyunu çıkarır ve onu büyük oyuncu Louis Jouvet'nin beğeneceği umuduyla kendisine gönderir. Jouvet sessiz kalır, kaldı ki Romain'in hiçbir yazınsal yaratımını yorumlamayacaktır.

Gary, Sofya'ya dönünce kiraz ağaçlarının altında Robert Calmann'a bir mektup yazar, mektubunda acılı, çökkün ve coşkusunu yitirmiş görünür.

> "Halkın beni unuttuğunu biliyorum. Ne yaparsınız, yaşam işte böyle. Bir düş gibi geçip gitmiş olacağım. Korkunç bir şey! Kimi kez geriye baktığımda, parlak çıkışımı ve bugünkü durumumu gördüğümde boğazım sıkılıyor. (...) Şu zavallı *Lale*'ye ilişkin bütün pahalı reklamlardan kaçınmakla ne iyi etmişsiniz! Amerikalı ve İngiliz yayımcıların sizin örnek tutumunuzu izlememelerine nasıl da üzülüyorum! Ah, şu parlama tutkusu, şu şişinme ama öte yandan hiçliğin sürüp gitmesi yok mu!.. Ah, şöyle güzel bir roman, şöyle kocaman bir roman yazabilseydim keşke!.. Yok yok, bu olağanüstü düşleri burada bırakalım! Ne acı, ilişkimiz güzel ama kısa sürmüş olacak. Sevgilerimle, Romain Gary."
> (Haziran 1947.)

Yaradılışıyla ve kuşkusuz yaşamöyküsüyle karalar bağlamaya ve olayları ağlatı bağlamında yorumlamaya eğilimli olan Romain Gary, yaşamı boyunca yüksekler ile alçaklar arasında, coşkunluk ile çökkünlük arasında denge arayacaktır. Savaşın, evliliğin ve ilk romanın verdiği sevinç ve mutluluktan sonra, *Lale*, bir kaygı, bir kuşku dönemine damgasını vurur. O dönemde yazın bile, büyük aşkı olan şu yazın bile, onu yaralamayı, ona acı vermeyi bir kadından bile daha iyi bilmektedir. Yazın onun en kötü celladıdır.

Yaz mevsimi Karadeniz yakınlarında onu kuşatan ve onun tek can simidi olan gülmecenin yardımı olmazsa batıp boğulacağı umutsuzluğa karşı hiçbir şey yapamaz:

> "Kiminle alay ediyorsunuz, arkadaşım?" diye soruyorlardı Lale'ye.
> "Kendimle."

Ortak Pazar Gemisinin Ambarı

Gary yine öfke içindedir. Ona göre dünya hiç ayrımsız iki bölüğe ayrılmıştır: Arkadaşlar (yani Özgür Fransa'ya inanmış olanlar) ile "itler" (yani uzaktan ya da yakından düşmanla işbirliği yapmış olanlar). Onca korkaklık, onca alçaklık karşısında duyduğu öfkeyi, bir gün Meksika büyükelçisi, ardından da Fransa-Amerika Derneği'nin başkanı olacak olan, mesleğe yeni başlamış genç diplomat Jean Béliard'a açar. Béliard, Dışişleri'ne, Jean Cassou'yla birlikte direnişçi olarak katılmıştır ama "itler" Quai'de bir alaydır. "Dışişleri kariyerine savaştan önce başlayanların içinden yalnızca yirmi bir diplomat," diye emin bir dille anlatır, "1943'te Vichy'yle ipleri koparmıştır"

Gary, Almanlar'a karşı duyduğu nefretten daha derin bir kini bunlara karşı duymaktan kendini alamaz. 1950 yılında bile diplomat arkadaşı Jacques Vimont'a "Şu Alaman Hans'larından nefret ediyorum", diye bağıracaktır öfke içinde.

Gary'nin şiddetli ve inatçı kişisel duyguları savaş anılarından ileri gelmekte, genç yaşlarında Hitler'in askerlerince vurulmuş, Fransa için ölmüş arkadaşlarına duyduğu bağ-

lılık nedeniyle kökleşmektedir. Gary, ölüleri, bütün o eski kankaları, Colcanap'ı ve öbürlerini unutmak istemez... Unutmayı bir ihanet olarak görür.

Gary'nin 1948'de yeniden geldiği Dışişleri Bakanlığı Quai d'Orsay'deyse iyice yaklaşmış olan büyük uzlaşmaların saati çalmaktadır.

Winston Churchill Zürih'te "Ayağa kalk Avrupa!" sloganını atmış ve Avrupa Birleşik Devletleri'nin anayasasını önermiştir. "Sırtımızı geçmişin iğrençliklerine çevirip geleceğe bakmalıyız (...) Avrupa büyük bir sefaletten kurtulmak, daha doğrusu kesin yıkımdan kurtulmak istiyorsa, Avrupa Ailesi'nde iman olmalıdır, geçmişin bütün cinayetlerini, bütün çılgınlıklarını unutma kararı olmalıdır. Öyleyse size şöyle sesleniyorum: Ayağa kalk Avrupa! (...)"

Paris'te, temmuzdan beri dışişleri bakanı olan Robert Schuman yalnızca Alman-Fransız dostluğunun yarınki Avrupa'sının çimentosu olacağı kanısındadır. Sağlam bir taban üzerinde yeni bir uzlaşı -devrimci bir uzlaşı da denilebilir- kurmak için milliyetçi kovuşturmaların silinmesini ister. Düşündüğü Alman-Fransız dostluğu için şansı, Rhin'in öbür kıyısındaki başka bir uzgörür kişiyle, Federal Almanya Şansölyesi Konrad Adenauer'la karşılaşması olur. Belçika'dan Paul-Henri Spaak, İtalya'dan Alcide de Gasperi, Lüksemburg'dan Joseph Bech, eski milliyetçi nefretlere karşı bir siper kurma ortak umudunu, savaş sonrasını simgeleyen aynı ateşli heyecanla paylaşırlar. Avrupa, bir konferans ve karşılıklı görüşme coşkusu içinde kurulma yoluna girmeye hazırlanır.

Tam da -Dışişleri Merkez Yönetimi'nde, diplomatik merdivenin son basamağına atanmış olan- Gary'nin kendini Avrupa Bölümü'nde görevlendirilmiş olarak gördüğü sırada... O sırada tek önemli olan büroda, yani Almanya ve Avusturya işlerinin görüldüğü Merkez Avrupa bürosunda. Bakanlığın üçüncü katındaki -Quai'nin "soylu" katında- o küçük oda, içindeki beş iş arkadaşıyla birlikte, dev bir göre-

vi üstlenmiş bulunmaktadır. Görev, Almanya'nın ve oradan bütün Avrupa'nın yazgısını düzenleyecek olan bütün görüşmeleri tek tek izlemektir.

Dışişleri Bakanlığı'nda üçüncü sınıf ikinci basamakta memur olan Gary, çalıştığı bakanlığının soğuk duvarlarında o sıralarda esen coşku yeline kapılmış olacaktır. Onu Avrupa ülküsüne götüren rastlantı, düşüncelerine yardım edecek, yeni bir yolda ona kılavuzluk edip esaslı bir ufuk açacaktır.

Eski rejimdekilerin türünden zarif bir insan olan Avrupa direktörü François Seydoux Fornier de Claussonne ile onun siyasi müdürü olup ilerde bir gün Vatikan Büyükelçisi olacak olan Guy Le Roy de la Tournelle, Merkezi Avrupa'nın bütün dizginlerini Yükseköğretmen Okulu çıkışlı, Almanca öğretmenliği belgesi olan, söylendiği üzere geçmişinde güzel bir savaş olduğu için "itler"den sayılmayan pek genç bir müdür yardımcısına, Jean Sauvagnargues'a bırakırlar.

Gary'den bir yaş genç olan Sauvagnargues'ın, Sovyet işlerinden sorumlu meslektaşı Jean Lalois'yle birlikte dışişleri bakanına bütün görüşmelerinde eşlik edebilecek bir ağırlığı daha o zamandan vardır. Alman kültürünü özümsemiş, Goethe ve Hölderlin okuru, insanın hiç çelişkisiz bir biçimde hem "de Gaulle"cü hem de Almansever olabileceğini kanıtlayan Sauvagnargues, Avrupa savaşımına derinlemesine katılmıştır.

Onun yanındaki Gary, ancak bir gölge yardımcıdır. Quai'de kibarca dendiği gibi şu "temel diplomat" memurlardan biri... Gary, genç üç çalışma arkadaşıyla birlikte -Pierre Maillard, Christian d'Aumale, Pierre Lestrange- Sauvagnargues'ın ateşteki su gibi kaynayan çalışma takımını oluşturur.

Şifreli yazılar çözülür. Özetler çıkarılır, çözümlenip sınıflandırılır; hepsi de ince ve teknik büro işleri. Gary her sayfanın sol üst köşesini adının baş harfleriyle R. G. diye

alçakgönüllüce imzalar. Örneğin, Vatikan'ın Alman Hristiyan-Sosyal Partisi CDU üzerindeki etkisini, Bütçe Bakanlığıyla uyumlu olarak Fransa'nın Avusturya işgali için harcadığı giderleri azaltma yollarını ya da onu belki de daha çok ilgilendiren şu Innsbrück'teki Polonya öğrenci yerleşkesine işgal yetkililerince el konulması türünden, onun geniş görüş gücünü her zaman tatmin etmeyen ivedi, sıkışık, sınırlı işleri inceler. Yazar olarak saygın olmakla birlikte, yazı yeteneğini bakanlığın yararına gösterme fırsatını pek bulmamaktadır...

Kırtasiyeci memur işlerine karşın şu büyük politika tiyatrosunda kendisine hem yakın hem de uzakta oynanan işlere de içi gitmektedir. Kendini bir Avrupalı olarak görmektedir. Kuşkusuz geçmişiyle, yaşamıyla ve içgüdüsel olarak her zaman öyledir. Öyle olmakla birlikte, Avrupalılık bilincini onu Avrupa savaşımının göbeğine oturtan şu sıradan görev sayesinde öğrenmektedir. İşte yeniden bir gözlemci olmuştur; gözlemcilik görevini önceden, bütün savaş boyunca tutmuş ve "de Gaulle'cü"lüğe bağlılığı ölçüsünde güçlü ve kesin olan bir inancı 1948 Martından 1949 Kasımına dek iyice görme zamanını yeniden bulmuştur.

Gary, Avrupa'ya inanacaktır. Ama politikacıların hazırladıklarından daha geniş, daha engin bir Avrupa'ya; çünkü Avrupa, Batı'yla sınırlandırılamaz, ne uyruğuna girdiği Fransa'yla, ne dilini konuştuğu -iğrenç güçlülük iştahını Gary'nin hâlâ duyumsadığı ve vahşetlerini ödeyeceğini, soylu niyetlerini ortaya çıkarabileceğini umduğu- Almanya'yla sınırlandırılamaz. Gary'nin Avrupası Batı'yı da Doğu'yu da kuşatır, içine alır, Polonya'ya, Litvanya'ya, Urralların ötesine dek uzanır; o Avrupa duvarsız ve demir perdesiz bir Avrupa'dır.

O Avrupa onun için bir ülküden daha fazladır. O Avrupa, Gary'nin uzun süredir içinde yaşadığı, Gary'ye ait özel bir iç ülkedir. Orada kendini ailesinin eski bir evindeymişçesine rahat hisseder.

Gelecekte kurulacak bir Avrupa Parlamentosu'nun oluşumu konusunda Avrupa Birliği İnceleme Kurulu çalışmalarından sorumlu Gary, nüfuslarına ya da politik önemlerine göre çeşitli Alman Länder'lerine verilecek olan sandalye dağılımı üzerine yedi sayfalık çetin bir yazı yazar. Gary yazıda istatistik verilerini sıralıyor, toplulukları numaralandırıyor, Schleswig-Holstein'ı Saxe'la ve Palatinat'yla karşılaştırıyor, Alman federe devletlerini ölçüp biçiyorsa da yeni memur rolünü aşarak, Quai'nin emrettiği alçakgönüllülük belirtisi olan "biz" birinci çoğul kişi anlatımının altında kendi kişisel görüşlerini bakanlığa sunduğu şu bildiride araya sıkıştırmaktadır.

> "Almanya'nın bölünmesi bizim gözümüzde kesin değildir, daha sonra ülke yeniden bütünlüğüne kavuştuğunda dört Alman Länder'ine uygun sayıda sandalye vereceğiz. (...) Böyle bir tutum bize Almanya'nın ikiye bölünmesini onaylamadığımızı gösterme olanağı verir."

Hiç kuşkusuz Gary, Avrupa kıtasının iki yanında komünizm ile özgürlük olarak demir perdeyle ikiye ayrılmış iki düşman blok içinde, Almanya'nın daha fazla bölünmesini onaylamamaktadır.

Jean Sauvagnargues, siyaset adamlarının en cesaretli tasarılarının her zaman on adım önünde birdenbire yer alan bu genç Avrupalı coşkusunu beğenmektedir.

Romain Gary, bir tür Barrès karşıtı gibi görünmektedir, yazınsal ve tinsel bakımlardan kendine yurt olarak dünyayı veren bir köksüzdür o. Yapıtları sınırlardan kaçmakta, Nice'ten Wilno'ya, Saint-Petersburg'dan Orta Batı'ya, Kızıl Deniz kıyılarına dek uzanan bir yol çizmektedir ya da pek yakında çizecektir. Her yerde evlere girmekte, kendini hiçbir yerde yabancı hissetmemektedir. O, milliyetçiliklerin sınırlarını aşmış bir Avrupa'yı bir özgürlük toprağı olarak

sevmektedir yalnızca. Her türlü dar kafalılık ona ürküntü vermekte, belki de o nedenle Légion d'honneur nişanlı, seçkin diplomat bu genç Kurtuluş Arkadaşı, bu genç *yoldaş*, Çingene atalarıyla böbürlenme cesareti taşımaktadır. Doğu'dan gelmiş o göçerler, Asyalı görünümlü o Çingeneler pasaportları ve sınırları olmayan ilk gezginler, gerçek ilk Avrupalılardır aslında.

Avrupa Eğitimi'ni yazmıştır, acı bir alayla kuşkusuz, bu onun aşklarına saldırma biçimidir. 1972'de *Europa*'yı yazacaktır. Bu alaycı öyküde, sanata, aydınlanmaya, hümanist kültüre ve güzelliğe vurgun bir Fransa büyükelçisi birdenbire eski bir metres olan Malwina von Leyden tarafından yoldan çıkarılır ve boş düşlemler içinde can verir. Delirir, "Europa!, Europa!" diye diye eski rüyasını yardıma çağırarak düş kırıklığı içinde ölür. Gary gibi, Jean Danthès de -büyükelçinin adıdır bu ad[1]- uzun süre Avrupa'ya inanmıştır. Bütün umutları birer birer yıkılmış olsa da ölürken bile hâlâ Avrupa'ya inanmaktadır.

> "Düşler yüksekten uçuyorlar, diye yazacaktır Danthès, yere düşünce sürünüp can veriyorlar."

Romain Gary 1972'de yüksekten düşünce, kitabını bir arkadaşına şöyle adayacaktır:

> "Jean Béliard'a
> *Europa,*
> Ne demezsin,
> Romain Gary'den bol öpücükler."

Avrupa Eğitimi'nin acılarından sonra, *Europa*'nın yıkıntılarından önce, Gary düşler kurmaktadır gene. Birkaç iyi niyetli adamın -kendisi de iyi kötü onlardan biridir- aya-

1 Bu ad, ya Dumas'nın anlatı kişisi, Monte-Cristo Kontu Edmond Dantès'ten alınmadır ya da belki Puşkin'in yaşamöyküsünde yer alan, ozanı düelloda öldüren, rakibi Baron d'Anthès'tir (y.n.).

ğa kaldırmak için çabaladıkları ekonomik ve politik küçük vatanı geniş bir biçimde aşabilecek olası bir Avrupa'nın düşlemini kurmak. Onun da düşleri olağanlıklardan, müzakerelerden uzak, Danthès'inkiler gibi çok yükseklerden uçmaktadır.

Onun Avrupa'sı, bilincindeki biçimiyle, "imgelemde bir başyapıttır[2]", bir tür başka yer, bir tür "gerçek ile kendisi arasında göbek kordonu olmayan" düşlenmiş gezegen. Gary tutkulu bir Avrupalı olarak, Avrupa'sının pintice bir Ortak Pazar'a indirgenebileceği düşüncesine acı acı gülerek düşlediği Avrupa'ya ömrü boyunca -Danthès'in çılgınlığı ölçüsünde- inanacaktır.

Gary otuz dört yaşında Quai D'Orsay'de memurdur, Avrupacı "de Gaulle"cüler arasındadır, yani bir tür azınlık grubundadır.

Ama Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ve Avrupa Konseyi'nin gelecekteki kararnamelerinin oluşturulduğu büroda Gary, gözlerinin önünde henüz bir illüzyonistin oyununa benzer bir etki yaratan, henüz bir serap olan doğacak yeni bir dünyayı iyimser anlarında düşündükçe daha o zamanlardan bıyık altından gülümsemektedir.

Gene de bir zindan mahkûmu gibi çalışır, kendini sonuna dek görevine verir. Avrupa'nın kuruluşu işi, o işte görev alma fırsatını, işe girişme fırsatını elinden kaçıramayacağı kadar yakından ilgilendirmektedir onu. O tasarı, Gary'nin iç dünyasına eş büyüklükte, kocaman, ölçüleri aşan bir tasarıdır. Kendilerini dev aynasında görenlere özgü bir tasarı... Gary, 1940'ta de Gaulle olayında olduğu gibi başını önüne indirip işe saldırır. Çılgın ve umutsuz tasarımları sevmektedir. Başarısızlığa mahkûm, kırılgan ve aldatıcı olsa bile bu büyüleyici girişim, onun son derece hoşuna gitmektedir.

Böylece, Gary kendini işe adar. Yaklaşık iki yıl boyunca, alt düzey bir görevde, geleceğin Avrupa'sıyla uyum için-

2. *Europa* (y.n.).

de yaşar. Kendini verir, sonra yorulur, bıkar ve en sonunda bırakır.

Diplomatik makamdan diplomatik makama yinelene yinelene gidecek bir senaryonun ilk şeması şöyledir: tutkulu başlangıç, çılgınca çalışma, sonra düş kırıklığı, sonra bıkkınlık! Birbiriyle çatışkılı ve birbirinden ayrılmaz iki duygunun, yani umut ile umutsuzluğun en yüksek iki aşaması! Tutku, ölçülülükle iyi uyuşmaz. Gary, diplomatik görevlerinden hiçbirini sabırlı bir biçimde yapmaz. Sofya'da olduğu gibi, karşılaştığı olayları benliğinin derinliğinde hisseder ve onları öyle bir yoğunlukla yaşar ki sonunda kendini tüketir. Bir görev kendisini ilgilendirdiğinde, zincirlerinden boşanıp yücelir, görevinin başında cehennem azabı çeker, sonra gücünden boşanır ve kafasında yalnızca bir fikir kalır: Çekip gitmek! Küçük bir ılıman liman bulup orada erinç içinde yazı yazmak... Kendisine verilen iş, içi boş önemsiz bir işse ya da en azından onun gözünde işin görünür bir yararı yoksa, uyuklar, dudak büker, sıkılır ve aynı arzuyu beslemeye koyulur: Gitmek. Kısacası, Gary mutluluğu Quai'de bulamayacak denli fazla tutkulu, çok özel, çok başına buyruk biridir.

Diplomaside, imgelemi dürtükleyen büyük tartışmaları sever. Saz şairi buluşu olan Avrupa düşüncesi onu yüceltip devindirmektedir. Annesinin kendisini özendirdiği bir rol olan Fransa'nın temsilcisi olma esas rolünü oynayacağına inandığı Amerika'ya adayacaktır ileride kendini.

Ne var ki tekdüze yinelenip duran işlerden, diplomat kırtasiyeciliğinden, çalışma saatlerinden, angaryalardan nefret etmektedir. Büyük müzakerelerle kabaran coşku hemencecik düşmekte, gündelik can sıkıntısı içinde boğulmaktadır.

"Sıkıntıdan geberiyorum... Sıkıntıdan geberiyorum..." diye içini döker Jean Bélard'a.

Ve çoğu kez can sıkıntısı artar, çünkü memurluk görev-

leri yüzünden yorgun düştüğü için artık yazı yazamamaktadır ya da çok az yazmaktadır.

Claudel'in damadı olan Jacques-Camille Paris ya da onun ardılı François Seydoux Fornier de Clausonne gibi üstlerince pek beğenilen ve ortak bir tutumla her birinin onda özgün, incelmiş, eğitilmiş, incelikle dolu bir anlayış olduğunu görüp iş konusundaki enerjisini, azmini kayda geçirdiği Gary, ne denirse densin, işe hevesli biri olarak görünmemektedir. Diplomasinin ona bir örtü işlevi gördüğü düşünülebilir. Gerçek etkinliğini ve gerçek yazarlık eğilimini karşılamak için diplomasiyi bir ekmek teknesi olarak kullandığı, annesince körü körüne yönlendirilmiş olan saygınlık susuzluğunu oradan giderdiği ama diplomatlık rolünü hep başka şeyleri, örneğin kadınları ve yazını düşünerek oynamaya çalıştığı düşünülebilir... Ama hevesli olmak Gary'nin kişiliğine yazılmış bir özellik değildir.

Kuzey Avrupa işlerinden sorumlu Jacques Leprette'le birkaç ay aynı daracık odayı paylaşır. Yer yokluğu Quai'de sık sık bu tür coğrafi karışımlara yol açar. Gary işyerine seyrek olarak saat on birden önce gelir. Kapısı yana gürültüyle kaydırılarak açılan ahşap evrak dolabını değişmez biçimde aynı gergin davranışlarla açar. Sonra masadaki biri *Giden*, öbürü *Gelen* iki sepetin karşısına oturur, gözleri düşlerin içinde dalmış olarak burnunu kaşımaya koyulur. Müdür yardımcısının yazdığı ama Gary'nin önemsiz gördüğü notlar çöpe gider. Gary, onlara yanıt vermez. Öğleyin kendine gelir, saatine bakıp çıkar.

Ama Jacques Leprette, bakan için onun Doğu-Batı raporları üzerine iki saat içinde yazdığı çözümlemenin göz kamaştıran anısını belleğinde tutmaktadır. O çözümlemelerden, 22 Mayıs 1948 tarihli, dört sayfalık "Sovyet politikası gerçekçiliği"ne ilişkin olanı, Gary'nin sanki bir satranç oyunu gibi çözümlediği, bir düşünce ürünüdür. 21 Mayıs 1949 günlü başka bir çözümlemesi müttefik dört büyükle-

rin Bakanlar Kurulunun ilk oturumu için yazılmış bir söylev taslağı olup konuları aynı rahatlık ve genişlik içinde ele alır. "Öncelikle çok açık ve net biçimde bildirmek isterim ki Fransa, Almanya birliğinin eski durumuna gelmesini dilemektedir." [3]

Gary'yi yalnızca büyük çaplı sorunlar ilgilendirebilir. Gary, diplomatik ıvır zıvırlardan nefret etmektedir.

Ama büyük sorunlar üzerine Gary'nin coşkusu ve üretkenliği öyle büyüktür ki gücünü dizginleyemez. O zamanlarda kendini yazına verdiği ölçüde -Don Juan'lık ününe karşın kesinlikle kadınlardan daha çok- diplomasiye verir. Şu var ki bu işten ne aynı mutluluğu tadar ne de aynı acıları çeker. Ve diplomatik görevleri ne olursa olsun sonunda onu bıktırır, yazın ise yazarla girdiği en kötü yüzleşmelerden hep bozulmamış olarak çıkar.

Saints-Pères Caddesi'ndeki bir otelde küçük mü küçük bir oda kiralayıp her gün öğle yemeği saatlerinde yazı yazmaya oraya gider. *Büyük Vestiyer*'i o odada, taharet oturağı üzerine oturup yazmış olmakla övünecektir.

Gary, Quai'nin işliklerinde Avrupa'yı uzlaştırma düşüne katılırsa da üçüncü romanında değersiz, önemsiz bir dönemin tablosunu ve birkaç yıl sonra Jean Dutourd'a *En İyi Tereyağı* romanını esinleyecek olan, o romandaki Fransa'nın aynısını çizer. Robert Schuman ile Jean Monnet'nin ülkesi de işte şu serserilerin, sonradan görmelerin, yeni zenginlerin ve geri dönüşüm işleminden geçirilmiş işbirlikçilerin ülkesidir. Bir yeniyetme sonunda inanabileceği bir şeyi, bir kimseyi orada boşuna arar.

Savaşta yetim kalmış, on üç yaşında yaramaz bir yumurcak olan Luc Martin, kara pazarda servet yapmış iğrenç ve ağlamsı, çul çaput toplayıcısı, *Vanderputte* adlı, yaşlı bir üçkâğıtçı tarafından ele geçirilir. Luc'e göre, dünya Vanderputte'ün vestiyerine benzer, bir sanrılar görünümüdür:

3. Quai D'Orsay'ye sunulan rapor (y.n.).

"Cadde ceket ve pantolonlarla, şapka ve ayakkabılarla dolu, dünyayı şaşırtmaya, kendine bir ad takmaya, bir adres, bir düşünce edinmeye çalışan terk edilmiş koskocaman bir vestiyer. Alnımı vitrine dayasam da babamın uğruna öldüğü şeyleri arasam da yalnızca gülünç vitrini ve insanlığın yüzüne öykünüp o yüzü karalayan binlerce suratı görüyordum. Babamın kanı bende uyanıyor, şakaklarıma vuruyor, beni serüvenime bir anlam bulmaya itiyordu, ne var ki yaşamdan anlamının istenemeyeceğini ama ona ödünç olarak yalnızca bir anlam verilebileceğini, çevremizdeki boşluğun yalnızca onu doldurmaya yanaşmamaktan oluştuğunu ve serüvenimizin bütün büyüklüğünün bize boş ellerle gelen ama bizi zenginleşmiş ve yüzü güzelleşmiş olarak terk edebilen bu yaşamın içinde olduğunu bana söyleyecek kimse yoktu."

Gary çoğu kez kaçık ve ahlak yoksunu serüvenlerin ortasına fizikötesi ama roman gerçeğine uygun düşen Josette'i yerleştirecektir. Josette on beş yaşında, yeşil gözlü, kula renkli, "sevecen sincap saçlı" bir kızdır. Josette, Lucky Strike sigarası içer ve öğle sonlarını değişmez bir biçimde sinemada geçirir:

"Lucky?..
—Yep?
—Hoşuna gidiyor muyum?
—Yep.
—Bak...
Josette pijamasının düğmelerini çözmüş, yürek oynatan ak memelerini bana gösteriyordu. Ellerinde, yakalanmış iki güvercin tutuyormuş gibi görünüyordu.
—Güzel mi?
Boğazım sıkışıyordu, ona yep bile diyecek gücüm yoktu.
—Sanki uçup gidecekler. Lucky...
Boğazımdan geçmeyen bir şeyleri yutmaya çalışıyordum.
—Gel buraya...

> Josette'e yaklaştım, yatağın üstüne oturdum, dudağın kıyısına salakça tutuşturulmuş sigara bir gözümden yaş getiriyordu. Memelere bakıyordum. Onlara dokunmaya cesaret edemiyordum. Ama neden bilmem, canım onları korumak istiyordu..."

Avrupa Eğitimi'nin yılmaz savunucusu, Fransız Akademisi'nden Émile Henriot ona her zaman hayranlık duymakta ama onu artık daha az sevmektedir. *Le Monde*'da (Mart 1949), Gary'nin "gerçekliğin biçimini değiştirme anlayışını", "sırıtkan saçmalığını", gazeteci Mirbeau'yu andıran yanını kınayıp "ayaktakımını sevimli, toplumun da sonuç olarak yalnızca lâyık olduğu şeye sahip" olduğunu ileri süren ahlak anlayışına kızmaktadır.

Roman, Gary'deki saçmalık anlayışını ve onun "büyük kargaşa" dediği yaşam karşısındaki karamsarlığını bir kez daha gözler önüne serer.

Roman, Gary'yi Calmnn-Lévy'den koparan Gaston Gallimard'ca orta düzeyde bir tirajla yayımlanır. Bu da ilk kitabının başarısını yakalamaya ve uzun süredir susuzluğunu çektiği ün ve servete kavuşmaya odaklanmış Gary'nin moralini düzeltmeyen bir şeydir.

Romain, Lesley'le birlikte Michel'in babası Marki de Saint-Pierre'den kiraladıkları bir odada oturmaktadır. Yazarlıkta yeni olan Michel de 1945'te daha yeni bir kitap yayımlamıştır: *Kuşkucular İçin Öyküler.* Büyük dairenin pencereleri ABD Büyükelçiliğinin bahçesi ile İngiltere Büyükelçiliğinin bahçesine ve İçişleri Bakanlığının bahçelerine, Faubourg Saint-Honoré Caddesine bakmaktadır. Meteliksiz bir karı koca için çok aristokratik bir adrestir bu... Üçüncü sınıf yönetici aylığı iki yakalarını bir araya getirmeye yetmemektedir.

Gary, Gallimard'a kesin gidişi konusunda Robert Calmann'a, "Ne yaparsınız? Meteliğe muhtacım!" der.

Lesley, Romain'i yurt dışında bir görev istemeye teşvik eder. Kuşkusuz, Lesley'in Paris'e yeğlediği Londra'ya, İstan-

bul'a ya da Atina'ya atanacağını ummaktadır Romain'in.

Merkez Yönetim'in sıkı çalışma saatlerinden canı çıkmış, bürokrasiden yorgun düşmüş, para darlığından sinir olmuş, genel olarak bir roman yazmak için Avrupa telaşından kaçmak isteyen Romain, bakanlıktan yeni bir görev ister. Yurtdışında yaşam kimbilir ne kadar kolay olacaktır...

Avrupa Eğitimi'ne hayran olmuş olan ve gözde yazarının görev istediğini duymuş olan İsviçre Büyükelçisi, hemen personel müdürlüğüne yazı yazar. Mektubu tam zamanında ulaşır. Lesley, kocasının daha o zamanlar Saint-John-Perse'in izinden koştuğunu görse bile, düş kırıklığı yaşayabilir. Onlar için serüven Bern'de başlayacaktır.

Ayı Çukurunda

"On sekiz aylık bir boşluk"... Romain Gary'nin bütün İsviçre anısı budur.

"Saatin gongunu çalan küçük adamları olan bir duvar saatini belli belirsiz anımsıyorum..."

Burjuva salonlarında kuru pastaları, Strudeltorte turtaları kadar ağır konuşmaları, büyük bir kültürel boşluğu... Bern, büyükelçiliğin birinci kâtibine en küçük bir eğlence taslağı bile vermez. Gary, Cenevre'den, Cenevre'nin sergilerinden, dinletilerinden, uluslararası çalkantısından onca uzaktaki bu taşra başkentinde fena sıkılır. Orada öylesine yok olmuştur ki insan onun güzel bir Bernli kadınla bir ilişkisinin olabileceğini bile düşünemez... Dinginlik zindanında bir mahkûmdur o.

Büyükelçilik bürolarının hepsinin de yeraltında olduğu Sulgeneckstrasse 44 numarada, sıkıntı büyüktür. Görevliler mahzenlerde çalışmaktadır! Konforlu odalarda çalışılmaktadır kuşkusuz ama o sıralarda Gary'nin özlemini duyduğu her şeyin simgesi olan ışık ve havanın olmadığı yerlerde.

Ürkmüş, canı çıkmış Lesley, Romain'i birkaç aylığına Bern folkloruna bırakıp Tunus'a kaçar. Romain, *Büyük Vestiyer*'in yayımlanmamış bir tiyatro uyarlamasını hazırlamaktadır. Politikaya gelince, politika onda artık hiçbir ilgi uyandırmamaktadır. Olup biten bir şey yoktur... Önemli tek olay, bakanlığa gönderilen, İsviçre'nin yansızlık öyküsünü yineleyen yıllık raporun yazılmasıdır.

Bu ölü kentte olağanüstü bir adam vardır gene de, Gary'nin derin ve sürekli saygı beslediği o az bulunur kişilerden, ona yol göstericilik yapacak biri: Henri Hoppenot.

Henri Hoppenot elli sekiz yaşında, uzun boylu, zayıf, bir prens gibi dümdüz duran, açık görüşlü, köken olarak Champagne Bölgesi'nden bir büyükelçidir. Üzerinde, bölgesinin en uç kibarlığı ve tatlılığı vardır. Sevimli ve her zaman naziktir, en genç iş arkadaşlarına bile hoşgörü ve bağışlayıcılıkla davranır.

Büyükelçi, Rönesans ve Aydınlanma Yüzyılı'nın hümanistlerinden biri gibidir, en küçük bir grup ya da parti tutuculuğu bilmeyen iyi bir insandır. Düşünceleri, adaleti ve hoşgörüyü canlandırması gereken sola eğilimlidir daha çok. Sanat ve yazın tutkunudur, kültüre yarı dinsel bir aşk adamaktadır. Ama beğenileri çok az da olsa çağına uygun beğenilerdir: Dada akımını, gerçeküstücüleri sevmekte, birçoğu Klee'den olmak üzere, Picasso, Monet, Dufy, Braque tabloları koleksiyonu yapmaktadır.

Bir moderndir. Klasisizm düşkünü şu moruklardan değildir yani, tersine, ayrıksı beğenileri olan ve Gary'yi de hemen benimseyen bir büyükelçidir.

Hoppenot, Quai'de "Çinliler" grubundadır. Çin-Japonya Savaşı sırasında Pekin'de danışman olarak bulunmuş, 1937'de Asya Bölümü müdür yardımcısı olmuştur.

Hoppenot'nun karısı Hélène -Lesley'in bayıldığı bir kadındır- yandan görünüşü bir tür mücevher kabartması gibi, duruş ve davranışları yüksek katmandan bir kadının-

ki gibidir, içinde bir sanatçı yaradılışı saklamaktadır. Skira, önsözünü Paul Claudel'in yazdığı, Çin adlı bir fotoğraf albümünü yayımlamıştır Hélène'in. Siyah-beyaz albüm, ışık ve gölge oyunları altında Makao yelkenlilerini, nilüfer çiçeklerini, ölü ağaçları, şimşir ağacından canavarları, Yasak Kent'teki merdivenleri, Nankin'e yağan karı göstermektedir. Hepsi de şaşkınlık verici bir yetenek tarafından fotoğraflanmış olup Hoppenot'lar için temel nitelikte bir dekor oluşturmaktadır!..

Büyük Savaş sırasında Henri Hoppenot, Rio de Janeiro'da kâtiptir. Orada Claudel ve Darius Milhaud'yla tanışır. Kopmaz arkadaşlıklar! Kızı Violaine ve Milhaud'yla birlikte üç opera-minüt besteler, bunlar 1928 Nisanında Wiesbaden Operası'nda yapılmış müzikal şakacılıklar türünden bestelerdir.

Henri Hoppenot, karısı Hélène'le birlikte Conrad'dan *Gölge Hattı*'nı çevirir. Kendisi de bir ozandır; Valery Larbaud tarafından alkışlanan *Yitik Kıta*'nın[1], *Yaşamın ve Yanılsamanın Oyunları*'nın, *Este Kentinin Bahçelerindeki Ariane Üzerine Düşünce*'nin[2] yazarıdır.

"En azından başka bir toprağı, başka bir sürgünlüğü, bir yerlerde küçük bir körfezi hafifçe okşayan bir hurma ağacını, bir duvarı aşan bir ağaç dalını ya da Asya doruğunu özlediğin olur mu?"

Gary'nin hoşuna gidecek ve az bulunur büyükler arasına sonsuza dek yerleşecek kadar ağırlığı ve sıradışılığı olan kişilik!.. De Gaulle, Malraux, Kessel, Hoppenot, bunların dışında başkası olmayacak!..

1942'de istifa edip Giraud'yla bir araya gelme yanlışlığını yapmıştır. Ama "it" -bu, Romain'in bir fobisidir- olmaktan uzak, Antiller Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi olağanüstü heyetinin başkanı, Geçici Cumhuriyet Hü-

1. Bussum, 1927 (y.n.).

2. Crès, 1913 (y.n.).

kümetinin, ABD'deki delege şefi olmuş ve orada Amerika'nın Özgür Fransa'yı resmen tanıması için savaşım vermiştir.

Henri Hoppenot, işgal ettiği makamın tartışılmaz biçimde daha yükseğinde olan bir diplomattır. Elinde "de Gaulle"cü olduğuna ilişkin kart yoktur kuşkusuz ama bu, Gary'nin onu verici ve olgun bir baba imgesiyle algılamasını engellemez. Hem sonra Hoppenot'da sadakat duyarlılığı da vardır. Onun Alexis Léger'yle olan arkadaşlığı hiçbir zaman hoş karşılanmayacaktır ama kendisi bu arkadaşlığı gizlemediği gibi açıkça gösterir, Saint-John Perse'in arkadaşı olmaktan çok kıvançlıdır...

Henri Hoppenot, Gary'yi korur. Quai Personel Servisi'ne gönül okşayıcı bir övgü yazısı gönderir, yazıda Gary'nin hem aydın niteliklerini övmekte -o arada terbiyeli davranışlarını da elbet (Gary onun yanındayken diline dikkat etmiştir kuşkusuz!)- hem de özel yaşamının mükemmel durumunu (Bern çölü işe yaramış gerçekten!) övmektedir. Gary, belki de Henri ve Hélène Hoppenot'yu kuşatan çağdaş tablolardan etkilenmiş olduğundan, gerçek yönelimini elden kaçırmış olduğuna karar verip canla başla resim yapmaya koyulur. Lesley'in önerilerini bir yana iten bu kedi ve manzara ressamı, içindeki şeytanın dürtüsüyle resim sehpası önünde saatlerce durur ve tuvale kalın yağlıboya katmanları sürer. Koyu renklerden kırmızıyı, moru, kestane rengini, siyahı... Kıyamet görüntüleri, sanrılı sahneler, kanlı karabasanlar resmeder. Tasarladığı imgeleri somut biçimde yansıtmayı her zaman beceremeyince -ne becerisi vardır ne de resim bilgisi- acı çeker, kızar, öfkelenir, boyayı tuvale gelişigüzel atar, boya tüplerini boşaltır ve işi, renkleri beyaz tuvalin üzerinde eze eze elleriyle boyayarak bitirir.

Başarısız olunca köpürüp resimlerini kesmeye, onları yemeye başlar! Tabloları onun elinden çekip alan Lesley olmasa, Nice Lisesi'nden eski arkadaşı ve büyükelçilikte

danışmanlık yapan Jacques Vimont yardımına koşmasa, resimlerini oburca tıkınacaktır...

Paul Klee düzeyinde resim yapma yeteneği olmayışına canı oldukça sıkılmış olsa bile, bu engellenmiş arzuyu her zaman pek gülümsetici bir biçimde, alışkın olduğu argo diliyle "Saçmalık, yalnızca bir saçmalık..." (Shit, just a piece of shit...) dile getirir.

İsviçre'deki tekdüzeliği kırmak için her şeyi yapmaya hazırdır; bir gün Bärengraben'deki ayı çukuruna iner, itfaiyecilerin gelişine dek orada kalır; "Hiç de bir şey olmadı, diye anlatacaktır, ayılar kımıldamadı, çünkü onlar Bern ayısı!"[3]

Uzun bir direnmenin ardından, Quai d'Orsay'ye başı sonu olmayan bir resmi yazı yazar, ne yazık ki o yazı arşivde yitmiştir ya da en azından bulunabilecek durumda değildir. O yazıyı kafaca rahatsız olduğunu göstermek ve Fransa'ya geri çağrılmayı sağlamak için bilerek isteyerek o biçimde yazmıştır. Personel Müdürlüğü'nde dedikodular dolaşır... Schumann'ın ardılı Georges Bidault'ya ne yapılacağı sorulur, o da kararını ânında tak tak tak bildirir: "Bu delikanlı deli yahu... Onu BM'ye gönderelim!.."

İsviçre'yi terk edeceği sırada, gerçekte Roman Kacew adı ortadan kalkmış, Konsey Başkanı René Pleven ve Adalet Bakanı Edgar Faure tarafından imzalanıp ardından Danıştayca onanan 9 Ekim 1951 tarihli bir ad değişimi kararnamesiyle yeni adı yasallaşmıştır. Gary soyadı, hem pasaportunda hem de diplomatik yıllıkta -yıllıktaki "K" harfiyle başlayan soyadları sayfalardan çıkarak- onun artık resmi soyadı olacaktır. O gün, üç Lévy, iki Weil, Ida Guirschowitsch, Joseph Kanterowitz, Kassapian, Kleinermann, Kwapiszewska-Legris, Markowicz, Rosenwajg ve Maurice Cocu, Roman Kacew adlarının üzerleri aynı anda kesin olarak örtülür.

3. *La nuit sera calme* (y.n.).

Amerika'da İlk Adımlar

Batıda Birinci Büyük Caddeyle, kuzeyde ve güneyde 41. ve 42. Caddelerle çevrilmiş olan, East River'ın kıyısındaki Birleşmiş Milletler Gökdeleni, Gary'nin serüvenlerine yeni bir dekor oluşturacak olan Manhattan Adasında yükselmektedir. Amerika'nın en çok sevilen simgelerinden Özgürlük Heykeli'yle birlikte, övünç kaynaklarından olan, evrensel barışa adanmış bu çağcıl anıt, John Rockefeller'in eski mezbahalarının arsasına dikilmiş. Gary işin ayrıntısını hayra alamet olmayan bir biçimde yazıya geçirir...

Aralarında Le Corbusier ile Niemeyer'in de bulunduğu değişik ülkelerden on sanatçının eşlik ettiği Amerikalı K. Wallace Harrison'ca yapılmış dört ana yapı ile otuz dokuz katlı bir kule, camdan mimari bütün oluşturur; yapı malzemesinin uyandırdığı izlenim nedeniyle, Gary'yi bu mimarinin ışıltısından ya da görkeminden çok, "kırılganlığı" etkiler. Genel Kurul Salonunda Fernand Léger'nin dev bir duvar resmi vardır. Görkemli yapının bütün duvar-

larında evrensel düşüncenin başyapıtları yer almaktadır. Ve *intra-muros*, dünya barışını ve insan haklarını korumak için çalışan yaklaşık üç bin beş yüz uluslararası memur... Amerika'nın yüreği, ellili yıllarda iyimserliğinin ve barışçıl umutlarının somut göstergesi olan bu örgüt için güçlü biçimde atmaktadır.

Gary Amerikan güldürüsüne BM'de girer. New York'u kışın tanır. Fransız heyetindeki öbür üyelerle birlikte *Île de France* adlı yolcu gemisinden inip bütün yapıtını etkileyecek ve kendi yaşamına başka bir renk verecek olan o kıtaya ayak basar.

Henri Hoppenot Fransa'yı Birleşmiş Milletlerde temsil ederken Henri Bonnet de o sırada Washington'da büyükelçidir. Büyükelçi, birinci kâtibini bir tür "sözcü" ve "basın ataşesi" olarak atayıp ona basınla ilişkiler görevini vermiştir. Öbür sekiz kişi, söz konusu heyeti oluşturmaktadır: Orta elçi danışmanı ve delege yardımcısı Charles Lucet, maliye müfettişi Seynes, Danıştay dilekçe bölümü görevlisi Ordonneau, birinci danışmanlar, ikinci danışman Jacques Tiné, bir ikinci kâtip, arşivci konsolos yardımcısı ve iki şifreci. Heyet'in sekizinci sırasında olan Gary gölgeden çıkar, projektör ışıklarının altında iki yıl geçirecektir.

1952: Doğu ile Batı arasındaki soğuk savaş en yoğun aşamasındadır. Roosevelt'in ardılı Harry Truman, Sovyet yayılmacılığına karşı Amerikan dış politikasını sertleştirip ordusunu iki yaz önce Kuzey Kore'ce işgal edilmiş Güney Kore'ye dek tümüyle sevk eder. Amerikan birlikleri BM bayrağı altında *Dingin Sabah Ülkesi* de denilen Kore'de korkunç çarpışmalar yaparlar. Büyük Okyanus şampiyonu General Douglas Mac Arthur, komutayı, Kuzey Kore'nin müttefiki Çin'e karşı atom bombası tehdidini kullanma niyetleri olmayan ve Mac Arthur'ün tersine ikisi de yeterince saldırgan bulunmayan General Ridgway'e ve sonra General Clark'a bırakmak zorunda kalmıştır.

Cephe sağlamlaşırken ve Kaesong'da, Panmunjem'de silah bırakışma görüşmeleri sürerken, BM'nin koridorları ant içmelerle, verilen güzel sözlerle çınlamaktadır. Asya'da ve Güney Amerika'da diktatörlükler üzerinden çarpışan iki "süper güç", karşıt iki anlayış üzerinden resmen aynı barış ve özgürlük sözlerini söylemektedir. İkisi de sert biçimde kendisinin sömürgecilik karşıtı olduğunu ileri sürmektedir. Amerikan kamuoyu sömürgeciliği günah keçisine çevirmektedir. Bütün basın, sömürgeci güçleri suçlamakta ve Amerika'nın vicdan rahatlığını korumak için, halkların kendi durumlarını belirleme hakkını savunmaktadır.

Oysa Fransa da sömürge savaşına sonuna dek dalmıştır. General de Lattre sivil ve asker bütün güçlerle Hanoi saldırısını kırmıştır. Salan, Vietnam'daki Kızıl Irmak Deltasında çarpışmakta, Tonkin'e saldıran Vô Niguyên Giap'ı geri püskürtmekte, Laos'a karşı yürütülen devrimci baskınları "bastırmayı" öngörmektedir. Çinhindi savaşı ortalığı kasıp kavurmaktadır. Ve Gary her gün gidip BM'deki gazetecilerin önünde bunları açıklamak, yorumlamak, Fransa adına savunmak zorunda kalmaktadır.

Doğu ile Batı arasındaki bu savaş, başka türden bir çatışkıyı da yansıtarak henüz sömürgeci olup insan hakları adına sömürgelerini korumaya tümüyle girişme konusunda pek istekli olmayan Batı'nın bütün çekimsenmelerinin somut örneğini oluşturmaktadır. Savaş, Fransa ile Birleşik Devletleri, yani eski sömürgeci Avrupa ile bütün özgürlükleri çok yakından izlemeyi kendine görev edinen ulusu, saçma ve sert bir özeleştiri tartışmasında karşı karşıya getirir.

Henri Hoppenot'nun radikal sosyalist görüşleri vardır. Şiddetli bir sömürgecilik karşıtı olsa da Fransa IV. Cumhuriyeti'nin politikasını savunmak zorundadır; konuşmalarda taşı gediğini koyuveren birinci kâtibine buyruklara uyması için çok sıkı tembihlerde bulunur. Cumhurbaşkanı Pinay'nin ve Dışişleri Bakanı Bidault'nun buyrukları tartışılmayacaktır!

"Benim mesleğim, bir avukatınkiyle, Landru'yu savunan Moro-Giafferi'ninkiyle ya da Laval'ı savunan Sayın Naud'nunkiyle aynıdır."[1] diye yazacaktır Gary.

1952'den 1954'e dek, kendisine ait olmayan düşünceleri milyonlarca Amerikalının karşısında savunmak zorunda kalır. Ne Çinhindi Savaşı ne de bütün Afrika'nın sömürge ülkelerinin tümününki gibi Tunus'un, Fas'ın bağımsızlık isteklerinin reddedilmesinin -Cezayir'in adı bile geçmemektedir daha- onun olanaklar ölçüsünde siyasal, manevi ya da sanatsal bütün özgürlükleri istemek ve ne pahasına olursa olsun o özgürlüklere hizmet etmek anlamına gelen düşünce dünyasında yankı bulamaz.

Birincisinden sonuncusuna dek, başka bir adla yayımladıkları da içinde olmak üzere Gary'nin bütün yapıtlarında bir fon müziği gibi yer alan, Romain Gary'nin saplantısı olan "özgürlük" sözcüğü yinelenip duran bir sözcüktür. Onun yapıtlarında özgürlüğü savunmak, onu yüceltmek ya da ona somut bir görünüm vermek isteyen birçok kişi ya da en azından bir kişi her zaman vardır. Diplomat olsunlar, serseri ya da soytarı olsunlar, burjuva ya da anarşist olsunlar, Gary'nin anlatı kişileri hep özgür insanlardır ya da özgür olmaya can atan insanlardır, çünkü onlara göre özgürlükten daha büyük, özgürlükten daha güzel bir düş yoktur.

Onun romanlarında, önyargılarla olduğu ölçüde parti ya da sınıf anlayışıyla da alay edilir. Yapıtlarında vazgeçilmeyen bir tek fanatizm vardır: İnsan özgürlüğünün yazara esinleyebildiği fanatizm.

Gary, demokrasi savunucusudur, ona göre zorlayıcı, baskıcı, çökertici bile olsalar, güzel ülküsünü bir tek demokrasi yasalarının gerçekleştirebileceği kanısındandır. Yeni diplomatik görevler üstlenince, madalyonun öbür yüzünü benimser ve Hoppenot'yu örnek alarak Fransız politikasını

1. *La Nuit Sera Calme* (y.n.).

koşulsuz olarak savunmaya tümüyle kendini verir.

> "Bu avukatlık mesleğini elimdeki bütün teknik ustalığıyla, bütün dürüstlüğümle yaptım." [2]

Kendisiyle konuşan bir kişi o dürüstlüğün nereye dek gidebileceğini kendisine sorunca Gary şunu ekler:

> "Demokrasinin sonuna dek!"

Bilinçli bir biçimde, sıkıntının sonuna dek gidecek...

Büyükelçi ona tümüyle rahat bir görev vermemiştir, veremezdi de, Fransız Basın ve Halkla İlişkiler Subayı (public relations officer) iş yokluğu çekmemektedir. Gary oraya geldiği yıl yirmi beş radyo-televizyon konuşması, elli basın açıklaması yapmıştır. Ertesi yıl, yirmi iki radyo-televizyon konuşması, iki yüz basın açıklaması gerçekleştirmiştir! Gene o yıl fazladan, Amerikan politik yaşamında önemleri büyük olan türlü grupların, dost derneklerinin, ortaklıkların, birliklerin, toplulukların vb. iki yüzden çok davetine karşılık vermiştir.

Böylece, yalnız 1953 Nisanında Council on World Affairs'de, Democratic Downtown Club'da, Republican Club'da, New Jersey Teachers Association'da, International House'da ve Columbia University'de konuşmalar yapar.

Ve 17 Kasım'dan 16 Aralık'a dek, sırasıyla American Huguenot Society'nin, United Christian Missionary Society'nin, World Affairs Council of Philadelphia'nın, American Friends Service Committee'nin, Rochester Association for the United Nations'ın, Général Brotherhood Board'ın, Mayflower Society'nin, Brooklyn College'ın ve çok kavgacı Women Organisation of S. M. Synagogue'un konuğu olur.

Sayıları kırk ile dört yüz kişi arasında değişen bir dinleyici topluluğuna seslenen ve soru-yanıt biçiminde genel bir

2. *La Nuit Sera Calme* (y.n.).

tartışmayla süren Gary'nin konferansları çoğu kez radyodan yayınlanır, yani o konuşmalar yalnızca New Yorklu bir dinleyici topluluğuyla sınırlanmaz, Orta-Batıya varıncaya dek uzanan geniş bir dinleyici topluluğuna ulaşır.

Amerika, BM'nin işlerine düşkünlük gösteriyorsa da Fransa'nın, şu eski Avrupa ülkesinin politikasına karşı da pek meraklıdır. Gary 1954 Şubatında Quai'ye yazdığı uzun bir raporda ABD'nin saf, kozmopolit ve sıcakkanlı halkının robot portresini çizer.

> "Gerçekçi ününe karşın, Amerikan halkı, yüreğine seslenene, aklına dokunandan daha duyarlı. Öyle olduğu için, candan davranmaktan hiç geri kalmıyor. Gerçek bir nitelik söz konusu burada, doğal inceliği ile yardımlaşma ve konukseverlik anlayışı at başı giden bu halkın ana çizgilerinden biri söz konusu. Tartışma 'yükseltilince', halk derinden etkileniyor. Bir Amerikan salonunda her zaman cana yakın bir hava vardır. Tepkiler candandır ve mekanikleşmenin ele geçirememiş göründüğü bir varlık ve bir düşünce duyarlılığı gösterirler."

Amerika ile Fransa arasında sürekli yapılan karşılaştırmalar Gary'ye, Yeni Dünya'nın Fransa'ya karşı edindiği temel önyargılardan yirmi dördünü çıkarma olanağını verir. İşte onlardan birkaçı:

> 1. Fransızlar vergilerini ödemez.
> 3. Komünizm Fransa'ya sızmıştır.
> 4. Fransızlar kendi aralarında anlaşamazlar.
> 6. Fransa büyük bir sömürgeci güçtür.
> 11. Fransa teknik ve ekonomik olarak az gelişmiş bir ülkedir.
> 13. Avrupa Birleşik Devletlerinin kurulmasına Fransa'yı zorlamak için yapılan Amerikan yardımı kesilmelidir.

14. Fransız halkı Amerika karşıtıdır.
17. Fransız kapitalizmi geri kalmıştır.
19. General de Gaulle komünistlerle çıkar ortaklığı içindedir.
23. Fransızlar çalışmayı sevmez.

Ve hepsinin en güzeli olan şu belit:

24. Fransa, Avrupa'nın hasta adamıdır.

Basın Ataşesine göre, durum hassas görünmektedir, böyle olunca ortaelçiye şunu yazar: "Fransa'nın geçmişi, burada sonsuza dek işletilmeye uygun bir sermaye olarak görünmüyor artık", Fransa'nın saygınlığı düşüştedir, onu yeniden yükseltmek söz konusudur. Yurtseverce bir dikleniş, Nina'nın hoşuna gidebilecek bir meydan okuma... Gary Amerikan önyargılarına karşı savaş açar, elinde bir mikrofon, birtakım esaslı "şaka" sözleri ve oyunları öğrenmek için müthiş bir azim vardır. Birleşmiş Milletlerin sınırlarını büyük ölçüde aşan bu propaganda çalışması onu Çinhindi Savaşı ya da genç kızların eğitimi, Fransa'daki komünizm ya da Fransız dağcı Maurice Herzog'un Himalayalar'daki Annapurna doruklarına çıkışı türünden çok çeşitli konularda söz almaya götürür.

Ulusal gururu ona "sinirlendirici açıklıkla" çok sık sorulan ve onun *Gaullist* kanını kaynatan sorularla karşılaşır. Uzun bir çizelge oluşturan sorulardan birincisini International House'da bir üniversite öğrencisi ona şöyle sorar: "Fransa artık uzun süredir büyük bir güç olmadığı halde, hangi hakla BM'de Beş Büyükler arasında yer alıyor ve hangi hakla veto hakkı kullanabiliyor?.."

BM koridorlarını beş yüz yetmiş dokuz gazeteci doldurmaktadır. Onlardan iki yüz elli sekizi gazeteci, yüz kırk dördü televizyoncu, kırk dokuzu radyocu ve yüz yirmi sekizi fotoğrafçıdır. Gary onlardan ellisiyle kişisel sıkı ilişki

içindedir. Ama onların içinde en beğendikleri ona en uzun konuşma olanaklarını veren görsel işitsel yayın yıldızlarıdır: Cameron Cornell, Barry Gray, George Hamilton Combs... Onların her biri yaklaşık birer milyon dinleyicisi olan birer saatlik programlar sunmaktadır.

Gary ağzını bir açtı mı, hemen Fransa için konuşmaktadır. Her sözcüğün önemi vardır. Daha kötüsü, sözcükleri tonlamanın da önemi vardır! Gary'nin çoğu kez sıcağı sıcağına, son dakikada karar verilmiş, doğaçlama konuşmaları birer çeviklik ve ustalık çalışması gibidir. Siyu Kızılderilileri gibi hızlı ve hınzır gazetecilerin tuzak sorularına birkaç saniyede tak tak tak diye yanıt vermesi gerekir.

Bir savaşımcının her defasında üzerinde yürümesi gereken yol, üstüne pusular, tuzaklar serpiştirilmiş, her şeyden önce parlamanın söz konusu olduğu, çabukluk, esneklik, canlılık, etkililik yoludur. Romain Gary gösteri konusunda gerçekten yeteneklidir, verdiği pek çok yanıtların da kanıtladığı gibi, kendini tam bir gösteri ustası olarak gösterir.

Fransa'daki hükümet bunalımından sıkılmış bir *Republican Club* üyesi Gary'nin sözünü keser ve oturum başkanına şöyle seslenir: "Sayın Başkan, siz bize bir Fransız sözcünün konuşacağını söylediniz. Oysa bütün Amerika biliyor ki bir aydan beri Fransa'da hükümet yok! Bu Sayın Beyefendinin bizimle kim adına, ne adına konuşmak istediğini size sormak zorundayım!"

Akşamın dokuzunda, radyodan doğrudan yayımlanınca Amerikalı binlerce dinleyiciye ulaşan bu müdahale, Gary'nin şu yanıtı olmasaydı felaket bir etki yaratırdı: "Sayın Başkan, iki bin yıllık bir Fransız sözcünün, üç yüz yıllık Amerikan halkına seslendiğini, şu ya da bu hükümet adına değil, yirmi yüzyıllık bir uygarlık adına konuştuğunu şu Sayın Beyefendiye açıklar mısınız lütfen!"

Yanıtın hızından ve canlılığından etkilenmiş olan öfkesiz, hınçsız bir topluluğun yoğun alkışları...

Tunus sorunu üzerine tartışma gündemi yazılırken, Kansas City'li bir gazetenin muhabiri ayağa kalkar ve BM salonunun ortasında Gary'ye şöyle söz atar: "Bizim düşüncemizi değiştirmeye çalışmayın! Unutmayın ki kendisi de bir zamanlar sömürge iken bir devrimle sömürge boyunduruğundan kurtulmuş bir ulusa sesleniyorsunuz!"

Amerikalılar, hiçbir şeyin açık açık konuşmaktan daha çok başarı kazandıramayacağından, insanın kendi düşüncesini dile getirmesinden mutlu olacağından şaşmaz bir biçimde emindirler. "Siz sömürgeci bir güce karşı ayaklanmış eski bir sömürge değilsiniz, siz yabancı bir toprağı ele geçirmiş yerli toplulukları yok etmiş sömürgeci bir güçsünüz, yerliler kendiliklerinden çekilince anayurtla bağları koparmış sömürgecilersiniz, sömürge sahiplerisiniz. Yerliler Fransa'ya karşı ayaklansalardı kesinlikle Afrika sömürgecilerinin durumunda olurdunuz, ama şöyle bir farkla ki Fransız sömürgeciler yerli toplulukların azalmayıp çoğaldıklarını ve onların yaşam koşullarını iyileştirmek için her şeyi yaptıklarını gördüler."

Yanıt, bir diplomata göre, saldırgana karşı bir saldırıya dönen en şiddetli yanıtlardan olmuştur. *Time Magazine*'in muhabiri Miss Van Heimberger ertesi hafta bu haber üzerinden iki tam sayfa yazı çıkaracaktır, o sayfalarda Fransa elverişli bir görünümle -en azından daha az elverişsiz- görünür sonunda.

Gene CBS'in büyük bir röportajcısı olan Larry Lesueur'e verdiği bir yanıtta Gary, konuşmanın ateşi içinde, önceden hazırlanmış bir metinde kesinlikle kullanmayacağı ve diplomatik bir gaf olmaktan da uzak düşen ama karşısındaki gazetecide hafif bir duygudaşlık uyandıran şu tümceyi kullanır: "Ülkemde bir saat bile geçmiyor ki bir Fransız anne oğlunun Çinhindi'de öldüğünü öğrenmesin..."

Gary kendisini dinleyen halkı "anlamaktadır". Hep içinden geldiği gibi davranmakta ve ortamı, dinleyicilerinin ruhsal yapılarını ele geçirir gibi derhal ele geçirmektedir. Sert

ve suskun değilse bile isterse sessiz olabilen bir denge içinde, seyircilerin önünde onları ikna edecek ya da onların gönlünü çelecek sözcükleri ve söyleyiş tonlamalarını bulur. Bir tür soytarı! Mikrofon ya da projektörler görünmeyiversin, hemen çenesi düşük, pırıltılı, bambaşka bir adam oluverir, derin ve karamsar düşünceli yazarı, Cicero'ya dönüştürür; Amerikalıların çok iyi "hatip" dedikleri bir varlık olarak kendini gösterir. Saldırganlığı ne denli güçlüyse, hazırcevaplılığı da o denli ısırgandır. Tartışma sanatçısı olarak, yedinci bir duyuyla dinleyicilerinin duygu ve düşüncelerini eline geçirir. Kendini, dinleyicilerinin duyarlı noktalarına dokunabilecek biçimde dinleyicilerine uyarlar, onların gönüllerini daha iyi çelebilmek ya da kimi kez sivri bir tümceyle onları dürtmek için, kimseyi tedirgin etmeden, tatlı dille, saygıyla okşar.

Bir Amerikalı, Fransız sömürgeciliği konusunda Fransa'nın ikiyüzlülüğünü yerince, Gary, Fransa'nın Çinhindi'de ABD Kara Kuvvetleri Harp Okulu West Point'in üç dönemlik öğrencilerine denk düşecek sayıda yalnızca subay yitirdiğini söyler. Şunu da ekler: ABD, Birinci Dünya Savaşından Çinhindi Savaşı'na dek, otuz beş yıldır Fransız halkıyla aynı kayıpları verseydi, gençlerinden dokuz milyonunu yitirirdi. Yanıt kurnazcadır: Sorulan sorunun uyandırdığı dikkati ustaca çevirip dinleyenleri, Amerikalılar için çok önemli -oldukça acıklı- bir alana, vatan için kan dökme, kurban olma alanına yönlendirmektedir. Bu değerlendirme üzerine, çok içten bir alkış kopar...

Gary, basın ataşesi olarak façası yerinde biridir. Yeşil gözleri, Tatar yüzü ve Don Juan omuzlarıyla bir memurdan çok bir sinema yıldızını çağrıştırmaktadır. Hatta kadın dergileri küçük kaçamaklar düşleten Fransa'nın sözcüsü için yırtınmaktadır.

Konuşması, öbür konuşmaların ölçülü ses tonunu bastırır; tok sesi, hep çok törensel biçimde, hep ağır ağır söylediği şeylerden daha fazla bir ağırlık taşır.

Kameralar önünde oynamaya bayılır. Kayıt stüdyolarında ya da televizyon platolarında suda balık gibidir. Uyum sağlama sorunu hiç olmamıştır. Tam tersine! Yalnızca dinleyicilerin karşısında ve bir de doğaçlamalarda çok yaratıcıdır.

Gary, sahne gösterileri için tartışılmaz biçimde yetenekli olduğu gibi pazarlama konusunda da üstün yeteneklidir. Bir görüntü, kendi görüntüsü, bir biçem, bir çekicilik, içinde bulunulan o tarihsel koşullarda ne kadar yapılabilirse artık işte o kadar bir ileti sunar, o ileti, o sıralarda Amerikalıların sandıklarından daha az geçmiş özlemcisi, daha az dar kafalı ve daha az geri bir Fransa'nın iletisidir.

Kısacası, Gary hoşlanılan biridir. Ve Büyükelçi Hoppenot da genç Birinci Kâtibinin başarısından rahatsız olmak şöyle dursun, onu yanında bulundurmaktan çok hoşnuttur. Büyükelçi, 1954 Şubatında Quai'ye gönderdiği bir resmi yazıda, "kendisine verilen nazik görevlerin yerine getirilmesinde Bay Romain Gary'nin zekâsını ve azmini, gerçekleştirdiği etkinliklerinin dikkate değer sonuçlarını" bakanlıktaki bölüme bildirir.

Başka bir koz daha vardır: Gary, tatlı ve *gündelik kullanılan* (colloquial), bir İngilizce konuşmaktadır. Bu İngilizce seçkinlerin İngilizcesi, Oxford ya da Cambridge'te öğretilen İngilizce değildir, Doğu'nun eski kaleleri olan Boston'lu ya da Harvard'lı şık Amerikalıların İngilizcesidir! Bir gündelik dil İngilizcesi, doğal, çağdaş bir İngilizce! Sonuç olarak medya için en ideal olan bir İngilizce!

Bununla birlikte onu dinleyenlerin gözünde Gary'nin başat bir kusuru vardır: İngilizcesindeki tını Fransız tınısı değildir, peki ama neden acaba Rus tınısı vardır!..

Ve işte bir başka kusur daha, üstelik ellili yılların ırkçı Amerika'sında kusurların en kötüsü! Teninin yağızlığı, burnunun büküklüğü ve oralarda her zaman Meksikalıları (Meksikalı köpekler!) çağrıştıran şu geniş elmacık kemikle-

ri!.. Gary Fransa adına konuşmakla birlikte, millet gene de arkasını kurcalar.

Gary, BM'de, tam tersine, bir diplomattan daha çok sinire dokunur. Onun soyadının Kacew olduğunu iyi bilen Amerikalılar, Gary, Stalin'in delegeleriyle Rusça konuştuğu için bu basın ataşesine kötü gözle bakarlar. Ruslarla Rusça konuşmak da Gary'nin mutluluklarından biridir yine de.

Ama ortam yumuşayacak gibi değildir, BM sıralarında McCarthy'ciler komünizmin temsilcilerine karşı zincirlerinden boşalırlar. Cadı avı, yarı yuvarlak BM salonuna ve basın odalarına dek sürmektedir. *Chicago Tribune*'ün muhabiri bütün delegelere şu soruyu sormayı alışkanlık edinmiştir: "Sayın Beyefendi, komünist misiniz acaba?.." Bu soru, sol bir liberal aydın olan Hindistan temsilcisi Krishna Menon'da tam bir sinir krizi yaratır. Köpürüp sıradaki koltuğunu terk edip gider. Romain Gary de bu soruyla karşı karşıya kalınca, radyo canlı yayınında anlamlı bir sessizlikten sonra, McCarthy'ci, evli ve üç çocuk babası olan gazeteciye, "Bayım, siz eşcinsel misiniz acaba?.." diye sorar.

Gary bir soğuk savaş yandaşı değildir. O ne tam bir Amerikan yanlısı ne de tam bir komünizm karşıtıdır. Yargılarında, güçlü bir 'de Gaulle'cüdür aslında, iki süper güce karşı tam bağımsızlık yanlısıdır, Amerika'da bir Avrupalıdır.

ABD, Gary'nin ilgisini çekmektedir ya da eğlendirmektedir ve ona birkaç güzel roman konusu esinleyecektir, ama o, ABD'yi çözümleyen, alaycı, eleştirici, dalga geçici bir Fransız'dır. Avrupa onun gerçek yurdu olarak kalacaktır. Onun için gerçek sorunlar okyanusun öteki yakasında kalmıştır ve özellikle Avrupa Birliği Savunma tasarısı Mecliste "HAYIR" duvarına çarpmıştır. Avrupa Ordusu olmayacaktır.

1953 Eylülünde, yani oylamadan yaklaşık on iki ay sonra, Georges Bidault'nun kurduğu hükümete giren Jacques Vimont'a sert ve müstehcen sözcüklerle dolu bütün

Avrupacılık öfkesini dile getiren bir mektup yazar:

> "Ülkem için üzgün ve kaygılıyım. Almanya'yı kaçırdık, ama Almanya, Almanya'yı kaçırmayacaktır."
> "Almanya korkusu kendi içinde bir bozgundur."
> "Almanlardan nefret ediyorum. Bende Yahudi kanı var. Ama korkudan daha da nefret ediyorum."
> "Almanya'yla birlikte kurulacak bir dernekten Almanya'yla aynı düzeyde olmayız diye çekiniyorsak, bu, daha şimdiden aynı düzeyde olmadığımızdandır."
> "Fransa'nın tinsel görevi, göt sıkışıklığından başka bir şeydir gene de."

Hiçbir şey onu güçlü biçimde birleşmiş güzel bir Avrupa umudunun başarısız kalmasından daha çok yaralayamaz. Parlamentodan çıkan oylama sonucunu kişisel bir hakaret olarak algılar. Fransız milletvekilleri tiksinç birer abalıdır artık, Gary onlardan Sovyetlerden nefret ettiği ölçüde nefret etmektedir. Köpürüp kuduran Gary'ye göre IV. Cumhuriyetin milletvekili, kalleşliğin, korkaklığın ya da onun gibi söylemek gerekirse "taşaklı" olmamanın simgesi konumundadır.

Corneille trajedilerine benzer bir durum sahnelenecektir: Gary, şu "alçak" oylamaya karşı içi kin ve nefretle dolu olmasına karşın onu projektörlerin altında savunmak zorunda kalacaktır.

Oysa Amerika CED (Avrupa Birliği Savunma tasarısı) tartışmasıyla ilgilenir, Fransa'nın basın ataşesini radyo ve televizyonlarına çağırma yarışına girer. Ne yazık ki çileden çıkmış ama serinkanlı görünmek zorunda olan Gary bütün sorulara sabırla yanıt verir. Kişisel düşünceleri büyükelçi tarafından paylaşılan ama olabildiğince ağzı sıkı olması kendisine tembih edilen Gary, bu oylamayı Amerika'ya birkaç ay önce Fransa'nın Avrupa'nın geleceğine ilişkin inançlarını sergilediği zaman takındığı aynı güçlü inançla sunar.

La Nuit Sera Calme'da onun şu sevimli tümcesi vardır: "Fransa'nın üzerinde koparılan utku çığlıkları bir savunmacı gerektiriyordu, ben o durumda saklanamazdım."

O nedenle Amerikan radyo kanalı WABC'de George Hamilton'a 31 Ağustos 1954'te şunları söyler: "We are true to our allies. They are always the same. They have always been the same, and I think that a reversal of alliances is anything but intellectual game, a sort of chess, kriegspiel or politikspiel on the paper, which doesn't correpond to any basis in the political life."[3]

Ve BM'nin kesin sınırlarını epeyce aşan ve Fransa'nın iç siyasetine ilişkin bir soruna cepheden yaklaşan demecinin istisnai niteliğinin altını çizmek için şunları da ekler: "Our duty now as Frenchmen in the United States is to dissipate some very cruel and unnecessary misunderstanding.[4]"

Gary, Fransa'yı her zaman başka bir ışık altında, çağdaş ve verici bir biçimde tanıtarak kalıplaşmış Amerikan tuzaklarını bozmaya çalıştığı gibi, ülkesinin -her zaman yöneticilerinin görüntüsü olmayan- görüntüsünü korumak için küçük diplomat yetkilerini genişletir. Onun sevdiği Fransa, Avrupalıdır.

Henri Hoppenot tarafından korunduğu için görevinde belki de uzun süre kalabilirdi. 1954'te Quai'den yayılan dedikoduların ardından, büyükelçi çok resmi bir kalemle şunları yazar: "İlke ve kurallara uygun biçimde kendisine verdiğim sıkı yönergelere karşın, iş arkadaşım, bu heyetin özel alanına giren yabancı sorunlarını işlemekten kaçınmaktadır. Güncel durumda, CED sorununa

3. "Biz müttefiklerimize bağlıyız. Hep aynılar. Hep aynı oldular; ittifaktaki bu beklenmedik dönüşün siyasal yaşamda hiçbir temelle bağlantısı olmayan, düşünsel bir oyun, bir tür satranç oyunu, kâğıt üstünde kriegspiel ya da politikspiel olduğunu düşünüyorum." (y.ç.)

4. Şimdi, Amerika'da yaşayan biz Fransızlara düşen görev, sıkıntılı ve yararsız birtakım yanlış anlamaları dağıtmaktır.

ilişkin tartışmalardan kendisini uzak tutması mümkün olmamıştır. Benim verdiğim bilgilere uyup parlamentonun oylamasını haklı gösterme yoluna gitmemiş, oylama gerekçelerini dinleyenlerinin anlamalarına ve oradan çıkan yanlı yorumları çürütme yoluna gitmiştir. Bu tartışmaların çeşitli stüdyolarda değerlendirildiği biçimiyle reytingi yani popülaritesi çok büyük olmuştur, bu da Fransız Parlamentosundaki tartışmanın burada uyandırdığı büyük ilgiyi göstermektedir."

İki anlamlı yazıların bir başyapıtı; hem saygılı hem de ironik, hem kurallara uygun hem de serbest bir yazı. Büyükelçi, koruyup gözettiği gencin yanında yer almaktadır.

Fransız politikasının saçmalığından çoktan bezmiş olan o genç, BM'nin boş oyunları karşısında da derin bir bıkkınlık duymaya kaptırır kendini. İçleri boş söylem ve bildirgelere indirgenmiş BM Örgütünün güçsüzlüğüne daha işin başında kanaat getirmiş olan Gary, Stalin'in bütün büyük davalarının savcısı Vychinski'yi, kendileri Tatarları sürmeyi, Ermenileri soykırımdan geçirmeyi daha yeni bitirmiş ve kimse de bunları onların yüzüne vurmazken, çıkmış olduğu kürsüde insan haklarından söz edip Fransa'yı sömürgecilikle, "Çinhindi'deki cinayetleriyle" suçlamasını alaycı bir gözle izler. Hatta kendisi de Stalin'in ölüm gününde bütün delegelerin yığın yığın gelip Vychinski'nin elini sıktığı o şaşırtıcı gösteride yer almak zorunda kalacaktır.

> *La Nuit Sera Calme*'da "Bütün yollar boyunca et dolapları vardı", diye yazacaktır.
> "Birleşmiş Milletler'de geçirdiğim yıllarda, bana olası görülmeyecek gibi gelen bir biçimde, halklara karşı duyduğum dostluk ve umut içinde acı çektim."

Ya da kişisel olarak hissettiği bir başarısızlığın saptanışı:

> "BM, büyük bir insanlık düşünün aralıksız ihlalidir."

İçine attığı bütün o kırgınlıklar, Fosco Sinibaldi takma adıyla -o sırada diplomattır daha- 1958'de bir gün yayımlayacağı bir kitapta boşalacaklardır. Türk-İtalyan maskeli, *Lale*'ye biçem bakımından çok yakın bir çılgın kişiler taşlaması!.. Gary, kendi adıyla ancak 1984'te, ölümünden sonra yayımlanacak olan *L'Homme â la Colombe*'ü sağken hiç göremeyecektir.

Anlatıda, olayların geçtiği yer: BM. Olayların geçtiği dönem: Ellili yıllar. Anlatı kişileri: "Yüzünde hiç silinmeyen bir sıkıntı olan" Genel Sekreter Traquenard; ve onun yakın iş arkadaşları: "ihtiyatlılığı dillerde dolaşan ve önceden birisini gönderip basacağı yeri kontrol ettirmeden o yere kesinlikle ayak basmadığı söylenen" becerikli Praiseworthy; "duru gözleri şu aşağılık dünyaya her zaman bağışlayıcı bir biçimde bakmaya, oradaki gelip geçici patırtı gürültüye sakin sakin izlemeye hazır" kültürlü Bagtir; gazeteciler, delegeler, görevli memurlar, daktilo memurları ve bir ayakkabı boyacısı, Indien Hopi Thinking Horse, "katı ve soğuk, yaşlı gerçekçi", bir tek o "insanların güzel düşünceleri yokken, özellikle ayakları vardı" diye düşünür.

Güvercinli Adam'ın adı Johnnie'dir, Kore Savaşına katılmak üzere atını ve kemendini Texas'ta bırakmış yirmi beş yaşında bir kovboydur. Kore'de, Birleşmiş Milletler Yasasının ayetlerini ezberden okuyarak baskınlara katılır. Ülkücülüğü iyileşip geçince, yitip giden hayallerinin öcünü almak için büyük bir ahlaki üçkâğıtçılık işi yapmaya karar verir. Sözde bir açlık grevi icat eder, Gandhi kılığına girer ve BM'nin gizli bir odasında yün eğirmeye koyulur. Kısa sürede Amerika'nın taptığı bir kişi olur. Özellikle de güvercini BM Örgütünün ortasında büyük bir kargaşa çıkardığında ve Genel Sekreter o güvercini kovacak şahinler gönderdiğinde!..

Barışın ve özverinin simgesi, bütün mistik ve dinsel derneklerce, bu ülkede birbirleri ardına üreyip çoğalan mezheplerce pohpohlanmış, bir aziz gibi tapınılmış olan Güvercinli

Adam, üçkâğıdını ortaya serip sona gelir. Ama hiç kimse ona o sırada inanmaz. Kendi tuzağına düşüp, "BM darbesini yemiş olan" Johnnie, BM'nin delice sevdiği başyapıtlardan biri olarak sonunda açlıktan ölüp gider. Yüzü çilli bir kızıl-sarışın olup hep öyle kalacak olan Texsas'lı nişanlısı Frankie'nin çabalarına karşın, güverciniyle birlikte ölür.

Romain Gary bir polisiye ya da bir porno romana diplomat olarak resmi görev yaptığı bir Örgüte karşı zehirli bir taşlamadan daha kolay imza atabilirdi. *L'Homme à la Colombe*'de, öykü, durum güldürmesi teknikleri ve saçma sözcük oyunları altında, bütün umutları tükenmiş genç bir adamın derin uyanışını ortaya çıkaran, acı ve üzüntü veren bir öyküdür. Romain, Johnnie'den daha fazla olmasa da dünya barışı konusunda bir örgütün etkin olabileceğine uzun süre inanmamıştır. Acı duygularla dolu o deneyimden, küçük bir gizli kitaba Gogol biçemindeki hüzünlü bir gülmeceyle boşaltacağı bütün öfkesini çeker.

Onun ilk takma adı:

SINIBALDI (GARY-BALDI gibi...)

Gallimard Yayınevi hileyi anlar ve Goncourt ödülünden hemen sonra yayımlayacağı metni kabul eder. Yazar adının reklamından kazanacağı bir şey yoktur, kitabın tirajı da bunun olumsuz etkisini çekecektir.

Güvercinli Adam'ı yazmayı beklerken, Gary bir biçimde boşalır. Bacağında kısa pantolon, üzerinde tişört, Central Park'ın yollarını arşınlar ve karşılaştığı engellerin üzerlerinden atlayarak en azından üç mil koşar. Açık hava saatlerinden yararlanarak haftada üç kez antrenman ve öğle yemeklerinden kaçınmak için beden eğitimi çalışmaları yapar. Formu ve beden çizgileri konusunda saplantılı olduğu için rejim yapmak zorunda kalır, kızarmış piliç, Lesley'nin şekersiz ve tarçınsız hazırladığı, şeker hastalarına uygun, fırında pişmiş katkısız elmayla beslenir. Kendini her gün ağır beden eğitimi hareketlerine, karın çalışmalarına ve-

rir. Sabahları çok sıkışıksa akşamları evde halının üstünde antrenman yapar. Spor onun için bir disiplin işi, bir sağlık işidir; yaşlanmak, şişmanlamak, dolayısıyla çirkinleşmek korkusuyla olduğu ölçüde, formunu koruma isteği, manevi açıdan da içindeki kötü güçleri, öfkesini, kızgınlıklarını terleyip dışarıya atmak için kendini düzenli bir enerjiyle spora verir. Spor onu dengede tutar, spor olmazsa Romain Gary için denge de olmaz...

Çile çekmeyi seven bu adamın, Çin lokantaları, Amerikan kızlarının gülümseyişleri, New York sokaklarında, Manhattan'ın bir ucundan öbür ucuna tek başına uzun yürüyüşler yapma gibi başka zevkleri de vardır. Bir tür doğaya şükür söylencesi olan Afrika konulu büyük romanı *Cennetin Kökleri*'nin -Kitabın bu adı Kuran'dan esinlenmiştir- tasarımı da işte o gece dolaşmaları sırasında doğacaktır.

Bir akşam Peder Pierre Teilhard de Charin ve André Malraux'yla akşam yemeğindedir. Gary'nin hayran olduğu iki adam. Gary onları birbiriyle mukayese etmekten kendini alamaz. Onlardan biri dingin, duru, sessiz, çok derin ya da çok çetin konulara yanaşmaktan kaçınan bir kişiyken, öbürü coşkulu, kıpır kıpırdır ve Peder Teilhard'ı boş yere metafizik konusuna çekmeye çalışmaktadır.

> "Onlar karşılıklı oturmuş iki hayal müzeydi. Biri Tanrıyla, öbürü tapınılacak putlarıyla... Malraux, Teilhard'ı bir görüş alışverişine ve bir uçuş cambazlığına çekmeye uğraşırken, Yahudi de çok gülümsetici bir biçimde kolayca kaçınmayı başarınca iki saat geçti." diye anımsar *La Nuit Sera Calme*'da.

O iki yıldızın karşısında Gary bir ufaklıktır daha... Ne yeterince ünlüdür ne de oradaki o ikili konuşmayı üçlü konuşmaya çevirebilecek ölçüde güçlüdür. Malraux bir maytap gibi parlamakta, Teilhard'sa sosyetik bir çevrede

rastlanılmış "genç bir yazar diplomata" -Jeanne Cordier'ye yazdığı bir mektubunda Gary'den böyle söz eder- dalgınca bir göz atabilmektedir.

Gary, Teilhard'ın bir mektubunda kendisinden "kibarca" söz ettiğini belirtir. Peder, onun adını önemli değilmiş gibi şöyle bir anıverir yalnızca. Kendisi de araştırmaları üzerine, yapıtı üzerine çok yoğunlaşmış bir kişi olduğu için anlamsız bir basın ataşesi rolünü oynamaktan canı sıkılan bir romancıyla ilgilenmez. Gary içinse, Teilhard önemlidir, Cizvit tarikatı olan Compagnie de Jésus'le bütün bağlarını koparmış bir sürgün olarak, çöllere alışık, New York koşuşturmacası içinde yaşamak zorunda kalmış, yarı aforoz edilmiş olduğundan kitaplarının basımı Vatikan tarafından engellenen bu yapayalnız aydına hayrandır.

Gary, Gaston Gallimard'a mektup yazıp bu ozanın yapıtlarını yayımlamaya davet eder onu. Telhard'da özellikle bir "büyücü" bulmaktadır, onun gülümseyişi, dinginliği Gary'yi büyülemektedir. Bu din adamının büyük sakinliğine imrenmektedir.

Çok uzun bir süre sonra, "Onu özlüyorum", diye yazacaktır, o ışığın özlemiyle. Onun kişiliğine vurulmuştur, *Cennetin Kökleri*'ni açan ve kapayan insan görüntüsünü oluşturan Cizvit tarikatından Tassin karakterini yaratmak için Telhard'ın profilini ve birkaç ana kavramını alır.

Teilhard de Chardin'i ışıldatan iç barışın aylası dışında, Romain Gary kendi çevresinde yalnızca öfke ve umutsuzluk kaynakları bulur: Dolu dolu iki yıl, artık savunma isteğini kendinde bulmadığı, sömürgecilik, Avrupa karşıtlığı gibi mevzilere karşı yiğitçe çarpışmıştır. Dar sınırlarını bildiği, bir tür yenileceği bile bile girilen o saçma savaşta tükenmiştir. Dev Câlût'a[5] karşı Davut rolünü oynamıştır, ama sıradan bir sözcü bütün ülkenin politikası üzerine ne

5. Golyat, MÖ 11. yüzyılda yaşadığına inanılan Tanah, Eski Ahit ve Kur'an'da bahsi geçen savaşçı dev.

yapabilir ki?.. Silahları teslim etmeyi yeğler. Birleşmiş Milletler güldürüsüyle hayalden çıkmıştır, sonunda artık kendisini bir zamanlar onca eğlendirmiş olan mikrofonlardan, kameralardan, şov dünyası (show-business) cambazhanesinden gıcık kapmaktadır. *Les Couleurs du Jour*, yıldız adayı sanatçıya âşık bir menajerin ters giden işlerini ve hayalden çıkıp gözü artık açılmış bir Avrupalıya karşı yıldız adayı küçük sanatçının öfkesini anlatır. Önceleri fazlasıyla Amerikan olmasından ve daha sonra büyünün bozulmasından doğmuş *Les Couleurs du Jour*'unda daha o zamandan başlayan bir taşlama tonu vardır. Takma adla çıkan *L'Homme à la Colombe* kitabı onu kırgınlıklarından kurtarmaz. Gary'nin Amerika'ya bakışı başlardan beri alaycı ve karadır.

Birleşmiş Milletler gökdeleni mi?.. "Dışına özen gösteren bir uygarlığın cilalı simgesi" "Cam... Korkarım ki camdan geriye güzel kalıntılar kalmaz."[6], der anlatı kişilerinden biri.

Les Couleurs du Jour, New York'tan Vézélay'e dek uzanan, çok çekici bir Amerikalı genç kadın ile bir Fransız onur savaşçısının şiddetli, bütünsel ve olanaksız aşkını sahneye koymaktadır. Bu, somut yaşamın bir gün gerçek anlamda üretip tıpkısını yapacağı düşlenmiş, yüceltilmiş bir imgedir. Romandaki Rainier kişiliği, Romain'dir biraz, Ann ise yarın biraz Jean olacaktır, Romain'in henüz karşılaşmadığı, ama romanın ilginç bir habercisi olduğu Jean.

Roman basında hiçbir yankı uyandırmaz. Romain, Roger Martin du Gard'ın arkadaşları Agid'e yazdığı bir mektupla teselli bulur; Roger Martin du Gard mektubunda romanın yazınsal niteliklerini över ve böyle bir yapıtın özgünlüğünü ortaya çıkarmayan eleştiriyi suçlayıp eleştirmenlere verir veriştirir...

"Eleştiri, bu kitabı sonsuz nitelikleri ve ortaya koyduğu çarpıcı kişiliğiyle birinci sıraya çıkarmadığından bağışlanamaz" (31 Ocak 1953).

6. *Les Couleurs du Jour* (y.n.).

Martin du Gard daha sonra, 3 Şubat tarihinde Gary'ye Nice'teki evinden pek candan, uzun bir mektup gönderir.

"Bütün yetenekleriniz tomurcuk gibi açmış ve sizde soğukkanlılıkla adlandırılması gereken dolu ve güçlü bir şey olduğu seziliyor. Evet, yeteneğiniz -ne denli özel olsa da ve ne denli yeterince doyurucu olmasa ve daha doyurucu olabilecekse de- bir güç ve kudret derecesine ulaşmıştır, bu da sanatınızın uyandırdığı umutta şimdi çok daha ileriye gitmeyeceğinizi, bu dikkat çekici aygıtla şimdi istediğiniz şeyi yapabileceğinizi düşündürüyor, yani sizden beklediğimiz başyapıtınızı yazabileceğinizi. Haydi, durmayın!"

Gene de, Ann ile Rainier'nin aşk öyküsü yalnızca ilgisizlikle karşılaşır.

Bu son başarısızlıkla iyice yıkılmış olan Gary, Johnnie gibi bir öç düşünür. Ona ün ve onur kazandıracak büyük ve etkili bir roman yazacaktır. Romanın konusunu daha o zamandan kafasında evirip çevirmeye başlar.

Ne var ki politikadan koşuya değin New York, Gary'nin çok zamanını almaktadır. Yazı yazmak için daha dingin, daha boş kalmaya can atmaktadır. Öylece "çöker kalır"

Başkan Eisenhower'e ilişkin ne düşündüğünü soran CBS'in bir gazetecisine "Golf tarihinin en büyük Amerikan Başkanı!" diye yanıt verir...

Ufuk değiştirmek onun için acildir. Başka yerlerde soluk alıp vermek...

"Çekip gitmek! Çekip gitmek! Sağ kalanların parolası!" der Saint-John Perse.

"Bay" Blanch

Gary banyoya kapanmıştır. Telefon durmadan çalmaktadır, kapıdan gelen ses, gazetecilerin ya da foto muhabirlerinin geldiklerini duyurmaktadır. Düş kurup yazı yazmanın olanaksız hale geldiği East-End'deki daireye birdenbire bir basın salonu havası yerleşmiştir.

Lesley ünlü bir kadındır! İlk kitabı müthiş bir başarı elde eder, bütün New York onun için yarışmaktadır, kısa süre sonra bütün Amerika! O sırada Avrupa, Fransa'da, İtalya'da, İspanya'da, ilk Londra'da 1954 ilkyazında *The Wilder Shores of Love*'ı yayımlamış olan İngiliz yayıncı John Murray'le çeviri sözleşmeleri üzerine görüşmektedir.

Banyo küvetinin kenarına oturmuş, suratı bir karış, aşırı bir insandan kaçış bunalımının içindeki Gary, sessizliğinin bozulmasından, evine gelinip rahatsız edilmesinden nefret etmektedir. Çünkü kutlanacak olan kendisi değildir! Düşünü kurduğu o çok satan kitap gerçi kendi evinde açmıştır ama onu yazan ve ironi dolu bir "Kocam Romain Gary'ye" diye kendisine adayan, karısıdır.

Banyo kapısının aralığından bir omzuyla görünen bir kadın gazeteci, ona sorduğu bir soruyla yaraya tuz basar: "Ünlü bir yazarla evli olmak nasıl bir etki uyandırıyor size de?" Romain Gary en kaba sesi ve alaycı bir gülüşle şöyle yanıtlar gazeteci kadını: "Bu soruyu karıma sormanız gerekirdi. On yıldır her gün bunu tadıyor..."

İngiliz basını oybirliğiyle Lesley'i göklere çıkarır. *Times*, "Portre yazarı Miss Blanch'ın yeteneğinin, canlı ve zengin anlatımlı biçeminin", *Daily Telegraph* "ruhsal konulardaki hassas algı gücünün" ve "güçlü duyarlılığının" altını çizer. Lesley böylece hem okur katında başarı hem de eleştirmenlerin alkışlarını kazanır.

The Wilder Shores of Love, aşkı ve mutluluğu Doğu'da bulan, XIX. yüzyılda yaşamış dört kadının az rastlanır, ayrıksı yazgılarını çizer. Kadınlardan birincisi ünlü bir keşifçi ve Doğu araştırmacısı olan Richard Burton'un karısı Isabel Burton'dur kocasının sayesinde *Bin Bir Gece* esrikliklerini tanır. İkincisi, Joséphine de Beauharnais'nin teyzekızı olan, "Sarışın Sultan" takma adlı Aimée Dubucq de Rivery'dir, korsanlara tutsak düşüp Büyük Türk'ün İncisi olur. "Çılgın Sable Kontesi" Jane Digby, İngiliz Sarayında gürültülü bir yaşam sürdükten sonra büyük aşkı, bir Bedevi oymağında bulur. Dördüncüye gelince, büyüleyici bedenini Arap giysileri içine sakladığı için kendisine "Çölün Kazağı" denilen, ele geçirilemeyen bir Slav mistiği olan ünlü mü ünlü Isabelle Eberhardt'tır, o da hidayeti Sahra'nın derinliklerinde bulur.

Lesley, kendilerini haremde Kraliçe Victoria'nın sarayından daha serbest, daha mutlu gören o kadınları almıştır romanına ve hiç kuşkusuz kendisi zevk düşkünü o kadın kahramanlarla özdeşleşmektedir. Onun Doğu'dan büyülenmesi o ölçüdedir ki yaşamın kendisine her zaman daha açık saçık tatlarla göründüğü İstanbul Boğazı'nın, Ural Dağları'nın ötesinde, Türkiye'de, Mısır'da, Hindistan'da ya

da Arabistan'da, çılgın bir egzotizmde küçük kız düşlemleri kökleşmektedir. Çok doldurulmuş, çok tatlandırılmış olarak değerlendirilebilen, kendisinin hoşuna giden ve içini rahat ettiren bir Türk dekoru içinde, tanıdık ve özel bir alanı çok iyi bilmektedir. Doğu onun imgeleminde mutluluğun dekorudur.

O yüzden, atılgan dört roman kahramanı aracılığıyla, çok sıkı, iç karartıcı ve tekdüze bir Batı'dan uzaklara kaçıp onların mutluluk arayışlarını yaşamak, Lesley'e hiç güç gelmez. Lesley, yabanıl kıyılarda, heyecan hazineleri bulmak istemektedir. Yasa sınırları dışında, kurallara, akla, iyi davranış öğütlerine tümüyle karşıt şu dört yaşam, utkuyla kazanılmış mutlu yaşamlardır. Aşk o kadınları kurtarmış ve hoşnut etmiştir.

Şaşırtıcı ileti şudur: Batı'nın koşuşturmalarından uzaktaki Doğu, bütün sevinç ve mutlulukları armağan etmektedir. Meditasyon, esrarlı sigara ve dinginlik... Lesley'in kibar bir İngilizceyle oluşturduğu titiz ve ince biçemi, pitoresk töreyle birlikte bu kitabın en nefis yanıdır.

Lesley yazılarını hayran olunacak bir biçimde yazmaktadır. Ama romanının dört kadın kişisi üzerine o da bir arşivci titizliğiyle belge toplamıştır. Beş yıldan daha uzun bir süre, Londra'da, Paris'te, New York'ta kitaplıklara koşmuş, Burton'un özel mektuplarına, yayımlanmamış yazılarına dek ulaşmıştır. Çöl yaşamını tanımak için Tunus'un güneyinde tam bir ay geçirmiştir. Lessey'i o dört kadın portresini taramaya yüreklendiren, "*Essai sur les Origines du Lexique Technique de la Mystique Musulmane* (Müslüman Gizemciliğinin Teknik Sözlüğünün Kökenleri)" adlı deneme kitabının yazarı Profesör Louis Massignon'dur.

Metro-Goldwyn Mayer, 1955'te şirketin renkli süper yapımı olacak olan "Sarışın Sultan"ın haklarını satın alır. Aimée Dubucq de Rivery filmde Elizabeth Taylor'ca yorumlanacaktır.

Kitap, Fransa'da Plon Yayınevi tarafından yayımlanmadan önce, kadın dergisi *Elle*'de, Boris Vian'ın güzel bir uyarlamasıyla, Noel Bayramı döneminde dokuz sayıda tefrika edilir. *Elle*, altı dile çevrilen ama Fransa'da henüz yayımlanmamış olan *The Wilder Shores of Love*'ın, İngiltere ile Amerika'da 1954 yılının Bir Numarası olduğunu duyurur.

New York'ta karısının başarısından övünç duyup gürültü patırtıya sinirlenen Romain Gary kıskançlık duymadığını ileri sürmektedir. Lesley'in yeteneğine, biçemine ve başarısına hayranlık duymaktadır, ama kendi imgeleminde onca öykü, onca roman kişisi vardır ki başkalarınınki ona her zaman daha hafif ya da ikinci derecede görünmektedir.

Aile içinde, yazar olan odur. Öbürü -konuşup duran- yalnızca bir kadındır (Just a woman.).

La Paz'da Bir Bomba

Romain Gary alnını kocaman bir ak mendille silip belli belirsiz bir kaygıyla ve donuk gözlerle tavana tutturulmuş olan kanatlı vantilatöre bakar. Bolivya'ya Jean Dupuy-Dutemps'in yerine işgüder olarak atanmıştır ve yerine gelecek olan ardılını bir aydır sabırsızlıkla beklenmektedir. La Paz Konsolosu sömürgede yaşayanların tatlılığıyla Gary'ye dünyanın geri kalanından çok uzaktaymış gibi görünür. Dört bin metre yükseklikte bile yazgıya egemen olmak güçtür: O yazgı, şu güzel, eski Avrupa kıtası üzerinde Doğu'ya saldırınca.

Romain Gary her sabah olduğu gibi yarı uykudaki villada yazı yazmaktadır. Bu değişmeyen tempoyu hiçbir şey kesinlikle bozmaz. Ama işte o gün, 3 Kasım'da, daha saat sekize gelirken Agence France Presse'ten Bolivyalı bir gazeteci Gary'nin çalışma odasına fırtına gibi dalar, yanında şaşırıp kalmış oda görevlisi de vardır.

"Les dieron el premio Nobel! El premio Nobel!"

—Nobel'i kazanmışsınız!

Gary gökten düşmüş gibi olmaz, hiçbir şeye şaşırmayacak denli geniş bir görüş alanı vardır. Nobel ha? O sıra-

da Paris'te dönen her şeyi bilemeyecek denli enayi değildir. Yayımcısından ve sonra Jean de Lipkowski'den gelen telgraflar birkaç saat sonra durumu açıklığa kavuşturur: "Goncourt onaylandı. Paris sizi bekliyor."

Fransız basınının canı sıkılmış olmalıdır gerçekte, Goncourt Ödülü 3 Aralık 1956'da Fransa'da olmayan bir yazara verilmiştir!

Gazeteciler ödül töreninde, olsa olsa en çok Ödül Kurulu Başkanı Gérard Baüer'in fotoğrafını her açıdan çekebilirler ve sonuçta Gaillon Alanından ve Sébastien-Bottin Caddesinden kuş uçuşuyla on bin kilometreden daha uzakta Titicana Gölü kıyılarındaki yazarın vekili olan Lesley Blanch'a soru sorabilirler. Gallimard, ödülü kazanan yazarın eşini kutlamaya gelmiş arkadaşlara ve yazarı beğenen okurlara kuru pastalı, şampanyalı bir kokteyl verir. Ant Dağlarında kalmış bir hayalet böylece kutlanır.

Goncourt Ödülü kimseyi şaşırtmaz, "Onbirler" *Cennetin Kökleri* yazarına haftalardır söz vermişlerdir. Değerlendirme sırasında oyunu Michel Butor'un *L'Emploi du temps*'una vermiş olan Armand Salacrou ile oyunu Angelina Bardin'in *Angelina,* adlı yapıtına vermiş olan Raymond Queneau dışında, seçici kurul ilk turda kararını oybirliğiyle açıklamıştır. Gary'yi en ateşli biçimde savunanlar, Roland Dorgelès ile Pierre Mac Orlan olmuşlar ve Philippe Hériat'nın, Alexandre Arnoux'nun, Gérard Baüer'in, André Billy'nin oylarının -öte yandan Francis Carco ile Jean Giono'nun oylarının da- kendilerininki gibi olmasını sağlamakta güçlük çekmemişlerdir.

Gary, kendisiyle görüşen Bolivya basını aracılığıyla La Paz'dan kendi anlayışı ile ödülün "mutfağı" arasındaki uyumsuzluğu gösteren pek ciddi bir açıklamada bulunur. Ödül sevincinin kendisine unutturmadığı bir ağırbaşlılığı korumaya özen gösterir.

> "Goncourt ödülünün bana verilmesi ile kitabımda savunduğum özgürlük ve insan saygınlığının bu denli tehdit altında olduğunu görmekten duyduğum üzüntü arasında bölündüm. Dünyanın yazar adını taşımaya layık bütün yazarlarının insan haklarının korunmasına ilişkin şu anda yaptıkları çağrı yalnızca atom silahlarından yanıt buluyor. 1936'dan beri elim silahlıyken de aralıksız olarak savunduğum şeyi yapıtımda olduğu denli yaşamımda da savunacağım."

Fransız Konsey Başkanı sosyalist Guy Mollet ile İngiliz Başbakanı Antony Eden'in, Mısır ordularını süpürüp atmak ve Albay Nasır'ı devirmek için İsrail cumhurbaşkanı Ben Gourion'un askerlerine yardım etmek amacıyla askeri birlik gönderilmesi girişiminde bulundukları Süveyş çarpışmaları olanca şiddetiyle sürmektedir. Başkan Eisenhower onların araya karışmalarına şiddetle karşı çıkar. Onları başarısız kılmak için, Sovyetler atom bombası kullanma tehdidine kadar gider. Gary, Quai'ye, Bakanı Christian Pineau'yu, Fransız-İngiliz birliklerinin saldırı girişimlerini sert bir biçimde yorumlayan bütün Amerika'daki "olumsuz basın haberleri" üzerinden onu ikna etmek için birçok resmi yazı göndermiştir. Ama 1956'nın o güzü, aynı zamanda Macaristan trajedisinin de mevsimi olur: Macar halkı "ekmek ve özgürlük" için baskıcılara karşı ayaklanınca Moskova, olayların kendini aşacağı korkusuna kapılmıştır. Nikita Kruşçev başkaldırıyı ezmek için tanklarını gönderir, Budapeşte ve başka pek çok kent kan ve ateş içinde kalır. Ayaklanmacılar ölülerin binlerce olduğunu söylemektedir, işte o tarih, Gary'nin de utkusunu kutladığı tarihtir. Macar Başbakanı İmre Nagy ve Macar ordusunun başındaki General Pôl Maleter Sovyetlerin ellerine düşerler. Dünya alt üst olmuştur. Bütün umutları yıkan BM tümüyle eylemsiz görünmektedir. Sovyetler Birliği öyle bir güçle görünmüştür ki Nikita Kruşçev tarihsel bir kongrede, kendi kendisinin kurbanı olan kapitalist bir dün-

yaya karşı komünist dünyanın kılıcını bile çekmek zorunda kalmadan kazanılan bir utkunun sözünü vermekte ve hatta utkuyu haber vermektedir.

Dünyanın bütün mutsuzluklarını kafasında evirip çeviren Gary, La Paz'daki çiçekli villasından şu çok açık telgrafı çeker: "Macar fillerini korumak gerekir. Onlar utkulu yürüyüşlerini bir gün yeniden başlatacaklardır."

Sevimli olmakla birlikte dünyadan kopuk olan ve kültürel etkinliklerden her zaman yoksun olan başkent, artık sevinç içindedir: "El Goucourt aqui!" Artık bir Goncourt'umuz var!... Başkent, oradaki büyükelçilikte geçici olarak bulunan o diplomatın başarısını kendi üstüne geçirmiştir. La Paz Belediye Encümeni onu kutlar ve Fransız kültürünün evrensel büyüklüğüne kadehlerini kaldırmak için başkentteki yirmi büyükelçi Belediye belediye tören salonunda bir araya gelir.

Quai, Gary'nin görev yerini geçici olarak terk etmesine izin verince, Gary ödülden ancak altı gün sonra Paris'e gelebilir. Heyecan düşmüş değildir daha, foto muhabirleri, ödüllü yazarı Orly Havalimanında beklemektedir. Air France Caravelle uçağıyla otuz iki saat süren bir yolculuğun sonunda Romain Gary, yüzü bronzlaşmış, saçları karmakarışık, giysisi buruşmuş ama Lesley'in yanağına bıraktığı kıpkırmızı ruj lekesine karşın saygın görünmektedir.

Gallimard Yayınevi'ne iki adım uzaklıktaki Pont Royal Oteli'ne iner, orada yıkanır ve bir fincan kahve içip bir elma yedikten sonra holde bekleyen gazetecilere bir konuşma yapmaya gider.

Paris'e dönüp gelen büyük bir yolcudur o. New York'tan La Paz'a dek dört yıldır gezip dolaşmaktadır. Romanını çok çeşitli yerlerde, Amerika'da ve hatta İngiltere'de de olgunlaştırmış olmalıdır. Londra'da Büyükelçi Jean Chauval'ın yanında kâtip olarak birkaç ay yaşamış, sonra söylendiğine göre kişilik çatışmasından kaynaklanan bir "bozuşma"nın

ardından açığa alınmış, o da Côte d'Azur'deki Roquebrune'de öyküsünü bitirme keyfini çıkarmıştır sonunda.

Gary, 1956'nın o Aralık ayı sabahında, gazetelerin birinci sayfasında yer almaktan artık mutludur.

Böylece, Pierre de Boisdeffre'in Goncourt ödülünün verildiği gün *Combat* gazetesinde çıkmış olan "Bir eleştirmen tümüyle memnun olma fırsatını neden bulmamalıdır?" başlıklı makalesini okuyabilir. Fransız Akademisi Roman Ödülünü o yıl almış olan yazar, makalesinde, Gary'nin bütün yapıtlarının "insanlık için bir cihat" olup *Cennetin Kökleri*'nin o yapıtın bütününe "gösterişli ve karışık yeni bir oluntu eklemiş" olduğunu anımsatır. Pierre de Boisdeffre, bu destanın "kaynaklarından ve oylumundan daha belirgin, daha kesin bir düşünce içermemesinden, daha az karışık bir kurgulama ve daha açık bir biçeminin olmamasından" büyük üzüntü duyduğunu belirterek, yazısını sert bir tırmık atarak bitirir: "İnsan, Conrad ya da Kipling'in bu tür bir konudan çıkardıkları bir öykünün hayaline dalıyor." -Gary'ye Paris'teki ilk gününde işte böyle bir aperitif!..

İkindileyin, Paul Guth, Goncourt yazarının portresini çizer: "balıkçıl kuşu bacaklar, ak çizgili mavi bir ceket, boynunda kara bir fular, Paris Kontununkine benzer uçları kıvrık maydanoz gibi ince bıyıklı bronz bir uzun yüz ve üstüne bir Amerikan sinema yıldızı havası!.."

Gary, kibar Naïf'e, basında onlara bir yol oluşturacak olan bir dizi yalan haber verir: Yok efendim, babası bir Rus diplomatıymış, annesi bir Fransız sanatçıymış da... Daha on bir yaşındayken Gustave Doré tarafından hazırlanmış ünlü bir basımından Don Kişot'u okuyormuş da...

Aurore gazetesinin röportaj yazarı Gilbert Ganne'a göre, Gary "yüzyılın en gizemli Fransız yazarı" olarak durmaktadır.

"Onunla Paris'te çok seyrek karşılaşırsınız, hep de iki uzun uçuş arası zamanda, yağmurluğu havalimanının rüzgârında uçuşurken."

İlk başarılarının ardından, Gary yabancı bir yazar olarak görünmekten, yazmakta olduğu dili bilmeyen bir Rus göçmeni olarak görünmekten korkar. O yüzden, kuşkucuları rahatlatmak için kendine sessiz sedasız bir Fransız anne uydurur; öyle olunca Fransızcası gerçek ve tek anadili olarak görünecektir. Ama Guth ile Ganne hilesiyle, değersizleşmekten de korkar; bir Rus baba, bu pek çok Fransız yazarda bulunmayan pitoresk bir yandır ve ayrıca Joseph Conrad gibi sürgündeki öbür büyük yazarlar ile onun arasında bir yakınlığı da vurgulayabilir.

"Son western filminin gösteriminde bulunmak için gelmiş bir Hollywood aktörü olarak da görülebilir..."

Gary şaşırtır. Reklamına özen gösterir, Clark Gable bıyığı, üst perdeden havaları ve hoş sesiyle farklılığını geliştirir. Paris-Match dergisine, dostu fillere ekmek bölüp verdiği Vincennes Ormanlarının hayvanat bahçesinde ya da La Paz çarşısından satın aldığı turuncu ve yeşil renkli pamuklu başlıkla Paris caddelerinde poz verir. Günler geçtikçe, efsanesi zenginleşir. Kendisiyle röportaj yapmış olan gazeteci Bayan Georgette Elgey, onun İspanya Savaşında André Malraux'yla birlikte çarpışmış olup *kurtuluş*tan sonra annesinin tabutunu açtırarak oraya üniformasını ve madalyalarını koymuş olan tiyatro turneleri düzenleyicisi bir organizatörün oğlu olduğu söylentisini yayar...

Gary, oyuncu, dümenci, gözü pek bir hilecidir, başarının güldürüyle ilerleyeceğini deneyimleriyle bilmektedir. Amerika'da medyanın gücünü açıkça görmüştür, Fransa'da bunu kendi hesabına deneyecektir. Yeni yıldız rolünü, blöfe alışkın usta bir poker oyucusunun kararlılığıyla oynar. Gary daha çok erkenden temel bir ilkeye kendini inandırmıştır: Çok fazla içtenlik zarar verir, yetenek yeterli değildir, çağdaşlarına baskın gelmek için birazcık çalım gereklidir.

Cennetin Kökleri kitabının anlatı kişisi Morel, eğilmez bükülmez, temiz bir idealisttir, bir tiyatro olan şu dünya tiyat-

rosunun oyunlarına uymaya, esnemeye uygun değildir, bir orman adamıdır, yalnızca fillere kardeşçe eşlik etmeyi seven bir vaşaktır. Yıkıcı bir av için bir araya gelmiş Beyazlar ile Siyahilerin, köklerini kazımakla tehdit ettiği Afrika sürülerini kurtarmaya karar vermiştir, bu kırım onun gözünde insan soykırımının bütün özelliklerini taşımaktadır.

Çünkü Morel kendi yaşamını fillere borçludur. Auschwitz'e kapatıldığında, açlığa, soğuğa, nefrete bir film düşleyerek direnebilmiştir. Filmde, acının ve umutsuzluğun en kötü anlarında, Afrika'nın geniş bir ovasında saldırıya geçen, hiçbir şey kendisini durduramazken kendisi her şeye çullanan, yolu üzerindeki her şeyi, ağaçların engelini, çitleri, sıkı ağaç kümelerini ezen, öfkeyle çıldırmışçasına hep dümdüz alabildiğine koşan bir fil hayal etmiştir. Düşlemindeki fil sefaletinde ona eşlik etmiş, yalnızlığını yenmesi için ona yardım etmiş, umudunu yitirmemesini söylemiştir. Filin kocaman, dost ayaklarıyla aşılan Çad'ın uçsuz bucaksız ufuklarının görünüşü onun için bir özgürlük muştusu olmuştur.

Afrika'da bir borçtan kurtulur. Öldüren, işkence yapan ya da filleri sakat bırakan herkes Auschwitz'in cellatlarınınkiyle aynı türden sadizm ve nefretten suçlu olan birer Nazi ve düşmandır: "Herkes kendi fillerinin hesabını öder, herkes kendi Yahudilerinin hesabını öder..." diye yazar Gary.

İdealistler, marjinaller, sefiller gelip hepsi de Morel'de toplanırlar: Peer Qvist, balinaları, mayısböceklerini ve koala ayılarını daha önceleri korumuş olan Danimarkalı bir doğaseverdir... Forsythe, Korelilerin işkencesi altında insan topluluklarını koleralı ve vebalı sineklerle bombaladığını itiraf edince Amerikalılarca sürülmüş bir Amerikan askeridir... Babcock, yalnızlıktan bunalan, gelip Alman askeri Toto'yu evlat edinen, kalp hastası, İngiliz albay... Ve özellikle Minna, "Morel'in kavgasının en azından temiz bir şey olduğunu" söyleyip Morel'in yanında yer alan ve onu kırlarda izleyen bir kabare konsomatrisi, açıkça orospu bir Alman.

Haki renkli gömleği içinde, saçları dağınık, gözleri boşluğa dalmış kimbilir hangi temizlik düşünün arayışında, naylon çoraplarıyla, sigarasıyla, "dama atılmış köpeğin" bakışıyla Minna, dava boyunca şöyle yineleyip durur: "Onun yanında Berlinli birisi olmalıydı, Berlinli birisi olmalıydı..."

Fil davasının uyandırdığı sevgi Morel'in en acımasız karşıtlarını bile kazanacaktır. Çad'daki Afrika sever sömürge valisi ve iki sömürge memuru anavatanın saçma tutumuna ve alçaklıklarına gitgide kızmışlardır. Doğa olaylarını incelemek için çalıştığı kazılarından ve fosillerine ayrılan, yetmiş yaşındaki saygın taşılbilim uzmanı, Cizvit Tassin de vardır. Bir de yaşamını Afrika'ya adamış, iri yapılı, eveleyip gevelemeyen Fransisken[1] misyoner Peder Fargue, "cüzamla, açlıkla, onkoserkozla, oymakların cinsellik töreleriyle uğraşmak, hayvanları korumaktan daha iyidir" diye düşünür. Peder Fargue ne denli kaba saba olsa da Morel'in kampanyasının simge değeri olduğunu anlayınca o da coşar ve şöyle der: "Umutsuzları sevmem. Ne zaman bir umutsuz görsem kıçına bir tekme atasım gelir. Hepsi domuz bunların"

Morel işe beklenen kişidir, yani bir "esperado"dur. İnsan onun yargılarını duyunca bir *insandan kaçan* olduğunu sansa da hiç de öyle değil. Hiç de öyle "kendini beğenmiş" değildir, ama vücuttaki bir yaranın delirttiği, fenalaştırıp tehlikeli bir duruma soktuğu şu fillere benzetmek gerekirse o bir "amok"tur. Orta boyuyla, kumral saçlarıyla, özel bir işaretinin olmayışıyla, tam bir Fransız görünüşü vardır. Büyük bir terörist suratı, adam öldürüp öç alma susuzluğu hiç yoktur. Galangale çalılıklarında içi toplu dilekçelerle dolu deri sırt çantasıyla gezinip duran yumuşak başlı bir insandır. Yüreği ne faşist karası ne de kızıldır, yalnızca umudun rengindendir, çok yeşildir.

1. Gerçek Hıristiyanlığın yoksullukla terbiye edileceğine inanan ve gezgin vaizler yetiştirilmek üzere, Papa'nın da müsadesiyle Assisli Francesco tarafından kurulmuş bir katolik tarikatıdır.

En büyük düşmanı, bir faşist olan *Maus*'ların sempatizanı bir milliyetçi, Sorbonne'un eski öğrencilerinden, Fransız milletvekili, üzerinde yaldızlı dört yıldız varken sonra dört siyah yıldıza dönmüş olan, Fransız subaylarının gök rengindeki keplerinden giyen- Waïtari'dir. Kendisi pek tutkulu bir modernleşmeci olan Waïtari'ye göre, yaban sürüleri eskiliğin en büyüğünü temsil ederler, Waïtari ülkesini onlardan kurtarmak ister.

Birçok anlatı kişisinin sırayla söz alıp ya karşılarındaki kişiyle doğrudan konuşmaları biçiminde ya da yaptıkları anlatımlarla oluşmuş olan öykü, ardışık ya da birbirlerinin içine girmiş ışıklar içinde verilir. Anlatı kişilerinin her biri Morel'i kendince görür; örneğin Peder Fargue onu sert bir tatlılıkla, Minna sevecenlikle, Babcock incelikle, Peer Qvist otoriter havalarda, Tassin ölçülü bir biçimde, Waïtari militan sertliğiyle algılar... Morel az konuşan biridir, her şey üzücü anılarla dolu gözlerinde ve takıntısında bütünüyle görünmektedir.

Bu oylumlu romanda özel olan, renklerinin çeşitliliği içinde Gary'nin, bütünlüğü ve ertelemeyi her defasında kurtarmayı başardığı hem yinelenen anlatıları hem de farklı anlatıları birbirlerine eklemede tuttuğu akıştır her şeyden önce. Herkesin kendi öyküsüyle birlikte kendi biçemi de vardır. Bakış açılarının çeşitliliğiyle, ışık oyunlarıyla başı dönen okur, kırlık alanda kendi yolunu kendi bulur, duracağı yeri, yeğlediği anlatıcıyı seçebilir, vali yardımcısı Saint-Denis'nin yaptığı gibi bir ağaç olmayı düşleyebilir, Minna'yla acı çekebilir ya da Waïrati'yle kurnazlığın tarafını tutabilir... Bu olağanüstü romanın yaratmayı başardığı, yinelenip duran düşünceyle birlikte, okurun kendi ilkesini seçebildiği özgürlük atmosferidir.

Cennetin Kökleri yayımlanınca, eleştirmenleri ikiye böler ve biçem sorunu çıkarır: Gary "iyi bir yazar" mıdır, değil midir?..

İlk olarak 18 Ekim'de Stephen Hecquet *Le Bulletin de Paris*'de saldırır. Hecquet, Gary'nin Amerikalı yazarlar Faulkner'in, Dos Passos'un örneklerini iyi özümleyemediğini ve "kompozisyon hileleriyle" "okur zevkini bozduğu"nu belirterek onu eleştirir. "İnsanlık Durumu yeniden yazılmaya karar verilmişse, yanlışlıkları fiil çekimleriyle kapatma yoluna gidilmez", diyerek anlatı kişilerinin birbirlerine karışan bakış açılarına göndermede bulunmuş olur. Bununla birlikte, "Bay Gary savaş sonrasında seyrek rastlanan yazarlarımızdan biridir, anlatı kişilerinin çizgileri, renkleri, özgün yanları vardır" ve Gary "gözlerini genç arkadaşlarının çok yükseğine kaldırmaktadır, diye kaydedip kitabı kasıntılı olarak değerlendirdikten sonra kitabın canına şöyle okur: "Kitabın, yetenek dışında her şeyle ilgisi var."

Hecquet, yazısını kırıcı bir biçimde şöyle bitirir: "Bay Gary, Bay Camus'nün, Bay Malraux'nun yönüne değil de daha çok Bay Pierre Boulle'un yönüne eğimliymiş gibi geliyor bana."

30 Kasım'da *France-Dimanche*'da, Kléber Haedens, "Fil Avcılarını Öldürmek Gerekir mi?" diye zararsız bir başlıkla çıkan makalesinde bayrak yarışına şöyle katılır: "İnsanın,- *Cennetin Kökleri*'ni sonuna dek okuyabilmesi için, aynı temaların (üstelik çok sıradan şeyler) ve aynı bitip tükenmez düşüncelerin yarattığı yorgunluğa katlanması gerekir, kitapta öyle yinelemeler var ki Bay Gary, çok zeki insanlarca okunacağını ummadığı varsayımını uyandırıyor."

Haedens, kitabın çok uzun olmasını ve gereksiz sözcüklerle dolup taşmasını yerip özellikle de biçemi beğenmez ve ona göre çok sayıda yanlışla dolu bir kitabın basılabilmiş olmasına kızar.

Kléber Haedens çileden çıkmakta haklıdır; *Cennetin Kökleri*'nin basılmış ilk beş bini, azımsanmayacak oranda sözdizimi ve fiil çekimi yanlışlarından oluşan bir liste içermektedir! Gallimard, dosyayı, yayınevinin alışılagelmiş ti-

tizliğini gösteren bir yeniden okuma sürecinden geçirmeden çok çabuk, çok erken basmıştır.

Gary yazılarını, kendisini öne doğru aralıksız iten kaba ve etkin bir esinle yazmaktadır. Kalemine canlılık veren yazma gücünün dağılacağı korkusu sık sık durmayı ona yasaklamaktadır. Sık sık geriye dönüp durmaksızın yeni düzeltmeler yapmak için yazdıklarını yeniden okumaktan geri kalmaz. İlk yazdığıyla yetinmez, aradığı yetkinliği elde edinceye dek yazdıkları üzerinde çalışır.

Özenine, sayısız yinelemelerine karşın durup kalır gene de. Ya anlattığı olayın onu hızlı olmaya zorlamasından ya da çok uzun ve yüksek nitelikli bir müziğe yazıdaki ayrıntı noktalarından daha çok duyarlılık gösterdiğinden kulağı tırmalayan birkaç tümceyi yeniden kurmaya zaman ayırmamıştır. Özellikle de tümce öğelerinin gerektiğinde devrik olmalarına, uygun düşmeyen sözcük ilişkilerine ve Nice Lisesindeki Fransızca ödüllerine karşın fiil çekimlerini, daha çok da üçüncü grup fiillerin dilek kipi hikâye zamanlarının çekimlerini bir türlü öğrenmediğinden fiil çekimlerine neredeyse aldırış etmez. Haedens onun özellikle uygun sözcükler kullanmayışını, örneğin "büyük ölçüde" diye yazarken "sur" ilgecini değil de "à" ilgecini kullanmasını eleştirir...

Gary o konulardaki zayıflıklarını bilmekte ama yayımcısına çoğu kez kitaplarını "tarama" zamanı da vermemektedir. Romanını bitirir bitirmez, kitap biraz dağınık ve henüz ham durumdayken bile büyük bir acelecilikle yayımlanmalıdır ona göre!

Cennetin Kökleri'nin Goncourt'dan sonraki ikinci baskısı büyük yazım yanlışlıklarını temizleyecektir. Ama eleştirmenler için çok geçtir. Tartışma başlamıştır: Gary kötü bir Fransızcayla yazmaktadır... Bu suçlama onu son soluğuna dek izleyecektir. Biçem konusu Fransa'da işin en önemli yanıdır; biçem, kitabın zayıflığının ortaya çıkarılmaması için konu yokluğu üzerinde geliştirilen bir estet düzmecesi bile

olabilir. Yayımcı tarafından yeterince gözden geçirilmemiş olan *Cennetin Kökleri*, bütün yanlışlığın ta kendisidir. Oysa Gary'de bir tepki yoktur, hiçbir suçlamaya yanıt vermek istemeyecektir. Halk coşmuşken onlar varsın söylesinler. Üç ay içinde yüz bin kitap satılmıştır hem de ödülden önce. *Cennetin Kökleri*, savaş sonrasının en büyük yayımcılık başarılarından biridir.

Meraklı ve geveze Carmen Tessier *Paris Presse*'te zehrini saçacaktır. Albert Camus'nün "yazar Gary'nin yazı yanlışlıklarını bulup yazıları yeniden dizmeyi" üstlendiğini ileri sürer, böylece sinsi bir biçimde büyük Camus'yü dört yüz kırk üç sayfayı gözden geçirip neredeyse yazı yazmayı bilmeyen başka bir ünlü yazarın ücretli yardımcısıymış gibi tanıtır.

Albert Camus, Akdenizlilere özgü bir öfkeye kapılır, Gallimard'da bir okuyucu ve danışman olarak bulunurken basit bir yazı işleri görevlisi durumuna indirgenmiş olmaktan kırılmıştır, bu aptalca dedikoduyu yalanlamak için basına hemen bir ileti gönderir. İletisinde, söz konusu bilginin "temelden tümüyle yoksun olduğunu ve aynı zamanda işin içine kattığı her şeyin yaralayıcı" olduğunu bildirir. Ve bu fırıldak işe bulaşmış olan Jacques Lemarchand'ın yanında basın bildirisine imzasını atar.

Ne de olsa biraz sıkışmış olan Gary, Amerikalıların ıslık gibi söyledikleri bir sözcük olan *dedikodulara* (gossips) yanıt vermemek gerektiğini her zaman savunacaktır... Fırtınanın geçmesi bekler.

Gary'nin yazısındaki gelişigüzelliğe ne denli karşı olursa olsun, Kléber Haeden onun yeteneğini kabul etmiş ve hatta kitabı okurken kendini "kaptırdığını" -Haeden bu sözcüğü kullanıyor- açıkça söylemiştir. "Romain Gary sözcükleri, tümceleri, araya giren sözleri ve ayraçları önüne katıp ite ite gidiyor. Kâğıtlarından kalın ve insanı saran bir Afrika çıkarmayı başarıyor. Kitabında, serüvenlerinin, ya-

şamın içindeki çocukluğunun özet bir varlığı var ama gerçek bir varlık; ve hepsi kendi yüzünü ortaya çıkarmayı başarıyor. Romain Gary yüzyıla acı ve parlak bir bakış atıyor, kitabın bölümlerinden birkaçında geçen yılların ateşi var."

Biçem manyakları suratlarını ekşitiyorlar ama sonunda bu güzel, ateşli, karmakarışık, tıkış tıkış, ellili yılların durmuş oturmuş yazınının ortasına kendi kavgasını, kendi farkını getiren öyküyü okurken mutluluk duyuyorlar. Ve bu, son hümanist değerler olan iç sıkıntısı ve kaygı yoluyla XX. yüzyılın en büyük romanlarından birini temsil edebilen bir öyküdür.

Eleştirmenler arasından *Cennetin Kökleri*'ni beğenen -en önemsizleri değil- küçük bir hayran topluluğu oluşmuştur. André Billy *Le Figaro* gazetesinde şöyle yazar: "*Cennetin Kökleri*, geniş bir yankı uyandırmaya aday olağanüstü bir kitaptır." Émile Henriot *Le Monde*'da şunu söyler: " uzun süredir elime geçmeyen türden hayran olunacak, yetenekle, özgünlükle, içerikle dolu bir kitap. Güçlü bir yazarın kitabı." René Lalou ise *Les Nouvellles littéraires*'de "Pek çok vurgusu okurlarının derin bilincinde pek çok yankılar uyandıran, müthiş yoğunluklu bir senfonik roman", diye yazar. Lalou, bir mucize olan bu masalsı öyküyü "ikindi başlangıcından gece yarısına dek" bir solukta okumuştur. "Kitaptaki büyüleyici gücü tam anlamıyla duyumsadım", diye yazar.

Ve sonunda André Maurois *Carrefour*'da şöyle yazar: "Yabansı, simgesel ve kapsamlı bir kitap. Yazarın güçlü bir yeteneği, verimli bir düşlem gücü var. Kendisi umut beslediklerimizden biridir."

Yükselen tartışma ve coşkunluk ateşinde, dudak bükmelerin ve alkışların bir araya geldiği bir ortamda, kitabının son baskıları hayran bir okur topluluğunca kapışılan Gary, Los Angeles'teki bir arkadaşına yazdığı mektupta şunları belirtir: "My book is a tremendous success, I am right now something quite big and important, I am drunk

with joy" -Kitabım hayal edilemeyecek bir başarı kazandı, çok önemli bir tip oldum, mutluluktan sarhoşum.

Noel'den birkaç gün önce, Gary, onun başarısını taçlandıran, Paris'in şanına pek yaraşır bir kutlama eğlencesinin şahıdır. 22 Aralık Cumartesi günü, o yıllarda Seine-et-Oise milletvekili olan Gary'nin arkadaşı Jean de Lipkowski, Saint-Germain Bulvarındaki konutunda, Düşes Guermantes'lerin egemenlik sürdüğü zamanlardaki eski büyük salonları aratmayan bir kabul töreni düzenler.

Lipkowski'ler 1444'te soyluluk unvanı almış, XIV. Louis zamanından beri Fransız olan eski bir Polonyalı ailedir. İçeriye girer girmez açık yeşil renkli lambrilerde Güneş Kral'ın çağdaşlarının perukaları, altın işlemeli giysileri seçilmektedir. Lipkowski'lerin iki kuşak ataları Varşova Sarayından sonra Versailles'ın görkemini de görüp yaşamışlardır. Anılarla, tablolarla, mobilyalarla, üzerlerine soyluluk mühürleri vurulmuş tarihsel nesnelerle insanı öylesine heyecanlandıran böyle bir ortamda Gary, özlem ve esinle dolaşır. Onur şenliği onun adına düzenlenmiştir, Polonya'nın karanlık kesimlerinde, soylu ve kibar kişilerden, şatolardan uzakta büyümüş şu Yahudi, şu Polonyalı adına. Burada bulunan her şey ona bir zamanlar onda eksik olan şeyleri, gelenekleri ve bağlılıklarıyla bir tarihi, zenginliği ve Katolik eski bir ailenin soyluluğunu, soyluluk soyadını, toplumsal sırayı dile getirmektedir.

Kabul töreni bütün konukları konutun on dört odasından yedisi içinde bir araya getirmiştir. Bir bahçeye açılan küçük bir çalışma odası, sarı perdeli oval bir salon, XVIII. yüzyıl çocuk portrelerinin bulunduğu başka bir salon, çikolata rengi tahta kaplamalı başka bir mavi çalışma odası... Dekorda, geçmişin görkemli çekiciliği vardır. İşte şurada, "Kılıcın Gücü Borda" denilen, anne tarafının uzak dedelerinden, üstünde eskrim oyuncusu giysisi olan, Proust ile Jean Lorrain'in düellosunda Proust'un tanığı olmuş, Gus-

tave Borda'nın bir portresi!.. İşte şurada, akromegali uzmanı, Tıp Akademisi üyesi, Jean de Lipkowski'nin anne tarafından dedesi olan Pierre Marie'nin güzel başı!.. Ve şu, oradaki, Romain Gary'nin çok hoşuna giden, Isabelle de Lipkowski'nin hayranlık uyandıran büstü, Jean de Lipkowski'nin Gary'ye söylediğine göre Isabelle de Lipkowski yeşil gözlü bir kızıl-sarışınmış.

Bu köklü ailede yazarı eğlendiren aşk öyküleri varmış. Ama o sırada özellikle de Polonya'ya özgü bir düşlem uyandıran bir hava vardır orada: özel bir varoluş biçemi ve özel bir kabul töreni düzenleme tarzı, bir bolluk, solunan havaya bir Slav kokusu, bu Paris gecesine ne bileyim ben bir Polonya kokusu veren bir tür yadırgatıcılık vardır...

Bu evde özellikle şurada ya da buradaki General de Gaulle'ün fotoğraflarının göze batırmadan gösterdiği bir "de Gaulle"cülük vardır. Baba Henri, küçük kardeş René toplama kamplarında ölmüşlerdir. Jean'ın annesi, Fransa'nın ilk kadın milletvekili Kontes Irène de Lipkowski "de Gaulle"cü bir militanmış. O akşam, havası ve güzelliği pek yoktur üzerinde ama Noel'i kızı Jeannie'yle birlikte Courcheval'de geçirir. New York'tan sonra onun bir tür yeni kardeşi olan Jean, Kléber Bulvarındaki yemek hazırlama ustası Scott tarafından iki yüz konuk için inceden inceye düşünülüp hazırlanan ve küçük masalarda verilen akşam yemeğine kadar her şeyi düzenlemiştir.

Diplomasi çevresinden, politika çevresinden, yazın çevresinden bütün Paris, Romain Gary'yi onurlandırır. O gece orada bulunanların arasında, Düşes de La Rochefoucauld, Ekselans Sir Gladwin Jebb, İngiltere Büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Christian Pineau ve genel sekreteri Louis Joxe ile birlikte Pierre July, Félix Gaillard, Alain Savary, Pierre-Olivier Lapie, Bayan Thome-Patenôtre, Jacques Duhamel, Philippe Hériat, Goncourt Akademisinden Gérard Baüer ve hatta Carmen Tessier de vardır.

Gece yarısı, Güney-Doğu Asya Masasındaki resmi görevlerinden yeni ayrılmış olan Henri Hoppenot bir kutlama konuşması yapar. Saint-John Perse'ten alıntılanmış birkaç dizeyle süslenmiş konuşması kısa ama içtendir.

Romain Gary, "kendisine yazı yazma kolaylığı veren zamanları kendisinden hiç esirgememiş" olan değerli büyükelçisine teşekkür eder ve kitapları üzerine çalışırken yokluğunu gizlemek için bastonunu ve şapkasını hep vestiyerde tutan Jean Giraudoux örneğini verir. Gary, *Cennetin Kökleri*'ni yazma zamanını kendisine vermiş olan Dışişlerine teşekkür eder.

Şamata, gırgır ve heyecan... Yarı Paris tadında yarı Polonya havasında geçen o kutlama eğlentisi, Gary'nin kimse tarafından tanınıp bilinmediği, toplumun kıyısında yoksulluk içinde yaşayan, Yahudi karşıtlığından sıkıntı çeken, annesinin kendisini masallarla uyuttuğu tutkulu çocukluk günlerinin düşlerinden biri olabilirdi. Masallar da işte o gece Saint-Germain Bulvarına Gary'yi kucaklamaya gelmişlerdir. Ün ve talih değneklerini ona değdirmişlerdir, o da kendisinin Kont de Lipkowski'lerin altın çerçeveli aynalardaki görüntüsüne hayran olabilir artık; şans yıldızına ve kendileri için o gecenin rakipsiz kahramanı olan kadın hayranlarına gülen, ince, yüce, sonuç olarak neredeyse bir soyludur artık!..

Los Angeles'ın Işıkları

Ve işte Romain Gary'yi İmparatorluk konsoloslarının iki uçlu-tüylü şapkası ve kılıcıyla, yaldız işlemeli siyah üniforması içinde görüyoruz. 1956'dan beri "onun" büyükelçisi olan Hervé Alphand, Amerika Birleşik Devletleri'nin en geniş bölgelerinden biri olan bir kesimi, kendisine görev yeri olarak vermek üzere onu acilen çağırtmıştır. Gary'nin, Büyük Okyanus ile Nevada Çölü arasındaki alanı, Far West sitelerinin, betonun vahadaymış gibi bitip yükseldiği uçsuz bucaksız bir bahçedir. Gary'nin yetki alanı Arizona'yı, New Meksiko'yu ve Güney Kaliforniya'nın on üç ilçe merkezini -Mono, Inyo, Kings, San Luis, Obispo, Kern, Santa Barbara, Ventura, San Bernardino, Orange, Riverside, Imperial ve Los Angeles'ı- kapsamaktadır.

Adının ilk harfleriyle yazarsak L.A., Côte'un hurma ve muz ağaçları altında kilometrelerce uzanan, geceleri otoyol gibi ışıklandırılmış bulvarlar kentidir. Burası, Romain Gary'yi tropikal bir kış mevsiminde karşılayan, dev ve tekdüze bir neon ilidir. Arkadaşı Robert Luc'ün görev alanı

olan San Francisco'da yaşam bir öğle uykusu gibi yumuşak ve çiçek kokulu olabilmektedir. Los Angeles'ta herkes çok hareketli bir iş ritmiyle koşuşturma içindendir, İspanyol geçmişine ve Meksika'nın yakınlığına karşın tatlı tembellik alışkanlığı pek yoktur. Burada -bu dinlence yeri ortamında bile- çok çalışılır, iç avlularda, yüzme havuzlarının çevrelerinde sinirli ve çalışmaktan hastalanmış işadamları, sıkıntılarını İskoç viskisi ve Miltown yatıştırıcılarla geçirirler. Kaliforniya'nın mavi göğü altında, Gary bir Amerikan güldürü sahnesine çıkar. Oyundaki rolünü hep birinci planda, başarıyla oynayacaktır.

Fransa Başkonsolosu Hollywood'da -Outpost Drive-, Dolorès del Rio'ya ait, Meksika evleri biçeminde bir villada oturmaktadır. Üzeri açılıp kapanabilir bir Buick'le dolaşmakta ve çok erken elde edilen büyük bir saygınlığın tadını çıkarmaktadır. Onun için, *Batı'nın Büyükelçisi* denmektedir, Kaliforniyalılar onun duruş ve davranışlarını, güzel sinema yıldızı başını severler.

Jacques Vimont'dan ödünç aldığı başkonsolos üniforması ona televizyon kameraları önünde poz verme olanağı sağlar. O üniformayla özellikle -Amerikalılar için değerli olan- General La Fayette'in Birleşik Devletler'e gelişinin yıldönümü töreninde çalım satar. Öbür yerlerde, Fransız topluluklarıyla birlikteyken mavi ve kurşuni klasik diplomat kostümünü giyip yakasına iki yıl önce hak ettiği Légion d'Honneur subay nişanını takar; ama artık gitgide Kaliforniya biçeminde daha sık giyinir, New Yorkluların alışılmış inceliklerini bir yana bırakıp Batı folkloru için üzerine ak ve geniş gömlekler, ayaklarına *kovboy çizmeleri* (boots de cowboy) geçirir. San Francisco'da, Hollywood'un serin akşamlarında pelerin olarak kullandığı süslü püslü bir panço alır. Giysi değiştirme zevkini keşfettiği için ama özellikle de tuhaf ve uyumsuz giyim kuşamla Avrupa'nın eski konformizminden, onun bilinen incelik türlerinden kopmaya çalışa-

rak kendini, sergilemeyi sevdiği bir özgünlük içinde görmek için, tiyatro oyuncuları gibi kostüm değiştirir.

Tiyatro ama gerçek; Gary, verev çizgili boyunbağlarından kurtulup güneşli ülkelerin bol, sallanan giysilerini benimser. Paris'e pançosunu, çizmelerini ve milyarderlerin ya da Amerikan film yapımcılarının tüttürdükleri kalın Zino Davidolff purolarına karşı edindiği yepyeni bir tutkusunu götürür.

Sürekli olarak yayın-tanıtım-gösterim içindedir, bir radyodan bir televizyona, bir akşam görüşme yemeğinden bir basın açıklamasına koşar durur. Los Angeles Ticaret Odasının *yönetim kurulu* önünde demokrasinin tanımı üzerine, ABC'ye Fransız üniversiteleri üzerine, Junior League önünde genç Fransız kızlarının erdem anlayışı üzerine ya da L.A. Şerifi Biscaillouz tarafından kent cezaevinde düzenlenmiş bir öğle yemeğinde Fransa'daki suç ve ceza üzerine görüşlerini bildirmesi için davet edilir. Ağustos ayında Robert Luc tarafından davet edilerek Mills Collège de San Francisco'da bir konferans verir, sonra Gary'yi kuruluna seçmiş olan Junior League'in sevilen bir yayınına bir yüksek yargıcın ve ünlü bir politika yorumcusunun yanında Fransa Başkonsolosu olarak katılır.

Romain Gary iyi fotoğraf verir, bu da imaj düşkünü bir toplumda esas kozdur. Sesiyle, açık renk gözleriyle sanki bir jön prömiyer gibi hoşa gitmeyi iyi bilir. Konuşma biçimi ilgi çeker, çünkü *Life Magazine*'in müdürü Ralph Graves'e göre "%50 Fransız, %50 Rus, %50 Yahudi ve bir ihtimal %10 Amerikan ve %16 yüksek oktanlı bir ses... bu da onun kökenlerini ve deneyimlerini yansıtmaktadır". Fransa Başkonsolosunun çok resmi, çok olması gereken kişiliğinin derinliğinde biraz Amerikan melting-pot[1] vardır -art arta gelen göçmenliklerin silinmez izi.

1. Bir milletin, içinde yaşayan diğer etnik grupların kültürlerini yok ederek eritmesi, kendine benzetmesi ya da yepyeni başka bir şey yaratması

Amerikalı gazeteciler, tanınmış haber yorumcusu Putman ölçüsünde ünlü olan Romain Gary için birbirleriyle yarışırlar. Yüzü öyle hoştur ki bir reklam ajansı bir tıraş losyonu için görkemli başkonsolos üniformasıyla poz vermesini önerir. Ayrıca, Walter Wanger, Fox Firmasının projesi olan bir *Cleopatra* filminde Sezar rolünü oynamasını önerir ona, ama sonra Rex Harrison'u oynatmayı yeğler; Gary güldürmek için, Harrison'un oynadığı role ilişkin "benim rolümde" oynadı, diyecektir.

Gary, İngilizceyi, daha doğrusu Amerikancayı ağzını eğip bükerek, gerçek bir uzman gibi gitgide daha iyi konuşur. Röportajlarda sorulan sorulara yorulmadan yanıt verir.

Artık yalnızca sade bir diplomat değildir, Fransız bayrağının üç renkli kokardıyla bir uluslararası gösteri dünyası yıldızıdır. Amerika'yı ele geçirmiştir.

İngilizceye çevrilmiş olan kitapları Simon & Schuster ya da Harper & Row yayınevlerince basılıp bütün Amerika'ya balya balya dağıtılmaktadır. *Cennetin Kökleri* 1960'ın en iyi satılan on kitabı içinde yer alır, ama Amerikalılar, Henry Miller'la ya da Norman Mailer'la kendi ülkelerinde yarışan bu Avrupalı yazarın *The Compagny of Man*'ini (*Le Grand Vestiaire*) ve *The Colors of the Day*'ini (*Les Couleurs du Jour*) daha önce okumuşlardır.

Romain Gary kışkırtıcı bir görüntü geçirir üzerine; Pançosunu giyerek Beyaz Amerikalılara hedef olan Meksikalı "köpekler" ile kendisi arasındaki benzerliği vurgular. Ve kendisini her şeyden önce Fransa'nın temsilcisi olarak gören herkesi derinden şaşırtır. Hem diplomat hem de yazar, hem başkonsolos hem de yıldız olarak onda hem doğuştan var olan hem de Moskova'da küçük bir tiyatro aktristi olan Nina Kacew'den ya da belki de büyük bir Rus sinema oyuncusu olan Ivan Mosjukin'den gelen bir kompozisyon sanatıyla hep iki rol oynamaktadır.

Romain Gary Las Vegas'ta *Lido Show* başlatır. Batı Kermesinde yaşar, Hollywood'daki saraylarında, kocaman

yüzme havuzlarının çevrelerinde çok büyük eğlenceler düzenleyen yapımcıları, sanatçıları sık sık gidip görür. *Mogul-fs* denilen stüdyoların büyük patronları Darryl Zanuck'u, Louis Mayer'i, Harry Cohn'u, 20th Century Fox'u, Metro Goldwyn Mayer'i ya da Columbia'yı yöneten Grands Mogols'u tanır. *Bir O Kadarını da Yel Alıp Götürdü*'nün yapımcısı ve *Silahlara Veda*'ya para yatırmış olan David Selznick'le akşam yemeği yer. Rupert Allen'in ve Franck Mac Carthy'nin evlerinde Marilyn Monroe'yla ve ayrıca Ava Gardner'la, Lana Turner'le, Deborah Kerr'le, Audrey Hepburn'le, Veronika Lake'le, on sekiz yaşındaki Jane Fonda'yla da karşılaşır. Gary Cooper'la, Gregory Peck'le ve Frank Sinatra'yla arkadaşlık kurar. Ginger Rogers ile Errol Flynn'in son çalışmalarında hazır bulunur, Cole Porter'la arkadaş olur ve Fred Astaire'ın gösterilerine davet edilir, herkesin gözdesi Cyd Charris'i Bolşoy Balesine götürür.

Romain Gary, Hollywood'daki Charles Boyer, Louis Jourdan, Dalio gibi Fransızları da hiç kuşkusuz sık sık görmektedir. Bu çok büyük yerel ünlülerle birlikte, bir süreliğine orada bulunan Maurice Chevalier, Édith Piaf ya da *Tehlikeli İlişkiler* filmini yeni çeviren ve Annette Stroyberg'le evlenen Roger Vadim'i de evine buyur eder.

Ben-Hur, *On Emir* gibi kartonpat filmlerin dâhisi Cecil B. deMille, Gary'yi konsoloslukta ziyaret edip ondan Légion d'Honneur madalyasını ödünç ister.

Tinsel Town: Yalnızca gişe başarılarının önemli olduğu yalancı ışıklar kenti! Başarıdan sarhoş olmuş insanların gözleriyle bakınca, dış dünyanın varlığı belli belirsizdir. Hollywood'lular soğuk ve acımasız dolara taparlar, tapon aylayla çevrili başarıya saygı duyarlar ve *cazibe* (glamour), yani zengin ve ünlü kişilerdeki şu özel ışık önünde özel olarak eğilirler.

Büyüklükleri ve küçüklükleriyle Hollywood gösterisine hem vurulmuş hem de ondan soğumuş olan Gary, Batı'dan

çıkardığı şu dersi unutmayacaktır: Başarı yoksa yaşam da yoktur; tatlılığın, sevecenliğin, katışıksız içtenliğin bedeli, kesinlikle silinip yok olmaktır. Yaşam bir reklam işidir -yani blöf-, Sunset Bulvarın sert yasası, yaradılıştan kuşkucu, felsefi olarak kinik olan Fransa Başkonsolosunun yüreğinde yankısını bulur. Onda en büyüklerin tutkusu ve *yıldızların cazibesi* vardır; tanınmışlığın doruğuna ulaşmak için yalnızca menajeri eksiktir gerçekte... New York'ta ve Los Angeles'ta büroları olan Amerikalı menajer Robert Lantz bu altın oğlanın ün kazanma işini üstlenip yürütür. Gary ise, konsolosluk yerleşkesindeki evinin birinci katında, bir huzur duvarıyla dış dünyadan, kentin gündelik gürültüsünden soyutlanmış odasında yazı yazmayı sürdürür.

Gary'nin yapıtı, yaşadığı her şeyden, çok daha önce oluşmuştur hep; örneğin Hollywood'u tanımadan önce orayı *Les Couleurs du Jour*'unda betimlemiştir. Oraya daha ayağını basmadan önce dekorun sahteliğini, star yapmacıklıklarını anlamış, üzücü şeyleri önceden kestirmiş, görünüşteki hoppalıkların altındaki can sıkıntılarını sezmiştir. Gary, Hollywood'un aşk öyküsünü daha New York'tayken, 1952'de yazmaya başlamıştır.

Bill Goetz'in; Cézanne, Monet, Manet, Bonnard gibi izlenimci ressamların tablolarından ve Van Gogh'un kendi portresinden oluşan bir koleksiyonu vardır. Konuklar akşam yemeğinden sonra birdenbire tavana yükselip yerlerini yukarıdan inen bir ekrana bırakan o tabloların karşısında, koltuklarına yerleşirler. Bir projeksiyon makinesi, Van Gogh'un tablosunun olduğu duvardan ortaya çıkar. Bill o zaman onlara Gary'nin deyişiyle "iğrenç bir film" olan Ronald Reagan'lı *Mannie Stower'in Başkaldırısı*'nı oynatır...

Romain Gary'ye göre Hollywood, milyarderlerin, çok güzel vücutlu kızların, acılı, alkolik, yüzleri maske takmış gibi boyalı büyük yıldızların kaynaştığı bir sirktir. Orası aynı zamanda belleksiz bir kenttir, otuzlu yılların ünlüle-

riyken sefalet içinde kalan Rod La Rocque'u ya da Vilma Banky'yi unutan, yarattığı yapıta saygısı olmayan bir kenttir. O arada, kuşkusuz Mosjukin'i anımsamış olan Romain Gary, Vilma Banky'yi kentin her yerinde arayıp sonunda bir kulübede bulacaktır.

Lesley, Konsoloslukta sarmısaklı but ya da Fransız usulü zeytinli ördek pişirir; kendisine, Gary için çikolatalı pastalar ve sıcak elma turtaları hazırlayan, gerçek bir Baba Yaga olan yaşlı Rus aşçı Katuça eşlik eder.

Başkonsolos ile karısı villanın giriş katında, iki odalı, yemek salonlu ve Lesley'in pek bayıldığı kitsch biçeminde düzenlediği, bir taktar ve onun çevresindeki üzerleri halılarla örtülü, yastıklarla döşenmiş divanlardan oluşan yarı Rus, yarı Türk, geniş bir salondan oluşan evde oturmaktadır. Salonun kapıları, küçük bir çekişme alanı olan, görünümü ilginç bir biçimde haftadan haftaya değişen sevimli, hoş bir bahçeye açılmaktadır: Bahçeyle her hafta sırayla ilgilenen iki bahçıvan vardır. Onlardan Meksikalı olanı açılıp coşan, çiçeklerle taşan bahçe sevdiği için çiçek dikip, tohum serpip çiçekler açtırırken, Japon olan öbürü zen Budistlerinin çıplak görünümlü çevre düzenlemesinden hoşlanarak her şeyi kesip budamakta, öbürünün eklediği yeşilliği kesmekte, bahçenin yeşillik ve çiçek yükünü hafifletmektedir. Çiçek dikme ve botanik işlerinde uzmanlaşmış iyi bir İngiliz olan Lesley, çimenliğe, bahçe yollarına her hafta değişik bir hava veren bu çekişmeden eğlenmektedir. Romain ise plajları bahçeye yeğlemektedir.

Outpost Drive'da, ilk katta, on kişilik bir ekip, başkonsolosun yanında çalışmaktadır. Konsolos, kançılar, uyum konularında özel görevli olan Jean Dimanchin, Gary'nin sekreteri Odette de Bénédictis, arşiv görevlisi Alsace'lı Eva Muller-Owens, idari işlerle ilgilenen Jacqueline Cleize, ileride Prenses Bonaparte olacak olan Mari-Thérèse Couteau, ülkesinden yeni gelmiş Haitili genç ressam Théo Duval,

sarışın, sağlam, zeki, güler yüzlü, etkili bir temel kişi olan konsolos yardımcısı Bayan Yvonne-Louise Pétremant'ın çevresinde bir çalışma takımı oluştururlar. Pétremant L.A.'ye geldiği 1959'dan başlayarak "Monsieur Gary"nin yükünü günlük kırtasiye işlerinin ağırlığından hafifleterek ağır bir yönetim işini eline alır.

Romain Gary, Quai personel müdürüne yazdığı bir mektupta kullandığı sözcükle bu "inci"nin oraya konsolos yardımcısı olarak gönderilmesi için iki yıldan daha uzun süre beklemek, sayısı onu aşan mektup yazmak zorunda kalmıştır. İkisi arasında her türlü kuşkudan uzak, güvene dayanan bir ilişki hemen kurulmuştur. Gary ondan daha iyisine denk gelemezdi; Yvonne-Louise Pétremant, 1943'te Fransa'dan kaçışının ardından daha ilk saatten başlayarak direnişçi bir "Özgür Fransız" olmuştur. Gary onun için tanıdık biridir, onunla Cumberley'de ve Londra'da, rahat ettikleri zamanlarda karşılaşmıştır, Gary'nin benekli fularını anımsamaktadır daha.

"Tanıdığım en iyi amirdir," diyecektir Pétremant, "güvenmeyi biliyordu."

Karşılıklı uyum... "Artık rahat bir soluk alabiliyorum" diye yazar Gary, Jacques Vimont'a gönderdiği bir mektupta "Küçük işlerden az kalsın boğulacaktım."

O sıralarda konsolosluğun işleri epeyce çoktur. Başkonsolos, nüfus işleri görevlisi olarak sorumluluk alanındaki Fransızların evliliklerini, doğumlarını, ölümlerini kayda geçirmekte, bütün nüfus işlerinin çevirilerini yapıp parafını taşıyan kayıtlara suretini çıkarmaktadır. Aynı zamanda Fransızların aralarındaki sözleşmeleri resmileştirip korumak ve suretlerini vermekle görevli noterdir de.

Konsolosluğa uğrayan her Fransız, oranın yurttaşı olmayıp yalnızca oturmakta olduğunu gösteren yabancı ülke yeşil kartı "alien card"ını göstermek zorundadır. Konsolosluk her defasında sunulan belgelerin doğru olup olma-

dığını anavatana sorup doğrulatmak zorundadır, işlemler her zaman çok yavaş, ayrıntılı ve değişmez bir tekdüzelik içinde yürümektedir. İşte, Gary'nin yakındığı küçük işler bunlardır.

Güney Kaliforniya'daki Fransız toplumu -New York'ta, Manhattan'da yoğunlaşmış olanların tersine- birçok eyalete dağılmıştır. Nişanları vermek için Albuquerque'ye, New Mexico'ya ya da Arizona'daki Phoenix'e koşmak gerekmektedir. Gary'nin sorumlu olduğu yerlerde bir düzine Alliance Française vardır; Başkonsolosluk, Beverley Hills'teki Alliance Française'e, ertesi gün Goona Beach'tekine, daha ertesi gün Santa Barbara'dakine başkanlık edebilmelidir. Los Angeles Üniversitesi UCLA'daki Fransızca Bölümünde bir konuşma yapmak, eski bir Afrika sömürgesinin valisiyken emekli olup karısıyla Kaliforniya'ya yerleşmiş olan kişinin evine akşam yemeğine gitmek ya da tümü de sürgün bir halk olan Rockies Basklarının Saint-Jean d'Été'sini kutlamak gerekir.

Dedeleri Birinci Dünya Savaşından önce Los Angeles'e gelip yerleşmiş olan ve artık Fransız pasaportu taşımayan ünlü lokantacı Taix Kardeşler konsoloslukla karşılıklı yardım ve dostluk ilişkilerini sürdürmektedirler.

Tahiti'ye AEF (Afrique Équatoriale Française) uçaklarıyla ya da TAI'yle (Transports Aériens Internationaux) gitmek isteyen her yolcunun pasaportu gün boyunca nasıl damgalanıyorsa, Long Beach'e ya da San Diego'ya gelen her Fransız kargosu da Fransız Başkonsolosluğundan vize almak zorundadır.

İki bin dolayındaki Kaliforniya Basklısı -içlerinden kimisi yalnızca Baskça konuşmaktadır- dışında, öğretmenler, iki üniversitenin (UCLA ile siyahi bölgede bulunan USC) öğrencileri, eski muharipler, restoran işletenler olmak üzere yaklaşık beş-altı bin Fransız orada yaşamaktadır.

Tarihçi ve *New York'un Adı Angoulême* İken adlı az rastlanır türden bir kitabın yazarı olan yurtdışındaki Fransızlar

senatörü Jacques Hubert, kampanyasını sürdürmek için Kaliforniya'ya gelip Konsolosluğa çıkar.

Lot senatörü ve Senato başkanı olan Gaston Monnerville, Paris ile Los Angeles arasında Air France'ın doğrudan uçuşlarını başlatır ve kendini vekil bir başkonsolosun karşısında bozum olmuş durumda bulur, Yvonne-Louise Pétremant Başkonsolosluğun işlerini yürütmekte, Gary dinlenip yazı yazmakta, Havai'de birkaç günlük kaçamak yapmaktadır... Gaston Monnerville, "Fransız heyetinin, çok üstün bir zekâyla kocasının güç görevini üstlenip yerine getiren Bayan Gary'nin becerikli çalışmalarıyla hiç boş bırakılmadığını" söyleyecektir.

Gary sık sık kaçıp New Mexico'da Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı'yı yazmaya başlar. 13 Mayıs 1956'da anneler gününde, romanının yayımlanmasından dört yıl önce, heyecandan ağlayan bir dinleyici topluluğu önünde, "Amerikalı annelere" başlıklı bir söylevde annesinin mektuplarındaki gizi anlar. Ne diplomatik gereklilikler ne yüksek yaşamın baştan çıkarıcılıkları ne de yeni star numaraları onu esas görevinden uzaklaştırır. Esas görevi, her gün yazmaktır, Hollywood curcunasında ya da Nice'li genç kızlara benzeyen, esmer, yirmilik bir Amerikalı kızı yanına alıp götürdüğü Havai güneşi altında bile her gün yazmak!..

Görevden uzağa, aman pek de saygın şu görevden uzaklara kaçışları dışında, politika onu sıkmaktadır. Fransa'da Cezayir Savaşı zamanıdır, Ulusal Kurtuluş Cephesinin (FLN) saldırıları, Summam Kongresi ve 13 Mayıs 1958'de General de Gaulle'ün göreve çağrılması dönemidir.

Romain Gary, 'de Gaulle'cü tutumu cansiperane savunur. Bu tutumu onu, ABD'ye uğrayıp orada savaş karşıtı bir mücadele yürüten, sömürge karşıtı düşüncelerini yayan arkadaşı Claude Bourdet'yle ilişkilerini kesin ve sert biçimde koparmasına dek götürür. Gary ona, Bourdet'nin "hi-

pernasyonalist" diye nitelendireceği şaşalı sözcüklerle dolu, büyük bir Fransız sadakatiyle Fransız Cezayiri yanlısı bir yurtseverlik mektubu gönderir.

Cezayir kentindeki ayaklanmadan sonra Gary, imzasız ölüm mektubu tehditleriyle karşılaşacaktır. Cezayirli iki genç ellerinde demir çubuklarla villasının önünde bekler, Gary sağ kalmasını kaslarına, gücüne ve kapıyı tam zamanında açan Katuça'ya borçludur. O zaman, Quai'ye, Jacques Vimont'a mektup yazıp ateşli silah taşıma izni verilmesini ister, "çünkü Fransa'ya döndüğümde bana bunu ödetecekler", diye belirtir. İzin verilir... Yirmi yıl sonra kendini vuracağı silah, işte budur.

1959 Eylülünde altmış dokuz yaşında yeniden başkan seçilmiş olan Eisenhower, önceki yıldan beri SSCB Bakanlar Kurulu Başkanı ve barış içinde birlikte yaşamanın yeni umudu, altmış beş yaşındaki Nikita Kruşçev'i ABD topraklarında ağırlar. Sovyetlerin birinci adamı 21 ve 22 Eylül'de Los Angeles'tadır, 20th Century Fox'ta bir öğle yemeğinde, ertesi gün de World Affairs Council'de, Romain Gary'nin de katıldığı şölenler düzenlenir.

Gary, özel bir yazışmasında büyük tiyatro oyuncusu Chtepkine'e benzettiği, gerçek bir tiyatro ve devlet adamı olarak gördüğü Kruşçev'e hayranlığını yansıtan iki sayfalık uzun bir portre çizer. Rus ruhu ile Gary arasındaki eski kardeşlik o yazışmada görülebilir; bu, Kruşçev'in ziyaretinin Gary'de uyandırdığı tümüyle tanıdık-bildik, özlemle anımsanan bir dünyadır. Gary, Kruşçev'in söylevlerini tercümanların tatsız aracılığı olmaksızın anlayan az sayıdaki diplomatlardan biridir, onu dinlerken gerçek bir sanatçının siyasal şeytanına tutsak olup kendini kaptırıverir.

> "Aziz Rusya'nın çağlar öncesinden gelmiş, yalnızca eski Slav masalları antolojilerinde bulunabilen bir özsuyun çağladığı bir dil konuşarak, kurnaz, açıkgöz, hinoğlu, ağır, esmer ekmek çiğneyenlerin

> kararlı ağırlığıyla, yerini doldurma ağırlığıyla, kimi kez yaradılışındaki taşkınlığı ve konuşkanlığı Marksçı düşüncenin keskin vuruşuyla bastırarak, kimi kez sahne gösterisi şaşırtmacası yaratmak için kolay sinirlenir ününü kullanarak (...) ataları aşırılığa itilerek eskiden Pugaçev'le yürümüş olmaları gereken ve ırkının bütün çizgilerini mucizevi biçimde üzerinde taşıyan bu Kursk Kazağı, bana olağanüstü tiyatro yeteneğinden bir anı, bir ideolojinin hizmetine verilmiş tiyatro sanatından tipik bir örnek vermiştir."

Romain Gary daha ileride şunları yazar:

> "Kruşçev'in gezisi, ırkı hep korku ve mutsuzlukla iç içe yaşamış, bütün zekâsı, derin gerçekçiliği ve bütün kurnazlığı bile, ona gücünü vermiş olan ama bütün çıkış noktaları sımsıkı koruma altına alınmış olan demir çağı söylencesinden bir çıkış bulmasına olanak vermeyen, müthiş kurnaz bir Rus köylüsünün korumacı içgüdüsünün olağanüstü bir dışavurumu olmuştur."

Bu güçlü siyasal kişiliğin karşısında, Amerikan tarafı bir hiçtir; Gary bir başka yazışmasında "hiçliğin bir yüceltmesi!" diye yazar.

Romain Gary, olayı hiç acımadan anımsatırken: "koşulların bir araya getirip ziyaretçilerin önüne çıkardığı birtakım geri zekâlılar, birtakım akıl yoksunları" diye yakınıp "World Affairs Council'in şölenine başkanlık eden mayor Polson'un konuşmaları olsa olsa bir beyin sertleşmesini gösteren korkunç bir aptallıktır (bu sözcüğü kullanır)", diye yazar... Öfkesi ve küçümsemesiyle veryansın eder:

> "Kafaca işi bitmiş bu kişiye, birtakım tavsiyelerde bulunmadan, bir kılavuzluk sağlamadan, Cumhuriyetçi bir başkan olan Başkan Eisenhower'ın Cumhuriyetçi bir belediye başkanına törenin ruhuna ilişkin bilgilendirici kesin uyarıları olmaksızın

konuşma yapma görevinin verilmiş olması, SSCB ile Amerika arasındaki ilişkileri konu edinen ve Bay Kruşçev'in gezisi boyunca yorumlamak durumunda kalacağı üç ya da dört kilit konuşma yapma işinin bırakılmış olması!.."
"Kruşçev ellerini ovuşturarak evine dönebilir", der ve şeytansı bir alaycılıkla "büyük bir özgüvenle, gerçek bir utku duygusuyla" diye bitirir.

Gary, Gary Cooper'ın Amerikasını sever, öncülerin, kovboyların Amerikasını sever, onun sevdiği Amerika'nın kahramanları *kendini yetiştirmiş insanlar* (self-made-man), şerifler, Mormons vaizleri, Doğruluktan Ayrılmayanlar, Cumhuriyetçi geleneklerinden, özgürlüklerinden kıvanç duyup tüm dünyaya demokrasilerini ve ahlâk anlayışlarını model olarak vereceklerinden emin olanlardır. Amerikalıların idealizmi, Amerika'ya olan inançları, Gary'nin kişiliğindeki kuşkucu, Batılı insanların kimi saflıkları üzerine inadına tersini söyleyerek alaycılık yapan Avrupalıyı çarpıp şaşkına çevirir. Amerika'nın zayıflıklarını, seraplarını da görüp ölçerek bayılır ona. Amerikan verimliliğinden ve canlılığından etkilenen Gary, "karışıklık"a, kitle zevkine ve koyun gibi tutkuları olan, yüzeysel ve aldatılması kolay olan bu halka sinir de olur. Amerika'yı canlandıracak roman kişileri düşünürken, Kardinal Mac Intyre tipinde Evanjelist bir papazı, Orta-Batı'dan bir yıldızcığı, Zanuck gibi bir menajeri hayal eder ve onlara liberal Amerika'nın değişimlerinden birini, Güney Amerika diktatörünü ekler... Dr. Horwat, "Küçük Amerikalı Kadın", Charlie Kuhn ve General Almayo. On yıl sonra *Yıldız Yiyiciler* adıyla yayımlanacak bir roman için böyle bir "Amerikan güldürüsü" çıkar ortaya.

Mac Intyre'in ve Los Angeles belediye başkanı Yorty'nin arkadaşı olan Gary, sinema yapımcılarıyla olduğu kadar politikacılarla da düzenli ilişkiler kurar. Yıldızlar arasında tümüyle rahat eden Fransa Başkonsolosu yarınki kitapları

için ortamdan beslenir. "O yıllar benim yaşamımın en güzel yıllarıdır," diyecektir kendisi, "en kolay yollarıdır."

Gary kendini ortama ve ortamın kendisine esinlediği düşlere verirken, Lesley'in kedisi Norman, odasının gömme dolabında doğum yapar. Dişisi Titimi'yle birlikte bahçenin kuşlarını avlayan benekli bir erkek kedi olur.

Lesley sık sık yolculuğa çıkar. Yvonne Pétremant'ın Romain'e ve kedilerine iyi bakacağına güvenerek, konsolosu angaryalarına ve eğlencelerine bırakıp gider. Kafkasya'daki Müslüman direniş başkanı İmam Şamil üzerine bir kitabın hazırlığına kendini tümüyle vererek çoğu kez Karadeniz ile Hazar Gölü arasındaki bölgede yaşar. Arkadaşı Lucia Davidova'yla birlikte Kafkasya dağlarını gidip görür, Tolstoy'un anılarını yeniden okur, Şamil'in çağdaşı olan Hacı Murat'ın olağanüstü portresinden esinlenir ve araya araya, inat ede ede İmam'ın İstanbul Boğaziçi'ne sade bir biçimde yerleşmiş olan ailesini sonunda bulur. Peygamberin torunlarından, İslam birliği hareketinin etkin bir üyesi olan Said, Lesley'i sade, hatta yoksul dairesinde kabul eder, içeride ataların siyah bayrağı, büyük geçmişin kalıntıları korunmaktadır. Said ona, çocukluğundan beri sevdiği Doğu'nun kapılarını ardına dek açar, Lesley oraya çok büyük bir hayranlıkla girer.

Tatar çizgileri olan Romain, şu Rus, kendini Batı'nın büyüsüne bırakırken, bütün yaşamı boyunca gerçek bir egzotizm tutkusuyla kendinden geçmiş olan Lesley, Rusya'yı, Türkiye'yi ve İran sınırını gezip dolaşır. *The Wilder Shores of Love*'ın anlatı kişilerinin kapalı, sert, gizemci ve belki de halkın Muhammed'den sonra "ikinci peygamber" dediği aziz bir kahramanını bulur. İlk kitabının cinsel ve hoppaca atmosferinden çok uzak, çarlardan kurtulmaya yönelik bütün Kafkas çarpışmalarını canlandıran bir kahramanın destanını anlatacaktır. Kızıl sakallı, çekici bakışlı müthiş bir kişi, bir köylü, bir haydut ama büyük bir şef, bir yurtsever,

halkına karşı özverili ve ayrıca zenginliği, mücevherleri, şölenleri küçümseyen bir "Allah askeri", inanç ve Kafkasya aşkıyla can bulan bir çilekeş.

Şamil'in ailesince benimsenmiş olan Lesley'in artık bir de takma adı vardır, Said ona Şuanet der; Şuanet, İmam'ın üçüncü karısıdır, mavi gözlü, sarışın, genç bir Hristiyan, rehine bir Ermeni'dir, onu çok seven Şamil ona "İnci" adını takmıştır.

Çoğu hiç yayımlanmamış bir yığın belgeyi yüklenmiş olan Lesley, Los Angeles'a döner; resimlerden ve pırıl pırıl anlatılardan Lesley'in başı dönünce, Romain, onun getirebildiği Rus arşivlerinin çevirisini yapar. Lesley'e homurdanarak yardım eder, özellikle Tatarca ve Çerkezce sözcüklerin tanımlarıyla ilgilenir, o sözcükler ile kendisi arasında gizemli kardeşlik bağları bulur.

Konusuna kendisini kaptırmış olan Lesley okul defterlerini küçücük ve özenli el yazısıyla doldurur, defterlerde yavaş yavaş parlak bir yaşamöyküsü biçimlenir.

Lesley dört yıl içinde bir halkın özgürlük bayrağı altındaki serüvenini çok canlı, çok heyecan verici biçimde sahneye koyan, hem aşk romanı hem de tarih incelemesi olan beş yüz sayfalık kocaman bir kitap yazar. Müslüman oymakların geleneklerini, tarihlerini ve onların I. Nicolas'nın komutasındaki Rus askerlerine karşı yürüttükleri bitip tükenmez savaşlarını betimler. Anlaşılması güç olanı anlamaya çalışarak, görünüşte barbar ve arkaik olan anlayış biçiminin içine girerek, temel yapıtına, gerçek yaşamının birebir yansıması olan canlı ve etkili biçemiyle imzasını atar.

The Sabres of Paradise -Cennetin Kılıçları- Allah'ın oymaklarının silahının adı... Kitap, ilk okuru Romain Gary'nin gözlerini kamaştırır. Daha yayımlanmamış olan dosyayı okuyup bitirince, "Bu sizin başyapıtınız", diyecektir Lesley'e.

Hiç kıskanmadan hayrandır Lesley'e, onun yaratıcı gücünden ona karşı en küçük bir rekabet duygusu taşımaksızın

emindir. Homurdanıp durur, çünkü Lesley sık sık çekip gitmektedir, o zaman Lesley'in üstlendiği ve altından kalkmayı çok iyi bildiği kabul törenleri, akşam yemekleri, evin çekilip çevrilmesi, sosyete yaşamı gibi dünya gerçekleriyle başa çıkmakta kendini yapayalnız bulur. İşte o zamanlar onu özler, duygusal olarak kuşkusuz, onun sevecenliğinden, onun iğneleyici ama kendisinin de o şakalara karşı kendini savunmaya geçtiği küçük şakalarından yoksun kalınca... Gündelik oyunlarından, şakacılıktaki uyumlarından kolay kolay vaz geçemez. Lesley onu kimi kez kızdırır, ama onu -davetlere gitme, gizli tutulan can sıkıntıları vb.- dünya hayhuyundan ve hatta kendi kişiliğinden koruyan da yalnızca odur.

Efkârlı günlerinde banyoda küvete dalıp saatler geçirdiği olur, o sırada konuklar ikinci viskilerine başlarlar, Romain'in suratsız bir biçimde salona çok geç geleceğini bilen Lesley tüm ciciliğiyle konuklarla söyleşip onlarla ilgilenir.

Kimi akşamlar pırıl pırıldır, coşup taşar, konuklarının gözlerini kamaştırır ve ancak sürü çekip gider gitmez geliveren o korkunç sessizliğine gömülür. Diplomasi ortamında bile topluluğa alışmakta güçlük çeker. Dışişlerinde imrenilen bir görevdeyken bile bir yaban gibi durur.

Lesley ona alaycı bir şakacılıkla seslenip "Günaydıııın, işte perde açılıyor!.." der. "Bu sabahki trajedinizin konusu nedir bakalım?!.."

Cennetin Kılıçları'nda Rusça bir sözcük olan *toska* sözcüğüyle Romain'in şöyle böyle gizlenmiş bir portresini çizer. Bu sözcük, Lesley'e Rus soyunun ve Romain'in karakterinde doğuştan gelen bir acı gibi görünen, *efkâr* ile *hüzün* (spleen) kavramlarının bir karışımı olan bir ruh sıkıntısı anlamına gelir. "Russian peasants were lusty in their grief, savouring it to the full"[2], Romain de sıkıntılı düşüncelere dalmaktan hoşlanabilmektedir.

2. Rus köylüleri sıkıntıdan hoşlanırlar ve sıkıntının tadını alabildiğine çıkarırlar (y.n.).

Romain ünlü ve kabul görmüş biridir. Dünyanın en güzel kızlarıyla ilişki kurup Hollywood'un çete başlarıyla sigar tüttürmektedir, televizyonların projektörleri çoğu kez onun üzerine çevrilidir. Kitaplarının ünü Avrupa'nın dar sınırlarını büyük ölçüde aşmıştır, ABD'de o sıralarda Françoise Sagan'dan daha fazla tanınmıştır.

Yeni bir havayla kamçılanan imgelemi birçok roman tasarımı üzerinde dörtnala koşar. İmgeleminde, gelecekteki üç kitabının izleklerini, anlatı kişilerini, anlatı ortamlarını taşımaktadır. Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı New Mexico'da, *Yıldız Yiyiciler* La Paz'da doğmuş, *Okyanus Kardeş* dizi yapıtının embriyonu L.A.'da oluşmuştur.

Los Angeles'ın şu Carmen Tessier'den daha cadı dedikoducu kadınları Gary'yi adım adım izleyip zehirli gazete köşelerinde üzerine çullanıp "Quote and Quote" ona "seksi konsolos" adını takarlar. Gary ise kadınları sevmekten kaçmaz.

Hollywood'da kopan gürültüyle Quai d'Orsay'deki ünü zarar görür. Ne show'u ne de çılgınlıkları hoş karşılanır. Romain'in adını duyunca Maurice Couve de Murville dişlerini gıcırdatır.

Stalin'in bir iş arkadaşı ve Politbüro üyesi olan Anastase Mikoyan Güney Kaliforniya'ya gelince, Gary Paris'e, Sirius ihtiyatına uygun düşmeyen ve kaba olarak değerlendirilen resmi bir yazı yazar, yazıda "Sınırdaki bütün insanlar gibi her şeyin merkezinde olmayı seven Bay Mikoyan... gibi sözcükler kullanır...

Büyükelçi Hervé Alphand ona olan saygısını dile getirse de Quai'ye yazdığı bir mektupta Los Angeles'taki Başkonsolosunun "gözlemcilikteki yetkinliği"nin ve "propaganda işlerindeki uyanık"lığının niteliklerini aktarsa da yüksekler-de Gary'ye karşı bir duraksama ve sessizlik görülür.

Bununla birlikte, Fransa'nın Far-West'teki gerçek sözcüsü Gary, *Life Magazine*'de görünür. Orada, 6 Aralık 1958'de, Amerika tarafında diplomatik yüzlerce yazının

yaratamayacağı bir etki uyandıran de Gaulle'ün on sayfalık -altı bin sözcüklük- bir portresini yazar.

Yvonne Pétremant "Gary, iletiyi geçirtebilecek tek Fransız'dı", der.

ABD basınında, de Gaulle'ün ayaklarına postallarını çekmiş, kaputunu sırtına geçirmiş, zaman dışı yeni bir diktatör olarak aleyhine yayın yapıldığı bir sırada, Romain Gary'nin makalesi -1958'de tirajı altı milyonu bulan bir yayın organında müthiş bir etki yaratarak- rüzgârın yönünü değiştirebilirdi.

The man who stayed lonely to save France: "Fransa'yı savunmakta tek başına kalan adam" gibi yumuşak bir başlık altında, Amerikalılara, de Gaulle'ün kim olduğunu, onun özgün demokrasi anlayışını açıklar. Kendini kişisel olarak öne çıkarmadan, onun kurtarıcı rolünü anımsatır ve yeni Fransız şefinin ikna edici ve hoşa gidici bir portresini çizmeye özellikle bağlı kalır.

> "De Gaulle dış görünüş olarak bir Ortaçağ şövalyesine benzer, o yüzden ülkesini 'ululuğa' götürmeye kararlı, eli kılıçlı, tehlikeli bir Haçlı olduğu söylenir. Şu bizim Batı demokrasilerinde ululuk düşüncesine yapılacak en küçük bir göndermenin bile insanları ayaklandırması ya da ürkütmesi üzücüdür. Batı'nın, insanı küçük bir mücevher olarak görüp görmediğini, demokrasinin insana yalnızca doruklardan sakınmasına yarayan bir araç mı olduğunu ve bütün dünyayı vasatlığa geri götürmek için boş bir çaba mı olduğunu Batı'ya sormak isterim."[3]

Gary, makalesini "ululuk" üzerine kurmuştur, Gary'nin Fransızca metinde de korumuş olduğu bu sözcük, de Gaulle'cü düşüncenin temel kavramıdır.

> "De Gaulle herhangi biri gibi davranmayı kendine yakıştıramazdı. Olanaksız görevini başarması için

3. Yazarın İngilizceden Fransızcaya yaptığı çeviri (y.n.).

bir söylence kahramanı gibi olmak zorundaydı."[1]

Gary, sanki gökten indirilen bu adamı okur imgeleminde canlandırabilmek için General'e gerekli olan bütün gizemi -ve işin tiyatroya özgü yanını- yazısında gösterir. General'in kişiliğinde gururu ama aynı zamanda koşulların yarattığı gerekliliği ve karizmayı da gösterir.

> "Hiç kimse kendisinin de Gaulle'ün arkadaşı olduğunu söyleyemez. Şu son yirmi yıl içinde, ailesinden, yani karısı ve kızlarından -kızlarından yalnızca biri yaşıyor-, bir oğlu ve üç torunundan başka yakın kimsesi olmadı. Bütün geri kalansa, Fransa'dır."[1]

Gary, General'in stratejisini açıklığa kavuşturur ve çölü geçişi sırasında onda görülen tutum değişiklilerini belirtir: Ne denli gülümserse o denli esnek ve etkindir, son derece politiktir, politika sahnesinde görünen yeni de Gaulle, işte odur.

> "De Gaulle'ün tarihteki yeri, özgül sorunlar karşısından gösterdiği basit bir politikacı başarısından tümüyle başka bir şeye bağlı olacaktır, o yer, özgürlük ile otorite arasında, ilerleme ile çakılıp kalma arasında çırpınıp duran Fransa'nın dramına onun getirebildiği ya da getiremediği çözüme bağlı olacaktır. Hiçbir Fransız Cumhuriyeti bu karşıt tutumlar arasındaki dengeyi tutturamadı."[1]

Gary, söylence kişisini sunarken aynı zamanda insanın derin duygularını da verir, de Gaulle'ün kişiliğinde gerçekliği arayıp onun gücünü ve aynı zamanda insancıllığını da göstererek, General'i bekleyen güçlüklerin bir tablosunu çizer ve düşüncelerini onun için değerli olan bir kavramla sonlandırır; hepimizdeki düşlemin payı üzerine.

> "De Gaulle'ün ululuk üzerine tuttuğu bahsi yitirmesi, yanılsamalarının ve insan için beslediği inancının bir gün komünist okullarda, Marxçı top-

> lumun her şeyden çok nefret ettiği şu idealizmin son örneği olarak inceleme konusu edilmesi epeyce olanaklıdır."[4]

Gary'ye göre idealizm tek umuttur daha, "materyalizmin içinde batmaktan bizi kurtarmaya yetecek tek güç": "Bana göre, de Gaulle en büyük şansımız, tuttuğumuz en büyük bahistir (our greatest challenge)." diye sonuçlandırır yazısını.

Görev aşkla ve şevkle bitirilmiştir, her dönem 'de Gaulle'cü olarak yaşayan bu Gaullist, kendini çılgınlıklara verebilir artık: Davidoff sigaralarının aşırı tüketimine verebilir, cici kızlara ve ağır uyuşturucusuna, yani yazına verebilir.

Western atlı filmlerinin en güzellerini gerçekleştiren John Ford, San Fransisco'da, Bullok'tan satın alınmış olan, kovboy tarzı geniş kenarlı fötr şapkasını ona armağan eder.

Gary o şapkayı müzede saklamaz. Onu "ünlü öncülere" saygı gereği giyer, hem de Paris'te.

4. Yazarın çevirisi (y.n.).

Yıldırım Aşkı

Kadın yirmi bir yaşında. Adamsa kırk beş. Doğum tarihlerine göre, adam onun babası olabilir.

Kadın ufak tefek, ince, boyu 1.62, adamın omzuna gelmiyor. Adam onunla konuşurken eğiliyor.

Bir Meksikalıya benzeyen şu Fransa Konsolosunun yanındaki kadın, sarışın, solgun ve parlak. Saçları Venedikli kadınların altın sarısı renginde, Gary'nin bütün kadın roman kişilerine vereceği kızıl-sarı. Kadının gözleri gri-yeşil, tıpkı anılarındaki Nina. Ve yazgının belirlediği bir ad, kadının adı Seberg. *See* İsveççede deniz demek, *Berg*'se dağ, yani Deniz-Dağ -tıpkı Romain'in Nice'teki yurdu gibi- bu ilişkide bir büyü var.

Kadın ünlüdür. Hatta adamdan daha ünlü. Yüzünü Otto Preminger'in *Jeanne d'Arc*'ına, şu "uluslararası fırın"a vermiştir. Bu "uluslararası fırın" sözü kadının yakıştırması. Sagan'ın romanından uyarlama Günaydın Hüzün filminde Cécile'i oynamış ve Godard'ın yönettiği *Soluk Soluğa*'nın çekimini Jean-Paul Belmondo'nun yanında daha yeni bitirmiştir.

Saçları kısa kesilmiş, çok kısa, dipten. Brigitte Bardot'nun ya da Marilyn'in uzun ve gür saçlarına karşı bir meydan okuma gibi, enseyi, boynu açıkta bırakıyor. O saçlar ve oğlan çocuğu havasıyla daha dişi, yüz çizgilerinin uyumluluğunu, mükemmelliğini daha çok açığa çıkaran, saçların arasından kurtulup düşmüş çok yumuşak birkaç kâkül altında daha kırılgan görünüyor. Adı, erdişi bir ad: Jean... Cin diye söyleniyor, masallardaki cin, havadaki ruh gibi.

Fondötenlerle alay eden, baş döndürücü başıyla bu çok genç kadın Romain Gary'yi daha ilk görüşte kendine çeker. *Love at first sight*, der Amerikalılar. Yıldırım aşkı mı?..

Kadın 1959 Aralığında, Noel'den birkaç gün önce bir akşam, sinemacılığa girmek isteyen Fransız kocası François Moreuil'in kolunda Konsolosluğa gelir.

Kadın, adamı Saint-Tropez'de tanımış ve onunla Amerika'da daha geçen yıl şampanya köpükleri altında evlenmiştir. Yakışıklı çocuk... Kumral kâkülü, yüzünün gülen havası, Alain Delon tarzındaki çekiciliğiyle doğuştan playboy olan Moreuil bir avukattır daha, kendisinde sinema eğilimi olduğunu görmüştür. Film yapmaya karar vermiştir. Sinemacılığa Hollywood'da başlamanın işin temeli olduğunu düşünüp Gary'nin Amerikan yıldızlarıyla olan ilişkilerini öğrenerek kartvizitini Konsolosluğa bırakmış, daha pek sıkılgan olan Jean'i bir akşam yemeği davetine ikna etmiş.

Lesley Blanch, kapıyı Romain Gary'nin büyük aşkına açtığını bilmemektedir.

Preminger bir gün Jean'e Picasso'nun *Güvercinli Çocuk* adlı tablosunun bir reprodüksiyonunu armağan etmişse, bu gelişigüzel bir şey değildir. Jean'in gerçekten de arı ve düşçü, saf, kırılgan bir çocuk havası vardır. Gary'deki maço içgüdüyü, savunma ve koruma isteğini uyandırmak için ona görünmek yetmiş midir acaba?.. Ya da tam tersine onu özgürlüğüne karşı bir tehdit olarak mı görmüştür?.. Gary daha sonra *Yıldız Yiyiciler*'de o ilk duygularını açıklayacaktır, orada

düş kırıklığı görüntüsü altında, Jean'e çok benzeyen, "değişik bir küçük Amerikalı kadın" anlatı kişisini betimleyecektir.

Lesley onu rahatlatmayı bilen, onu özeniyle, deneyimiyle kuşatan bir anneyse ve ona kendinden daha güçlü -herhalde daha özerk- görünebiliyorsa da evinde, Konsolosluğun salonunda ortaya çıkıveren şu küçük kız onu çok farklı bir biçimde heyecanlandırır.

Seksapel (Sex-appeal), diyelim öyleyse... Alice Harikalar Ülkesinde -çünkü Romain onu öyle görmektedir- onu uyuyan su tatlılığıyla, çocuksu gülüşüyle, utangaçlığıyla ve gizemiyle çok daha fazla sarsar. Ondaki çocuk ve kadın belirsizliğini, parlak yavru kedi dişleriyle Nabokov türü kadın roman kişisini sever. Romain kendini acemi bir büyücü sanıyordur kuşkusuz.

Jeanne d'Arc filminin bakiresi rolünü oynayan Jean, daha hafif rollerde de oynamıştır. Sagan'ın romanında bir genç kız olup Godard'ın filmi *Günaydın Hüzün*'de Amerikalı bir kız öğrenciyi canlandırmıştır. Filmde, elinde bir bebekle, beyaz bir korseyle yatağın üzerine yüzükoyun yatmış olarak poz vermiştir. Godard ona Champs-Élysées'nin rüzgârıyla havalanan kısa bir etek giydirmiş, sonra onu Belmondo'yla -yatak örtülerinin altında, kuşkusuz utanarak- seviştiği o ünlü sahnede soymuştur. Meleksi yüzüyle, saf görünüşüyle o dayanılmaz bir kadındır.

Güvercin ile kadını üzerinde böylece bütünleştiren Seberg, Gary'yi ister istemez büyülerdi. Sarışınlığı ve saflığı ona ilk kitabından başlayarak yarattığı ve Jean'in tatlılığında bir araya gelip buluşan bütün kadınları Zosia'yı, Josette'i, Ann'i, Minna'yı karşı konulmaz biçimde çağrıştırır. Seberg onun romanlarının ideal kadınına öyle uyar ki kendi yarattığı kadın roman kişilerinden birine âşık olduğu, düşleminin cisimleştiğini gördüğü izlenimine kapılır. Jean'le birlikte yaşamına biraz da büyü girer. Bir mantık evliliği ile birkaç gecelik aşklar arasında yaşarken -sonunda- kendi düşleminden çıkmış, kendi göğünden düşmüş bir kadınla karşılaşır.

İşte oraya uslu uslu oturmuş, bir kız öğrenci gibi ellerini dizlerinin üstüne koymuş. Büyüklerin konuşacak bunca şeyi nasıl bulduklarına şaşan küçük bir kız çocuğunun büyülenmiş havasıyla, Lesley'in gevezeliğini ve François Moreuil'ün uzun ve tumturaklı sözlerini dinliyor. Gary'nin, koyu mavi gözlerini yorgun gözkapaklarının altından üzerine dikmiş olduğunun bilinciyle susuyor.

Onun kahramanları -*Cennetin Doğusu*'nda yedi kez gördüğü- James Dean'dir, Marlon Brando'dur. Ama Romain Gary de onu etkiler. Daha sonra, ondan büyülendiğini itiraf edecektir. İngilizcedeki *raptured* (mest olmak), ona sanki büyüyle tutulmuş, kapılmış...

Romain, sanatına egemen, olgun bir yazar, Paris'ten Londra'ya, New York'a dek tanınmış ve özellikle de star yiyici, idol oburu şu yaldızlı Los Angeles'ta el üstünde tutulan bir yetenek olduğu süsünü verir kendine. Romain, Amerika'yı tek başına biçimlendiren şu Batı'da Fransa'nın başkonsolosu olma saygınlığının tadını çıkarır, bunlar da onun ışığını Jean'in gözünde ikiye katlar.

Aynı zamanda, güzel sinema yüzü, Moğol bıyığı ve bıçakla kesercesine ortaya çıkan sessizliğiyle tuhaftır da. Lesley ile François hiç bitmeyen konuşmalarını sürdürürlerken, Romain de -ikisinin ortak becerisiyle- susmaktadır.

Jean, Fransa'yı biraz bilmektedir; Paris'i elbette ve "Saint Joan" d'Arc nedeniyle Dorémy'yi, Françoise Sagan nedeniyle de Côte d'Azur'ü. Evet, Neuilly'de oturuyorlar, Jardin'de, kedilerle. Ya Nice?.. Jean orayı da biliyor. Bu, bir Fransız gibi seslendirdiği tek Fransızca sözcüktür. Lavandou'da dil kurslarına gitmiştir, Fransızcayı *Günaydın Hüzün* sayesinde konuşmaktadır.

Jean bin bir öykü anlatabilir. Çünkü yirmi bir yaşındadır ve basının kuşatma altına aldığı yaşamı daha o zamandan bir roman oluşturabilir.

İsveçli atalarının adı Carlson'muş. Aile, Yeni Dünya'ya

gelip yerleşince soyadlarını Seberg olarak değiştirmişler. Jean, Marschalltown'da doğmuş, oradaki insanların çoğu tarım ya da dükkân işleri yaparmış, Iowa'da on sekiz bin nüfuslu bir kent. 1510 Kabreen Street'te, lise, kilise ve babalarının eczanesi arasında kalan bir evde, bir eczacı ile ilkokul öğretmeninin evinde büyümüş. Coca-cola ile vitaminler onu sağlıklı ve flörtlerinin beyzboldaki yüksek skorlarla gözünü kamaştırmaya çalıştıkları sporcu bir Amerikalı, topuk vuruşlarıyla yapılan step dansının genç kraliçesi yapmış.

Jean her Pazar kiliseye gidermiş ve peder dualarını okumadan kesinlikle sıraya oturmazmış. Evdeki piyanoda dini şarkıları çalarmış. Luther mezhebindenmiş, Amerika'ya bile geçip bütün püriten[1] değerlerini orada da yükseltmeyi sürdüren dünyanın en sert ve sıkı dinsel anlayışlarından birinin ilkelerini çocukluğunda edinmiş.

Jean, Iowa'nın kendi halinde insanlarının arasında, geleneksel bir eğitim almış ve savaşların, sefaletlerin ve sürgünlüklerin uzağında, korunaklı bir yeniyetmelik geçirmiş. Jean, sürekli olmamakla birlikte, bir taşralı olarak yaşamış.

Gary, burjuva konformizminin şaşmaz bir görüntüsünü veren Orta-Batı'dan önsel olarak nefret etmektedir, arkadaşı Béliard'ın atandığı Chicago yerine, şu ayrıksı Kaliforniya'ya atanmış olduğu için her gün sevinç duyar. Dahası, püriten dinin boyunduruğundan, onun ahlak anlayışının ikiyüzlülüklerinden ve ilkelerinden dehşete kapılır. Jean'in Iowa gibi bir cezaevinden kaçmış olması ona kendisinin eskiden Wilno'dan ve daha sonra Varşova'dan kaçmasından daha mucizevi görünebilmektedir. Gene de o güzel genç kadında doğum yeri olan Orta-Batı'dan iyileştirilemez birkaç iz kalmış olabileceğinden güvensizlik duyup kuşkulanır.

1. 16. ve 17. yüzyıllarda I. Elizabeth'in İngiliz Kilisesi'nde başlattığı reformist harekete karşı çıkan, kendini "saflığı" aramak olarak tanımlayan bir Protestan doktrin ve ibadet şeklidir.

O akşam Jean ona hoş bir biçimde sıkılgan ve alçakgönüllü görünür, başarılı olmasına karşın alçakgönüllüdür ve kocasının sosyetik becerilerini çalımlı bir biçimde sergileyişinden daha fazla sakıngandır. Preminger'in, Godard'ın bir yıldızı olmaktan çok, korkup çekingenleşmiş bir yumurcağa daha çok benzemektedir... Star oluşuna şaşırmış sessiz bir star.

Jean'in anneannesi sirklerde at cambazı olmayı düşlermiş. O da çok erken yaşta, Seberg'lerde bir çılgınlık olan şiir sanatıyla ilgilenmiş. Kendisi de şiirler yazıp, söylendiğine göre yerlilerin mezarlarının olduğu Marshalltown Irmağının kıyısında arkadaşlarından oluşan bir topluluğa o şiirlerini yüksek sesle okumayı severmiş. Daha pek gençken çekip gitmek, taşrayı bırakıp başarı kazanmak için ülkenin büyük kentlerine, başka yerlere, New York'a, Los Angeles'e gitmek istermiş. El falına bakılmasına, iskambil kâğıtlarından geleceğinin okunmasına gereksinmesi yokmuş, çünkü onun hem sezgisi hem de bir birey olmak için istenci ve her şeyden önemlisi de iyi bir şans yıldızı varmış.

Tiyatro sevgisi onda tıpkı hayvan sevgisi gibi güçlü bir eğilimmiş. O da bir tiyatro oyuncusu, -onu hep zarar edenlerin, aldanıp yitirenlerin, zayıfların safına koyan o bilinen tutkuyla- büyük bir güldürü oyuncusu olmayı istemiş. On bir yaşındayken okul için *Hayvanlara Karşı İyi Ol* başlıklı bir oyun yazmış ve onu köpeği Rusty'ye adamış. Okulda tiyatro koluna yazılmış ve diksiyon öğretmeni, -bütün öğrencilerin "M'man" dedikleri- Carol Hollingsworth'un öğütlerini harfiyen izlemeye kendini vermiş. Rolünü en yetkin biçimde yorumlayabilmek için, yorulup tükeninceye dek bütün gücüyle alıştırma yaparmış.

Jean yürekli olduğu ölçüde vericidir de; onun kendine özgü zayıflığı, kendine özgü kırılganlığı, sevmek ya da oynamak söz konusu olduğunda hiçbir şeyi göz önünde bulundurmamasıdır.

Çok tatlı bir stardır, star bencilliği olmayan bir star.

Gary için hayvanlar, özellikle köpekler en güvenilir arkadaşlardır... Tiyatroya gelince, tiyatro -kimi kez kaba güldürü, kimi kez ağlatı olarak- onun gündelik yaşamının bir bileşenidir. Ama Jean'in özellikle yeteneği onu o kadına doğru çekmektedir, bir sanatçı olarak o da Gary gibi aynı yürekten sevgiyle mesleğine, sanatına vurgundur.

Otto Preminger onun Pygmalion'u olmuştur. Preminger, Avrupa'da ve Kanada'dan Ateş Topraklarına varıncaya dek bütün Amerika'da sürdürdüğü inanılmaz arayışlarının sonunda, özgün metin her ne kadar Bernard Shaw'a ve senaryo da Graham Greene'e aitse de o, kendi "Jeanne"ını bulmak için on sekiz bin kadın adayı elekten geçirmek istemiş ve onların arasından Jean'i seçmiştir. Jean, 1956 Eylülünde Chicago Hotel Sherman'da titiz Avusturyalının gözden geçirdiği siyah balıkçı yakalı son üç bin finalistin ortasında, yığının içinden fışkırmış ve kendini ona kabul ettirmiştir. Jean Seberg, en son aşamada bir Fransız ve bir İsveçliyi de eleyerek en güzel kızları yenmiş olur. Çünkü o, Preminger'e göre dünyanın en arı yüzüdür ve mesleki açıdan da onu hoşnut eden bir tür bekaret, bir tür el değmemişlik vardır üzerinde, böylece onu dilediği gibi biçimlendirebilecek, genç kız onun Galatea'sı olacaktır.

Jean on sekiz yaşında yoktur daha. Otto ona "Küçüğüm" diye seslenmekte ama tiyatroculuğu da baskı ve şiddetle öğretmektedir. Jean, Jeanne d'Arc'ı canlandırmak için giydiği on üç kiloluk zırhının içindeyken, Otto aynı sahneyi, aynı tümceyi ya da aynı el-kol hareketini sert davranışlarla, kimi kez sövüp sayarak, Jean hıçkırıklar içinde çökünceye dek ona on kez, on beş kez, yirmi kez yineletmektedir. Kabalığından daha sonra pişman olarak gelip onun gözyaşlarını silmekteyse de gücünü kötüye kullanıp ona işkence etmektedir. Jean, kötü çalıştığı için azarlanıp cezalandırılan küçük bir kız gibi Otto'nun bütün azarlarını, bütün sövgü-

lerini aşırı bir alçakgönüllülükle kabul edip ona saygı duymakta ve boyun eğmektedir.

Genç kız kendince karşı çıkar, bir gün öfkesi kabarınca Otto'ya "Sen geberinceye dek oynayacağım!" diye çıkışır. İstifa yoktur, aşağılanmayı kabul eder. Gerçek bir öncü kız gibi inat eder. Seberg'lerin evlerinde hep iş, özveri ve güçlüğü aşma ilkeleri öğretilir.

Jean'in çevresinde, Richard Todd, Finlay Currie, Felix Aymler gibi hepsi de Shakespeare ya da hiç olmazsa en kötüsü Londra sahnelerinde oynamış olan dönemin büyük İngiliz aktörleri vardır. Oysa Jean tiyatroda oynamayı Marshalltown'da, lisenin küçük tiyatrosunda öğrenmiştir, topu topu bütün deneyimi, New Jersey'de uygulanmaya konmuş bir amatörlüktür. Preminger'den önce Cape May'de Noël Coward'la oynamıştır.

Jeanne d'Arc filminin acı ve gözyaşları içinde çekilmesi bir sinema oyuncusunun doğumunu belirler. Çekim sırasında yaşanan ürkünç bir simgesel olay da vardır: Jean, Jeanne d'Arc'ın ateşte yakılma sahnesinde bir teknisyenin ihtiyatsızlığı sonucu alev alır ve korkunç bir şekilde ölmek üzereyken kurtarılır. Karnında yanık izleri kalır. Onun sinemayla ilk karşılaşması bir şiddet öyküsüdür. Preminger onu gölgeden çıkarmışsa da, onun saf ve en çılgın umutlarla dolu genç kız kafasına, şu korkunç aşağılık duygusunu, yani şu aşağılık karmaşasını da sokmuştur. Eskiden Jean'in kendi yeteneğine çok güçlü bir inancı varken ve bunu evinde açık açık söylerken, Preminger onu fazlasıyla aşağılaya aşağılaya sakar, ürkek yapmıştır ve Jean artık yeteneği olup olmadığını düşünmeye bile cesaret edemez durumdadır.

Ne var ki Amerikan basını genç yıldızı ve filmi (Jean'i ve *Jeanne d'Arc'ı*), Preminger'in bu iki yaratısını oybirliğiyle yerle bir eder. *Time*, acımasızca Jean Seberg'i *drugstrores'larda desperados'ların milk-shake içerken azar azar yemeyi sevdikleri ballı küçük ekmek* olarak betimler... Eleştirmenlerin çoğuna göre,

Jean daha çok, kısa çorap giyen yumurcak kızı, kuşkusuz bu da kötü giyinen bir Jeanne d'Arc'ı temsil etmektedir.

Jean, filmin Paris Operasındaki ilk gösteriminde, Hubert de Givenchy tarafından çizilmiş yeşil giysisiyle gürültü koparır, Maxims'de akşam yemeği yer, dev bir başarısızlığın yıldızı olduğunu kendisi bilmektedir.

Otto birkaç ay sonra ona *Günaydın Hüzün*'de ikinci bir şans verir. Dekor göz kamaştırıcı olmasıyla kazançlıdır, çünkü film Lavandou'da, Pierre Lazareff'in Akdeniz kıyısındaki çiçekli villasında çevrilmektedir. Jean, Fransızca konuşmasını iyileştirmek, Güney Fransa ruhunu, yumuşaklığını, tembelliğini içine sindirmek için orada tek başına tam bir ay geçirir. İngiliz Promenadı'nda, Otel Mermonts'e iki adım uzaklıktaki küçük bir dairede oturur. Côte'da kafelerin önündeki masalarda anasonlu pastis içer, hafifçe sarhoş olur, çünkü pastisin meyve ve sütle yapılan yerel bir içecek olduğunu sanmaktadır... Sagan'ın romanındaki kızdan hoşlanır çünkü o da onun gibi "yaşamı seven çok çağdaş bir genç kızdır."

Preminger, kameraları ve buyurgan kişiliğiyle oraya ayak basar basmaz büyü bozulur. Yönetmen, Jean'in dayanması ve katlanması için mucize göstermesi gereken baskı ve şiddet tutumunu hemen yeniden takınır. *Jeanne d'Arc*'ın başarısızlığından haksız yere -çünkü Jean onun emirlerini harfiyen uygulamıştır- onu suçlayarak suratını iyice ekşimiştir. Preminger, denizden ıslak ve gülerek çıktığı sahneyi ona yirmi kez yineletmiştir... Jean yorgunluktan ve baskıdan bayılıverir.

Preminger onunla artık bir köleyle, çok sakar ya da pek yeteneksiz bir öğrenciyle konuşur gibi saygı ve sevgiden uzak bir biçimde konuşmaktadır. David Niven ile Deborah Kerr ona karşı nezaketlerini artırsalar bile film çekim ortamı artık dayanılmaz olmuştur; Otto, Jean'i paylamaya başlar başlamaz, Jean sinir krizi geçirecek gibi olur, bedeni titrer, titrer, titrer...

François Moreuil'le 1958 yazının işte o korkunç günlerinde, *Reine Jeanne'da* -Bu adın söylenişinde ne ilginç bir ses yinelenişi var!- karşılaşır. Reine Jeanne, Paul-Louis Weiler'in görkemli konağıdır, François Moreuil o gün orada Charlie Chaplin, Greta Garbo, Merle Oberon gibi konukların arasında en az tanınmış ama en çekici olanlardan biridir. Moreuil, Jean'e deniz kayağı öğretir ve onu canavardan koruyabilecek sevimli bir prens gibi Preminger'in kaba sabalıkları karşısında ona teselli verir.

Günaydın Hüzün ilk kez New York'ta, bir önceki yıl kışın ortasında binlerce mimoza buketiyle süslenmiş Capitol Theater'da, ABD'deki ilk gösteriminde başarısızlığa uğrar. *New Yorker*, Jean'in "şöyle güzelce bir pataklanmasını" ister. Pek de utangaç bir Amerika... François Truffaut ise, tersine Jean'i "Yeni Tanrıça" diye kutsadığı *Arts*'daki bir makalesinde bu yeni starın sevimli çekiciliğini alkışlar.

Tanrıça'nın yaşamı uzaktan bir peri masalındakine ve Jean de prenses olmuş bir kenar mahalle çocuğuna benzese de sinemacılık işinin öğrenilmesi Jean için çok güç olmuştur.

Gary'nin karşılaştığı yaralı star, star kıvancı olmayan bir stardır. Sinema ortamı onu ürkütmektedir. Çocukluğunun sessiz sakin dünyasından kopmuş, bir canavarın pençelerine atılmış Iowa'lı küçük kız yana yakıla kendisini avutacak bir omuz aramaktadır. Marshalltown uzaktadır. Onu koruyan baba, pasta kokulu anne, şakacı kardeşler, abla... hepsi uzaktadır... Onun acılarını ve sıkıntılarını bilen François o acıları, o sıkıntıları gidermeyi bilmemektedir. Belki de dışarıya çıkmayı, koşmayı, kankalarla birlikte olmayı çok fazla sevdiğindendir, oysa Jean'in keyfinin yerine gelmesi için dinginliğe, erince, daha burjuva, daha evcimen bir yaşama gereksinmesi vardır. Artık kimseyle konuşmak istememekte, kitaplara, müzelere sığınmaktadır. Neuilly'de beline bir önlük geçirip pasta yapmayı denemekte, giyinip kuşanıp akşam yemeklerine gitmeye yanaşmamaktadır, bu

da François'yı her şeyden çok kızdırmaktadır. Jean'le, onun iç karmaşalarıyla, yabansılığıyla yaşamak artık ona güç görünmektedir. Jean ise onu "hem çok fazla arkadaşı olduğu hem de yeterince arkadaşı olmadığı..." için eleştirmektedir.

Jean, Los Angeles'a oyunculuğunu ilerletmek için, daha önce François'sız gelmiştir. Columbia'da, Irène Dunne'ın eski dersliğinde, Paton Price'ın derslerini izler. İkinci Dünya Savaşı yıllarının eski vicdani retçisi, acayip derecede liberal ve aşırı ilkelere düşman bu yetenekli ve sıradışı Texaslı adam, Jean'e sahnede gevşemeyi, serbest durmayı, özellikle de kendiliğindenliği, içgüdüyü, doğal güçlerini -yani Preminger'in demir korsede tuttuğu her şeyi- harekete geçirmeyi öğretir. Jean, kendini geliştirme arzusuyla harekete geçmiş, bir şeyin en iyisini yapmayı seven bir yetkincidir.

Gary, Jean'i gördüğünde, o çoktan Godard'ın starı olmuştur. *Soluk Soluğa* daha ekranlara çıkmamıştır, ama söylentiler fırtınalar koparacak yeni bir dalganın oluşmakta olduğu, Hollywood'dan ve onun utkulu canavarlarından uzakta genç bir sinemanın gürlemekte olduğu yönündedir. *Les Cahiers du cinéma* dergisince kabul edilip 1960 yılının Ocak ayıyla birlikte birinci sayfası kendisine ayrılan Iowa'lı küçük Amerikalı kız, artık Paris'in güneyindeki saygın sanat çevresi Sol Yaka'nın bir kadın sinema kahramanı olmak üzeredir.

Godard, Jean'i hiç olmazsa mesleğiyle ve film çevirme mutluluğuyla barıştırır. Jean için film, bir zevk işidir. Makyajsız, yalnızca Prisunic Süpermarketinden satın alınmış hafif bir giysi ve bir de erkek gömleğiyle, Jean sonunda kendini hava kadar özgür hisseder. Koyu ve kalın gözlüklerin arkasına saklanmış gözleriyle Godard, ona bir tek kendisi olmasını söylemek dışında hiçbir öğütte bulunmamıştır. Paris ve Marsilya caddelerinde Belmondo'yla birlikte sanki kamera yokmuş gibi gelip geçenlerin arasında gezip dolaş-

mıştır. Godard bir gün kendisi gezip dolaşan bu ikiliyi filme habersizce daha iyi çekmek için bir triportörün içine saklanmıştır.

Sahneye koyucunun yaşı otuz yoktur. Sıkı bir ahlak eğitiminden geçmiş olan bu Protestan, bir tanesi dışında bütün ilkelerinden kurtulmuştur, o tek ilke de terk etmeye yanaşmadığı, özgürlüktür.

Jean, aktörlerin arasında en az Hollywood havası taşıyanı olduğu için kendisini etkileyen, düşünülebileceği gibi hem çok serbest hem de çok doğal, doğuştan doğaçlama ustası, ayağına çabuk ve hiçbir şeye aldırış etmeyen Belmondo'nun şakalarına durmadan güler. Bu yeni çalışma arkadaşlarıyla bir araya gelince, sinemanın yalnızca bir para işi olmadığını, bir oyun ve hatta niteliğinden yitirmeyen bir serüven olabildiğini de şaşkınlıkla görür. Hatta Godard ona kabalığı ve patavatsızlığıyla birlikte, sanatı konusunda şu ağır savaş makinesi Preminger'den daha titiz görünür. *Soluk Soluğa* baladı, Jean'e, varlığından hiç kuşkulanmadığı Fransız türü sinemanın zevkli bahçesine giden kapıyı açar...

Artık o, Avrupa'nın ele geçirdiği bir Amerikan starıdır...

François tenis oynayıp gerçek bir kovboy gibi bir kamçıyla şişeleri kırma işine yeni yeni başlarken, Jean Hollywood'da hafif melodram türünden bir yas filmi olan *Let no man write my epitaph*'ı (*Beni Gömmelerine İzin Vermeyin*) çevirmekte ve *Soluk Soluğa*'nın tatlı serüveninden sonra her beş dakikada bir burnuna pudra tamponuyla pudra sürüldüğü izlenimine kapıldığı Columbia'nın stüdyolarında ölesiye sıkılmaktadır... Fransa'yı özlemekte ve kendisine Paris'ten söz edilir edilmez gri gözleri parlamaktadır.

Gary, hem Batı'nın o tuhaf taşrasında bir senyör olarak konuk ettiği Jean'den daha Amerikalı hem de kitapları, Légion d'honneur nişanı ve seçkinlikleriyle François'dan daha Fransız'dır. Jean'e hem çok yakın hem de çok farklı

görünebilir, bu da ona çekicilik veren bir anlaşılmazlık durumu, bir gizemdir.

İşte, yirmi bir yaşında, temiz ve pürüzsüz, çocuksu havasıyla, açık renk gözleri ve sol şakağındaki beniyle şu Jean'e bir bakın. Acıları, yaraları, daha şimdiden bütün bir geçmişi saklayan hoş gülümseyişle... Ve gerçek bir Lutherci cesareti barındıran, düşçü şu geniş alın...

Gary ile Seberg arasında o akşam söylencelere özgü birkaç görüntü vardır: Fransa Konsolosunun karşısında Preminger'in bir kadın kahramanı, Goncourt ödüllü bir yazarın karşısında Godard'ın, Truffaut'nun hayran oldukları bir Sol Yaka starı, biraz fazlaca Rus, biraz fazlaca Gaullist, biraz fazlaca Yahudi bir Fransız'ın karşısında, Parislileşmiş, Orta-Batı Amerikalısı bir genç kadın.

Onların arasında, ilk karşılaşmanın ve -Jean kendi görünüşünden birtakım çizgileri *Yıldız Yiyiciler*'in, *Avrupa*'nın ve özellikle de *Chien Blanc*'ın kadın roman kişilerine bir model olarak verdiyse de Gary'nin hiçbir zaman yazmayacağı bütünüyle bir roman olan- yıldırım aşkının bütün sihri, gizli yeraltı ilişkileri de vardır. Gary'nin banda kaydedilmiş özyaşamöyküsü olan *La Nuit Sera Calme*'da bile, Lesley'in adıyla birlikte Jean'in adı da özenle kayıt dışı kalacaktır. Adı, bir kez hızlıca geçer. Gary duygusal serüvenlerini dile getirecektir, ama onun için gerçekten önemli kadınların hiçbirinin adı orada geçmeyecektir.

"Tutkuyla sevildiğini hissetmek nasıl bir etki uyandırıyor?" diye sorar *Avrupa*'da Büyükelçi Danthès sevdiği kadın Érika von Leyden'e.

—Önce siz söyleyin..., diye mırıldanır kadın.

—Bir başkasının portresi için poz verme izlenimi veriyor, der büyükelçi... Ya sizin için?..

—Hâlâ yalnızca düş gördüğüm izleniminden ileri gelen bir tür üzüntü...

Boğa ile Akrep

Bahçeleri, plajları, lüks otellerin sıralandığı çiçekli otoyollarıyla Kaliforniya, sevgililere dekor olur; ilk karşılaşmalarının hemen ardından gelen günlerde gizlice görüşürler. Bir hafta sonunu Hawai'de, bir başka hafta sonunu Mexico'da geçirirler, aşklarını artık uzun süre gizlemezler. Kısa süre sonra Beverley Hills'teki, Hollywood'daki akşamlara birlikte giderler.

François Moreuil, Françoise Sagan'ın bir kitabına dayanarak yazıp bitirdiği senaryoyu filme çekme umuduyla Paris'e döner. "Karımı size emanet ediyorum", demiştir şakayla Fransa Konsolosuna.

Lesley Blanch olanlara göz yummaktadır. Bununla birlikte, Jean, Romain'i görmek için Konsolosluğa gelince çileden çıkar: "What the hell is she doing here again?" -ama gene de Romain'in bu yeni oynaşının yel gibi geçip gideceğini düşünür. Gerçekte çok âşık olduğu Gary'nin üzerine titremekte, onu elinde tutmak için uzlaşmaya yanaşmaktadır. El bebek gül bebek baktığı öyle bir kocanın

serbestliklerini engellemek için kendisi de özgürlüklerinin tadını çıkarır, ama bunları daha ilk yolculuk isteğinde bırakır. Romain onun çıkıp gitmelerini kabul ettiğine göre, o da onun sadakatsizliklerini bilmiyormuş gibi yapmayı seçer. Romain'i bilgeliğiyle, gönlünün yüceliğiyle zaman içinde alt edeceğinden emindir.

Gary, Lesley'e çok bağlıdır; Lesley onu daha kendisi hiçbir şey değilken, *Avrupa Eğitimi*'nden önce sevmiştir. Gary'ye yazın sanatı konusunda olduğu gibi diplomasi alanında da yardımcı olmuştur. Çünkü Lesley önemli insanları buyur etmeyi, onları etkilemeyi bilmektedir, oysa Romain insanı sinirlendiren beceriksizliğiyle ince bir adam olmayı hiç öğrenememiştir, hiç de öğrenemeyecektir. Lesley yalnızca BM'nin ya da büyükelçiliğin önde gelenlerini hoşnut etmez, hepsi de sanatçı olan arkadaşları da onun çevresini kuşatırlar. Tiyatro, sinema ve Anglosakson yazın çevrelerinin en önemli kişilerine Romain'i tanıtan Lesley'dir. Peter Ustinov'u, Nancy Mitford'u, Cecil Beaton'ı, Laurence Olivier'yi, James Mason ya da Los Angeles'ta oturan Aldous Huxley'i de Romain'e Lesley tanıtmıştır. *The Wilder Shores of Love*'ı bütün Amerika'da satan ve Erich Maria Remarque gibi Romain Gary'nin de yazın piyasasındaki acentesi olacak olan işadamı Robert Lantz'ın yanına Romain'i götüren de gene Lesley'dir.

Lesley şu büyüleyici kadınlardandır, gerçekten çağdaş olmaktan çok, bir XVIII. yüzyıl kadını, hem bağımsız hem de yumuşak huylu, hem sert hem de sevecen, hem kendini vermeye hem de ertesi gün kaçmaya yatkın, bir salonda davetlilerin -ona karşı alerjileri yoksa bile- onun iyi eğitimli yanı ile sıradışı yanının özel karışımı karşısında bocaladıkları bir prenses, sonuç olarak ilişkileri Romain için kartvizit yerine geçen olgun bir kadındır. Eski "chanson de geste" destanlarında olduğu gibi, şövalyesini seçkinler dünyasına, şatolara sokan, ona yol gösterici olan, odur.

Romain'in hiç kuşkusu yoktur, Lesley onun gözünde en iyi arkadaşıdır. Sonsuz derecede yalnız o adamın da "Lesley"in en iyi arkadaşı olduğu söylenebilir.

Hiç kimseye değil, yalnızca Lesley'e işinden söz etmeyi sever, yeni yazılarını yalnızca ona okumayı yeğler. Lesley ona bir tümce üzerine ya da bütün bölüm üzerine öneriler getirir. Aynı tutkuyu, aynı inancı paylaşmakta, birbirlerini en iyi, yazın sanatı adlı şu özel, gizli ve içli dışlı oldukları zeminde anlamaktadırlar. Bir sözcük üzerine, kalıplaşmış bir deyim üzerine zamanı unutup saatlerce konuşabilirler.

Konsolosluk için önemli bir koşuşturmaca günü olan 14 Temmuz Ulusal Bayram sabahı, Gary'lerde bulunan Robert Lantz şaşırtıcı bir sahneye tanık olur: Önlüğü önünde, kollarını sıvamış olan Lesley aşçısıyla birlikte küçük kanepelerin sosunu hazırlamaktadır. Lantz'ın cesaret edip girebildiği mutfak tam bir savaş alanı gibidir, o sırada tertemiz beyaz giysileri içinde yarı Meksika Avrupalısı yarı Fransa konsolosu Gary, kafası besbelli başka bir yerde, gözleri kaygılı, elinde el yazısıyla yazılmış bir metinle içeriye girer:

"Il have a stylistic problem!" diye ortamın durumunu görmeden konuşur. Lesley o metni okumak ve biçem üzerine Romain'le -kutlama hazırlıklarının binlerce kilometre uzağına çıkıp Lantz'ın da kendini tam bir yabancı gibi dışlanmış hissettiği bir alanda- İngilizce bir tartışmaya girmek için hemen ellerini siler, salatalıklarını ve hamuru bir yana bırakır.

Çok güçlü bağlar Romain ile Lesley'i birbirine bağlamaktadır ama Romain çok önceleri onu terk etmeyi düşünmüştür. Lesley'in yanında büyümüş, artık ne koltuk değneğine ne de koruyucu bir aşka gerek duymayan bir kişilik oluşturmuştur. Lesley fethedici bir erillikle onun düşlemlerine ters gelmekte, o da aşkı başka yerlerde aramaktadır. Kendisine "muffin"im, çöreğim diye seslendiği etine dol-

gun, hoş Amerikalı genç bayan Élise'e, ayrılma düşüncesini açar: Lesley kendisine dizgin vurmaktadır, o ise Lesley'siz başka bir yaşam düşünmektedir, yani, Jean Seberg'le tanışmadan çok önce de bir ayrılık düşünmüştür.

Romain Gary eşsiz bir kavalyedir, Élise onunla Los Angeles'in gece kulüplerinde tango, fokstrot ve vals yapar. Romain, içinden gelerek, iyi dans eder. Élise, Romain'in kendisine sıcak sesiyle, cıvımadan gülünç öyküler anlatarak kendisini güldürdüğü çılgın gecelerin anısını taşımaktadır.

Gary'nin Paris'te ve Amerika'da sevgilileri varsa da hiçbiri onun gerçek arkadaşı ve karısı olan Bayan Lesley Blanch-Gary'nin yerine geçmeye kalkışamamıştır daha. Gary'nin ondan bir şikâyeti vardır, Lesley çocuk istememekte ya da çocuğu olmamaktadır. Lesley'in kedileri boşluğu doldurmaz. Bir gün Robert Gallimard'a hiç şakasız şöyle der: "Bana bir kadın bul... Bir çocuk istiyorum. Bana bir kadın bul, onun için bir tane yapmaktan başka hiçbir şey..."

İlk kez bir aşk, yaşamın dengesini ve dinginliğini tehdit etmektedir. O aşk, Lesley'yle kurduğu birliği tehlikeye sokmakta, bütün diplomatlık geleceğini de tehlikeye atmaktadır. Quai, gerçekten de nikâhsız ilişkiyi, özellikle ortaya da çıkmışsa oldukça kötü değerlendirir; boşanmaya gelince, boşanma parlak bir mesleki yükselişte bir durak oluşturur. General'in ve Bayan Yvonne de Gaulle'ün ahlâk anlayışları, Fransa'nın resmi temsilcilerine evliliğin kutsal bağlarına saygı göstermelerini buyurmaktadır. De Gaulle'lerin yasalarının sıkılığı, görgülerinin gelenekselliği nedeniyle rezalet olarak görünen bir birlikteliğe, bütün bir dönem karşı olmuştur.

Lesley, Romain'e şu öğüdü verir: "Küçük Amerikalını metresin olarak tut, ama onunla evlenme, bu bir intihar olur!"

Jean ise, iyi bir Lutherci olarak ilkelerine ters düşen bu durumdan acı çekmektedir. Sagan'ın romanları ile Go-

dard'ın filmlerindeki -Jean'in perdede yorumladığı- ne Cécile ne de Patricia, Jean'in içinde bulunduğu vicdani tereddütleri anlayabilirlerdi. Jean Seberg, yarattığı özgür kadın görüntüsünün tersine, sanıldığından daha az özgürdür. Pek çok kadın için, tıraşlı kafasıyla erkeklere bir meydan okuma, kölece uyulan gelenekleri bir aşma biçimi olan bu genç Amerikalı kadın belli bir dişilikle, doğallığın ve özgürlüğün bir idealini temsil etmektedir. Ağır efendilerin yasalarını iplemeyen gençliktir o. Oysa Jean, iç dünyasının derinliklerinde daha bilge, daha az havai bir kişi düşlemektedir, kendini, ilkeleri yüreğine kazınmış Marshalltown'un ahlak anlayışına hâlâ zincirle bağlı hissetmektedir. Bir aşkta, temizliği aramaktadır, öbür deyişle tam özveriyi. Ne yalanı sevmekte ne paylaşmayı ne de uzlaşma üzerine felsefi sözleri sevmektedir. Aldatmaktan, yani nefret ettiği şu zina işinden acı çekmektedir.

"Bütün Amerikalı kadınlar gibi, der Lesley onun için, evlilik olmadan sevişmeyi bilmiyor..."

Jean gider. Güzel bir sabah Paris'e uçar, çünkü François Moreuil'ün ilk filmi *Yeniden Yaratılış*'ta oynamayı kabul etmiştir. Gary'ye konsoloslukta veda eder, aralarında hiçbir şeye karar verilmiş değildir daha, ertesi gün ne olup ne biteceğini bilmeden ayrılırlar.

Fransa, bayıldığı "Yeni Tanrıça"sını -Truffaut'nun ona yakıştırdığı bu adla- kutlamaktadır. *Soluk Soluğa* fırtınalar koparmaktadır, Jean-Paul Sartre ve Jean Cocteau bile bu küçük filmi, bir moda getiren, yeni bir biçem yaratan temel yapıt olarak tanıtırlar. Godard övülmüş, yüceltilmiş ya da kendisinden tiksinilmiştir. Belmondo herkesçe onaylanmıştır ve o da kendini starların düzeyine çıkmış görmektedir. Jean'e gelince, o daha önce Preminger'le ünlü olmuştur, ama üzgün bir ünlü, çünkü basın onu alkışladığı oranda sık sık da alaya almıştır, onun Amerikalı ağzıyla konuştuğu Fransızcasından çok hoşlanan ve onun filmdeki "Baksana

Michel, Fransızcadaki şu pislik sözcüğü ne demek?" sözünü yinelemekten bıkmayan bütün Paris'in gözdesi olur.

Kızlar ona benzemek için saçlarını kestirirler ve artık poz takınmayan, fondöten sürmeyen bu sade star gibi Prisunic Marketten giyinmekten artık utanmazlar. Jean, Neuilly'deki apartmanının kapısına dek her yerde arkasını bırakmayan fanlardan ve paparazzilerden kaçmak için kocaman gözlüklerin arkasına saklanmak zorunda kalır. Fotoğrafı bütün magazin dergilerinin birinci sayfasındadır. Çığ gibi makaleler bu genç şöhreti ve onun yirmi iki yaşını kutlamaktadır.

Gary, Los Angeles'ta onsuzdur ve yazı yazmaktadır. Kaliforniya'da Big Sur Plajında başlayıp orada biten, hüzünlü bir düşlem olan bir roman yazıp bitirir. Romanı yazmaya, Lesley'le birlikte gezmeye gittiği, Maya Piramitlerini, Palenque ya da Chichen Itza'yı gidip görmek yerine, güneş görmeksizin beş gün kapandığı ve karısının yemeklerini yanına çıkarttığı odada, Meksika'da başlamıştır. Gary müzelerden, anıtlardan, turizmden ve bütün turistlerden nefret etmektedir, Meksika'nın batısındaki Yucatan Yarımadasında kültüre karşı soğuk durmuştur. Gerçekte kendisi yazı yazarken bütün dünya onu rahatsız etmektedir. Ona, bir köşeye çekilme, sessizlik, plaj kıyısındaki dört yıldızlı öyle bir otelde bile bir tür keşiş hücresi gerekmektedir. Yazı yazmak için ne Meksika'ya ne de Lesley'e, hiç kimseye ilgi göstermeden kapanır. Bu roman onu avcuna almıştır. Ölümsüzleştireceği bir aşkın anıları üzerine yoğunlaşmış olarak, kendinden geçercesine yazar.

Romanın başkişisi, annesidir. Romain kırk altı yaşındadır ve artık yaşamının öyküsünü ve Dünya Savaşı sırasında Wilno'da başlayıp iki savaş arası dönemde Nice'te yoksulluk içinde süren ve 1945'te "Gaullist" destandan sonra Nice Mezarlığında üstü leylaklı bir mezarda sona eren bütün bir serüveni, Romain Kacew'in romanını anlatabilir.

"Bir annenin sevgisi olunca, yaşam size şafakta hiçbir zaman tutmadığı bir söz veriyor."

Amerikalı anneler *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'nın ilk etkilenenleri olmuşlardır. Romain 13 Mayısta, Anneler Gününde, bir kürsüden onlara birkaç sayfa okumuş ve annesinin ölmeden önce yazdığı mektupların gizini onlara açınca, çılgınca bir ilgi toplamıştır.

Birkaç gün sonra Paris'e gider. Resmi izinle, romanının yayımlanması üzerine. Daha doğru bir varsayımla sevgilisi Jean Seberg'i görmek için. 1960 ilkyazı, birlikte yaşamalarının başlangıcını oluşturmuş gibi görünmektedir.

Quai, Gary'ye bir izin ayarlar ve onu Merkez'de görevlendirir. Gary, İle Saint-Louis'de bir daire kiralar. Seine Irmağı penceresinin altından akmaktadır. Jean, François'yla oturmaktadır daha ama hasta olmuştur, hastalık sonrasında bir dinlenme yurdunda on beş gün geçirecektir. Doktorların yasaklamalarına karşın, Romain kendini doktorlardan biri gibi gösterip onu sevgiyle ziyaret eder. Jean gücünü toplamak için Marshalltown'a gider, dönüşünde de kararlı bir biçimde Romain Gary'yle oturur.

Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı büyük bir başarı kazanır. Gary, artık *Match*, *Elle*, *Marie-Claire* gibi dergilerde ve popüler gazetelerdedir. Jean'le olan ilişkisini gizlemek için saklambaç oynadığı dairesinin mutfağında gazetecilere röportaj vermektedir.

Jean, adres olarak Bellechasse Caddesindeki antikacı bayan arkadaşı Aki Lehman'ın evinde oturduğunu belirtmektedir.

İkisi de boşanma dedikodularını yalanlamaktadır. Jean, özel yaşamını merak eden bütün gazetecilere "Romain bir arkadaş, hayran olduğum bir adamdır", diye yineleyip durmaktadır; Romain ise ayı rolü oynamakta, ya homurdanmakta ya da gözlerini havaya kaldırmaktadır, bu da ona Mosjukin tarzında sanrılı bir görünüm verir ve bu konuda

uzun bir sözden daha çoğunu söyler gibidir.

Temmuz ayında *Figaro littéraire*'den gazeteci Maurice Chapelan'ı kabul eder, gazeteci dışişlerinden ayrılacağı yönünde dolaşan dedikoduları ona doğrulatmak isteyince, "Hayatta olmaz!.. Bu hikâye de nereden çıkmış?.. Los Angeles'ta beş yıl geçirdikten sonra yalnızca yeni bir atanma bekliyorum..."

Peki ama bir insan nasıl hem sıradışı bir sanatçı olup evlilik dışı bir ilişki sürdürür hem de konsolos olarak kalır, büyükelçi olur?!.. Pek yükseklerdeki Quai ona yeni bir görev bulmakta acele etmemekte, onu, içinde tuttuğu yazgı belirsizliği içinde Paris'te bırakmaktadır. Maurice Couve de Murville, Gary'ye karşı hiçbir yakınlık duymamakta, dahası onun kitaplarını okuduğunu bile anımsamamaktadır. Öyle de olsa Gary'nin Personel Müdürlüğünde 1958'den beri tanıdığı çok iyi bir arkadaşı, Jacques Vimont vardır, ne var ki o da gerçekten düşmanca davranan Couve'un tutumuna karşı hiçbir şey yapamamaktadır.

Beş yıl konsolos olarak kalmak kendiliğinden bir alay konusu ya da bir köşede unutulmuşluk durumudur... Öyledir, onun artık daha kimbilir ne kadar zaman unutulup Merkez'de boş tutulacağı hemen hemen kesin gibi görünmektedir. Gary'nin 1968'deki ölümünden sonra bile Maurice Couve de Murville tutumunu değiştirmeyecektir: Kendisi bakan oldukça Gary büyükelçi olamazdı! Yani, yaşam boyu konsolos kalacaktı; yazgı, ağlarını sıkıca örüyordu.

O sıralarda *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'nın ünlü yazarı, aşk ve ilgi içinde, yaşamların en güzelini yaşamaktadır. On yaş gençleşir. Diplomatlığın ağırbaşlılık taslayan havasını, koyu renk giysilerini ve boyunbağını atıp rahat giysiler giyer. John Ford'un verdiği kovboy şapkasını övünçle başına geçirip canlı renklerden oluşan bir fuları gömleğin açık yakasına bağlar ya da kendisine en iyi giden bir Meksika pançosunu omuzlarına alır. Sonunda sakal da bırakır...

bu da onun diplomat olarak yeni bir atanma şansını epey azaltır. Saçları uzayıp Fransa'da yeni beliren hippi tarzında boynuna dek iner. Sigar içmeyi sürdürür, artık, Monte Cristo nº 2 sigarları içmektedir.

Bu düşlem arayıcısı mutluluğu bulmuş mudur?.. Jean'i sevmektedir. Onda uzun üredir aradığı tam da çocuksu âşık imgesini bulmuştur. Jean onu gençliğiyle, güzelliğiyle ve başarılarıyla da etkilemektedir.

Romain kıskanç değildir çünkü. Onun mutlu, serpilip açılmış, ışıltılı olmasını ister. Kitapları her şeyden -belki Jean'den bile- önce gelse bile, yazı yazmak onun biricik amentüsü olsa bile, Jean'e karşı, aşkın küçük cimriliklerinden arınmış, çok verici, çok güçlü bir duygu beslemektedir. Ona daha çok sahip olmak ya da onu ait olduğu dünyasından koparmak için Jean'i yeteneklerinden uzaklaştırmaya çalışmaz. Tersine, oynaması için onu yüreklendirir, ondaki oyunculuğa saygı duyup ona hayran olur, öyle ki onun için film senaryoları yazacaktır. Anna Karenina rolündeki Greta Garbo dışında, Jean'den daha iyi bir oyuncu hayal edemez.

Romain Gary yasaklar koyan ya da hırpalayıcı bir sevgili değildir. Nasıl eskiden yazar bir kadını sevip yazarlığını dilediği gibi ilerletmesine karışmadıysa, bu genç starı da işte öyle kıskançlık duymadan sevmektedir, maçoluğu, ileride ona oynatacağı rolleri düşlemekten ibarettir.

Romain, Lesley'i kendi gemisini kendisinin yüzdürmesi için bırakırken, kendini Jean'in kılavuzu olarak görür. Jean'e, iyi bir alıştırma yolu olarak gördüğü tiyatroya kendini biraz vermesini önerir ve ona Arthur Miller'in *Köprüden Görünüş*'ünü okutur. Tasarı gerçekleşmek üzeredir, ama Jean sahneye çıkma konusunda kendisinden pek emin değildir ve kameraların aracılığı olmaksızın halkın doğrudan karşısında olmak için çok sağlam bir temeli olmadığını düşünüp işten cayar.

Jean Seberg o yıl bütün ekranlardadır. *Yeniden Yaratılış*'ta, Jean Valère'in *Büyük Kişiler*'inde Maurice Ronet'yle,

Philippe Broca'nın hafif güldürüsü *Beş Günlük Sevgili*'sinde Jean-Pierre Cassel'le... Bu filmde Jean şu acı sözü söyler: "Aşk bir yalandır, bir baloncuktur, yere değer değmez, işi biter!.."

Jean, daha o zamandan bu müthiş sevgililerin avına çıkmış olan basının merakını çeken Gary'yle birlikte yarı resmi bir çift oluşturur.

Önce Jean boşanır. Los Angeles'taki yıldırım çarpmasından en çok altı ay sonra, Marschalltown Adliyesinde dava açar ve François Moreuil'ün ve ailesinin mahkemeye gitmemesine karşın davayı kazanır. Ve artık serbesttir, Romain Gary için serbest kalmıştır.

Öbürüyse duraksamaktadır daha. Çünkü Lesley diretmektedir, aşkının geçmişten gelen bir izi olan Bayan Gary adından kıvançlıdır ve o onu şu güzel masuma bırakmaya niyeti yoktur. Kocasının kendisi için fırtına koparmaya yetecek bir sevgisi vardır hâlâ. Gary, özellikle de yazı yazma zamanını elinden alacak sorunlardan dehşete kapılmaktadır. Jean'i aşağılayan ve onu isyan ettiren metres konumunu Jean kabul etseydi, Lesley öfkesini bastırabilseydi, gazeteciler özel yaşamına bulaşmayı kesselerdi, ayağında bağ olmayan Jean'le birlikteki şu yaşam ona pek uygun gelirdi!.. Gary durmadan söylenmekte, içine kapanmaktadır; Jean Seberg'le, sinema ve yazınla bütünleşmek için Lesley'den ve Quai'den ayrılmaya karar vermiş değildir daha.

Jean ile Romain 1961'in Şubatında Uzakdoğu'da altı hafta geçirirler. Bangkok'ta, Hong-Kong'da, Nepal'de ve Hindistan'da görünürler. Daha sonra Amerika'ya, New York'a, San Francisco'ya dönerler. Venedik'e gidip sevişirler, orada klasik sevgililer gibi Büyük Kanal'da gondolda birbirlerine sarılıp fotoğraf çektirirler.

İlkyazda Bac Caddesi No 108'de, ikinci katta, sekiz odalı geniş bir apartman kiralayıp yerleşirler, Gary daha sonra orayı satın alır. Jean orayı açık renkli eşyalarla döşer

ve orada bir resim atölyesi düzenlemeye girişir. Gary yazı yazmadığı, Jean de film çekimine gitmediği zamanlarda, resim onların hobisidir... Burası L harfi biçiminde ilgi çekici bir dairedir; kolayca ikiye bölünebilirdi, der gülerek Jean, gazeteci Philippe Alexandre'a, kapılardan birini duvarla köreltmek yeterdi, "bir tek, der ve gene güler, kötü duyguları kovmak için"

Ev, VII. Bölgede Grenelle Caddesi ile Babylone Caddesi arasında, Bakanlığa ve Bon Marché'ye iki adım uzaklıkta, Paris'in ve Vieille-France'ın en şık mahallerinden birindedir ve kapılarından biri cadde tarafına, öbürü geride büyük bir araba kapısı olan, kestane ağaçlarıyla geniş ve dingin bir bahçeye açılmaktadır. Romain dağınıklıklarını, Jean de çağdaş bohem yaşamını oraya serer.

Pembe bir yaşam... Jean, Lucien Guitry'nin kendisine yarım yüzyıl önce Musset tiyatrosunu öğrettiği, sahnelediği güldürülerde hizmetçi kadın rolleri oynayan yaşlı bir kadının yardımıyla Fransızca çalışır. İkindiyin École du Louvre'daki dersleri izler, André Malraux tarafından imzalanmış diplomasını da alacaktır. Romain ona Dostoyevski'yi, Gogol'u ve Malraux'yu okutur...

Jean, haber dergisi *Jours de France*'a, itirafının yol açacağı gürültülere aldırmaksızın "Aşk beni büyük bir kişi yaptı", diye açıklar.

Saçlarını uzatıp Prenses Grace gibi ensesinde topuz yapar. Givenchy'den, Laroche'tan ya da Ungaro'dan aşırı kadınsı, daha klasik bir incelikle giyinir. Romain sakalları ve yadırgatıcı giysileriyle sıradışı bir kişi oldukça Jean, Paris şıklığına kendini daha çok uydurur. Küçük tayyörleri ya da ipek giysileriyle ayrıntılı, seçkinleşmiş, kadınsı bir şıklığı sever.

Romain'in ayakucuna oturur, onu dinleyerek ya da düşlere dalarak bir kedi gibi olmayı sever. Romain onu yatıştırıp korur, Jean onun yanındayken uzun süredir yoksun

kaldığı güven duygusunu bulur. Romain'e hayrandır, Romain de bu duyguyu onda uyandırır. Jean kendiliğinden onun etkisi altına, onun yaydığı büyülü havaya girer. Bir yıldız olarak onunla kolayca ölçüşebilirdi ama o, Romain'le yarışa girmeksizin onun ışığını yaymasına bırakır kendini. Romain'in egemenliği karşısında kendini incelikle savunur:

Gary, oldukça kasılgan bir biçimde arkadaşlarına, "Ona Dostoyevski'yi okuttum", der.

—Yalnızca *Budala*'yı, diye yapıştırır Jean.

—Ona Balzac'ı, Flaubert'i okuttum...

—Madam Bovary'yi, der yumuşakça, Jean, çünkü Marshalltown'da bir gün daha kalsaydım, ben de öyle olurdum...

Jean, Gary'nin dehasından kuşku duymaz. Lesley, bir zamanlar daha işin başındaki Romain'i, onun için uygun sözcüğü bulacak kadar iyi tanımıştır kuşkusuz. Lesley, deneyimli yazar olarak -onun ustalığı özellikle titiz çalışmalara dayanır- kimi kitaplara dudak büker, onlardan çoğunu eleştirir ve kocasını "iyi bir romancı" olarak tanımlar, bu da onun beğenisini oldukça sınırlandıran bir değerlendirmedir. Jean ise tersine Romain'e karşı tam bir hayranlık içindedir. Bütün doğallığı ve içtenliğiyle, bütün ateşliliğiyle ona hayrandır... Ona göre, Romain Gary bir dehadır, buna hiç kuşku yoktur. Kendisi onun hep başta gelen ilk hayranıdır. Hep de öyle kalacaktır. Romain'e 8 Mayısta doğum günü armağanı olarak, *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı*'dan kendisinin İngilizceye büyük bir dikkatle çevirdiği iki bölümü verir.

Güç ilişkisi, aralarında yaş farkı da olunca, bir boğa ile akrep arasında, kendine âşık ve her yerde kendini gösteren, baskın bir erkek ile acılı küçük star arasında hemen yerleşip oturur. Ama silahları eşit olmayan bu ikiliden, Romain görünüşte daha güçlüyse de Jean, onun üzerinde dipten gelen bir dalga kadar güçlü ve gizli bir etki gösterir.

Romain'in ona, onun gençliğine, erkekliğini uyandıran güzelliğine gereksinmesi vardır, bunlar onun amansız kadın

kız tavlama güdüsünü de yatıştırmaktadır. Bütün farklıklarıyla, açık ve örtük yanlarıyla ve sapmalarıyla, Jean'le birlikte oluşturduğu alışılmamış ve anlaşılmaz bu birlikteliği, uyandırdığı güzellik duygusunun içinde sevmektedir. Kendini Pygmalion'daki gibi, Gürgen Kralı'ndaki gibi aynaların yansıttığı görüntüler içinde beğenmektedir. Jean ona yaşça küçük kişiliğinin bütün çelişkin ışıklarıyla esin vermektedir.

Romain bir akşam Félicien Marceau'ya, Jean'e duyduğu aşkı şöyle açar: "Jean'de bir büyü yok mu?.. O küçük kızın aynı zamanda bir kadın olduğuna kim inanır?!"

Gerçekte Jean onu sarsmaktadır da. Çünkü Jean, burcunun -bütün burçların en karamsarı, en bozguncusu olan akrep- bütün yazgılarını, kaygılarını, korkularını kendi üzerinde taşımaktadır.

Romain, kendisiyle yaşaması kolay biri değildir. Çoğu kez hır gür çıkaran bir yaradılışı vardır. Çabuk öfkeye kapılma, bir hiç yüzünden kuşkuya kapılma sıkıntısı vardır. Bu da iyimserlikten uzak bir şeydir, dünyanın görüntüsü onda yaşamı kolaylaştırıcı bir sevecenlikten çok tiksinti ya da utanmazlık duygusu uyandırmaktadır... Bir kadın için, Romain'in çok kötü bir yanı vardır: Romain yazı yazmaktadır. Yazı yazarken onun için artık kimse yoktur. Dahası, çok yazmaktadır. Her sabah, değişmez bir biçimde, formda olsun ya da olmasın, sağlıklı ya da hasta, sevinçli ya da kederli ya da başka kaygılarla çökmüş de olsa... Jean'in ne gülüşü, ne okşamaları ne de öfkeleri, öteden beri kendisi için bir sanat olduğu ölçüde bir iyileşme yolu olan, çelik gibi bir disiplinle yüklendiği metronom ritminden koparıp çıkarabilirdi onu.

Romain her şeye yazın aracılığıyla bakar, kim olursa olsun yazını ona feda edecek değildir. Jean, film çekimi olmadığı zamanlar sıkılır, Romain'i çalıştığı odada rahatsız etmekten vazgeçip kitap okur ya da para tuzağı mağazalarda çok para harcar. Jean kendisi için, özellikle de

armağanlara boğduğu arkadaşları için, hiçbir şey demese de para söz konusu olduğunda çok daha aklı başında görünen - yoksulluğun acısı daha çocukluğunda içine yer etmiş olduğundan, parasız kalmaktan hep korkan- Romain için hesapsız harcamalar yapar. İşte bu da onların arasındaki farklardan biridir. Jean sınırsız bir eli açıklık ve yaramaz çocuk davranışlarıyla hesap kitap bilmez; yalnızca verdiği zevki düşünür.

Jean, bununla birlikte, bir karınca kararlılığıyla kaleye saldırılar düzenler, aşklarını yasallaştırması için Romain'e hiç soluk aldırmaz. Onun kendisiyle evlenmesini ve kendisini belli bir toplumsallığın ve ahlak anlayışının gözü altında tutan birlikteliklerini resmileştirmesini ister.

Lesley hemen öyle bırakıvermez ve Romain'e karşı, karşıt bir eyleme geçer, yasal olarak onun karısı olduğu sürece, zinasında onu yüreklendirir.

Jean bir çocuk istemektedir. Romain de onun kadar istemektedir ve Lesley işte o zaman her şeyi yitirecektir. Romain Lesley'e, Jean'in gebe olduğunu bildirir bildirmez, Lesley, on yedi yıllık bir yaşam birlikteliğinin sonunda, boşanmayı kabul eder.

Kopmalar

Gary'nin Quai'deki geleceği çok kötü tartışılmış gibi görünmektedir. Maurice Cuve de Murville onun yükseltilmesine karşıdır. Kendisi bakan olduğu sürece, Romain Gary'ye armağan vermeyecektir... Gaullist ya da değil, o durumda Gaullist olmanın önemi de artık azdir. Avcunu yalasın durumu, kesin alerji olayı! Couve, kitaplarını okumamış olsa bile yazarı sevmemektedir ya da kitaplar herhalde onda hiçbir iz bırakmamış!.. 1986'da, Gary'ye ilişkin hiçbir olay, hiçbir nitelik anımsamadığını söylerken gerçek bir ilgisizlik mi, derin bir soğukluk mu, nezaketsizlik ya da gerçek bir saflık mı göstermiş olmaktadır acaba?.. Kendi bakanlığındaki Gary'nin görevlerini unutmuş olması belleğinin bir dalgınlığı, bir yanılgısı ya da büyük bir hor görme midir -"Los Angeles'taki, değil mi?.." diyecek, sonra kesinlikle hiçbir sözcük, hiçbir anı, onu belirtecek hiçbir şey bulamayacaktır. Protestan din adamı duruşu, sertliği, ağırbaşlılığı ve İngiliz alaycılığıyla, buz gibi ve kibirli bu kişi, duygularının gizli dünyasını kapalı tutmaktadır. Ama görev konusun-

da açıktır: "Hayır, onu büyükelçi olarak atamayacaktım. Niye büyükelçi olarak atayacaktım ki?.." diye soracaktır gözlerini koca koca açarak.

Gary tarafından bakarsak, kızgınlık De Couve de Murville'in hıncından ileri gelmektedir. Bir tek anı anlatılmış: Bakan, Amerika gezisinde Batı Yakasına gider, Başkonsolos onu orada Disneyland'a götürür ve onun atlı karıncada tahta at üzerinde dönüşüne bakar.[1]

Dışişlerinde yükselmeye genellikle sanıldığından daha çok istekli olan Romain Gary, orada hoşnutlukla kalmak için her şeyi dener gene de. Bir kapı açtırabilmek için, Personel Müdürü ve Couve de Murville'in çok yakın çalışma arkadaşı olan Jacques Vimont'la arkadaşlığına bel bağlamaktadır. Ama Jacques Vimont, bakanın tutumu karşısında güçsüz kalır.

Gary 1959'da İtalya'da bir başkonsolosluk istemek için Personel Müdürlüğüne Los Angeles'tan bir mektup yazar. Gerçekte Amerikalılaşmaktan korkmaktadır. "Yeniden Latin dünyasına dalarsam," diye belirtir Vimont'a, "içim son derece rahat eder. Çünkü Anglosakson takıntısı sonunda dilime varıncaya dek elimdeki her şeyi biraz fazlaca alacak benden, gömlek değiştirir gibi kültür değiştirmem de herhalde gerekmez. Kendimi yeniden kendi kaynağımda, Akdeniz'de görmenin zamanı geldi."

13 Ekim'de Venedik'te bir makam ister. 18 Kasım'da düşüncesini değiştirir ve Napoli'yi ister. Ama ertesi gün, 19 Kasım tarihli mektubunda "Yeğlediğim yer, yine Venedik'tir", diyerek düşüncesini onaylar, 30 Kasım tarihli bir dördüncü mektupla Venedik seçimini üsteler.

İstekleri boşunadır, kendisine artık sürgünlük gibi ağır gelen Kaliforniya konsolosluğundaki görevinin uzatılmasından başka hiçbir şey elde edemez. Uzun beş yıl boyunca oranın bütün sevimliliklerini tüketmiştir, Far-West'ine yaşam boyu kapatılmışçasına kıstırılmış hissetmektedir kendini.

1. *La Nuit Sera Calme*

Ufukların kapandığını anlayınca, o da taktik değiştirir. Büyük arkadaşı doktor Agid'e "kalpte düzensiz atışlar" tanısıyla kaygı verici bir sağlık raporu yazdırır, doktor "yaklaşık bir saat süren bir paroxystique tachycardie düzensizliği" sonucunda kendisine bir hastalık izni yazar. Çelişkin istekler arasında gerilen Gary'nin büyük bir sinir gerginliği içinde olduğu gerçektir, kaygıları, sıkıntıları "bedenine vurmaktadır" İzin, "hastanın" Paris'e gidip Jean'i bulabilmesi için tam da 1960 ilkyazına denk gelir, Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı da o sırada çıkar.

O yılın sonunda, Quai'nin basın odasına atanmayı reddeder, onu oraya, kimbilir hangi mucizeyle, Vimont atamak istemiştir. "İstemiyorum," diye yanıtlar Gary. "Beyefendi'nin gölgesi olmak istemiyorum." Daha da ileri gidip "Siyasal beklentilerim yok. İşim için daha çok beklentilerim var." der.

Uzun bir direnmeden sonra diplomasi alanındaki yükselme isteğinden cayar, Quai'den 1961 Mayısında Bakanlık emrinde on yıl açığa alınmayı ister. Üzüntü duymuyor değildir gene de. Çünkü çıkarılan adının tersine, Gary kendini sanatına adamak için özellikle serbestlik arayışında olan emanet bir diplomat değildir. Dışişleri'yle ilgilenmiş, makamın verdiği onuru tatmış ve kendini geniş ölçüde ve sadakatle Fransa'yı temsil etme gibi güç ve büyüleyici görevlere vermiştir. Dışişleri görevinde Gary'yi en iyi tanımış olmaları gereken Jean Béliard, Jacques Vimont, Jacques Leprette, Jean Sauvagnargues, Charles Lucet ya da Hervé Alphand onu insan ve yazar olarak değerlendirirlerken çok sert, sinsi ve apaçık alaycı yargılar getirseler de Gary'nin diplomat olarak niteliklerini oybirliğiyle kabul edip onun o durumda gidişini "erken", "üzücü" ya da "tutarsız" bulacaklardır.

Los Angeles'taki konsolos yardımcısı Yvonne-Louise Pétremant, Gary'nin "tanıdığı en iyi amir" olduğunu 1986'da yineleyecektir.

Her zaman yeni kazanımlar için büyük açlık duyan bir memurda az karşılaşılan bu girişim, Gary'nin diplomatlığa bağlılığının bir kanıtıdır. Geri adım atmakta, istifa etme kararına dönmektedir. Bakanlık emrine alınma isteğinden on sekiz ay sonra, geçmiş özlemiyle 12 Aralık 1963'te personel müdürüne, kendisine İtalya'da ya da belki Yunanistan'da görev verilmek istenirse "Kilise bünyesinde" göreve istekli olduğunu bildiren bir yazı yazar.

"Bu işte canım sıkılıyor", diye itirafta bulunur.

Ne var ki gerçek bir Normand ve yetkin bir diplomat olan Jacques Vimont ona biraz öyle biraz böyle, ne olduğu tam olarak anlaşılmayan bir mektupla yanıt verir, mektuptan çıkarılabildiğine göre, Gary'den artık iyice vazgeçilmekte, onun Merkez'de olması bakanı hoşnut etmektedir.

"Yukarılarda olup biteni anlayıp yorumlayabildiğim kadarıyla," diye yazar Vimont, "dış etkinliklerde, sizin *başkaları gibi bir görevli* olamayacağınız kadar güdümlü olduğunuz düşünülüyor şimdilerde, diyeceğim. Kaldı ki o etkinliklerin çok parlak ve başarıyla taçlanmış olması, durumu yalnızca güçleştiriyor."

Ve mektubun sonuna şunları ekler: "Durumlar zamanla değişebilir" Bu bilmece dilini çözümlersek, "Couve de Murville'in gidişiyle birlikte..." anlamı çıkarılabilir. Gerçekten de Couve Dışişlerinden ayrılıp Maliye'ye, oradan da Başbakanlık Konutu Matignon'a geçince Enformasyon ve Basın Görevleri Bölümü müdürü Pierre Baraduc, İtalya'ya büyükelçi olarak atanan Burin des Roziers'in ivedi bir telkiniyle, Romain Gary'ye, Roma'daki diplomatik bünyeye kültür danışmanı sıfatıyla atanma önerisini iletir.

Ancak, Gary eski yöneliminden 1968'de kesin olarak vazgeçecektir. Sinema ile yazın onun bütün uğraşısı olacaktır. "Çok geç," diye yazacaktır Burin des Roziers'ye, "sayfayı çevirmek zorunda kaldım."

Buna karşılık General de Gaulle'ün ordugâhtaki eski

yardımcısı olan büyükelçiye göre, "Gary'nin devlet görevinde kalmayı dilediği", "Onu Dışişlerinden koparan şeyin hiçbir biçimde yazarlık işi olmadığı", Gary'nin "ta 1962'den beri, uzun süredir görev istediği ve isteklerinin hep geri çevrildiği" apaçıktır.

Jacques Vimont, Moskova Büyükelçisi olan Georges Gorse'a, Gary konusunda şunu söyleyecektir: "Quai büyük yazarların oğullarına karşı her zaman iyidir, ama büyük yazarlara karşı neredeyse hiç!.."

Romain Gary'nin Claudel biçeminde, Giraudoux biçeminde bir yol izleyebilmesi için, Couve de Murville, Bakanlığı çok geç terk edecektir. O yol onu diplomatik alışılmış işlerden, makamlar arası danslardan, Bakanlık koridorlarında gizlice yürümekten, kokteyllerden, galalardan ve özel bir kulübe katılmış olmanın verdiği dingin ve doyurucu duygudan da kurtarmış olacaktır. Gary'yi kendine ve özgürlüğüne de geri vermiş olacaktır.

"Kendimin yaşam boyu tehdidi altındaydım. Her şeyi başımdan atmaya, bir tür Çin kültür devrimi tarzında kişisel anlamda her şeyi yeniden gözden geçirmeye o zaman karar verdim." diye anlatacaktır François Bondy'ye.

Romain Gary, geciken istifasını daha sonra açıklarken Couve'un adını anmamayı yeğleyecektir. Dışişleri'nden gidişini, özel yaşamı ile Dışişleri'nin ve Generalinin ahlak anlayışı arasındaki uyumsuzluktan ileri gelen ruhsal bir bunalıma verecektir.

"Son yıllarımdı; yaradılışımı, yaşam sevgimi tutkulara, başarılı olma kaygılarına kurban edemezdim."

Romain Gary, Quai'de on beş yıl boyunca, diplomat takım arkadaşı rolü oynadı, Londra'dan giyindi, kurallara, yasaya uydu. Jean'le karşılaşması onu Quai d'Orsay'nin göreneklerinden kopmaya götürür. "Dürüstlük gereği" diye yazacaktır.[2] Görüntüyü koruması, ne pahasına olursa olsun

2. *La Nuit Sera Calme*

doğrunun yanında, yüksek görevlerin, saygıdeğerliğin tarafında durması için kendine yalvaran Lesley'in umudunu kırıp aşkı ve skandal yolunu seçer. Jean'i ve yeni bir derbeder yaşamı yeğleyecektir.

Romain "Küçük Amerikalı"sına da önemsemiş olduğu ve hâlâ önemsediği Dışişleri'ndeki kariyerini feda eder. O kariyer onun gerçek yönelimi değilse bile, doğru bir deyişle bir tutkusu ya da çok eski bir düşün kalıntısıdır. Jean'le karşılaşması, kişiliğinin derin bir değişimine, yaşamının yeni bir aşamasına denk gelir.

"Charles de Gaulle'le çalışamazdım artık, çünkü seks yapma özgürlüğümü korumak istiyordum..."[3]

Gerekirse, aşkı onu yazına götürür. Başarıları günden güne onaylanan kitaplarına belki de daha büyük bir dinginlik içinde artık daha çok zaman verebilecektir. Amerikalı menajeri ile Gallimard, kitaplarının satışı ne kadar olursa olsun ona belli bir gelir güvencesi verirler. *France-Soir*'da, *Life Magazine*'de gazetecilik de parasal bakımdan başka bir gelir kaynağı oluşturacaktır. Sinema da öyle.

Lesley'le kopma armağanı olan *Lady L.*'yi İngilizce yazıp yeni bitirir. Kitabın Fransızcası, İbranice çevirisinden aylar sonra 1963'te yayımlandığında, on çevirisi dünyanın çeşitli ülkelerinde çıkmıştır bile.

Gary bu fırsatla kendi çevirmeni de olur. Gerçekte romanını bütünüyle yeniden yazmış, romanın İngiliz alaycı güldürüsüyle yıldırtıcı yönünü -hedefini seyrek olarak tutturamayan şu kesici silahı[4]- Fransızcaya daha iyi yerleştirmek için roman üzerinde kimi düzenlemeler yapmıştır.

Lady L., yakın arkadaşlarından, korkak-sevgili türünden, ozan Sir Percey Rodimer'e şehvetli ve gürültülü geçmişini anlatan İngiliz soyluları sınıfından yaşlı bir kadındır. Lady L. saray çevresinden büyük bir adamla evlenmeden

3. *A.g.y.*

4. *Lady L.*, Önsöz.

önce, anarşist bir Fransız sevgili edinmiştir ve onun yanında tümüyle yasadışı birkaç önemli eyleme katılmıştır.

Lady L., baş döndürücü, huyu değişken, biraz çılgın bir kişidir, uçuculuğunun arkasında korkunç ve kinci bir kişilik saklamaktadır. Sevgilisinin sadakatsizliğinden öcünü hem korkunç hem de gülünç bir biçimde alacaktır.

Lady L., bunalımları, surat asmaları, sevecenliği, kinciliği ve dişi kaplan kıskançlığıyla Lesley'dir elbette. Özellikle de pek tipik ve baskın şu İngiliz yanıyla. Gary, romanını Majestelerinin temiz diliyle kaleme almıştır. Onu altı haftada bir çırpıda yazmıştır, dört yıl sonra romanın Fransızcasını yazmak için dokuz ay harcaması gerekmiştir.

Lady L., Romain'in kitapları içinde General de Gaulle'ün en beğendiği kitaptır. General 23 Haziran 1963'te ona ünlem işaretleriyle dolu bir mektup gönderir:

> "Sevgili Romain Gary,
> Romanınız *Lady L.* Çok güçlü bir roman! Öyle ki kimileri 'sizin güçlü gittiğinizi', formda olduğunuzu söylüyor. Bana gelince, ben orada göz kamaştırıcı bir yetenekle kaleme alınmış olağanüstü bir alaycı gülmece ve rahatlık görüyorum. Sizinki ne büyük şans ki İngilizler var! Ama siz de o şansı nasıl da hak ediyorsunuz!
> Sevgili Romain Gary, sürekli duygularımdan lütfen emin olunuz."

Gary, *Lady L.*'nin sinema haklarını Metro-Goldwyn Mayer'e yüz bin dolara satacaktır.

Dev bütçeli, Jean d'Eaubonne'un dekorları, Marcel Escoffier'nin giysileri ve göz kamaştırıcı bir rol paylaşımıyla -Lady L. rolünde Sophia Loren, David Niven, Paul Newmann, Claude Dauphin, Philippe Noiret, Michel Piccoli, Catherine Allégret ve Polonyalı piyanist rolünde Jean Wiener- Mérimée'yi anımsatan ve MGM'in zenginliğiyle ağır ve okkalı bir yapım olan bu hoş öyküyü Peter Ustinov sah-

neye koymuştur. Çok fazla görkemli bir sahneleme. Ya da Paris'te yayımlanan ve Roman Katolik Kilisesi'nin görüşlerini yansıtan, boşanma karşıtı *La Croix* [*Haç*] gazetesi eleştirmeninin hissettiği kavramla söylersek, "abartılı biçimde duygusal ve gülünç"

Lesley, Hollywood'da yapım asistanlarını atlatacaktır. Lady L.'nin yazgısında, karı-koca dramı içinde kendini, kendi kişiliğini ekranda görmeye can atacaktır.

Şu Ayrıksı Kuşlar

Hollywood, Romain Gary'ye gösteri dünyasının kapılarını açar. Büyük yapımların milyon dolarlarının uçuştuğu renkli sinema, Gary'yi büyülü bir gezegen gibi kendine çeker. Şenlikten gözleri kamaşan Romain Gary, bu yeni manyetizmayla büyülenmeye bırakır kendini ve gezip görmeyi sevdiği stüdyolarda kendisinin de bir kamera yönettiğini, bir filme imza attığını, dahası, bir gün belki de yapıtlarını sinema ile yazın arasında üleştirdiğini düşler.

Bunu *New York Herald*'ın bir gazetecisine şöyle açıklar: "Yazı yazarken, görüyorum. İç dünyamı olabildiğince belirgin bir biçimde betimliyorum, onu en küçük ayrıntılarıyla saptamaya çalışıyorum... Ekran, gerçekçilik arayışında yetkin bir aracı..."

Darryl Zanuck *Cennetin Kökleri*'ni filme çekmeye karar verince Gary senaryoyu ve uyarlamayı kendisi düzenler. 20th Century Fox, film yapma hakkını ondan yüz bin dolara satın alır ve filmin gerçekleştirilmesi işini *Malta Şahini*, *Afrika Kraliçesi*, *Asphalt Jungle* [Elmas Hırsızları] gibi üstün yeteneğinin

parladığı filmler çıkarmış olan John Huston'a verir. Gary'ye savaşımının bütün anılarını anımsatan Fort-Lamy Bölgesinde çevrilen film sahneye en saygın oyuncuları koyar: Morel'i Trevor Howard oynar, Minna'yı Juliette Greco, Yüzbaşı Forsythe'yi Errol Flyne, Amerikalı gazeteciyi Orson Welles. Ayrıca André Luguet, Pierre Dudan, Marc Doelnitz... Yetenekli oyuncu konusu tamam görünmektedir.

Para da... Zanuck bir buçuk milyar Fransız franklık bir bütçe öngörmüştür. Yüz yirmi teknisyen Zanuck-Ville'de ve Hudson-Ville'de çalışmaktadır. Birincisi, yapım gereği özellikle Fransız Ekvator Afrika'sına kurulmuştur, ikincisiyse türlü çevrelerdedir ve plato görevlilerini Kamerun'un bataklık yerlerinde toplamıştır. Yaklaşık iki yüz kişi tam beş ay boyunca oldukça ayrıntılı ve neredeyse lüks sayılabilecek geçici kamplarda Fox hesabından yaşayacaktır. Klima düzenekleri, duşları, buzdolapları, çamaşır makineleriyle donatılmış yüz tane prefabrik ev Amerika'dan gönderilmiştir. Su haftada iki kez uçakla Fransa'dan gelmektedir, yiyecekler de öyle, et, sebze, peynir ve dahası saint-honoré pastası... Dokuz yüz yerli çalışan; ayak işleri, yatakhane ve mutfak işleri için ya da öbür işler için görevlendirilir. Bunlar kendi göreneklerine uygun olarak yalınayaktırlar ama Fox'un sıkı tembihi üzerine ak eldiven (eldivenler de Amerika'dan getirilmiştir) takarlar; yıkamak dışında eldivenleri çıkarmaları yasaklanmıştır.

Gary 1958 Nisanını, -Darryl Zanuck'un sigarlarını (Montecristo puroları Fort-Lamy'ye değersiz muz gibi kasalarla gelmektedir) yeme gibi kötü bir alışkanlık edinmiş olan evcil firavunfaresi Kiki'ye gönderme yaparak sevgilisi Juliette'in kendisine Malikoko adını taktığı- dev yapımcı Zanuck'un kumpanyasında geçirir.

Cennetin Kökleri filminin ilk gösterimi 15 Ekim'de Palais de New York'ta yapılır, salondan öfkeyle çıkan Gary, kitaplarının ekrana ilk uyarlaması olan bu filmin kendisi için "bir travesti" ve "bir ihanet" olduğu açıklamasını yapar. Kendi senaryosu

müsvedde işi görmüştür. Romain'in sözcükleriyle söylersek "domuz gibi" yazan Zanuck işe kendi pençesini atmış, onun arkasından Huston da!.. Doğayı ve filleri savunan yazıdan onlar bir av ve spor filmi çıkarmışlar!.. Film, Errol Flynn'ın elindeki bir tüfekle giriştiği bir safariyle başlamaktadır.

Gary'yi yaralayan, kendi düşünce ve görüşlerinin hiç göz önünde bulundurulmamış, romanının tümüyle başka bir ticari amaç için perde olarak kullanılmış olmasıdır. Ama en çok da yaratıcılık gururunun lekelenmesi! Filmin afişi "Darryl Zanuck'un başyapıtı" diye tanıtım yaparken, Romain'in adını güç bela küçücük harflerle *script of Romain Gary* diye göstermektedir.

Yazar Gary, Goncourt için bir sövgü anlamına gelebilecek oradaki adının afişten çıkarılmasını başarır; Lesley güldürücü bir biçimde "İşte, böylece insanlar Darryl Zanuck'un büyük bir romancı olduğunu sanacaklar!.." der.

Hollywood adamları için sinema bir *endüstri* (the Industry) işidir; Godard ve öbür Fransızlar içinse Yedinci Sanat'tır. Gary, Amerika'da biçim bulduysa da Avrupalı damgasını kişiliğinde taşımaktadır daha. Ona göre sinema bir anlatım biçimidir, tıpkı yazı gibi, müzik gibi. Sinemada yaratıcı gücünü yenileme, yeteneğini kendisi için bir gençleşme pınarı olacak yeni bir kaynakta sulama olanakları bulmaktadır.

Geri düzlemde Mosjukin'in hayaleti onu, geçmiş özlemleriyle de kaynayan bir ülkenin baladına kuşkusuz davet etmektedir. Sinema, Gary'nin çocukluğudur biraz... Geçmişi yüz yılı bulmayan bir sanatta Tanrı Demiurgos rolü oynayıp orada kendine yeni bir açılım, bir soluk vermek... Yeni umutlar, yeni sözler artık sinemada kımıldamaktadır.

Gary, *Paris-Presse*'in bir gazetecisine "Yazı yazmak öğrenilmez, yazı yazılır" der. Ama Gary'nin film çekmek için bir kamerayı bir dikiş makinesinden "ayırt etmeyi" öğrenmesi gerekir.

Platoya ilk adımını John Ford'un yanında, diyaloglarının yazımına katkıda bulunduğu, yardımseverce öneriler getirdiği *Atlılar* ile *Yedi Kadın* filmlerinin çekimlerinde atmıştır. Yedinci Sanata western ustasının yanında başlamış olmaktadır.

Zanuck'la birlikte, öğrendiklerini düzeltip inceltir, mesleğin tehlikelerini ya da onun türün "pis işleri" dediği şeyleri görür. Kaldı ki folkloruyla kendini etkileyen Zanuck'un kişiliğine, Zanuck ona öfkeli ama zararsız bir şekilde surat assa bile yakın arkadaşlık duyar, o sırada güçlükler onu eğitir. "Mürekkep yazın sanatının ana maddesiyse," diyecektir Zanuck ona, "sinemanın ana maddesi de paradır, para!.." Gary, dolarla ilgili sorunlarda gürlemeye her zaman hazır Zanuck'u izlerken bu sert yasanın ne olduğunu öğrenir.

En Uzun Gün filminde Gary bir eş-senaristtir. Takım çalışması günlerinde tükenmez kalemlerinin yanına bir muz koyar.

Birkaç gün sonra Zanuck ona, "Bu muz da ne ola ki Gary? Yemeyecekseniz niye getiriyorsunuz ki?.." diye sorar.

—Anımsamak için, diye yanıtlar Gary.

—Neyi anımsamak için?

—Her defasında tongaya düşüyorum. Sizin bir goril olduğunuzu unutuyorum. O nedenle, kiminle müşerref olduğumu anımsamak için önüme bu muzu koyuyorum.

Zanuck o günden sonra, senaryo yazma oturumlarına başlamadan önce masaya kendisi bir sahan muz koyacaktır.

Bununla birlikte, sinemanın güç sanatını Romain Gary'ye Jean Seberg'den daha iyi ne Ford ne de Zanuck öğretebilmiştir. Onların aşk hikâyesi Romain'i diplomatik makamların yinelenip duran işlerinden koparıp serüvene atar ve ona, küçük Amerikalısının iş arkadaşlarıyla paylaştığı değişken, göçebe yaşam biçemini gösterir.

Romain, yazgısını onunkine kaynaştırmıştır. Önce bir oğul yaparlar: Alexandre-Diego.

Ve sonunda onu resmen karısı yapar. Onunla 16 Ekim 1963'te Sarrola-Carcopino'da, Korsika güneşi altında evle-

nir ve onu o gece Nice'e balayına götürür.

Romain, Jean'i artık ev işlerine alıştırmayı dener. Ev ve çocuğun işlerini Jean'in üstleneceğini, onun Grace Kelly gibi örnek, ince ve yumuşak bir eş olacağını umar. Jean öyle olmaya uysalca çalışır, Monaco'nun yeni prensesi gibi topuz yapmayı benimser ve eve hizmetçi bir kadın alır. Oturdukları Bac Caddesinde akşam yemekleri verir ve Romain'in hoşuna gitmek için ev kadınlarının rolünü oynar. Ne var ki masa kurmak ve donatmak konularında Lesley'den çok daha az yeteneklidir. Jean'de ne Lesley'nin resmi işlere ilgisi ne de ondaki konuşmalara canlılık katma hevesi vardır. Hem daha içten hem de daha yabansıdır, insanları içten gelen eksiksiz bir sevgiyle çok sevmekte, ne yalan söylemeyi ne de mış gibi yapmayı bilmektedir. Bu star, kadınların en doğalı ve insan ilişkilerinde en az karmaşık ve yapmacık olanıdır. Paris'e özgü akşam yemeklerinde hep küçük bir kız olduğu gibi ve omuzlarındaki yükün hiç de dengi değilmiş gibi bir izlenim taşımaktadır. Gary'lerin evinde, Jean köşesinde çekingenliğiyle sessiz ve şaşkın otururken, konuk alıp ağırlayan, konuşma açıp söyleşen artık Romain'dir. Jean yirmi beş yaşındadır ve daha o yaşında ünlü ve annedir, saygınlığından olduğu ölçüde gücünden de kuşkuludur daha. Ne başarılar ne de annelik onu kendine güvenir kılmıştır, kendini kırılgan görmeyi sürdürmekte, biraz da baba gibi güçlü bir adamın omzuna böyle yaslanmayı sevmektedir.

Ürkek küçük yıldızdır ama artist yaşamının, gezip dolaşmalarının ve coşkusunun ritmini evlilik birlikteliklerine azar azar kabul ettirecek olan da gene odur. Ona çok âşık Gary, işini yitirmemek için, günlerin bir nota defteri gibi çizilmiş olduğu Bac Caddesinin dinginliğini feda etmeyi yeğler. Jean'i dünyanın dört köşesinde onun bavullarından biriymiş gibi izleyecektir.

Alexandre Diego'nun doğuşundan en çok bir ay sonra Jean, İsveç'te, Klosters'de, bir Columbia yapımı olan, İrwin

Shaw'ın iki öyküsünden alınmış *In the French Style* adlı filmde oynar. Godard'ın kısa metrajlı filmi *Büyük Üçkâğıtçı* için Ocak ayında Marakeş'tedir. Nisanda, Robert Rossen'in *Lilith* adlı filminin yaz sonuna dek süren çekimi için Amerika'ya gider, Romain de ona eşlik eder.

Romain işte böylece görüntü avcısı olur; Jean'e eşlik ettiği her yerde, film çekimlerinde bulunur, kimi kez daha işin başında filmdeki konuşmaların birkaçını düzeltir. Jean'in ardından New York'a, sonra Robert Nossen'in Potomac Irmağının sularının dökülüşünü filme çekmesini seyrettiği Maryland gider. Güney'in sömürgelere özgü dekorunda teknisyenlerin, makyajcıların, aksesuarcıların ortasına geçip yerleşen bir gözcüdür Gary. Görüntüleri kayda geçirir ama daha iş sürerken filmin sonuçta bütün ayrıntılarını da inceler. Gözlemler yapar ve belleğe yerleştirir.

Gary, takım arkadaşları için Rossen'in ayırttığı motellerde kalmayı reddeder. Gary, yolculuklarda tam bir konforu ve genel olarak yazarlık işini kolaylaştırabilecek şeyleri yeğler. Nereye giderse gitsin üzerine kalemlerini ve yazı makinesini koymak için geniş bir masa ve özelliklc dc kcsin bir dinginlik ve sessizlik gerekir ona. Bunları büyük otellerde çok daha kolayca bulabilir; geçici konaklama yerleşmelerinden, kamplardan, karavanlardan, gürültü ve kalabalığın esinine engel çıkarabildiği her yerden kaçar. Kaldı ki o, kulak tıkacı Quies kullanan *meraklı (aficidiano)* bir tutkundur! Yalnızca uyumak için değil, içkili yerlerde, kafelerde ya da otel odalarında yazı yazmak için de her yerde onu yanında bulundurur...

Jean, Rockville'de, Hollywood'un gözde oyuncuları Peter Fonda ve Warren Beatty'yle birlikte Lilith filminde oynar. Jean, Lilith söyleninin çağdaş bir sürümü olan filmde bir şizofreni canlandırmaktadır. Lilith, baştan çıkardığı bütün erkekleri delirme ve yıkım tuzağına çeken tatlılık ve cinsellik perisidir. Gary, genç karısının yeni yüzünü aşkla seyreder; Jean yalnızca film gereği oynuyor gibidir ama giz-

li acıyla, örtük kaygıyla gölgelenen yüzü ona çok güzel gitmektedir. Romain onda tıpkı Lilith'in ürpertici bakışlarındaki gibi son derece sarsıcı bir boyut, bir gizem, bir gölge ve korku bulur. Onun saydam ve tatlı gri gözlerine karanlık bir tehdit siner.

Filme karşı sert tutum takınan *New York Times* bile, kadın oyuncunun "doğal ve ürpertici" yorumunu övecektir.

Lilith'e bir kız kardeş gibi benzeyip ona bağlanan Jean, Rossen'in güzel filmindeki o rolün en iyi rolü olduğunu söyleyecektir her zaman.

Romain Gary, Jean Seberg'in ilk fan izleyicisidir. Jean sanki bir divaymış gibi, ona *La Seberg* adını verir. Karısının hem ayrıksı hem de dramatik oyununa, en derin kaygıları, en yoğun iç kargaşaları sergileyebilen o bebek yüzüne, o bebek bedenine hayran kalır. Jean'in benzersiz fotojenisini haklı olarak onun gerçek bir ışıltısı biçiminde değerlendirir. Neredeyse renksiz, su gibi bakışı gerçek yaşamda ama daha çok da ekranda, az bulunur bir elektrikle dolmaktadır. Bakışının ışıltısı, biraz solgun sarışın güzelliğini aydınlatmakta ve onu sık sık, en azından ışıklar altında, yanardöner, büyüleyici bir yaratığa dönüştürmektedir.

Romain ona, onun ölçeğinde, sanatçı Jean'i Lilith'in uçurumundan aşırabilecek bir rol düşünür. Çünkü Gary, Columbia'nın Jean'e, saf görünüşü nedeniyle, Hollywood filmlerinin sandırabileceğinden çok daha ince, ruh ve yetenek bakımından daha zengin bu stara oynatmak istediği bütün rollerinden nefret etmektedir. Özellikle de Jean'in Saint-Laurent giymiş manken yürüyüşünden ve *Oz Büyücü*'sünü sahneye koymuş olmakla birlikte o günlerde büyücülük filmlerinde çok yetersiz görünen Mervin Le Roy'nın filmi *Moment to Moment*'da karısının lake cilalı saçlarından dehşete düşer.

Film çekimi gereği Jean ile Romain, Paris'i bir kez daha terk edip Coldwater Canyon tepelerinde Los Angeles'a tepeden bakan, yüzme havuzu, dört araçlık otoparkı

ve Diego ile -Romain'in *Pour Sganarelle* adlı kitabını kendisine adadığı- çocuğun İspanyol bakıcısı Eugenia de Muñoz'u da yerleştirmeye yetecek genişlikte bir milyarder villası kiralarlar. Bu, Romain için, artık resmi rolü için değil ama her türlü meslekten kurtulmuş yazar rolüyle kendi alanına dönüşüdür ve onun Amerikalı okurları onu artık Jean Seberg'in kocası olarak da tanımaya başlarlar. Gary Ailesi, 1965 yılının ilk altı ayını ve -yaz aylarında Paris'te kaldıktan sonra- Jean'in Irvin Kerschner'in *A Fine Madeness* filminde San Connery'yle birlikte oynayabilmesi için Noel'e dek o yılın bütün güzünü bolluk içinde, Kaliforniya yaşam tarzında geçirecektir. Amerika kıvılcım olacaktır; Jean, Romain Gary'yi sinemanın bütünleyicisi olan sanatta kendini sınamaya razı etmiştir. Örneğin William Faulkner ile Scott Fitzgerald da kalemlerini Hollywood'a sunmamışlar mıdır ki?..

Romain, *Okyanus Kardeş* adını alacak üç ciltlik romanına bir giriş niteliğinde olan, 476 sayfalık en büyük kitabı *Pour Sganarelle*'i bitirir önce.

Romain Gary izleyici olarak bulunduğu film çekimleri, kentteki akşamlar ve dört yaşındaki oğluyla havuz başındaki oyunları arasında, kendi sanatçı düşüncelerini ortaya çıkaran bu temel kitabına son noktayı koyar. Romana, düşlemlerini ulaşılması güç bir bütünlük, bir mutluluk ardında bütün dünyada dolaştıran sınır ötesi bir kişiliği yerleştirir. Bu kişi Don Juan'ın uşağı olan, gerçekçi ve aklı başında Sganarelle'dir, efendisinin ölümünden sonra onun yaşamını hayal edip artık serbest biçimde kendini, kendi serüven sevincine bırakmıştır. Gary burada, kendisinin *bütünsel roman* adını verdiği, aşklar, beklenmedik olaylar ve kişilerle dolu geniş roman için bir savunma olan ilk ve tek denemesini yazar. "Yeni Roman" anlayışlarını dayatarak o sıralarda Paris'te yasa koyan, Sarraute'ların, Robbe-Grillet'lerin diktasına karşı, *Fransız bütüncül romanına* karşı verilmiş bir savunma!..

Şu "karşıt" sözcüğünün pek moda olduğu -karşıt-kişi,

karşıt-öykü- dönemde Gary, destan ozanlarının yazınına bağlılığını ilan eder. Kendini XII. yüzyıl destan ozanlarından bir Béroul ya da bir Chrétien de Troyes olarak tanıtır, sanki bir masal anlatıcısı ya da imgesel dünyalar yaratıcısı gibi...

Kendisi için imgelem gücünün iktidarını ister -çünkü burada kendi adına konuşmaktadır- ve ayrıca içinde taşımakta olduğu bir panorama olan o imgeler evreninin öncel varlığının kabul edilmesini talep eder.

"Roman sanatının uşağı olarak, ben de bir başyapıtın hizmetindeki bir Sganarelle'im."

Pour Sganarelle, yalnızca tekniği değil, sanatının anlamını da çözümleme becerisi olan bir masalcının içinde var olan bir düşünürü gösterir. Proust'un, Tolstoy'un ya da özellikle Le Clézio'nun yapıtlarının üzerinden, okuru yazınsal yaratımın gizemlerinde eşi görülmemiş bir gezi boyunca yüzdürür. Gary ilk ve son kez olarak burada romancı kişiliğinin dışına çıkıp sanatın, ekinin, romanın tanımlarını verir. Lacan'ları, Barthes'ları olmayacak biçimde atlatarak yalın bir dilin aydınlığında kalem oynatıp kendi alanını sonsuzluğa açar, sanatçının özgürlüğü adına, yasaları, sınırları yadsır.

> "Ekin..., hiçbir boğma türüyle bağdaşmayan bir soluk alıp veriş ritmidir."[1]
> "Sanat ile roman, özgürlüğün gerçekleştirdiği bir fetihtir, gerçeklik içindeki insanın hep engellenmiş olan mutlak kurtuluşu amacına yönelik özgürleştirici yapıtların yaratımıdır."[2]

Gary, gözlem, ölçü ve nesnelliği göklere çıkaran bir teknisyen çağında kendini yürekli biçimde bir illüzyonuist olarak tanımlar. Ve yalnızca kesin bir öznellik içinde yazdığını, bu öznelliğin kendi sanatçı yeteneği olduğunu onaylar. Dönemin anlayışına ters biçimde, yapıtındaki büyüye, kendi gücüne ve kendi yanılsamalarına inanır. Yazın sanatının

1. *Pour Sganarelle*
2. *A.g.y.*

bir oyun, yazarınsa düşlemler ve arzular ormanından başka bir gerçekliği ortaya çıkarma yeteneği olan bir büyücü olduğunu anımsatmayı sever.

Kendini hiçbir zaman bir işçiyle özdeşleştirmez, ama bir akrobatla özdeşleştirir. Benliğinin derinliğindeki kendi sesini, kendi müziğini yakalamaya, her şeyden önce ustası olmayan, öğretmeni olmayan özgür bir sanatçı olmaya özen gösteren Romain Gary, kendini sık sık Ortaçağ güldürüsünün başka bir kişisi olan hokkabazlarla karşılaştırır. Mucizeler yaratan hokkabaz, olanakların en uç sınırlarına tereddütsüz yerleşir, onun orada gerçekleştirdiği numara en azından yetkin bir gösteri olduğu kadar bir keşiftir de.

Pour Sganarelle'i yaratma özgürlüğü adına, sanatı hiçbir şeyden -özellikle de züppelikten- olumsuz etkilenmeyecek olan bir bireyin öykülenemez, özgün, bütünsel bir dile getiriş biçimi olabilen bir yazın adına kaleme alır. Bu, onun Los Angeles'ın engin denizindeki rüzgârda bitirdiği tutkulu ve lirik bir sevi kitabıdır. Onun başı, bir tek "okyanusun soluk alıp verdiğini" dinlemeyi sevdiği Büyük Okyanusun kumsallarında, Amerika'dan, geniş uzamlardan ve özgürlük düşlerinden sarhoş olup döner:

> "Doğu'nun kadavra katılıkları karşısında, burası canlı durumda bir kıtadır."[3] diye yazacaktır.

Amerika'nın Romain Gary'ye esinlediği anlatı kişisinin doğal olarak kanatları vardır. O, tasmasız, zincirsiz, "yeni sınırların" fethine çıkmış bir serüvencidir, *picaro*'dur. Gary daha Başkonsolosken, Başkan John Fitzgerald Kennedy öldürülmüştür, ama onun ulusa verdiği 4 Ocak 1961'deki iletisi, sağırlara seslenilmiş bir ileti değildir. Gary, kendi tarihi içinde ikinci kez bir siyasetçide kendi inançlarının bir yankısını bulabilmiştir. Kennedy'nin bir sinema oyuncusuna benzemesi, Deniz Kuvvetlerinin eski bir kahramanı olması,

3. *Chien Blanc*

ağabeyi Joe'nun bir bombardıman uçağıyla Manş Denizi'ni aşarken vurulması nedenleriyle Kennedy'ye tutulan Gary'yi bütün bunlar elbette etkilerdi; o bir de fazladan, Atlantik'in öte yakasında bir tür kardeş bulmuş olmaktan hoşnuttur. Gary, Kennedy tarafından etkilenmiş, onun verdiği iletiyle coşmuştur, Beyaz Saray'da Jean ve Jackie'yle birlikte akşam yemeği yiyen, Demokrat Başkanın bir yandaşı olmuştur.

> "ABD'de geçen yedi yılım boyunca, böylesine kusursuz işleyen bir beyinle hiç karşılaşmadım."[4] diye not etmiştir.

Gary'ye göre, İspanyol romanının XVI. yüzyıldaki anlatı kişisi *picaro*, çağdaş biçimini Amerika'da, ayın fethinden *coloured people*'a varıncaya dek Kennedy tarafından tanımlanmış öncülerde bulur. "Geleceğin romanı pikarest olacaktır ya da olmayacaktır."[5] Romain'in yapıtları, dünyaya açılışın, açılıp yayılışın, atılımın bu amentüsüne içgüdüsel olarak yanıt verir.

Oradan bakınca, Avrupa ona son hızla yitiren bir gezegen gibi görünür. Oraya tıpkı sevilen, ancak değiştirilemeyen, kendisine ne yardım edilip ne de tümüyle kendisinden kaçılabilen bir kadınmış gibi öfkeli bir özleyişle döner. Orada, iki sürgün arasında yaşar ve onu en iyi ancak uzaktayken sever.

Sinema, bu çağdaş özgürlük arayışları içinde kök salar. Romain Gary için bu, denenmesi ya da meydan okunması gereken bir serüvendir. Bir yandan onun imgeler dünyası için yeni bir anlatım yoludur öbür yandan bütün romanlarının ortasında, yapıtlar çizelgesine yazılacak bir kazanım. Saz şairi ve hokkabaz olarak, utanıp sıkılmadan, herhangi bir çekinti duymadan, komplekssiz, ama öncülerin bütün ateşiyle bu yeni Batı'nın fethine atılır.

Jean 1966 ilkyazında Claude Chabrol'un *Sınır Çizgisi* filminde oynamak için kendini Jura'ya atar. Yazın Romain ona

4. *A.g.y.*

5. *Pour Sganarelle*

Kolombiya'da eşlik eder, Jacques Besnard'ın bir fantezi filmi olan *Karayip'te Buğulama* filminin çekimi için Carthagena'da iki ay geçirirler. Ertesi yıl Atina'dadırlar, özellikle Partenon'a bakan bir daireye yerleşmişlerdir. Orada, *Korint Yolu* filminde, altın sarısı Jean, Yunan köylü kadınlarının uzun ve işlemeli giysileri içinde iki ay boyunca her zamankinden daha güzeldir.

O yaz, Balear Adalarındaki Mayorka'da Gary'ye okyanustan daha tanıdık, daha mavi, daha dingin gelen bir deniz kıyısında, onlar için bir sığınak olan bir villaya çekilirler. Romain orada bir kitap ve son filmini tasarlayacaktır. Oğlu Diego'yu da daha iyi tanımayı öğrenecektir.

Mayorka'da bir görüntü kafasına takılır: Güney Amerika'da, Lima yakınlarında, hiç kimsenin bulunmadığı uçsuz bucaksız bir kumsal, binlerce ölü kuşla dolmuştur... Adaların hasta ya da yaralı bütün kuşları gelip insanların olmadığı bu düz ve sıcak kumsalda ölürler. Gary on yıl önce Bolivya'da, La Paz'da görevliyken Peru'yu görmüştür, ama ne Machu Pichu ne de İnka hazineleri onu dosdoğru bir sanrıdan çıkmış bu görüntü gibi etkilemiştir. O sanrı ona 1962'de on sayfa kadar öyle açık saçık, öyle ayrıksı bir öykü esinlemiştir ki öykü önce *Playboy*'da çıplak kadın fotoğraflarının ortasında çıkmıştır. *Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou* adlı öykü ABD'de İngilizceye çevrilmiş ve orada "1964'ün En iyi Öyküsü" ödülünü almıştır.

O sanrı bu yaz Mayorka Koyunda, yazı yazmadığı zaman günün her saatini Jean'in yanında geçirdiği bu aşk yuvasında hatırına gelir.

> "Üzerinde zümrüt rengi bir entari, elinde yeşil bir yazma... Yazmayı suda sürükleyerek ve başı arkaya atılmış bir biçimde dalgaların çarptığı kayalığa doğru ilerliyordu..."

Kitabında bütün sahne ayrıntıları yerli yerindedir. Terk edilmiş bir kumsalda, Lima Karnavalının son ışıkların-

da elli yaşlarında bir Fransız, Sierra Madre'de Castro'yla dövüşmüştür ve kendisiyle birlikte büyük bir umutsuzluk getirip dünyanın ucunda hiç kimseye yaramayan bir otel yaptırmıştır. Tatlı ve üzüntülü bir kadın şafakta, kuşların ortasında, yeşil yazmasının içinde hepsinin en güzeli olarak boğulmak üzere gelmiştir oraya, ama başaramaz. Fransız adam, onu kurtarır, onu yazgısına terk etmeden önce okyanus dekorunda "onun gençliğiyle tutuşarak" sevişir onunla. Kadının yazgısı, bir ölüm kararıdır: Bir sinir bunalımıyla ya da denetlenemeyen şiddetli bir cinsel arzuyla da olsa kadın kendisini aldatmayı sürdürürse onu öldürmeye ahdetmiş İngiliz bir koca tarafından okunmuş olan bir ölüm kararı.

Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou öyküsü, Gary'nin savaştan önce Gringoire'da yayımlanmış olan ilk çalışması *Fırtına*'nın dekorunu ve oradaki cinselliği çağrıştırır. Burada daha sert bir biçemle yinelenen de aynı takıntıdır.

İşte yine aynı dekor ve öyküdeki aynı kadın kendilerini Romain'e öyle güçlü bir biçimde hissettirirler ki Romain onları sahnelemeye ve yapmaya can attığı filmi onların çevresinde kurmaya karar verir. Filmde ölü kuşlarıyla bu ıssız kumsal, "gözlerin bütün sahneyi tuttuğu o çocuksu yüzüyle"[6] yeşil entarisinin içinde çıplak bir kadın olacaktır. Gary'ye göre baştan çıkarma yüzü de olan, kendisinin sevdiği yüz, yani Jean Seberg'inki olacaktır...

Aşkı ona en umutsuz yapıtını esinleyecektir.

Jean, saf yüzlü, hiçbir erkeğin tatmin edemediği, cinsellik tutkunu, Peru'ya kuşların çığlıkları altında ölmeye gelen, Adriana olur. Cinsel hazzı arar, o hazza ulaşamayınca çılgınlaşmış, aşağılanmış ve acılı bir biçimde intiharı düşleyerek, kendini okşayışlara teslim eder. Romain Gary cinsel açıdan soğuk bir kadın betimler ve deniz tablosu üzerinde şiirsel biçimde bir dram sahneler, o dramda tatmin olanaksızlığı, fiziksel tatmin olanaksızlığı ana güdüdür. Cinsel soğukluk

6. *Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou (Kuşlar Peru'da Ölecek)*

"olanaksızlığın, trajiğin gerçek tanımıdır", Adriana'nın cinsel yönden yoksunlukları simgesel bir biçimde "bütünleşmeyi arayan insan varlığının sonuçsuz arayışını" çağrıştırmalıdır.[7]

> "Aşk arayışını, aşkın ardına düşmeyi vurgulayan, bunları kızıştıran aşk başarısızlığı, aşk yokluğu, benim için her zaman bir saplantı olmuştur." diye yazacaktır *La Nuit Sera Calme*'da.

Bununla birlikte onun bu rolü Jean için düşünmüş olması bir sanatçının aykırı zevki olarak görünebilir.

Kendisinde Romain Gary'nin açık renk gözleri olmaksızın, aldatılan kocayı oynayan ve sakallı ve yağız suratı bir ayna gibi ekrana yansıtan Pierre Brasseur'dür. Sesi sanki neredeyse onun kalın sesidir. Yazarın göğe çevrilmiş bakışlarını, onun düşünceli ve kaygılı havalarını da harika bir biçimde taklit etmektedir. Bir çakışma mı acaba?..

Maurice Ronet, kendi kendini kurtarması için Adriana'ya yardım eden ak gömlekli adamı oynar. Bu oyun kişisi için Romain Gary *Les Couleurs du Jour*'un anlatı kişisinin adını ve onun yumuşak yürekli olmasına karşın neden sert davrandığı anlaşılamayan oyununu yeniden kullanır. Romain, Jean için öbür Gary'yi canlandırmak istemiş olabilir. Bu aşk da çok güzel olmasına karşın, kadını kurtaramayacaktır. Ama belki de burada söz konusu olan, yabanıl psikanalizdir yalnızca.

Pembe ev giysisi içindeki Danielle Darrieux, deniz kıyısındaki genelevin işletmecisi Bayan Fernande'ı yüzüstü bırakıp gider. Kocanın şoförü Jean-Pierre Kalfon'un görevi, Adriana'yı infaz etmektir.

Bayan Darrieux, bu tür bir tabudan söz ederken, sanatsal bu yapıtta tek bayağılık olan bir tümceyle, "İnsanlar buraya pssst yapmaya gelir..." der çiğ bir biçimde.

Soluk yeşil akşam giysisi içinde ya da sarı önlüğü içinde çıplak durumdaki Jean Seberg, hiç o denli güzel, hiç o

7. *La Nuit Sera Calme*

denli yaralanabilir olmamıştır. *Kuşlar*, onun çok özel inceliğini, altında fırtınaların kaynadığı uyuyan su güzelliğini, Lilith'dekinden daha çok gösterir. Gary, sertlikle, oyuncu yorumlarının en gücü olan anlaşılmazlık olgusunun altından kalkmaya elverişli, insanda acıma duygusu ve tepki uyandıran bir Seberg çıkarır ortaya.

Film eğer bu çiftin birlikteliğinin özel ve gizli dramını görselleştirmiyorsa, yansıtmalar, kopyalar, gerçekler ve onların sahteleri yoluyla, Gary'nin tedirginliklerini ve bilinçdışı takıntılı düşlemlerini aydınlatıyor gibi görünebilir. Özleyiş ve yarıda kalmışlık üzerine kurgulanmış olan film mutluluk sorununu oldukça sert bir biçimde ele almaktadır. Hem filmi gerçekleştiren kişi hem filmin karşılıklı konuşmalarını yazan yazar, hem senarist hem de sahneye koyucu olarak iş yapan Gary, sevdiği kadına, sevmenin olanaksızlığı üzerine bir trajedide başrolü vermiştir.

Gary, filmi İspanya'da, Sevilla'ya yakın bir kumsalda çevirir. Hava kötüdür, kapalıdır, yağmur yağmaktadır ve film çekiminde görev yapanların kaldıkları küçük villalar en sıradan konfordan bile yoksundur. Haftada iki ya da üç gün oradan geçen seyyar satıcılardan meyve, balık vb. şeyler satın alınmaktadır... Hollywood'u anımsatan tek şey, Gary'nin sigarıdır. *Universal* film şirketinin koyduğu dar bütçeye uymak için çırpınmaktadırlar.

Romain platodayken Jean'e "Seberg" diye seslenir, Jean ise hiç değişmeyen bir biçimde, "Evet, darling" diye yanıt verir. Gary onu gözden ayırmaz, Jean de çekimler arasında ondan sakınır, çekilir. Gary ondan en kötü şeyi istemektedir: Utangaçlığından kurtulmasını, sevişirken soluk soluğa kalmasını, inlemesini... O da önce biraz kendini savunmaya çalışır ama eskiden Preminger'e ve bütün öteki sinemacılara yaptığı gibi kendisinden istenilene uyar, boyun eğer.

Gary ona fotoğraf direktörü Christian Matras sayesinde bir duygusuzluk maskesi oluşturur, filmin hoş yanların-

dan biri olan opal bir ışığı onun çevresine ayarlar. Sahne aralarında Jean'i kollarına alır, ona Adriana'dan, arzudan, tecavüzden, ölümden söz eder.

Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou'nun resmi gösteriminde, Jean salondan kaçar.

Çünkü film Gary için bir öyküyü başka bir biçimde anlatmak demektir. Basına açıklayacağı gibi film, tedirginlikler ve bilinçdışı takıntılı düşlemler yoluyla gözünden kaçan ve artık kendisini ilgilendirmeyen bir biçimde biten bir dramı sahneye koymak demektir. Jean'i yaralar, Jean'deki iffet duygusuna ve - Jean onu delicesine sevse de- onun sevgisine aykırı davranır. Jean onu, özellikle kendisi için kaleme alacağı ikinci film *Kill*'de de oynamayı kabul edecek denli sevmektedir daha.

Fransa'da sansür kurulu *Les Oiseaux Vont Mourir au Pérou* filmini dokuza karşı on oyla yasaklar, çünkü film "kadınların cinsel soğukluğunu trajik ve umut kırıcı biçimde ele alarak aynı psişik karışıklıktan acı çeken pek çok kadını intihara sürükleme çekincesi taşımaktadır" Film üzerindeki bu yasaklama ancak Georges Corse'un araya girmesiyle kaldırılacaktır. Motion Picture Association of America'nın değerlendirmelerine göre film ABD'de X Kategorisine girmeyi hak eden birinci filmdir.

Film, Fransa ve Amerika'da başarısız kalırken İsveç'te ve özellikle Almanya'da iyi karşılanır. Almanya'da bir klasik olur ve ayrıksı bir biçimde ne "porno" ne de "hard" olarak değerlendirilir.

France-Soir gazetesi okurları için Gary'yle röportaj yapan France Roche ona şöyle bir soru sorar: "insan Goncourt kazanır, çok satan kitaplar yazarken, kendini filmlerle neden tüketir acaba?"

— Aşk için, diye yanıtlar Gary, ama söz konusu olan aşkın, sinema aşkı mı, bir kadına duyulan aşk mı, yoksa sanat aşkı mı olduğunu belirtmez.

Sığınmalar

Akdeniz görünümü kuşkusuz Gary'nin bu dünyada yeğlediği şeydir. Denizi, güneşi arar; evlerini, Roquebrune Cap Martin'den Mikonos'a dek hep sonsuz bir Güney'in dekorundaki kumsallar üzerinde kurar. Bütün çocukluğu karlı ve üşütücü kış anısıyla dolu olan bu Rus, şemsiye gibi çam ağaçlarından, zeytin ağaçlarından, makiliklerden hoşlanmaktadır. Kumların üstüne uzanıp orada bir kertenkele gibi saatler geçirir. Bronzlaşmayı sever, uzun öğleden sonra saatlerinde kımıltısız, yoğunlaşmış, okumaksızın, konuşmaksızın, bedeninin önünü arkasını yakar. Arada bir gözlerini açıp en gözde eğlencesi olan denize bakar.

İlk sığınağı, eski Roquebrune köyünde, dünyanın en eski ağacı olarak ünlenmiş, dallarını La Fontaine Caddesindeki bahçelerin gizemine daldıran dört bin yıllık zeytin ağacına uzak olmayan, Karolenj dönemi burçların yer aldığı tabyaların altındadır. Gary'nin evi Pic Caddesinde, kalın bir taş duvarın arkasına gizlenmiş, incir ağaçlarının çevrelerine gelişigüzel serpilip yayılmış çiçeklerin arasında,

kokulu bir çalılıktadır. Bu ev, Menton'da, Monte Carlo kıyısına tepeden bakan üç katlı bir gözetleme kulesidir.

Lesley yastıklar, halılar, aziz resimleriyle dolup taşan evin iç dekoruna kendi imzasını atmıştır. Kendisi orada üstüne Hint ya da Acem şalları geçirilmiş Tunus cellâbesi ya da Türk kaftanı giyerek gezip dolaşır. Lesley takıları, farları sever, İngiliz solgunluğunu -güneş altında basbayağı çetrefilli duran- fırfırlı şemsiyelerle korur. Romain ise, günlerini Pirate Kumsalında, pantolonunu deri sandal terliklerinin üzerinde ayak bileklerine dek kıvırmış olarak Rus ya da Nice'li arkadaşlar arasında geçirir. Kahvede, tembellik içinde günü gününü tutmayan kazançlar elde eden toplama bir kaçakçı çete bulur. Gary onlara pastis ikram eder, kendisi yalnızca su içmesine karşın konuşmalarda uzak bir Pagnol ağzı araştırarak oradakileri içkiye boğar. Ya "dört at" denilen Peugeot'yla gider ya da gölgeli sokakların serinliğinde yürür.

Sabahleyin, ona ait bir kat olan, aradığı yalnızlık içinde, Lesley'in kedilerinin sessiz patileriyle yanına sokulduğu, kulesinin en tepesinde yazı yazar.

Boşanınca küçük kuleyi eski karısına bırakır ve yeni sevgilisi için yeni bir dekor arar. Yunanistan onu çekmektedir. Mikonos'ta, Jean'in bir balıkçıdan satın aldığı deniz kıyısında her şeyden uzak bir kulübede birçok yaz geçirecektir. Onlara gelen mektuplar "Terzi Joseph'in Yeri" adresine gelir. Gary, adaya değişmez alışkanlıklarını taşır: Yazı yazar, yüzer, bronzlaşır ve iskeledeki kahvelerin önüne yaşlı bir deniz kurdu gibi oturur, önünden yırtık pırtık jean pantolon giymiş gezgin hippiler, güneşte dolaşmaktan yüzleri yanmış uzun boylu sarışın kızlar geçer.

Ama daha sonra Katalan Akdenizi de onu kendinden geçirir. Romain Gary, oğullarının 1963'te doğumundan kısa süre sonra, Jean'le birlikte Baléares'e yerleşir.

Bu kıyılar yabanıldır daha, küçük koylarla, çekmecelerle çevrelenmiş kıyılarının düşlere daldırmaya elverişli vahşi,

sert güzellikleri vardır. Ibiza daha o zamandan çok fazla Paris gibidir, girişi güç olan Formentor Paris'ten uzaktır. Gary, yerlilerin Puerto dedikleri Mayorka'nın güneydoğusundaki Puerto de Andraitz'de oturmayı seçer. Burası, milyarder yatlarının gelip demir attıkları bir balıkçı limanıdır, yani büyük göçten önce, Baléares'te bir Saint-Tropez gibidir.

Burayı Romain'e öğreten, arkadaşı Sacha Kardo-Sessoëff'dir. Gary böylece adayı görüp tanımak için bütün bir yazı, iskeleden on kilometre uzaklıktaki çağcıl bir deniz kenti olan Paguera'da geçirmiştir. Jean'le birlikte badem ağaçlarının ortasına kurulmuş bir otele, Los Almendros'a saklanır. Daha sonra, Mola'da, güneydeki Puerto'ya yukarıdan bakan makilerle kaplı tepenin ayağında bir arazi satın alır.

Saint-Petersburg'da doğmuş, Devrim nedeniyle göç etmiş, Mayorka'da karar kılmadan önce Berlin'den Madrid'e dek sürtmüş bir Rus mimar buranın planını çizmiş olmalıdır. Bauhaus'un eski bir öğrencisi olan bu sakallı, gizemli ve şair yaradılışlı kişi, Pedro Otzoop, kısa sürede onlarla arkadaş olur. O da Gary gibi sessizdir, fil saplantısını onunla paylaşır. Otzoop Rus kır evi tarzındaki daçasını, *Cennetin Kökleri*'ni çok güzel yansıtan yontularla bezemiştir. Pedro'nun evindeki bezemeler Gary'ye başka anılar da çağrıştırır, çünkü içeride tıpkı eski Rusya'daki gibi aziz resimleri, fildişi İsa yontuları vardır, ama bunların hepsi bir arada onların kökenlerini hiç ele vermeyecektir, Pedro, Romain'in nerede doğduğunu bile bilmemektedir... Herkesin kendi derin benliğinde taşıdığı gibi, o da Pedro'dan düşlemine bağlı kalmaya çalışarak kurmasını istediği ideal evi ona tanımlamayı yeğler.

Evin adı, *Cimarron*, İspanyolcada ya özgür bir at ya da başkaldırıp zincirlerinden kurtulmuş özgür dolaşan köle anlamına gelmektedir. *Cimarron* bir Kuzey Afrika şatosuna benzemektedir. Kumsalın kızıl kayalıklarının üstüne yapılmış geniş ev, bir kaleninki gibi kalın kireç badanalı duvar-

ların arkasında saklıdır. Romain'e ayrılmış olan alan, bir kuledir. Dünyadan, evin öbür ucuna yerleşmiş Diego ile bakıcısının çığlıklarından, Jean'in ak ve sarı boyalı salona buyur ettiği konuklarından oraya sığınır.

Geceleyin mavi ışıldaklar çiçekleri, kaktüsleri, hurma ağaçlarını ve kumsal ile bahçe arasına kazılmış yüzme havuzunu aydınlatır.

Kulenin giriş katından bir oda ile bir Meksika bahçesi gibi kalın yapraklı bitkilerle dolu, eskil görünüşlü, geniş bir banyo vardır. Romain'in çalışma odası aydınlık, serin birinci kattadır, Romain oradaki masasında denize baka baka yazı yazar. Tepede güneşten kavrulmuş bir taraça, çatı yerine geçmektedir. Romain yazı yazarken iki bölüm arasında oraya çıkıp güneşte pişebilir ve çok güzel bir görünüme yukarıdan bakabilir: Karısı ile oğlu, kızıl renkli falez tarafından korunan koyda, su kıyısında oyun oymaktadır.

Gary, Mayorka huzuru içinde kendini gürültülerden ve insanlardan ayıran surların arkasında, martıların çığlıklarını dinlemeyi sever.

Kulesinde şafakla birlikte yazı yazmaya başlar. Sabahın altısından dokuzuna dek, bütün ev uykudayken. O zaman denize karşı masasını bırakıp kahvaltı için iskeleye iner. Gazete bayiinden gazete alır ve yandaki bara yerleşir, patron ona ayçöreği ve biraz acımsı İspanya kahvesi getirir. Puerto'da herkes Romain'in sessiz biri olduğunu bilir. Onu öyle severler. O nedenle hiç kimse gelip onu alışılmış o *desayuno (kahvaltı)* sırasında rahatsız etmez. Gary gerçekte orada kitabını düşünmeyi sürdürmektedir, *Cimarron*'a dönünce yine yazmak için. Bir deniz banyosu, Jean daha yeni kalkmış olur, Diego deniz maskesiyle dalışlar yapar, Gary iskeledeki Miramar'da, balıkçıların yerinde yiyeceği öğle yemeğine inmeden önce, güneşle kurulanır.

Gary, kimileyin denizde bir gün geçirmek için Pedro'yla buluşur. Otzoop'un teknesi *Maria Dolorès*, sarı tahtadan,

tabanı düz, ak yelkenli bir balıkçı teknesidir; tekne onları karılarıyla birlikte Dragonera açıklarındaki "hintkertenkelesi" denen iri kertenkelelerle dolu insansız bir adaya götürür. Dragonera, mallarını oraya depolayan bir kaçakçıya aittir ve adaya yanaşmak tehlikelidir. Birlikte adanın küçük koylarında yüzerler, denizkestanesi ve mor salyangoz avlarlar, daha sonra onları frenküzümü suyu eşliğinde iştahla yerler. Jean'in başında büyük hasır şapka olur, Küçük Diego denizyıldızı toplar. Nice'li bir kadın olan Nicole Otzoop, İskandinav söylencelerindeki Valkür davranışlı bir dansözdür, Madrid'de bir revüyü yönetmektedir, bütün neşesini, yaşam sevincini *Maria Dolorès*'in bütün yolcularına geçirir.

Romain ile Jean, Sand ile Chopin'in bir zamanlar yaşamış oldukları Valdemosa kır evini de gidip göreceklerdir. Yeni doğa görünümleriyle karşılaşmak umuduyla Cap Formentor'a dek giderler. Ne var ki hiçbirinde turist heyecanı yoktur. Jean evinde yalnız başına ya da arkadaşı Nicole'le birlikte tembellik etmeyi yeğler. Gary ise ya çalışmak için kapanır ya da güneşte düşlere dalar.

Bütün yıl adada yaşayan adalılar, Félicien Marceau'nun romanlarını epeyce çağrıştıran yöresel bir renklilikle bu ailenin çevresine gelip onlara bakarlar. Gary onları hiçbir kitabında anlatmayacaktır. Yazılarını Mayorka'da yazmaktadır ama esin başka yerlerden gelmektedir. Gary'ler o adada beyler gibi yaşamak için yeterince varlıklıyken, adalılar, kendileri için güneşli ve yaldızlı bir cezaevine dönen Mayorka'yı terk edemeyecek denli yoksuldurlar. Adalılar geç kalkarlar, denize az girerler, özellikle geceleri Puerto'nun ya da Palma'nın barlarında çok fazla içki içerler. Eğlenceler de düzenlerler, tatilciler de gelip onların çemberlerini genişletip hüzünlerini azaltırlar. Romain Gary, Jean'in Mayorka villalarının orta avlularında dans edişini seyreder.

Bütün Mola'nın sahibi olmuş olan sıra dışı Katalan ressam José Maria Bascones, bir gün Romain Gary ile Pe-

ter Ustinov'u bir yığın davetlinin arasında bir araya getirir. Ustinov, bahçede, okaliptüslerin altındaki küçük masalarda yenen yemeğin sonunda orada bulunanları tekeline alır; güzel Rus sesiyle bütün erkeklerin, bütün kadınların üzerinde öyle tatlı duygular uyandıran öyküler anlatır ki Gary az sonra kendini masasında yapayalnız bulur. Kendi seyircilerinden, daha kötüsü kendi kadın seyircilerinden yoksun kalmıştır, bütün havası harika aktör Ustinov tarafından dinamitlenmiştir. Bu olaydan sonra Ustinov'a karşı uzun süre hınç duyacaktır.

Bu tür seyrek toplantıların dışında Mayorka özellikle Romain'e ve Jean'e güneşini ve denizini armağan eder. Anakaranın kenarında kalan o yerde, mutluluğun yoğun sıcaklığı! Bir barış ve huzur koyunda, onların aşkını ve iki kişilik yalnızlıklarını koruyan kale gibi bir ev!..

Bir gün *Cimarron*'un görüntüsü bozulacaktır: Belediye, tam da Romain Gary'nin kumsalının yanına gelip boşalacak bir lağım yatırmaktadır. "Allah kahretsin be!.. Herkesin boku!.." diyecektir Sacha Kardo-Sessoëff'e. Umutsuzluk gelip çatınca, evi, her yıl ağustosta kullanma koşuluyla başkalarına satar. Oraya iki yaz üst üste gidecek ama anıların belki de çok ezici olmaya başladığı ve artık kendine ait olmayan o dekordan kesin olarak vazgeçecektir.

Başka bir güneşli sığınak aramaya ara vermeyecektir. Yunanistan'ı, Île Maurice'i, bir kez daha yeniden Côte d'Azur'u gezip araştıracak, sonunda kendine Lot'da, Jouani'de basmakalıp bir bina yaptıracaktır. İleri yaşlarında başka yolculuklar yapmayı yeğler; içinde bir *yuva* (home) özlemi, hem de acılı bir biçimde bir ev özlemi taşımasına karşın orada neredeyse hiç oturmayacaktır.

Hayali İkinci Baba

12 Kasım 1970'te, Fransa yastadır, bütün bayraklar yarıya dek çekilmiştir. Kardinal Marty Notre-Dame Katedralinde seksen kral ve devlet başkanı önünde dinsel bir tören yürütür. İlk sırada, Cumhurbaşkanı Georges Pompidou vardır. Binlerce Parisli katedralin önünde toplanmış, alanda dua etmektedir.

Fransa'nın bütün kiliselerinde olduğu gibi, saat üçte, Colombey'deki kilisede de çan çalar. General orada toprağa verilir. Vasiyeti gereği, çiçeksiz-çelenksiz, sade, ölçülü, bu dünyanın yüksek kişilerinden uzak, aile içinde bir tören yapılır. Üç renkli Fransız bayrağına sarılı tabutu, evi olan La Boiserie'yi IV. Atlı Birliğinden bir erin kullandığı tankın üzerinde terk etmiştir. Daha sonra, Colombey'li on iki delikanlı, köy papazının, General'in yeğeni Saygıdeğer Peder François de Gaulle'ün ve Langres Piskoposu Monsenyör Atton'un ardından yürüdükleri tabutu kilisenin ana sunağına dek elleriyle taşır. Kilisenin içindeki sıraların öndekilerine General'in aile yakınları yerleşir. Siyah bir tül altındaki Yvonne de

Gaulle, deniz yarbayı olan oğlu Philippe'in koluna girmiştir. Öbür yanında, kızı Élisabeth de Boissieu vardır. Arkasında, ABD'den dönen torunu Charles ile öbür torunu Yves. Daha arkada General de Boisseu ile çocukları, sonra Bayan de Gaulle'ün erkek kardeşi ile onun çoluk çocuğu.

Colombey Belediye Encümeni üyeleri, yan taraftaki sıralarda, kendilerine ayrılmış yerlere yerleşir. De Gaulle Ailesinin ve Encümen üyelerinin arkalarına "Kurtuluş Arkadaşları"nın üç yüz ellisi, hepsi de hiyerarşik eşitlik ve üzüntü içinde, sıraya geçmeden girer.

Romain Gary, 1944'te Lorraine'deyken komutanı olmuş olan, Genelkurmay Başkanı General Fourquet'nin helikopteriyle sabahleyin gelmiştir. Başı açık, sakallı, uzun saçlıdır, sivil giyimli Kurtuluş Arkadaşlarının siyah giysileri ve pardösülerinin arasında göze çarpar, çünkü üstüne eski havacı montunu giymiştir, Özgür Fransa Kuvvetleri'nde, Hartford Bridge'de ve Londra'da otuz yıl önce giydiği şu anıların montunu. Montun omuzları biraz dar geliyorsa da Gary onu giyinip buraya son bir gösteriş için getirmeyi çok istemiştir. Benliğinin derinliğinde duran eski muharip, Légion d'honneur nişanını, Croix de Libération ve Croix de Guerre madalyalarını ona yeniden taktırmıştır, madalyalar göğsünü kıvanç verircesine süslemektedir. Orada bulunanların arasında yiğit geçmişini madalyalarla, savaşçı üniformasıyla böyle gösteren tek kişi odur. Kendi döneminin yiğitliğini anımsatan, tavan arasından çıkmış bu kalıntıları çalımla sergileyen tek kişi!..

Gary, bu "kılık değiştirme" işinden dolayı, bunun bir saygı ve bağlılık ifadesi olduğunu anlamayanlarca yadırganacaktır.

Mezarlık yolunda, Gaston Palewski'nin, Jules Murraciole'ün, paltosunu omzuna atmış, yüzü hortlamış canlı cenaze gibi afallayıp şaşkınlaşmış André Malraux'nun arkasından yürür. "Kurtuluş Arkadaşları", üzerlerine Lorraine Haçlarının bağlı olduğu yeşil-siyah şeritlerle tanınmaktadır;

Haç, bir kılıç simgesinin üstüne işlenmiştir ve arka yüze Latince şu söz kazınmıştır: *Patriam servando victoriam tulit* "Yurda hizmet edip utkuyu kazandı" Gary, general üniforması içindeki Michel Fourquet ile Malraux'nun hemen arkasındadır. Altmış sekizlilere özgü saçları ve madalyalarıyla hem resmi bir kişi hem de bir serseri gibi görünmektedir, bu da "Arkadaşlar"dan kimilerini kızdıracaktır. 1944'te geceleri kendisine yazılarının ilk taslaklarını okuyup dinlettiği koğuş arkadaşı, sabırlı Pierre Louis-Dreyfus bu kez çok sinirlenir ve bütün "Arkadaşlar"ı Paris'e götüren dönüş treninde kendisinde utanma duygusu olmadığını söyleyip ona çıkışır. Gary ona açıklamada bulunmak yerine yakasına yapışacak, oradakilerin onları ayırmaları gerekecektir.

Gary, mezarlıkta, 1948'de yirmi yaşında ölmüş kızı Anne'ın yanına yatırılmış General'in mezarı başında, kısa bir süre içine kapanır. O anda çekilmiş bir fotoğraf karesi, Gary'nin yaşamla, çarpışmalarla, sıkıntılarla kırışmış o yaşlı sert yüzüne daha çok vuran bir üzüntüyle ıslanmış gözlerini bir an yakalar.

Akşam, yüzbinlerce insan Zafer Takı'na dek çıkıp ellerindeki çiçekleri oradaki anı taşının üstüne koymak için yağmur altında, sessizce Champs-Élysées Bulvarına çıkar. Gary, Bac Caddesindeki evindedir, Amerikalılar için son vedasını bir kalemde yazar: *Ode to the man who was France*, "Kendisi Fransa olan adama şiir"

Tumturaksız, kasılmasız bu görkemli metni 20 Kasımda *Life Magazine* yayımlar, tek bir tümce onu orada kişi olarak göz önüne çıkarır: "*Yaşlı bir adam gitti ve gençliğimi de kendisiyle birlikte götürdü.* (A very old man walked away and took my youth with him)"

"Çok derinden inandığım her şey, elimden alınması şöyle dursun sonsuza dek bana bırakılıyor": Romain Gary yas tutmayı yadsıyıp gençlik yıllarını düşünerek, kendini çok tatlı bir huzura ve bir ilksizlik-sonsuzluk duygusuna bı-

rakır. Ölüm, "vasatlıktan uzaklara gidilen bir sürgün"den başka bir şey değildir. Onun "düşçü gerçekçilik" içinde betimlediği 'de Gaulle', Don Kişot ile Sancho Panza'nın bir karışımı olup Fransa'nın *on yüzyıllık* tarihini canlandırmaya elverişli tek tiyatro oyuncusu olarak sahneyi bırakıp gittikten sonra da halkını etkisi altında tutacaktır. Gary, yalnızca kıvanç ve hatta sevinç duymak ister:

> "Otuz yıl boyunca bütün sevgimi, bütün inancımı kişiliğine bağladığım adam 1940'ın o kara günlerinde bizimle örtük biçimde imzaladığı sözleşmenin bütün maddelerini yerine getirmiş olarak dünyayı terk ediyor."[1]
> "İlk kez çağdaş zamanlarda, diye yazarak Amerikalılara seslenir Gary, Fransızların bir modelleri var. De Gaulle'ün büyük yapıtı, onun ölümünden sonra doğacaktır; onun ölümü ülkeyi de, ülkenin politikasını da derinden etkileyecektir (...). Ölü de Gaulle canlı de Gaulle'den belki daha güçlü olacaktır."

İlk saatten son saate değin kayıtsız koşulsuz sadık bir "Gaullist", tümüyle Gaullist olan Romain Gary, "Kurtuluş Örgütü Arkadaşı" olarak ne başka bir ocağa ne de başka şövalye çevresine bağlanacaktır. Kurt, yani yapayalnız ve hüzünlü bu özgür adam, hiçbir siyasal partiye, hiçbir kulübe, hiçbir locaya kesinlikle üye olmayacaktır. Ne dışarıya kapalı küçük örgütleri ne de grupları sever, kaldı ki herhangi bir dava uğruna savaşım da vermemektedir. O, "Kurtuluş Arkadaşları"na çok yakındır, öyle olmaktan da çok kıvançlıdır, 17 Haziranlardaki anma toplantılarının birini bile kaçırmaz. Ama özgünlüğünü anımsatan giysisindeki ayrıntılarla, sakalıyla, onların arasında da kendi farklılığını geliştirir. Bir seçkinler topluluğunda bile, topluluk ruhuna katlanamaz. Onun hep bireyselleşmesi gerekir.

1. Gary'nin *Life Magazine*'de yayımlanmış makalesinin kimi parçaları, yazar tarafından Fransızcaya çevrilmiştir (y.n.).

Hiçbir ortak dilekçeye imza atmaz. Hiçbir yürüyüşe katılmaz. Siyasi yazı yazmaz. Onun bütün kitapları romandır. Romanların hiçbiri Gaullist damardan, "Arkadaşlar" serüveninden beslenmez. Kendi reklamını yapmayı, efsanesini yönetmeyi çok iyi bilen Gary, ne "kendi" savaşını ne de kardeşlerini işinde kullanır. Yiğit olmayı gerçekte çok iyi bilse bile, yiğitliğiyle hiç övünmemiştir.

Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı'nın bir bölümcesinde 1940'taki bir büyük kaçışı, Afrika'daki yürüyüşleri, Fransa'ya atılan bombaları kendi kendiyle alay etme biçeminde işler. Özyaşamöyküsel anlatı o savaş sayfalarını yazmayı zorunlu kılmıştır, o da onları kendi haline gülerek, başarılarını silerek anlatma yoluna gider. Yaşamının sonunda, "Arkadaşlar" üzerine bir kitap yazmayı düşünür, niyetini, Arkadaşlar Örgütü'nün yeni başkanı General Simon'a açacaktır. Örgüt'te sağ kalanlara, yaşlarını, kökenlerini, katıldıkları operasyonların çizelgelerini ve madalyalarını soran bir anket gönderecektir. Onlardan Fourquet, Rancourt ya da Simon gibi birkaçıyla da yüz yüze gelip bu bilgileri kendilerinden isteyecek ama o kitabı hiç yazmayacaktır. Roman yazma yeteneğiyle donanmış olup tarihçiler gibi özlük bilgileri toplamaya elverişsiz Romain Gary, elbette hiç yaşamadığı, imgelemiyle uydurmayı yeğlediği bir öykü düşleyecek, ama onu sezgiyle, duyarlılıkla ve bir arşiv yığınının yardımıyla geliştirecektir. Öykü 1940 ile 1945 arasında Fransa'da, işbirlikçiler ile sahte direnişçilerin doldurdukları serbest bölgede ve aynı zamanda Polonya sınırında kaybolmuş aristokratların bir şatosunda gelişen bir aşk öyküsü olacaktır. Gary, son romanı *Uçurtmalar*'ı "Arkadaşlar'ın anısına" adayıp hepsine birer sunu yazısıyla gönderecektir.

İçlerinden çoğu Romain Gary'yi sever, General Fourquet, General Rancourt onun arkadaşlarıdır. Gary'nin niteliklerini kabul edip onun Örgüt kardeşliği duygularını paylaşsalar bile onu çok "dışadönük", "orijinal" ya da "kaba

ve geveze" bulanlar vardır, Gary onların kimilerini kızdırır. Öyle olmakla birlikte hepsi de onun cenaze törenine katılıp Honneur des Invalides Müzesinin avlusunda kendilerinden birine ait olan o tabutun çevresinde bir araya gelir.

Gary'ye göre "Arkadaşlar", kendisinin az ziyaret ettiği ama derinden sevdiği bir ailedir. Çünkü kendisi de bir Direnişçi olan büyükelçi Jean Béliard'ın dediği gibi "Gary Fransız değil, bir Özgür Fransızdı." Hiçbir şeyi unutmayacak olan bu küçük muharipler grubunun gözünde Gary, bütün yaşamı boyunca kendi kişiliğiyle canlandırdığı özgürlüğe duyduğu inancını her zaman korumuştur.

Gary hiçbir zaman General de Gaulle'ün bir yakını olmamıştır, kaldı ki onunla pek az fırsat bulup karşılaşmış, General'in hiçbir zaman André Malraux'nun olduğu gibi yakın çalışma arkadaşı ya da danışmanı olmamıştır.

Onların ilk karşılaşması bir felakettir. Gary, ak giysisi içindeki, hoşnutsuz General'in önünde kadın kılığına girmiş french-cancan dansı yapmıştır. Bangui'de, AEF'de (Fransız Ekvator Afrikası), 1941'de... Savaştaysa onu bir kez, de Gaulle, Free French Air Force (Özgür Fransız Hava Kuvvetleri) adıyla bilinen havacı Fransızları Saint-Athan'da denetlerken görmüştür. Gary o günden, kendi düşüncesiyle örtüşen bir tek tarihsel tümceyi anımsamaktadır: "Almanlar, modern savaş makinelerine karşın yenileceklerdir, çünkü akılları, çağını tüketmiş olan bir barbarlığa aittir." demiştir General.

Gary'ye Zafer Takı'nda 14 Temmuz 1945'te Légion d'honneur nişanını takan da, General'dir.

Gary, cumhurbaşkanlığı yerleşkesi olan Élysée'ye 1 Ocak 1957'de, otuz yaşındayken, özel olarak yalnız bir kez alınmıştır. General onu Goncourt Ödülünü alan *Cennetin Kökleri* kitabı için kutlamak istemiştir. General'in o günkü görüşme defterinde on yedi ad yazılıdır, Gary'nin adının önünde C.L. (Compagnon de la Libération) harfleri, yani Kurtuluş Arkadaşı'nın ilk harfleri vardır.

Gary her kitabının ilk baskısından bir örneği, "çok candan saygı" diye bir sunum yazısı yazarak ona sunar.

General de ona iyiliksever bir biçimde kısa mektuplarla yanıt verir; bunlardan 3 Temmuz 1960 tarihli olanı Los Angeles'taki Fransa Konsolosluğuna gönderilmiştir:

> "Sevgili Romain Gary,
> Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı, çok güzel bir kitap. Onu zevkle -heyecansız değil- okudum. Yetenek apaçık görülüyor. Bu açıdan, işte apaçık Güney'desiniz. Bütün gerekçelere, 'bizim' gerekçelerimize dayanarak büyük yazınsal çalışmalarınızdaki ilerleyişinizi görmekten mutlu oluyorum. Sevgili Romain Gary, belleğimdeki her zamanki yerinizden, yürekten gelen candan duygularımdan lütfen emin olunuz."

Gary'nin "Ünlü Öncüye" diye de Gaulle'e sunduğu *Şanlı Öncülerimize Binlerce Teşekkür*'ü okumuş olan de Gaulle'den 9 Temmuz 1962'de Bac Caddesi adresine gelen ileti Gary'ye, de Gaulle'ün dostluğunu ve hayranlığını bildirerek yazarlık çalışmalarını "yani yükselişini" izlediğini ona duyurur: "Yeteneğiniz, yapıtta okuduğum öykülerin hepsinin her satırında var. Benim yeğlediğim öykü, 'Sahte' başlıklı olandır. Ama bütün öbürlerini de beğeniyorum. Sevgili Romain Gary, duygularıma ve belleğimdeki her zamanki yerinize lütfen inanınız."

1962 güzünde, Gary, General'in "türleri bir araya getirmeyi" sevdiği şu on-on iki kişilik "samimi yemekler"den biri için Élysée'dedir.

Dört çift çağrılmıştır: On beşinci Bölgeden seçilmiş olan Posta-Telekomünikasyon Bakanı Jacques Marette ile eşi, karısı General'in eski bir sekreteri olan Lyon milletvekili Édouard Charret, Endüstri Bakanının çalışma arkadaşlarının müdürü Raymond Barre ile Ève Barre, Romain Gary ile Jean Seberg.

General, diye anlatır Barre, genç aktriste olağanüstü bir sevecenlik gösterisiyle uzun günler boyunca güneşin ateşi altında film çevirmesinden dolayı acır, oysa kendisinin o konuda epeyce tutkulu ve mutlu deneyimleri vardır. Jean de ona, "Sandığınızdan daha kötü", der kameralar konusunda.

O yemekte Gary, savaştan beri sürdürülmekte olan Avrupa politikasını savunur ve Avrupa'nın esenliği olmazsa Fransa'nın da olamayacağını cesaretle vurgular. Dönem, Gary'nin Los Angeles'ı terk edip Quai'de sevgi görmeyen diplomatlar için söylendiği gibi "buzdolabında" olduğu dönemdir.

"Şimdi ne yapmayı düşünüyorsunuz Romain Gary?" diye sorar General.

—Yazı yazmayı, diye belki biraz hızlı ve ihtiyatsızca yanıt verir Gary, öylece bütün kapıları kapamış olur.

General sözü Saint-John Perse'in şiirlerinin Hammarskjöld'ce yapılmış çevirisine getirir: Onların karşılıklı sadakati bir uzlaşmayla sonuçlanmıyor, siyasal eylem işbirliğindeyse durum daha olumsuz.

Gary 1967'de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve Gary'nin kişisel arkadaşı Étienne Burin des Roziers'nin özel tavsiyesiyle Bakanlar Kuruluna Enformasyon Bakanı Georges Gorse'un yanında aydınlar ve sanatçılar dünyasıyla ilişkilerle görevli olarak girecektir.

Georges Gorse, Gary'nin siyasete geçmesinden her şeyden önce bir memnuniyetsizlik duyduğunu anımsayacaktır. Başbakan, yazarın "devamsızlığından" ve "benmerkezciliğinden" yakınır. Ona göre, Gary bu görevi yalnızca *Kuşlar Peru'da Ölecek* adlı filminin sansürü aşması için kabul etmiş olmalıdır. Kaldı ki, davayı da kazanmıştır. Aynı biçimde, Diderot'nun bir yapıtına dayanarak Jacques Rivette tarafından çekilmiş olan *Rahibe* adlı film üzerindeki yasağı kaldırtmak da istemiştir.

"Gorse'la Bakanlar Kuruluna girince herkes şaşırabilir. Utanıp arlanmadan ortalığı kasıp kavuran Sansür Kurulunun konumunu parçalamak istiyordum." diyecektir Gary.

1968 Mayısında, Mikonos'tan -işte, Gorse'un sözünü ettiği bir devamsızlık- Başbakana kuru, hatta sert bir mektup göndermiştir; mektupta "öğrencilerin yanında" olduğunu bildirmekte ve istifasını vermektedir. Onun bu tutumu Gary'yi laubali ve disiplinsiz bulan Gaullist çevrede hoş karşılanmaz. Gary, de Gaullecü bünyede de tek tabancadır.

Bu, onun André Malraux ile arasındaki büyük ayrımdır. Malraux bakandır, öbürüyse sınırlandırılması güç ve yalnız başına öğrenmek zorunda olduğu bir alanda at koşturmaktadır; onun kendi özgürlüğüne verdiği ad, *Cimarron*'dur: dizgine girmemiş, dizginlenmez at. Bu sözcük ona bir eldiven gibi uymaktadır.

Gary'nin 'de Gaullecülüğü' uzun tarihli bir aşk, çok güçlü ve bükülmez bir duygudur; belki de Fransa tarihinin en korkunç dönemlerinden birinde, Gary'nin tek amentüsü olan şu özgürlüğü canlandırabilen bir felsefedir. Gaullizm, bir ülkü önerir: Cumhuriyetçi büyüklüğün ülküsünü. Bu da Gary'nin siyasetten umabileceği en iyi şeydir.

Gary faşizm ve komünizm gibi uç noktalardan da korkak, gevşek ve hüzünlü, yalnızca yığınların vasatlığına seslenen alçakçasına materyalist rejimlerden de nefret eder. Gary, de Gaulle'ü lider olmasından çok "Yaşlı Büyücü" olmasından sevmiştir, tarihi değiştirmeye ya da 1940'ta terk edilmiş bir ulusu utku kazanan bir halka dönüştürmeye gücü yeten tek kişi olarak onu işte böyle "Yaşlı Büyücü" diye adlandırır.

Gary, bütün politikacılardan ayrımsız nefret eder; Guy Mollet'den de, Jean Lecanuet'den de, Valéry Giscard d'Estaing'den de. "50'li yıllara ilişkin en kötü anısı" kendisine

sorulunca, "IV. Cumhuriyet'in milletvekilleri", diye yanıtlayacaktır.

Öyle olmakla birlikte, 1981'den yedi yıl önce beslenen özgün bir niyetle, 1974 Martında oyunu Chirac'a verdikten sonra ikinci turda sırf Giscard'ı engellemek için -IV. Cumhuriyetin tipik bir örneği olan- Mitterrand'a verecektir.

Bütün yaşam boyu süren bir bağlılık duygusuyla bir tek de Gaulle, herhangi bir kısıtlama olmaksızın onda tam bir hayranlık uyandırabilirdi.

Gary, *La Nuit Sera Calme*'de, General'i görebildiği her seferinde, onun kendisine özellikle André Malraux'dan söz etmiş olduğunu anlatır. General'in imgelemindeki büyük adamlar anıtında kendisinin yazar olarak, sanatçı olarak adının yer almadığını Gary bilmektedir.

Bundan dolayı General'e hiçbir kırgınlık beslemez. Tam tersine: Gary'nin, önünde -başkaları için hiç tanımadığı bir duygu olan- alçakgönüllülük gösterdiği tek adam, de Gaulle'dür kuşkusuz. Sözgelimi de Gaulle'ün eski yazı işleri müdürü Pierre Lefranc, 1970'te General üzerine bir kitap yazmasını kendisinden istediğinde, Gary kabul etmez. Pierre Lefranc isteğini boşuna yineler. Yanıt hep hayırdır. "Hayır," der Gary. "Yapamam, o kitabı yazmamalıyım. Çünkü ben yeterince Fransız değilim."

Uzun süreden beri Fransız olan birinin, üstelik Özgür Fransız olan birinin, de Gaulle'ün önünde -yalnızca onun önünde- göçmen geçmişinden komplekse kapılması ve "yabancı" olmanın derin duygusunu yüreğinde duyması, tuhaf bir küskünlüktür. Hiç kuşkusuz Gary öyle bir kişinin ardına düşmek için başından beri Fransız ve Katolik olmak gerektiğini düşünmüştür ya da belki adının André Malraux olmasının daha iyi olacağını düşünmüştür...

8 Aralık 1967, Gary, Jean Seberg'le birlikte Sanat ve Yazın dünyasını kutlama akşamında Élysée'de bulunmaktadır. De Gaulle rahattır, neşe içindedir, değişik alanlardan

bütün starları tek tek selamlar. Brigitte Bardot, atlı asker giysisi içinde oradadır, Fernandel ve Maurice Chevalier, Jean Dutourd, çok şaşırtıcı Ludmilla Tchérina, Gilbert Bécaud, Louis de Funès, mavili Michèle Morgan, Bourvil, Robert Hirsch, Mao yakalı ceketiyle Hugues Aufray, Galler prensi giysisi içinde Jean-Paul Belmondo, yepyeni yeşil giysisiyle Maurice Druon -kendisi o gün ikindiyin Coupole'e de kabul edilmiştir... Akşam ise Druon sanatçı olarak davet edilmişken, çelişkin bir anlayışla Gary de orada diplomat olarak görünmüştür: Élysée'ye girişinde kadife yakalı koyu renk ceketiyle görüntülenmiştir.

Jean onun yanında sarışın, ufak tefek, açık renk kürkü içinde kibarca gülümsemektedir, Gary ise cansız günlerindeki o karamsar yüzünü ortaya çıkarmıştır daha çok. Çünkü her şeyden önce, ne denli saygın sanatçılardan oluşursa oluşsun, belli grupların oluşturduğu her toplantı onu germektedir. Sırtını dönmek istemiştir. Çünkü Gary, özellikle General'in 27 Kasımda basınla yaptığı söyleşide "Yahudi toplumunun seçkin, kendinden emin ve baskın bir toplum olması" üzerine söylediği yeni sözlerden yaralıdır daha.

Arkadaşlar takımından François Jacob gibi Gary de bu konuşmayı açıktan protesto etmek istemiştir. "Fransız Yahudileri bizimkinden farklı bir topluma mı aittir ki?!" diyerek sinirlice karşı çıkmış, de Gaulle'ün yaptığı bu tanımlama Özgür Fransa'ya, de Gaullecü Fransa'ya yakışır mı?.. diye de eklemiştir...

Gary o sırada Enformasyon Bakanlığındadır, biraz geç olmakla birlikte, *de Gaullecü* de olsa politikanın kendisini ilgilendirmediğini görmektedir. Bunlar onun *La Nuit Sera Calme'de* yer alan kendi sözleridir.

1958'de, Jean Béliard ona milletvekilliğine aday olmayı önermiş, Gary kabul etmemiştir. Sözcüğün tam anlamıyla, hiçbir siyasal eyleme kesinlikle katılamayacaktır.

Yalnızca 1963'te Cumhuriyeti Savunma Birliği'nin

(UDR) Nice'teki kurultayında söz alıp -ABD karşıtı Gaullist politikanın tersine- *Amerika Aşkı* üzerine bir söylev vermiş, söylevinde ABD Başkanı Kennedy'nin politikasını hararetle savunmuştur. Dinleyenler buz kesilmiştir, konuşmayı alkışlamazlar. UDR Genel Sekreteri Jacques Baumel bu konuşmaya karşı çıkar: "Romain Gary'nin, kesinlikle kendi adına konuştuğunu özellikle belirtirim." der.

Gary'nin konuşmasından birkaç dakika sonra, Kennedy'nin öldürülmüş olduğu haberi toplantının yapıldığı Hotel Ruhl'a düşer. Gary, bu kez yemekte onur sandalyesine oturtulur...

Politika, Gary'ye yazınla bağdaşmaz görünmektedir: doğası gereği saygısız, nezaketsiz, hatta kışkırtıcı olan ile "yalnızlık yapıtı" ve "gerçek değerler araştırması"[2] olan iki alan.

"Ben ekşi adam rolümü oynadım"[3], diyecektir, Gaullizmin gizemli dünyasına geçişi konusunda.

Gaullizm konusunda sadıktır, kendi Gaullizmini ironi sınavından geçirmekte hiç tereddüt etmez. Evde, kitabında, de Gaulle'ü baba adam anlamında, "Koca" diye adlandırır.

Jean Seberg de Gary'ye candan öykünerek de Gaulle'e "gizemli yaşlı adam" adını takar.

Romain Gary aziz resimlerinden, aziz kalıntılarından, mumdan yapılmış insan yüzlerinden nefret eder; *Lale*'de, Direniş sözcüğünün en tuhaf ve gülünç tanımını vermiştir: "Charles de Gaullle adlı bir oymak başkanının komutası altında Almanya'yı ele geçirmiş işgalci Fransız ordularına karşı Alman halkınca 1940-1945'te yürütülmüş karşıt eylem. O başkan Stalingrad'da Çinlilerce yenilmiş ve metresi Eva Braun'la birlikte Paris yıkıntılarında intihar etmiştir."

General'in ölümünden sonra, Paris'te Solférino Caddesinde kurulacak Charles-de-Gaulle Enstitüsünün açılış söylevini vermesi için davet edilmiş olan Gary, sahneye

2. *Pour Sganarelle*

3. *La Nuit Sera Calme*

çıkmayı kabul etmeyecek, sorulara bir sandalyeye ata biner gibi oturarak yanıt verecektir.

> "Gaullizm benim için bir anıdır. Kimi kez bütün ülkelerin tarihlerinde olduğu gibi, tarihin bir döneminde Fransız yurdunun üzerinden geçen bir soluk, bir karşılaşma oldu. Şimdi bu bitti ve böylesi çok iyi oldu. Başka dönemler, başka adamlar, başka karşılaşmalar, başka soluklar da olacak. Bu, sonuncu değildi. Bu, canlı bir şeydi, mumyalanamayan bir şey."[4]

Romain Gary... Doğuştan bir azınlık!.. Sağ ya da sol toplaşmalardan kaçınır. Tek tabanca kalmayı yeğler. Onun atılımlarını güdüleyebilecek tek görüntü, sevgisini kazanabilecek tek grup, "son kare" olacaktır: 1940'ta, Londra'daki Fransızlar gibi, büyük çoğunluğa meydan okuyan, tehlike içindeki bir birim. 1968 Mayısında, koyu renk giysisi, göğsündeki Légion d'honneur madalyasıyla barikatlarda yalnızdır. General'in çağrısına hemen uyup Champs-Élysées Bulvarındaki yürüyüşe katılır. Bu kez serseridir, yaka bağır açık, ama kalabalığı görünce evine döner. Sorulara, ancak ötekiler yokken yanıt verir...

Gary, Gaullizmin içindedir ama bağımsız bir savaşımcıdır. Ne öncü ne de artçı güçtür, basbayağı hepsinden ayrıdır.

Politikacılar karşısında terörist bir düşünürdür aynı zamanda, onun şakacılık anlayışı yerleşmiş en güzel değerleri dağıtır. Kendisi için ne denli değerli olursa olsun, her tür kuruluş ile kendisi arasına mesafe koymayı yeğler.

Fransa'da, Kurtuluş Arkadaşları'nın aile toplantıları dışında, Gary kendi Gaullizmini hiç açıklamamıştır. Yapıtlarında inanç açıklamaları bulunmaz. Gary'nin, bireysel tarihinden çok General'in "büyüklüğünü" ortaya koyan çok

4. *La Nuit Sera Calme*

çekingen terimlerle Amerikanca dile getirilmiş açıklamaları, Amerika'da aramak gerekir.

Onun Batı'da yaptığı üç görev için, söylemesi yanlış olmazsa, şöyle denebilir: Üç kez cepheye çıkacaktır. İlki 1958'de, General'in dönüşünde ve V. Cumhuriyet'in oylanışında; daha çok düşmanca ya da güvenilmez Amerikalılara, de Gaulle'ün kim olduğunu, tarihini, devlet adamlığının ana çizgilerini, tam demokratlığını açıklar.

İkincisi, 1969'da yazılmış bir mektuptur: "*To mon Général, farewell, with love and anger*" — Sevgi ve öfkeyle elveda Generalim.

9 Mayıstır, Fransa'nın de Gaulle'e son kez *hayır* dediği halkoylamasının hemen sonrasıdır. Gary ona olan bağlılığını göstermek ve onun gidişi karşısında duyduğu kızgınlığı söylemek için yazar: "Generalim...", yalnızca bu sözcükler Fransızcadır.

> "Bir zamanlar (Once upon a time)... Eskiden Avrupa kıtasında iki ülke vardı. Birinin adı Fransa, öbürünün adı de Gaulle'dü."[5]
> "de Gaulle Ülkesi (The Land de Gaulle)... De Gaulle ülkesinin yaşı binden fazlaydı ve ülke söylence belirtkeleriyle, krallarla, yiğitlerle, yücelik ülküsünün ardına düşmüş şövalyelerle doluydu."[6]

Gary, kendisinin "Mini Fransa" dediği, Frigidaire ile Sosyal Güvenlik'le tanışan, gerçekte olmadıkları halde daha büyükmüş gibi görünmeye çalışan yorgun "Mini Fransızlar"la dolu bir ülkeye dönüşü, tersinden bir alaycılıkla kutlar.

Gary, de Gaulle'ün gitmesinin onun kendi işi olduğunu, siyasi bir hesap olduğunu -çünkü arkanızdaki elli mil-

5. Alıntılanan parçalar İngilizceden Fransızcaya yazar tarafından çevrilmiştir (y.n).

6. *Life Magazine*.

yon Fransızı temsil etmekten yorgundunuz, gidişiniz bir başarısızlıktan kaçınmanın tek yoluydu- demeden önce "Büyük adamlar demode oldu", diye bir saptama yapar.

Yurttaşlarına karşı yaralayıcı ve çok sert, "Küçük Fransa" ya da *Camembert* diye adlandırdığı şeye karşı ise acımasız olan Gary, sandıktan çıkan *hayır* oyunu acı bir alayla tersinden değerlendirir:

> "Fransızların yüzde 53'ü, de Gaulle'ün artık şefleri olmayacağına karar vermiştir. Bu gecikmiş aşağılamaya hayran olmamak elde değil."

Life Magazine'deki üçüncü makale, serinkanlıca yazılmıştır, bu, onun cenaze şiiridir.

Gary, intiharından beş yıl önce, neredeyse kazınmış gibi kısa saçlı, incecik bir bıyık dışında tüysüz, yüzü incelmiş, bakışları her zamankinden daha özlem dolu, TF1 Televizyonunda Daniel Costelle'le birlikte bir yayın gerçekleştirir: *De Gaulle, Birinci Yayın.* General'in beşinci ölüm yıldönümü için bir anma yayını... Gary çok heyecanlı bir biçimde, General'in "yaşamının adamı" olduğunu itiraf eder.

> "Öldüğümde, yirmi, otuz yaşındaki oğlumun beni ekranda General de Gaulle'le birlikte görecek olması beni eğlendirecektir..."

Her zaman tuhaflık düşkünü, de Gaulle'ü ince bir Don Juan ile Péguy karışımı olarak betimleyen, de Gaulle'de -eskiden Kruşçev'de bulduğu gibi- tiyatro ile güldürü özelliği arayan, onun politikasını değil ama kişiliğini tümüyle savunan Gary, eski günlerinde General'in kendisi için yaşam boyu "eski bir tarihsel anıtın zaman dışı görünümü"nün yerini aldığını açıklayacaktır.

Söylencesel o kişilikte ola ki bir babanın imgesi gizlidir. Sık sık anımsamayı sevdiği gibi, "hiç kimsenin çocuğu", bir piç, adı artık Kacew olmayan ve kimileyin onu doğurtan

Mosjukin'i büyük bir hayalet gibi düşleyen Gary, de Gaulle'de başka bir babayı hayal etmiş olabilir.

Gary, de Gaulle'den doğmuştur -Özgür Fransa ona adını ve kıvancını vermiştir. İnatçı ama gerçekte çok seven, saygısız bir yeniyetme gibi de Gaulle'le büyümüştür. Her yapabildiğinde, her defasında, güç zamanlarda-, 1940'da, 1958'de, 1969'da -hazır olmuş, çarpışmış- yani General için, onu savunmak için yazı yazmıştır.

Mosjukin, Garry'nin imgelemini, düşlemini doldurmaktadır. De Gaulle, onda yaşam boyu eksik olan kişiyi -babayı, kılavuzu ya da aydınlatıcı feneri- canlandırır.

> "1970 Kasımında, *Life Magazinde*, Gaullizm, benim için manevi güçtür, tinsel bir yükselme, insancıl bir inanç, bir ışıktır." diye yazar.

Ak Köpek ile Kara Panter

Sinirden gözleri kararan öfkeli bir adam... Kudurgan bir öfkenin etkisiyle *Chien Blanc*'ı (Ak Köpek) yazan, apaçık bir isyan içinde, hakarete uğramış, gücendirilmiş bir adam... İki yıl önce *Gengis Cohn'un Dansı*'nı yazarak ırkçılıkla kişisel hesabını gördüğünü sanmıştır. Bu kitap hem Yahudi savunucularıyla hem de Yahudi karşıtlarıyla alay eden ürpertici bir güldürüdür, hem çok Gary hem de çok Yahudidir. Amerika "sorun" karşısında dengesini yeniden yitirmektedir. Sorun şudur: Siyahilere beyazlarla eşit olma hakkı verilmeli mi, verilmemeli mi?.. Gary, "Herkese kendi Yahudisi", diye yazıyordu dün, "bundan sonra herkese kendi zencisi" Yaşamı, bir şiddet tiyatrosunun ayrıcalıklı izleyicisi olarak onu ilk locaya yerleştirir, oyunda Beyaz Amerika ile Siyah Amerika bıçakları çekmiş bir sağırlar diyaloğu içinde karşı karşıya gelmiştir.

4 Nisan 1968'de Memphis'te (Tennessee) Martin Luther King öldürülür. Irkçı çarpışmalar ABD'yi vurur. Jean Seberg o sırada Hollywood'da Paramount adına film çeki-

mindedir. Lee Marvin ile Clint Eastwood'un da rol aldıkları *Paint your wagon* (Batı'nın Kermesi) adlı bu film, yüksek bütçeli müzikal bir güldürüdür. Filmin yapımcısı Joshua Logan, Shirley Mac Laine'e ve Audrey Hepburn'e karşı Jean Seberg'i yeğlemiştir.

Enformasyon Bakanı Georges Gorse'un yanında özel görevle bulunan Romain Gary Fransa'daki sansüre karşı, "Engizisyonun şu son kalıntısı"na karşı savaşım vermektedir. Jean'i görmek için üç ayda on iki kez Atlas Okyanusunu geçer, yaşamını Bac Caddesi ile Coldwater Canyon arasında böler. *Kuşlar Peru'da* Ölecek'teki başarısına ama filmin başarısızlığına karşın Jean Seberg, Hollywood'u yeninden fethetmiştir. Fransız sinemasından sonra, otuz yaşında yeniden gerçek bir Hollywood starı olur. Yeni bir şans yüzüne gülmekte gibidir, gelecek iki yıl için çok önemli sözleşmelere imza atar. George Seaton'ın filmi *Airport*'ta Dean Martin, Burt Lancaster ve Jacqueline Bisset'yle birlikte oynar. Daha sonra Bernie Kowalski'nin filmi *Macho Callahan*'da David Johnson ve Lee Cobb'la oynar. Jean Seberg varlıklı, ünlü ve bağımsızdır, on sekiz yaşındaki kadar güzeldir, Gary'yle birlikte oluşturduğu evlilik birlikteliğinden açıklara giden bir sandal gibi durmak bilmeden yeni uzaklıklar oluşturarak kopmaktadır. Romain ona yeniden kavuşabilmek için soluk soluğadır, Paris'ten Los Angeles'a aralıksız uçmakta ama artık elli dört yaşında yeniden göçmen olmayı istememektedir. Eşinin yanında evlilik yaşamı sürmesine olanak verecek bir Amerika sürgün yaşamına, iki valizle iki ev arasında gidip gelmeyi yeğler. Oğlu Diego'nun sürekli yanında olmasını sağlayabiliyorsa da durmadan bölünmekten söylenmektedir; yazı yazmayı sürdürse bile, ne yolculuklarla ne de saatlerin uymaması nedeniyle yapıtından kopmasa bile, bu tüketici ritme güçlükle dayanmaktadır.

Güzün, Romain ile Jean ortak bir karara varırlar: Boşanmak!

1968, Jean'in en tepede bir star olduğu yıl, Jean bütün varlığıyla ırkçılık karşıtı bir savaşıma girer. Jane Fonda ya da Marlon Brando gibi o da milyarder, sol militan oyuncuların arasında yer alır, siyahilerin gettolarına karşı da Vietnam Savaşına karşı da Beyaz Amerika'nın "burjuvazi" ve "gerici" bütün politikasına karşı da savaşım verirler. Ünlü oyuncuların bu tutumlarında gerçekten de çok insancıllık vardır ama birçoğu için bir o kadar da reklam güdüsü ve soytarılığın da payı vardır. Gary, yüksek düşünceleriyle Jean'i tehlikelere ve "güdümlü oyuncu" -"güdümlü yazar" kavramı kadar onu kızdıran bir tutumdur bu- gülünçlüğüne karşı uyarmaktan geri kalmaz. Los Angeles'ta yoksul siyahiler yararına bir fon oluşturma toplantısında bulunmuştur, bunu Chien Blanc'te anlatırken Marlon Brando'yu "halıya işeyen bir salon kanişi" olarak anar. Gary, starların gösterişçiliğinden nefret etmektedir.

Jean farklıdır. Onun güdümlülüğü yeni değildir, çocukluğunda başlar, dolayısıyla bunu ne mesleğine ne 1968 düşünürlerinin modasına borçludur, hiçbir şeye borçlu değildir. Onunki tümüyle bir gönül bağı, bir masumiyettir. O, daha on dört yaşındayken, 1954'de Yüksek Mahkemede okulların ayrılmasına karşı davayı kazanmış olan siyahileri savunma derneklerinin en eskisi NAACP (National Association for he Advancement of the Coloured People: Renkli insanların Yükseltilmesi Ulusal Hareketi) üyesi olmuştur. Marshalltown'da, demiryolunun öte yanına, kentin bir köşesine itilmiş, iyi aile kızlarının kesinlikle girmediği yaklaşık elli Zenci aileden oluşan, o zamanlar neredeyse görünmeyen bir topluluk vardır, Jean daha o günlerde bile bu ayrımcılığa içerleyip defalarca kavga çıkarmıştır. Babası bir eyleme katıldığı için ona sert biçimde çıkışmıştır. Küçük kızlığındaki kadar sivri kalan, yaşamın düzleştirmediği istisnai bir duyarlılığı olan sevecen Jean Seberg içgüdüsel olarak acı çeken herkese karşı hiç kimsenin hiçbir şeyin gideremediği bir

merhamet duymaktadır. Acı ve adaletsizlik karşısında hemen başkaldırıp varlığının en derininde alt üst olarak savaşıma girer. Kendince. Yaralı kedileri, köpekleri, kuşları toplar. Evini hippilere, serserilere, berduşlara açar. Bir akşam, çok az kazandığından yakınan bir taksi şoförüne, karısına armağan etmesi için vizonunu verir. Çünkü Jean ödünç vermez. Temelli verir. Dünyanın en eli açık kızıdır o.

Mitinglerde, Jane Fonda'nın tersine çok seyrek söz alır. Söz aldığındaysa sesi star parlaklığından yoksun, tedirgin, çatlak ve çekingendir. Gary'yi, ama daha önce kendi sıkılganlığının sesini dinleyip "dava"ya sessiz sedasız, alçak gönüllükle hizmet etmek için saklanır. Buna karşılık Coldwater Canyon'daki güzel evinin kapılarını açık tutar; ev kısa sürede bir toplantı salonu, tehlikede ya da kaçmakta olan militanlar için bir sığınak olur.

Irkçılık karşıtı savaşım Jean ile Romain arasında çok güzel bir uzlaşım alanı oluşturabilecektir. Gary yapıtlarında, siyahi ya da beyaz, Polonyalı ya da Yahudi, bireyin haklarını savunmaktadır. *Cengis Cohn*, gülmece olarak, insanların eşitliği konusunda onun amentüsünü yeni onaylamıştır. Yahudilikle alay edip Yahudinin davasını savunan, hem bir alay hem de bir inanç, diş gıcırdatan, öfkesi burnunda, gene de iyimser bu Cumhuriyetçi, insancıl, küçük, kapalı örgütlerin, toplumsal sınıfların, ırkların, hoşgörüsüzlüklerin en büyük düşmanıdır.

Cengis Cohn, polis komiseri olmuş eski Nazi Schatz'ın bilincinde yirmi iki yıldır yaşayan eski bir sürgünün hayaletidir, uykusunda ona durmadan işkence edip öbür şakaları arasında Yiddişçe de öğretmektedir; "bilinçaltı", der Gary, "böyle bir şeyi en iyi arkadaşlarıma dilemem."

> "Adım Cohn, Gengis John. Gülünç bir Yahudiyim, eskiden Yiddiş kabarelerde çok tanınmıştım. Önce Berlin'de *Schwarze Schickse*'de, sonra Varşova'da Motke Ganeff'te ve sonunda Auschwitz'de."

Gary ırkçılıktan olduğu kadar sahte vicdan rahatsızlığından ve kimi ırkçılık karşıtlarının ikiyüzlülüğünden de nefret eder. Brando'nun *show off*'una alerjik olduğu gibi, çeklerle, milyar dolarlarla satın alınan temiz bir vicdanı ve Jean Seberg'in çevresinde gelişen küçük Hollywood toplumunu *Chien Blanc*'da kınayacaktır. O insanlar için "siyahiler" yalnızca bir sözcüktür, onlar *ses aktarıcıları*dır, "dolandırıcılar"dır.

Romain Gary, Jean'in masumluğunu, temizliğini bilmektedir ama onun kendisini çok aşan girişimini, tıpkı öbür starları da aşan girişimi; bir idealizm olmakla, saf bir idealizm olmakla suçlar.

Gary, Los Angeles'a gelir gelmez, durumu kınar. Öfkeden, sinirden bedensel olarak hasta olur. "Kendi" evini, Jean'in evini, karısının gidişinden sonra da oturmayı sürdüren siyahi ve beyaz militanlarla gecenin geç saatlerine dek işgal edilmiş olarak bulur. Jean film çekimi için stüdyoda olmadığı zamanlarda, mitinglere, toplantılara koşar. Ya da "dava" arkadaşlarıyla telefondadır.

(Gary, çekingenlikle hep tırnak içinde şöyle yazar: "Çok hizmet etti, şimdi yarı ölü"[1].)

Gary, karısı Jean'i sömüren parazitlere, yapımcılara ve *Chien Blanc*'da anlattığı gibi, siyahilerin sırtından kendi reklamlarını yapan milyarder yıldızlara, bağışları ceplerine indiren ve aynı zamanda bağışçılara söven, kurnaz, saldırgan, beyazlar kadar ırkçı siyahilere de katlanmak zorundadır. Çünkü Gary'ye göre, onlar Jean'i kullanmaktadırlar.

Her zamanki gibi yola gelmez Gary, kışkırtmayla karşılık verir. Ya surat asar, -durumu başka türlü söylenemez- ya da Hollywood'un iyiliksever Samiriyelilerinin önünde ve onların Marksçı konuşmalarının havasında, "fiyatı, yerli bir aileyi on gün beslemeye yetecek"[2] diye yazar. Havana purolarından birini hiç umursamadan yakar.

1. *Chien Blanc.*

2. *A.g.y.*

Gary şiddete belki inanırdı. İyilikseverlik ruhuna ise kesinlikle inanmazdı.

Amerikan sirki onu çileden çıkarmaktadır. Kendini ne beyaz ne de siyahi olarak görmektedir, hiçbir ırkın yandaşı olmak istemez. Doğu'nun bir melezi olan kendininki de ona iyi bir "dava" gibi görünmez. Gary'ye göre, yalnızca İnsan, yani cinsiyet ve deri rengi ayrımı olmaksızın insan varlığı bir savaşın acısına değer.

Öcün ve nefretin sarı yıldızını takmayı reddettiği gibi, siyahiler karşısında beyazların suçluluğunu bölüşmeyi de reddeder. Bu kez kendisini ilgilendirmeyen bir savaşın uzağında durmayı yeğler.

Bir Amerikalı olarak Jean kendini sorumlu ve ilgili görür. Bu da Gary'yi deli gibi öfkelendirir. Jean'in kişiliğinde kendinin "çift suçluluk duygusu" adını verdiği, yani çok varlıklı, çok ünlü, ayrıcalıklı olma duygusu ile ilk günaha, yanlışa, *mea culpa*'sına (suç bendesine) inanan Lutherci duyguyu acımasızca çözümler. Onun kendini savunmadan sömürtmesine, çok kolay bir av, bir "armut" olmasına kızar.

Jean, saflığıyla, onun utanmazlığını kışkırtır. "Yaş farkı," diye yazar Gary, "sizden birkaç yüzyıl genç bir kadınla evlenirseniz korkunç bir şeydir... Bir de düşünün ki sırtımda bir Voltaire, bir La Rochefoucauld taşıyorum."[3]

Kendiliğinden gelen bir yetiyle, Jean onun bireyselciliğini kabartır. Mitingleriyle, çok sayıdaki "arkadaşlar"ıyla onun dinginlik gereksinmesini de artırır. Şöyle dinginlik içinde, dingin bir yuvada yazı yazmak istemektedir. Jean ise ona fırtına dayatmaktadır.

Jean, sınırsız eli açıklığıyla, yoksul doğmuş ve "ekonomi"yi yaşamın ilk kuralı olarak gören Romain'in erkek cimriliğini de azdırır. Romain elli dört yaşındadır, "yoksun" kalmaktan korkmayı sürdürür, kazandığını her zaman sakınımlı bir biçimde harcar.

3. *Chien Blanc.*

Jean içinse, paranın arkadaşlığa, sevgiye hizmet etmekten başka değeri yoktur. Jean, Romain'e -kendisi klasik Fransız yazınını çok iyi bildiği için- Molière'in *Cimri* adlı oyunundaki Harpagon'muş gibi davranır.

> "İstemiyorum artık. On yedi milyon siyahi Amerikalı evde!.. Profesyonel bir yazar için bile çok fazla..."[4] der Gary.

Genç karısını özellikle gençliğin tuzaklarından sakındırmak için yönlendirmek ister. Deneyimiyle, olgunluğuyla, aşkıyla, Jean'i aklın egemenliğine almak ister. Oysa Jean, Romain'in gözüne aptallığın doruğu olan şeye, ya da onun gibi söylemek gerekirse bir "enayilik" olan star savaşımına atılmak için ondan kaçar.

Ne var ki hiç kimse -Romain'in kendisi bile- Jean Seberg'i değiştiremez. Hiç kimse onu daha bencil, daha sakınımlı görünmesi yönünde ikna edemez. Jean, büyük savaşımına atılmıştır, ne zamanı ne serveti ne de yaşamı bakımından eli sıkı olamaz.

Jean aynı zamanda Amerika'nın Jeanne d'Arc'ıdır; Romain Gary'nin deyişiyle "gerçeğe uygunluk aldatmacasıyla" kapışmaya girmiş bir sinema oyuncusu!.. Her sanatçı tam bir gerçeğe gerek duyduğunda on kat artmış bir tutkuyla, artık tiyatroya değil de yaşamın sahnesine atılma gerekliliğini bir gün kaçınılmaz olarak duyumsar.

Black Power, Jean'e "gerçek anlamda" içinde yaşadığını duyumsadığı güçlü bir heyecanla dolu kişiliği oynama şansını kesin olarak verecektir, daha hiçbir film Jean'i o kişilikten kurtarabilmiş değildir. *Burn, baby, burn*. Jean'de dünyayı değil, kendini yakma isteği, tehlikeli bir serüveni sonuna dek yoğun olarak yaşama isteği vardır. Sarışınlığının ve tatlılığının altında, yaşlı bir kocanın en bilgece öğütlerinin de işe yaramadığı gizli bir şiddet vardır.

4. *A.g.y.*

Okyanus Kardeş'in ikinci cildi olan *Suçlu Kafa*'da yer alan Cohn'un şu üzüntü verici tümcesini Jean mi esinlemiştir acaba? "Bak sana söyleyeyim Liebchen, bir erkek ile bir kadın birbirini tanımadığı zaman sevişebilirler. Dahası, böylesi çok daha iyi olabilir. Ama birbirlerini çok iyi tanıyorlarsa, bu artık olanaklı değildir."

Jean o sırada Romain Gary'den boşanma konusunu ele almaktadır. Diego, Bac Caddesinde babasıyla yaşamaktadır, Jean, Noel için onların yanına gidecektir. İnce bir duvar, yuvayı tümüyle ayırmadan ikiye böler. Büyük bölüm Romain'e kalır, ama bir kapı, Jean'in işgal ettiği alt katla bağlantılı üç oda, Diego ile Eugenia'nın oturdukları küçük alanla birlikte aynı sahanlığa açılır.

Karısı ABD'de koyu renk gözlükler ve makineli tüfekler taşıyan, o sıralarda modası geçmiş Amerika'yı beyazların ırkçılığına karşı titreten Kara Panterlere -deri montlu ve başları bereli siyahi eylemciler- bağlı durumdadır.

Panterler, Jean'in yaşamına ve Gary'nin yapıtına tıpkı napalm gibi çoğu kez ölümle sonuçlanan ölümcül bir oyun olarak giren, şiddettir. Bu oyun üç bin kediyi, Panterlerin Amerikalı polislere taktığı adla "domuzlar"ın karşısına getirmektedir.

Bütün bir gençlik -1968 gençliği- barışa, sevgiye, uzun saçlı, hülyalı bakışlı kibar başıboşların iletisine inanmaktadır. Mini etek için, Vietnam'a karşı çıkmak için, marihuana için, napalma karşı çıkmak için savaş değil, aşk yapın... Kaliforniyalı hippilerin ortasında, Martin Luther King'in sözlerini unutmaya yatkın Kara Panterler, yoksulluğa karşı, baskıya ve tutuculuğa karşı bir başkaldırı düzenlemekte ama hippilerin tatlı tatlı karşılık verdikleri yerde onlar silahla yanıt vermektedirler.

> "Zamanın bir genci vardı, yani çürümüş gelenekleri ölüsünü omuzlarında taşımayı artık kabul edemeyen, boyun eğmez bir oğlan." diye yazar Gary *Chien Blanc*'te.

1968 Mayısı, barikatları, fırlatılan kaldırım taşları, göz yaşartıcı bombalarıyla devrimi Fransa'da da tarihe geçirir. Gary, Paris'te, Bac Caddesi ile *Chez Lipp* arasındadır. Saint-Germain Bulvarında Galler Prensi giysisi içinde, yakasındaki çiçek benzeri rozetiyle gezinirken onu gören genç bir devrimcinin sinirine dokunur ve ondan "Hıyarağası" muamelesi görür. Daha sonra da Cumhuriyet Güvenlik Bölüğünden (CRS) bir görevli onu bluciniyle, çok uzun saçlarıyla, eprimiş hırkasıyla görünce "sokak orospusu" sanmış, Gary kâğıtlarını göstermeseymiş az kalsın orada tutuklanacakmış... İşte böyle, Romain Gary hep başka yerlerde, hep yalnızdır...

Enformasyon Bakanlığındaki görevinden daha yeni istifa etmiştir. "Gençlik güçlerinin baskısını" hiç benimsemez ve "baskıcılar"a katılmayı reddeder.

Gary, Mayıs olaylarının sürdüğü yerlerde kendi gençliğinin özlemiyle gezinir, Amerika'da bıraktığı ve orada cesaretle, tehlike içinde yaşayan ve Fransız öğrencilerden ya da onların Sorbonne'daki söylevcilerinden daha iyi silahlanmış, daha öfkeli devrimci arkadaşları yüzünden her gün daha da artan gözdağları altında yaşayan genç karısını da düşünüyor olmalıdır. "Burn, baby, burn", bu slogan onu hiç o yılki kadar ürkütmüş olmamalıdır.

Jean'in kedileri, yani kendinin de kedileri olan Chamaco, Bang ve Gary'nin dost Siyam kedisi Maï, anlaşılmaz biçimde zehirlenmişlerdir.

Jean telefonla ölüm tehditleri almaktadır. Arabası kundaklanır ve mutfak penceresinden içeriye ateş edilir. O gene de Los Angeles'ı terk etmeye ya da "davayı" bırakmaya yanaşmaz.

Romain Gary *Chien Blanc* anlatısını Amerikan dilinde yazıp bitirir.

Chien Blanc gerçek bir olay içinde Romain Gary'nin şaşkınlığını sahneye koyar: Gary, Los Angeles'ta, şubat

ayında, kaybolmuş, tasmasız bir köpeği sahiplenmiştir, köpek kurşuni bir Alman berjeridir. "Köpeğin ağzının sağ yanında bir ben gibi duran bir siğili vardır ve burnunun çevresindeki tüylerinde yanık izi görülmektedir." Gary ona Batka adını verir, Batka, Rusça çocuk dilinde küçük baba ya da dede demektir. Batka, evin köpeği Sandy ve üç kedi tarafından iyi kabul görür. Bu öyle güzel bir köpektir ki Gary, Sandy'ye dediği gibi ona da aynı sevecenlikle "Pisliğim benim" der, Gary'nin sevdiği bütün köpeklere dediği gibi...

Ne var ki bir gün bu güzel berjer eve paket getiren bir adamın boğazına atılır. Ertesi gün aynı kızgınlıkla kazma gibi ön dişleri ve ağzından akan salyasıyla, yüzme havuzunun süzgecini gözden geçirmeye gelen görevlinin boğazına atılır. Daha ertesi gün de Jean'in bir erkek arkadaşının boğazına. Hepsinde de Romain'in hızlı engellemeleri olmasa köpek onları öldürürdü. İlginç olan şudur: Köpeğin saldırdığı üç adam da siyahidir... Batka bir Güney köpeğidir, beyazları koruması yani siyahilere saldırması için özel olarak eğitilmiş, ırkçı bir köpek! Hayvan onları kokularından izleyip bir caniye dönüşüvermektedir.

Köpeği "yola getirilemez" olarak değerlendiren Hollywood'daki bir hayvanat bahçesinin iyesi bir arkadaşının öğütlerine karşın Gary, Batka'yı yılan uzmanı bir eğitici olan ve Ak Köpeğin saldırganlığını gidermeye karar veren bir siyahiye bırakır. Siyahi, üstlendiği özel görevi, Gary'nin umutlarının da ötesinde başarır ve Batka'yı kara köpeğe çevirir, köpek bu kez beyazlara saldıracak biçimde eğitilmiştir.

Batka'nın bu gerçek fabl biçimindeki öyküsü Romain Gary'nin yaşamının bir bölümcesini açıklar. Bu, onun Amerika tarihi içinde bir oluntuya ilişkin tanıklığı ama aynı zamanda Panterlerle ve Jean'le de özel bir hesaplaşmadır. Evrensel hoşgörü adına, kendine çatışmanın dışında bir konum belirlerken, Jean'den umudunu keser ve sonunda onu kendi seçtiği yolda terk eder.

"Ne kendisine yardım edilebilen ne değiştirilebilen ne de terk edilebilen bir kadını sevmek güçtür."

Gary, Bac Caddesinde oğluyla birlikte dinginlik içinde yaşamayı seçer, Jean'e ise döndüğü zamanlarda kalacağı, evde ayrı birkaç odayı açık bırakır. Boşanmaları normal seyrini izler ama Gary'nin ifadesiyle bu boşanma onları ayıramaz: "Biz birbirimize çok yakınız, boşanma bizi ayıramaz." diye içini döker *Herald Tribune*'e.

Chien Blanc, Gary'nin hep yaptığı gibi Fransızcaya kendisi tarafından çevrilip 1970 ilkyazında Fransa'da yayımlanınca, Gary bütün yaz mevsimini ilişkileri koparmanın olanaksız olduğu Puerto-Andraitz'de geçirir, Jean Seberg, *Chien Blanc* konusunda gazetecilerin kendisiyle konuşma isteklerinin hiçbirini kabul etmez.

1970'de, aynı tarihte, Jean, gebe olduğunu Romain Gary'ye bildirir.

Jean, Meksika'da, üç ay boyunca Bernie Kowalski'nin *Macho Callahan* adlı filminin çekiminde oynamıştır. Meksika başkentinin kuzeyindeki Durango taşrası onu sefaletiyle çarpar. Bir karışlık tarlada hektarlarca gecekondu bir deri bir kemik çocuklar barındırmaktadır, çocuklar aktörlerin kamplarının çevrelerinde dolaşmakta, köpek gibi yiyecek dilenmeye gelmektedirler. O acılar karşısında alt üst olan, adaletsizliğe katlanamayan Jean, vakit geçirmeden devrimci öğrencilerin yanında yer alır. Yeniden para verir, birkaç gizli toplantıya katılır ve hükümete, polis güçlerine karşı olduğunu açık açık söyler. Öyle ki İçişleri Bakanı, aktristin "rahat durması" için Kowalski aracılığıyla duruma müdahale etmek zorunda kalır.

Jean, Henri Thomas'nın *Obsidiane* adlı dergisinin beşinci sayısında yayımlayacağı bir şiir yazar. Bu sayı baştan sona Antonin Artaud'nun imzası altında kotarılmıştır.

"Durango'da
Meksika'da
Zengin evlerinin yüksek duvarları var
Kırık camlarla döşeli.
(...)
Durango'da
Meksika'da
Yoksul evleri acılı ve konuksever
Geceleri hava çok soğuktur.
(...)
Çocukların badem gözleri var
Ve çocukların yoksul gözleri."

Jean Seberg'in şiiri, Giacomo Leopardi ile Jean-Philippe Larrieu'nun şiirlerinin arasında, Jean Follain'in, François Boddaert'in, Herman Melville'in ve kendisinin en büyük hayranı olan ozan Henri Thomas'ın şiirleri eşliğinde, acıklı ve sevecendir.

Jean birkaç ay için resmi olarak Madame Gary'dir daha. Bac Caddesine geri gelir, sandığını hazırlar ve boşanmanın 1 Temmuz'da duyurulmuş olmasına karşın, 1970 yazını geçirmek için Gary'le birlikte Mayorka'ya gider. Yeni bir mutluluk için her şey yolunda görünmektedir.

Nicole Otzoop'a göre, "Jean, gebeliğin güzelleştirdiği kadınlardan biridir. Çocuk beklerken, ışık saçmaktadır. Her şeye karşın, mutlu bir Jean'dir o."

Ufukta koca koca bulutlar bir fırtınayı haber vermektedir.

Bunalıp çökmüş olan Jean, Gary'nin öğüdünü tutar ve orada en sıkı, en sağlıklı bir dinlenme dönemi geçirmek için İsviçre'ye gider. Matterhorn'un ayağındaki Garmi de Zermatt otelinde kalacaktır. Orada yalnızdır. Romain, *France-Soir* gazetesinin büyük bir röportajı için Afrika'dadır, Jean'e eşlik etmemiştir.

Jean, oyalanmak için kendi öyküsünden esinlendiği

Twinkly adlı bir roman yazmaya başlar. Twinkly, Kara Panterlerin kendi davalarını destekleyen starlara verdiği addır. Ama İsviçre bile Jean'i kurtaramayacaktır.

17 Ağustos'ta Amerikan dergisi *Newsweek* altı milyon okuru için aktris Jean Seberg'in -adı kısaltılmadan eksiksizce yazılmıştır- Ekim ayında "Romain Gary'den olmayan bir çocuk" beklediğini duyurur. Çocuğun babasının (Haberi yazan gazeteci kurduğu tümcede "olmak" fiilini yazarken, fiili olasılık bildiren koşul kipinde değil, haber kipinde kullanmıştır.) "aktristin Kaliforniya'da tanıştığı siyahi bir eylemci olduğunu" kesinler. Jean yazıyı okur ve tümüyle yalnız, şaşkınlık içinde, öfkeyle ölümcül olarak bildirilen bir karmakarışıklığa gömülür.

Bu babalık konusu ne denli bilmece olursa olsun, Jean Seberg, yaşamı çevresinde koparılan gürültüyü kabul edemez. Sarsılır, uyuyamaz olur, kendisinin "düzmece" ve "yalan" olarak adlandıracağı durumu yalanlamak için sayısız telefon görüşmeleri yapar. Birkaç gün sonra helikopterle Cenevre Kantonu hastanesine götürülecektir, orada 23 Ağustosta bir erken doğum yapıp dünyaya 1.800 gramdan daha hafif, kuvözde ancak iki gün yaşayabilen bir kız çocuğu getirir.

Romain Gary, Nina Hart'ın ölümü üzerine Cenevre'dedir. Nina, Romain'in annesinin adıdır, Hart ise, ABD Bağımsızlık Bildirgesini imzalayanlardan biri olan Jean'in çok çok eski atalarından birinin, John Hart'ın adıdır. Romain Gary'nin kızı, biri boyun eğmeyen bir kadının, öbürüyse özgürlüklerin savunucusu bir adamın olmak üzere iki başkaldırıcının adını almış olur. Ve bir de kendi soyadı olan Gary soyadını.

> "Anne ile çocuğun kutsandığı bir zamandı. İnsanlar onlara *yardım* ve *koruma* borçluydular. Yabanıl hayvanlarda bile, (...)"

Romain, *France-Soir*'ın 28 Ağustosta yayımlayacağı, *Newsweek*'in hoşgörüsüzlüğünü ve alçaklığını doğrudan suçladığı *Büyük Bıçak* başlıklı sert ve kısa makalesini gazeteye Cenevre'den gönderir.

> "Bac Caddesinin o küçük kızcağızının bir tür içkin adaletle kurtarılmış olabileceğine, bütün yüreğimle inanmaya çalışıyorum. Ama doktorlara göre, halt yemekte Newsweek'in yüzde seksen şansı var.
> Saat sabahın üçü... Manson'daki bu kasaplığın başarıyla taçlanıp taçlanmayacağını öğrenmeden önce, bizim beklememiz, beklememiz, beklememiz gerekiyor. Ama yasaları bilen doktorların, tanıkların ve avukatların Dante karnavalı hiç kuşkusuz seçilmişlerin ırkını kendi beyaz kadınlarının üzerinde sağlamlaştırmak için daha şimdiden kuvözünün içinde titreyen küçük varlığın çevresinde dönüp duruyor..."

Cenevre morgunda hazırlanan çocuğun cesedi Amerika'ya götürülüp Marshalltown'daki Riverside Mezarlığında, iki yıl önce bir trafik kazasında ölmüş olan Jean'in erkek kardeşi David Seberg yanında toprağa verilecektir. Romain Gary cenaze törenine katılmayacaktır.

Süssüz mezar taşında şu yazı vardır: Nina Hart Gary, 23-25 Ağustos 1970.

Kadınlar ve Yolculuklar

Romain Gary, bütün yıl Mayorka, Malezya ya da Île de Maurice güneşiyle bronzlaşmış görünümüyle, zayıf, sırım ve Anthony Queen gibi sağlam yapılıdır ve yaşı gereği gitgide o pis yabancıya benzemekte olup uydurulmuş ataları Tatarların geçmişiyle yeniden bağ kurmuştur. O da dünyayı hazinesinin arayışıyla gezer. Yeniden gezgin ya da sirk soytarısı olmuş, yeryuvarlağının bir ucundan öbür ucuna çoğu kez çanta-bavul almadan taşınan, Moğolların bozkırlarda at kullandıkları gibi uçak kullanarak.

"Başka yerlerde bir şeyler olduğu duygusunu hep taşırım. Bilemiyorum. Bir şeyin, birinin. Var olduğunu, aramanın yettiğini." diyecektir François Bondy'ye.

Kendi oluşturduğu ün içinde dinlenmekten uzak, çekip gitme ateşiyle canlanmış gibidir, Caravellerden Boeinglere, başka bir yaşam, yalnız serüvenci yaşamı meydana gelmektedir. Uçak onun için eski bir yol arkadaşıdır ve göklerdeki bütün dolaşmalar, tarifeli hatlarda ya da bir charter biletiyle de olsa ona gençliğinden birazını geri vermektedir.

Life Magazine, *France-Soir*, sonra *Travel and Leisure* gibi öbür Amerikan dergileri için hemen büyük bir röportaj yazarı olur, bu dergiler ona kolayca ve düşük bir ücretle gezip dolaşma uyuşturucusuna kendini koyuverme fırsatını vereceklerdir.

1971'de, Mexico'da, Nairobi'de, Port-Louis'dedir. 1972'de yabancı ülkeler için bir otuz kadar vize ve giriş damgası pasaportuna basılmıştır: Cibuti, Sana, Kabil, Seyşeller, Bangkok, Kuala Lumpur... Afrika'dan Asya'ya, Güney Amerika'dan Polonya'ya, sınırları aşar, alışılmış sıradanlığı kırmak ve başka evrenler tanımak için ülke değiştirir. Singapur'da, Seattle'da, Taiz'de ya da Mombasa'da renkler, kokular, müzikler çekip çıkarır, imgeleminin paletini yeniler. Ama pitoresk onu değişimden daha az çeker. Turizm onun hiçbir zaman gözde ilgisi olmamıştır. Zorunlu ya da sıkıntılı yollardan, piramitlerden, sirklerden, müzelerden genellikle vazgeçer. Kumsallarda, yollarda, pazaryerlerinde rastgele dolaşır, Çinli, Kenyalı, Yerli, Meksikalı arkadaşlar edinir. Hiçbir şeyin fotoğrafını çekmez. Çok not almaz.

Kendisini eskiden Lesley Blanch'ın sürükleyip götürdüğü Paris'te, Place Vosges'daki Victor Hugo'nun evinde bile, yazardan kalan anısal nesnelerle dolu bir vitrine dirseğini dayayıp "kültür"e tümüyle ilgisiz biçimde sandviç yemiştir. Kılavuzunun bütün tanıtımları boyunca yerinden kımıldamadan durur, sonra Lesley üzerindeki ekmek kırıntılarını temizledikten sonra onu kolundan tutup oradan çıkarmak zorunda kalır... Gary, yabancı ülkelerde hemen hemen hiçbir yeri gidip görmez. Yucatan'da, Maya Tapınaklarına ancak şöyle soğuk bir bakış atmıştır.

Onu bağlayan, başka bir şeydir. Sözgelimi yaşam, gezgin olarak geçtiği tüm ülkelerde göründüğü biçimiyle, yaşam... O görür, dinler, ya da Penang'da bir kahveye oturmuş, pis, serseri bir hippi gibi saçı sakalı karışmış, lotus konumunda oturmuş bir bilge kadar dingin, deli gibi

ardından gittiği "kendinden kurtulmak"tan ibaret olan o mutluluğa ulaşmaya çok yakın, düşler kurar.

Elli beş yaşındaki yazar, uluslararası bir imaj kazanmıştır. On beş romanı Finceden Sırp-Hırvat diline varıncaya dek yalnızca bütün Avrupa dillerine çevrilmemiş, Amerikan, Japon ve İbranice çevirileri de artık evrensel kitaplıklara katılmıştır. Romain Gary çok uluslu eğilimi olan bir yazardır, yolculukları söyleni besler, ama özellikle de Paris'in tuzu kuru VII. Bölgesine saplanıp kalan görüntüsünden kaçmasına, kıdemli bir Yazın Şövalyesi görüntüsü içinde donmamasına yardım eder.

Yolculuk ona unutmakta yardım eder, kendini unutmasına yardım eder. Çoğu kez salt gitmek için gider, bir sabah içinden gelen bir dürtüyle Paris'i valizsiz-çantasız terk eder. Herhangi bir yere bilet alır, Bac Caddesine yenilenmiş, kafası yatışmış, limanına dönen yaşlı bir denizci gibi güzel öykülerle dopdolu dönmeden önce orada üç gün geçirir ya da başka bir yerde kimi kez daha çok, kimi kez daha az...

Travel and Leisure için Malezya üzerine bir röportaj ile *France-Soir* için kendisinin *Kızıl Denizin Hazineleri* adını vermek istediği ama gazetenin onun seçiminin tersine *Kızıl Denizin Cehennemleri* adıyla yayımladığı Yemen üzerine bir yazı dizisi dışında, Romain Gary o gezilerinden geriye ne öykü ne de roman getirir. Onun için önemli olan yalnızca çekip gitmeler ve serüvenlerdir. Paris'in, kentinin, yuvasının sınırları içinde çok uzun süre kalınca, kapalı yer korkusu olan birisi olarak kendini sıkışıp kalmış gibi duyumsar, işte o zaman bir kopuşa, bir yenilenmeye gereksinme duyar.

Life Magazine'in yazı işleri müdürü Ralph Graves ile *France Soir*'ın yazı işleri müdürü Pierre Lazareff, Romain Gary'nin büyük bir röportaj yazarı olmadığını çok iyi bilirler, ondan Şili üzerine, Filistin üzerine; ayrıntılı, iyi araştırılmış, nesnel bir analiz istemeyeceklerdir. Romain Gary'yi bir yazar olarak beğenmektedirler, bir yazar olarak dönüşünde kendi-

lerine öznel, özgün, kendi imzasını taşıyan bir yazı vermesi için onu dünyanın dört bir köşesine Hemingway, Cendrars ya da Kerouac gibi gezgin yazar geleneği içinde gönderirler.

Life için yazdığı, filler üzerine Kenya'da yaptığı araştırma, "Sayın Fil"e gönderdiği sevecen ve eğlenceli bir mektup biçimindedir. "Dear Elephant, Sir..." Romain Gary, "Auschwitz'in Yahudileri gibi" son bulma tehdidi altındaki yaşlı kankasının portresini çizer. İmgeleminin gereksindiği özgür, sınırsız uzamları kendisine her zaman çağrıştıran Afrika toprağını betimler. Ve son olarak bir röportaj değil, bir aşk mektubu kaleme alır. Toplumbilimsel ve anatomik bir yorum beklenirken, Peter Beard'ın göz kamaştırıcı siyah beyaz fotoğraflarına şu türden bir şiir eşlik etmektedir: "You are dear Elephant, Sir, our last innocence..." -Değerli Fil, Sayın Bay, siz bizim son masumiyetimizsiniz.

Life için, deniz üzerine bir tür şiir olan böyle bir metin daha yazacaktır, metin derginin Noel özel sayısında "Güç ve Vaat" başlığıyla yayımlanır.

Yemen'e bir bakış aramaya gelmiştir. Aden'de, Asmara'da, Mogadişu'da, her yerde ona, Ruth ve Kraliçe Saba gibi Kutsal Kitap'taki en güzel kadın yüzlerinin orada bulunduğu söylenir... Hudeyde Limanından Taiz'in eski başkentine dek, bedevi çobanların, Yemen askerlerinin, yelkenlileri palamarlanmış balıkçıların, Sana'nın birbirlerine geçmiş dar sokaklarının karmakarışıklığında kadınların parlak erguvan ve menekşe rengi peçeleri altına gizledikleri gizemlerini delme umudunu yitirerek motosikletle beş yüz kilometre yol gidecektir. Motosikletle gezintisinin gerçek ya da bir ölçüde düşlenmiş bir şey olup olmadığına kimse tanıklık etmemiştir. O gezintiler yol boyunca sinekler ve camiler arasında, -Batı'yı kurtarmak isteyen bir Rus ajanı, çöllerin en çölü Rubülhali'nin ortasına bir saray yaptıran bir otel müdürü, Kızıldeniz'de korsan olmuş eski bir Fransız Hava Kuvvetleri eğitmeni gibi- şaşırtıcı kişiler devşirir...

Son olarak da Taiz Sarayı bekçisi, eski Hicaz bölgesinden bir İbn Maruf, aradığı bakışı, yani büyülü bakışı Gary'ye bulduracaktır:

> "Bir kızın, ölüm ile zamanın unutturma işlevini yerine getirmiş olduklarını sandıkları gözlerinde, Arabistan'ın bütün tarihini, canlı ve dayanılmaz her şeyi gördüm."

Abyssini, Nil ve Somali arasında bir yerlerde yitmiş olan "Fransız İmparatorluğunun büyük hayaletini" bulmaya Cibuti'ye gelmiştir. Kendini Göçebe Grubun ya da Beyaz Taburun geçmişteki özlemine kaptırmadan, "kardeşlerini" sonunda bulur: Yengeçlerce istila edilmiş küçük bir adacığı işleten Fransa'dan bir despot ya da kendisine göre zamanın Diên Biên Phu[1]'da durmuş olduğunu düşünen çılgın bir yüzbaşı... "Cibuti'de hayaletler güneşle birlikte doğar."

Her yolculuk -Gary'nin anlatmayacağı Guatemala, İle de Maurice ya da Pencap yolculukları bile- Romain için bir arayış, çeşitlenmek, kendini yeniden yaratmak ve rastlantının kendisine tanıttığı kişiler arasında, başka iklimlerde başka yaşamları yaşamak için bir girişimdir. "Ben bir başkasıdır", diyecektir sık sık. Romancı olarak her zaman sahnede olmak istemez. Bir kitabın anlatısı süresince üstleneceği yeni kimlikler arar. Kendi evreninden kalkıp uzaklara, tümüyle yabancı yörelere uçmaya elverişli olduğu için, kendinden de ayrılabilir, kimlik değiştirebilir. Kendi düşlemlerini de kendisiyle birlikte götürmeyi sürdürse de kendi olmayan kişileri canlandırmak için "kendi" Gary'si başkalaşım geçirebilir. Romanlarının her ülkeden, her ırktan, her ortamdan çıkmış olan, hem her defasında Gary'nin kendisi hem de başkaları olabilen kişilerinin olağanüstü çeşitliliği bundandır. Romain Gary'nin romancı yeteneği, işte aynı

1. Dien Bien Phu Muharebesi, I. Çinhindi Savaşı'nın (1946-1954) sonucunu belirleyen çarpışma.

zamanda bu yeniden yaratma, yeniden canlandırma anlamını içermektedir.

"Bendeki *ben* bana yetmiyor", diyecektir hep. Bac Caddesindeki daire dingindir. Sabahleyin üç saat boyunca yazıları sekreter kadına not ettirir, sonra, yan tarafta, büyümekte olan oğlu Diego yanına gelir. Ama başka yerlerde bulunan Jean onu kaygılandırmaktadır. Bir zamanların tatlı genç kadını, Nina'nın ölümünden beri alt üst olmuş, ışıltısından çok şey yitirmiştir. Mavi-gri gözleri tümüyle grileşmiştir. O küçük peri, otuz iki yaşına karşın üzüntüden çökmüş, yaşlanmıştır.

Jean'in üzerine müthiş bir uğursuzluk çökmüştür ve onu yutmaktadır. Bac Caddesi onun inip soluklandığı bir durak olarak kalır. Dairesini Gary'ninkinden ayıran ince duvarın öbür yanında, kendi dairesinde, hiçbir acıma sözcüğünün karşılayamayacağı denli acı bir yaşam sürmektedir. Romain'e, kendisine günahlarını itiraf ettiği, acılarını dağıtan bir peder gibi durmaksızın dönüp gelse bile, -en azından onun tarafından- artık ne yatıştırılabilir ne de teselli bulabilir. Sevilen kadın, mahvolmuş, çılgına dönmüş küçük bir kızdır artık, Romain boş yere onu korumaya çalışmaktadır gene de. Jean onun çatısı altında, onun alanındadır, ona aşağı yukarı usluca baş eğmektedir. Romain ona kılavuzluk etmeyi dener. Ne var ki Jean'in kaygıları Romain'in çabalarını sonuçsuz bırakır.

Romain, yolculuk yaparak Jean'in acılarından kaçsa bile, Jean'i yazınsal yapıtında başka biçimde kaçırır: Tıpkı ilk romanında görülen bir esinle, açık tenli, yeşil gözlü roman kişisi olan kadınlara, zamana meydan okuyan tutkulara bağlıdır. *Les Enchanteurs*'daki Teresina, *Europa*'daki Erika ideal, mükemmel, ulaşılamayan star olarak birer Jean'dir.

"Yapıt, yaşamın tadını sonuna dek çıkarma, bütünüyle yaşamın kendisi olma gereksinimidir." diye yazmıştır *Pour Sganarelle*'de.

Gary, özsuyla, canlılıkla dolu, bir mutluluğun özlemli romanları olan *Europa*'yı ve *Les Enchanteurs*'ü aynı zaman içinde hazırlar. Bunlar öyle hoş, öyle yumuşak romanlardır ki yazarın yaşamı üzerinde esen kasırgalardan sanki uzakta yazılmış gibidirler. İki kitap bir arada, farklı konulardan yola çıkarak, çeşitli kişiler yoluyla -kişilerden biri Aydınlanma Çağı Avrupalısı, öbürü çarların ve büyücülerin karanlık dönemine dalmış bir Venedikli Rus'tur- tuhaf bir yatışma, bir dinginlik elde eder. Bac Caddesinin üzerine çöken kaygılardan kaçıp kurtulmuş olan bu kitaplar şaşırtıcı bir umudu dile getirmektedir. Gary'nin yapıtlarının bütünü bir sığınma yeri ya da yitik bir cennettir.

Ama Jean artık daha az yola gelmektedir. Gary, onunla birlikteyken yazınsal gücünden yoksunmuş gibi görünür. Jean onun sözünden çıkmaktadır, acaba bu da Gary'nin ilk başarısızlığı mı olacaktır?..

Gary de beklenmedik başka fırsatlar çıktıkça ondan kaçar, ama hepsinden düş kırıklığıyla, eli boş döner. "O da kadınlardan biriydi, *Kadın*'dı," diyecektir Robert Gallimard'a, "onu Venedik'e götürüyorum, o beni Saint-Marc Alanında ağaç edip kendine çul almaya gidiyor..." Gary tarafından bir ara tavlanıvermiş cici ve güzel bir kız, burjuva bir kadın, gazeteci kız, üniversite öğrencisi kız, bunların hepsi, Gary'ye düş dünyasının derinliklerinden kendisine bütün kitaplarını esinleyen o Büyük Aşk'ın yalnızca sahteleridir.

Jean onu büyülemeyi sürdürür. İkinci filmi *Kill*'de Gary'nin yıldızı olacaktır. Ama aşkı gibi sinema da ona ihanet eder.

Jules Dassin, Şafakta Verilmiş Sözüm *Vardı'dan* Gary'nin yaşamının ve yapıtının kötü bir uyarlamasını çekmiştir. Dalgacı Gary, fotoğraflarda annesini, kendini ya da romanını görmekten umudunu keserek yeni bir sinema olan Publicis'in beyaz perdesinde fingirdek Melina Mercouri'nin hışırtılı giysileri içinde Champs-Élysées'den

geçişini, çocuğu oynayan kestane rengi bukleleriyle François Raffoul'u ve Altı Gün Savaşının galibinin oğluna filmde yetişkin adam yüzünü veren Assaf Dayan'ı görebilmiştir. İhanetler... İkinci bir filme imza atmaya ve *Kuşlar*'ında olduğu gibi senaryodan çekime dek bu yeni oyunun içerdiği bütün tehlikelerle birlikte, özellikle de bir yazar olarak kendi okurlarını, kendi izleyicilerini düş kırıklığına uğratma çekinceleriyle birlikte, her şeyi üstüne almaya karar verir.

Kill, "Öldürün!" demektir. Adı, *Total Danger* olmalıydı, yani eroin kaçakçılarının dilinde bir uyuşturucu adı olarak bu film adı Fransızca ve Amerikan İngilizcesinde kullanılabilecek başlıklardır, çünkü Gary işinin en tutkulu ikinci uzun metrajlı filmini tasarlamaktadır. *Kill*, Jean ile yirmi beş cesedin ellerindeki birer hafif makineliyle, geciktirimli, şiddet içeren bir aksiyon filmi olarak çıkar.

Bu film aynı zamanda bir kamu şikâyetidir, bir uyarıdır, uyuşturucu karşıtı ve her türlü pislik işlere karşı bir yergi filmidir. "Uyuşturucudan nefret ederim," diye *France-Soir*'a açıklama yapar Gary, "çünkü insan varlığının kendi üzerindeki denetimini yıkan her şey bende ürküntü yaratıyor."

İki İnterpol ajanı, James Mason ile Stephen Boyd, dünya uyuşturucu pazarının büyüklerinin olağanüstü bir konferans için toplanmış oldukları bir Ortadoğu ülkesinde, kimliğini bilmedikleri Örgütün Büyük Ağasını, üst eşgüdümcüyü öğrenmeleri için narkotik bürodan şef Curd Jurgens tarafından özel bir görevle görevlendirilir. Araştırmaları, operasyonların yapılacağı yere kocasından önce kimliğini gizleyerek gelen bir polis memurunun karısının -Jean Seberg- olay yerindeki varlığı nedeniyle karışık bir hal alacaktır. Kadın, örtüsünü çıkarıp silahlı bir teröriste dönüşmediği olaysız günlerde, Ali Baba gibi bol pantolonlar giyen bir burjuva kadın rolü oynamak durumundadır.

Nina-Hart dramının üzerinden daha altı ay geçmeden, Gary, Seberg'e katlanması güç yeni bir rol verir. Jean, film-

de isterik, nevrotik, -bir kez daha- düzelmesi umutsuz cinsel ilişki düşkünü, tepkisini şiddet yoluyla gösteren bir kadın rolü oynama durumunda kalmıştır. Kadın, terlikli ev yaşamından sıkılmıştır, filmin başlarında teypten orman sesleri dinleyerek vakit geçirir ve en azından, kısacık kesilmiş ve Sainte Jeanne'deki kadar sarı saçlarının üstüne Afrika stilinde bir takma saç geçirerek sıra dışı bir kişi olmaya çalışır. Kocası onu "tam bir zenci yaşamı yaşamakla" suçlar. Kadın -*Kill* filmindeki Emily- yanıt olarak duvara asılı bir hedefe ateş eder, bu isyan görüntüsü aktristin geçmişini, burjuvazi düzenine karşıtlığını, siyahi devrime katılmışlığını, goşist başkaldırısını açıkça göstermektedir.

Gary, Seberg'e yumuşak davranmaz. *Chien blanc*'da olduğu gibi, Gary iki noktada; hayranlık ve hınç noktalarında oynar. Seberg, Gary'nin hatırına eski güzelliğini, eski star ışıltısını takınır. Bu filmde de müthiştir, ama ola ki bu sondur. Jean'le ölesiye bir aşkla kaynaşmış olan Gary, *Kill*'i Jean'in içine daldığı kişisel ve mesleki çökkünlükten çıkmasında ona yardım etmek için yazar ve ona acılı bir rol olan ilk rolü verir.

Jean karşı çıkmaz. Kendisi de Belçikalı bir gazeteciye "yaşamın elinden kaçıp gittiğini duyumsayan bir kadın" olarak filmde canlandırdığı alt üst olmuş kişiyi savunacaktır.

Jean, tıpkı siyahi eylemcilerin savaşımlarını paylaştığı gibi, Gary'nin savaşımını da paylaşmaktadır: Uyuşturucu ona ırkçılık denli korkunç bir salgın gibi görünmektedir, haklı bir "dava" için -dava onu az biraz hırpalasa da- köklü bir savaşıma katılmaya her zaman hazırdır. Émily rolünde Gary'ye hiçbir itirazda bulunmayacaktır, her zaman olduğu gibi hiçbir çıkar hesabı yapmadan, pazarlığa girişmeden kendini tümüyle işe verecektir. Kuşkusuz, bunu aynı gazeteciye söylerken, Gary'ye karşı "eksiksiz bir güven" duygusu içindedir: "O isterse, onunla hemen yarın bir film daha çeviririm."

Jean'in birkaç arkadaşı, özellikle de Jean'e oynattığı iki rol -Adriana ile Émily- nedeniyle Gary'den nefret etmekte, ama, her şey bir yana, Gary onun her ne denli arkadaşıysa da kendisi için baba tarzında yol göstericisi olarak kalan o adama karşı Jean'in kesinlikle öfke duymadığını hep birlikte kabul ederler.

Gary, *Kill*'i İspanya'da, Madrid'de, daha sonra Alicante yakınındaki Elche Vahasında, kışın, *Kuşlar* filmininki gibi kurşuni bir gök altında on haftada çekmiştir. Çekimler arasında Jean arkadaşlarıyla birlikte bisikletle gezer. Başına gelen acı olaydan beri ilk kez, ruhsal çökkünlükten çıkar, Gary'nin yüreklendirmeleriyle yaşamdan tat alır. Üstsüz, güzel kızlardan oluşan büyük bir koruma birliği, uyuşturucu pazarının elebaşına eşlik etmekte, onun kaba milyarder fantezilerine boyun eğmektedir. Son sahne, develere binmiş türbanlı kişilerin arka düzlemde bozulmamış bir Yemen'in kıyısını köşesini çağrıştırdığı hurma ağaçları boyunca uzanan bir bataklıkta çekilir.

İnsan avındaki tamtam seslerinin rahatsız edici ritmi eşliğinde süren *Kill*, gerçek bir saldırı niteliğinde, kin ve nefretle gerçekleştirilmiş kışkırtıcı bir filmdir. Gary, filminin Marsilya'daki 19 Ocak 1972'deki ilk gösteriminde, "Katiller, uyuşturucu kaçakçılarıdır", diye açıklayacaktır, "Onları kendim öldüremediğim için, sinemada öldürdüm. Gerçek bir kırım!.."

O gün tören başkanı Georges Cravenne tarafından özenle seçilip alınmış ve neyse ki *Noailles*'te kendilerini bekleyen şampanyanın görünmesiyle sinirleri yatışmış olan Rex sinemasındaki seyircileri filmde yalnızca tecavüz, adam boğma, kan seli, ceset yığını ve Jean'in aynasızlara, burjuvalara ve serserilere gürleyen marazi ve erotik görüntüsünü görürler. Altı ay sonra aynı izlek üzerine çekilmiş French Connection, dolu salona oynayacaktır. Ama *Kill*, büyük bir başarısızlığa uğrar, üstelik yalnızca Marsilya'da da değil.

ABD Gary'nin filmini satın almayacaktır, filmin kış-

kırtıcı meydan okuması bir tek İtalya'da alkışlanacak, film, üzerine yalnızca hoşnutsuz eleştiriler çekecektir. *La Montagne* gazetesinden Riou Rouvet'ye göre bu film olsa olsa "Amerikan B Serisi kara filmlerin bir alt yapımıdır" *Combat* gazetesinden Henry Chapier'ye göre, "çok kötü filmlerden" biridir. *Le Canard enchaîné*'ye göre, "son derece orospuca bir film" ya da diye yazar Yvan Audouard "önemli bir başarısızlık" "Olmamış", diye yorum yapar *La Nation* gazetesi; "Çok üzücü", sonucuna varır *Les Nouvelles littéraires*'deki yeni romancılardan Didier Decoin.

Gary, son derece şiirsel, son derece özgün yapıtı *Kuşlar* için bile, ayrıca, kitaplarının hiçbirisi için böyle oybirliği içinde bir eleştiri almamıştır. Fransa'da hiç kimse *Kill*'i beğenmez, Romain Gary'nin sinemacı yeteneğini kimse savunmaz. Dahası, Henry Chapier bir makalesinde sevdiği bir yazarın adını ve ününü böyle düşürmesine acınır. Onun romanlarını birbirleri ardına izleyen okur çevresi bile film konusunda bağışlayıcı olmayacaktır. Okurların hepsi *Kill*'e, *Kill*'in iletisine, şiddetine ve tiksindiriciliğine surat asar.

Oysa sinema, tam tersine, Gary'nin birtakım öfkelerini yazın yapıtından daha iyi süzüp denetim altına alır, kaygılarını azaltır, acılarını yumuşatır. Anarşistlerin bayrağının rengindeki kara ve kızıl bir ruh, sanatçının ruhudur, bu renkler umutsuzluğun ya da başkaldırının renkleridir.

İki filminden birincisi her ne denli son derece sanatsal bir başarı gösterse de ikisi de karanlığın şiddetini -öfke ve terör şiddetini- sahneye koyar. Romanlar ise, o karanlıktan sıyrılmış olarak filmlerden daha aydınlık görünür.

Ama *Kill*, Gary'nin *Chien blanc*'dan beri dinmeyen öfkesini, kendi başındaki belayla, Jean'in başına gelen acı olayla ve -o sıralarda avukatı Robert Badinter olan- Newsweek'le çifti karşı karşıya getirecek olan davanın hazırlıkları nedeniyle en uçlara varan öfkesini üst üste getirmiştir. Gary ile Seberg'den biri 15 bin frank, öbürü 45 bin frank zarar-ziyan tazminatı

alacaktır, bu da avukatları Cournot ile baro başkanı Arrighi'nin her biri için istedikleri 50 bin frangın çok altındadır.

Başkanlığını Bracquemond'un yaptığı Paris VII. Ceza Mahkemesi, "özel yaşamın ihlali" suçunu tanıyacak, ancak, çocuğun ölümünden Newsweek'i "doğrudan sorumlu" görmeyecektir.

Gary 4 Ekimde, savunma için Adalet Sarayına gider. Yeşil mus kumaş giysisiyle, kovboy botlarıyla, boyunbağı yerine boynuna doladığı fularıyla, başının üstüne konulmuş güneş gözlükleriyle, tuhaf ve pırıltılı bir insan resmi çizer, belki kırsaldaki bir film çekiminden dönen bir sinemacı ya da Yunanistan'dan, Tayland'dan dönüp tıraş olmaya zaman bulamamış bir yolcu, bir arkadaştan -kendini bir beyefendi olmaktan çok mafya üyesiymiş gibi gösteren- ödünç bir giysi alıp giymiş biri gibidir. Kısacası, hem müthiş hem de biraz garip, hem yakışıklı hem de gülünç, özgürlüğünü ve hangi yakadan olursa olsun incelmiş zevklere karşı duyduğu küçümsemeyi belli eden şu giyim kuşam farklılığı içinde tam da kendi kendine benzeyen bir biçimde görünmektedir.

> "Basın özgürlüğüne hiç kimse benden daha çok saygılı değildir. Ama bir sorun var: Bu özgürlüğün ne zaman daha çok bir basın faşizmi olduğunu bilmekle ilgili"

Sesi titremektedir, heyecandan kuşkusuz. Ama sesi her ne denli güçlü ve okşayıcı da olsa, o ses, daha o zamandan ileri yıllardaki yaşlı adam sesidir. Hakkını savunan o günkü söylevi yaşını ortaya koymaktadır. Gary elli sekiz yaşında yaşlanmıştır. Bitkindir.

> "Böylesi baskı araçlarına karşı nasıl savaşılır, paranın gücüne karşı nasıl savaşılır?.. Size yalnızca bir örnek vermek için belirteyim ki bana bu dava süresince kulak verdirilmiştir. Kitaplarım artık ABD'de yayımlanmayacaktır."

Gary "dava"sını kazansa bile, savaşımdan yenik çıkar. Nina-Hart, Gary'nin soyadını taşıyan küçük ölü unutulmuştur. Jean, yirmi beş yaşında, geleceği parlak, kısa metrajlı *Jojo Ayaklarını Göstermek İstemiyor* adlı filmin yaratıcısı olan sinemacı Dennis Bery'le evlenecektir. Çift, Bac Caddesine, aynı numaraya, ama başka bir binanın avluya bakan bir dairesine yerleşir. Gary'ye hem uzak hem de yakın. Diego, babasının yanında kalmaktadır, en azından hemen yan taraftadır, özerkliği sevgi dengesini bozmaksızın korumak için sanki özel olarak çizilmiş gibi görünen bir çevre içinde.

Martine Carré, on dokuz yaşında, küçük, ufak tefek, platin saçlı yeni sekreter; özverili ve ilgili yardımcı rolünü -Gary'nin kesinlikle metresi olmadığını söyleyerek kendini savunsa bile- on yıl boyunca, sonuna dek oynamak için sahneye girer. Sabahın dokuz buçuğunda Bac Caddesine gelişiyle birlikte, Romain Gary'nin ileride çıkacak romanlarını onun yazdırmasıyla kaleme alır. Gary bütün bir anlatıyı, doğaçlama bir ilk tümceden, doğmuş bir imgeden, belirsiz bir görüntüden, çoğu kez de bir ayrıntıdan yola çıkıp tamamlar. Gary, öntasarım yapmadan çalışır, metninin Kartezyen bir doku içinde kaynamasını yeğler. O ilk atışı, Pigier Okulunun eski öğrencisi Martine Carré yazı makinesiyle yazar. Gary, daktiloya çekilmiş yazıları uzun uzun düzeltir, öyle ki sekreteri onları daktiloda daha sonra değişik biçimleriyle, ta ki son biçimini alıncaya dek yeniden temize çeker. Karalama kâğıtları, çalışma masasının yanındaki kocaman bir ağaç sepete atılır. Bir yazı, son biçimini almadan Gary hiçbir şeyin atılmamasını, son nokta konuluncaya değin özenle saklanmasını ister, dolayısıyla bir ton kâğıt yığılır kalır.

Gary'nin çalışma odası, avludaki ağaçların yapraklarına bakan geniş bir odadır. Gary orada kitapların arasında, pişmiş topraktan bir suaygırı, fil koleksiyonu, masasının üstünde bir falcı küresinin yanına koyduğu ağaçtan bir Don Kişot yontusu gibi fetiş nesnelerin eşliğinde yazı yazar...

"Yazı yazmadan yapamam. Bu, organik bir gereksinme. Bir tür bedenin boşaltılması işlemi..." diye açıklamada bulunur Gary, France Roche'a.

Gary, yapıtıyla gece gündüz kesinlikle öyle çok yaşamamıştır. Çünkü bütün eğlentilerden, diplomasiden, politikadan, sinemadan ve reddetmese Paris'te onu bin kez eğlendirecek olan sosyete ilişkilerinden vazgeçince, yalnızlığı, romanları ve köpeği ona kalır. Uzaktan bir Danimarka kırması olan sarı köpeği, tatlı köpeği, bariton havlamalı Sandy bir süre Jean'le yaşamayı yeğlemiş, ama Jean'in star yaşamının gerekleri arkadaşını, "Koca Bunağı" Gary'ye geri verdirmiştir. Gary onu sabahın yedisinde indirir, Bac Caddesinin kaldırımlarında, kendileri gibi yataktan çıkmış Roger Grenier ve onun Saint-Germain cinsi av köpeği olan Ulysse'le karşılaşır.

Gary için gün 1937'den beri Bayan Gahier'nin işlettiği Bac Caddesi 93 nolu kafe, *Braza*'da başlar. Kadın, ona ayçörekleriyle birlikte sevdiği sade ve sert kahveyi getirir. Bu, Gary'nin kendine tanıdığı tek oburluktur, şafakta bu ziyafet olmasa Paris bir şenlik yeri olamaz. Saat yedi ya da en geç yedi buçukken Gary çoğu kez oranın ilk müşterisi olur. Divana yerleşir, espressolarını yudumlarken dünyanın ve yaşamın da oburu hatta açgözlüsü olduğu için *Le Figaro, Le Matin, Le Quotidien, Herald Tribune* gazetelerini ve *Newsweek*'i de yutarcasına okur...

Evine dönmeden önce, Saint-Germain bulvarı ile Raspail Bulvarının kavşağından önce yer alan balıkçılara dek iner, orada, hemen tezgâhta, eliyle *spratz* -beş tür tütsüleme balık- yer.

Ama saatin dokuzuyla birlikte yapıtına kapanır ve Bac Caddesi 108 numaradan ancak *Chez Lipp*'te öğle yemeğinde -yeğlediği yemek olan- sığır kellesi yemek için çıkar, kimi kez yanında cici bir kadın olur, pek seyrek olarak da Robert Gallimard gibi bir arkadaşıyla baş başa, ama çoğu kez yal-

nızdır. Roger Cazes ona her zaman Paris'in seyrine dalacağı, iyi konumda bir masa verir. Her zamankinden daha yoğun, kalabalık bir gün, ağır kişilerden yorgun düşmüş olan Cazes onu biraz fazlaca geride bir yere oturtur. Gary, bir mağaradan çıkıyormuş gibi gelen sesiyle şöyle der: "Baksanıza Cazes, beni kenefe mi tıkıyorsunuz?!.."

Gary, *Lipp* molasından sonra, görevine bağlı Martine Carré'nin yazarın kendisine bırakmış olduğu kâğıtların üzerinde çalıştığı evrenine dalar. Gary yazıları düzeltir, yeniden yazar, öyküler uydurur, bir kitabı düzeltir, oradan yola çıkıp başka bir kitap kurar, ertesi günkü bütün işler için tasarılarını not eder.

Değişik düşüncelere dalmak için erkek dergilerinden *Playboy* okur, *Lui* okur. Haftada iki-üç kez sinemaya, Champs-Élysée'de Odéon'a gider.

Gary, Four Caddesindeki terzisi tarafından ölçüsü alınarak dikilen ipek gömleklerini bütün renklerle, kırmızıyla, tercihen menekşe rengiyle süsler.

Gary, Christian Aujard'dan giyinmeyi, çizme, blucin, bol kazaklar ve haki renkli askeri yağmurluklar giymeyi sever.

İşaret ve orta parmaklarına yüzük takar, Meksika damla taşından, topaz ya da kardinal gibi ametist yüzükler. Zanuck gibi, ayda dört yüz dolara sigar alıp içer... Çünkü kişiliğine bütün türleri ekler, hepsini karıştırır. Örneğin artist modası ile Parrain stilini, büyük muhabir gözüyle burjuva sahteliğini; Charvet gömleği ve Légion d'honneur madalyasının kırmızı şeridiyle birlikte, tenis çizgili mavi kostümüyle dışarıya çıkabilmektedir daha.

Gary, çapkın ve kibar bir adam olarak kadınların ellerini öpmeyi, yeni fethettiği bir kadına çiçek göndermeyi, tatlı sözcüklerle ona en büyüleyici sözleri yazmayı bilir. Ama söylemlerini, şu her günkü söylemlerini, sevimli olabildiği ölçüde kaba da olan arabacı sözcükleriyle süsler. Kişiliği-

ni, rengini giysilerine epeyce yansıtarak giyinen erkeklere özgü süslenmesiyle, tarzına özen gösteren eril bir züppedir. Onun bütün aşırılıklara ve bütün yaratıcılıklara açık duran giyim kuşam biçeminde bilinmeyen bir yan vardır, Gary'nin gerçekten reddettiği tek moda, kesinlikle eşcinselliktir. Gary, kadınsı görünmekten ürkmüştür, giyim kuşam seçiminde -yazın bile Tunus ya da Marakeş'i çağrıştıran, bol kesimli ak giysileri içinde- kesinlikle maço durur.

Erkek cinsi geleneği içindeki bu erkek karakteri bir yana bırakılırsa Gary, daha giyim kuşamıyla bile sınıflandırılamayan bir türdendir. Ne ağırbaşlı klasiktir ne berduş, ne kusursuzdur ne de bayağı, ne uyumludur ne de gerçekten acayip, ne zariftir ne de sıra dışı. Ama Paris caddelerindeki görüntüsü, Aragon'un savaş öncesi pardösüsü içindeki dikkat çekici gidiş gelişleri denli ya da Sartre'ın parkası içindeki karmaşık ve yarı kambur duruşu denli tanınıp bilinebilir olmuştur. Geniş kenarlı şapkası, bir western-spaghetti filminde Meksikalı bir kanun kaçağı gibi yabanıl sakalıyla, kendi kendinin canlı bir reklamıymış gibi görüntü verir. İnsanları sarsmak, halka efsanesini ya da kartpostal bir Gary sunmayı ister. Hep bir rol oynar. Bu kez, Hemingway türünde, Fransız-Rus-Yahudi, kısacası sınıflandırılamayan bir serüvenci-sanatçıdır. *Lipp*'in önündeki masalarda sergilediği kişilik gerçekte *Ben, Romain Gary*'nin üçüncü, dördüncü oluşumlarıdır.

"Çok sahteydi. Bir poz... Gerçek Romain'i gizlemek için tümüyle bir tiyatro." der Lesley Blanch.

Lesley'in sevecenlikle andığı "tatlı Romain'cik" maskelerin altında tanınmaz olandır. Lesley, Gary'nin Conquistador silah takımından da ürkütücü ve yamuk yumuk yüzlü Kızılderili bebek koleksiyonundan da nefret eder. Bu bebekler, Gary'nin Los Angeles'te André Malraux'yu da kendine ortak edebildiği bir tutku olmuştur.

Romain Gary rol gereği makyaj yapmayı sever. Ken-

dine bir conquistador[2] havası vermek için, Lesley'le birlikte olduğu zamanlarda, karga karası kalemle kaşlarının, sakal kenarlarının üzerinden geçtiği olmuştur. Dikkat çekici şeylerden, gösterişten kısmaz. Onun sahne davranışlarında, pılı pırtını değiştirmenin, başka bir kişinin yerini tutmanın gerçek ve derin zevkinden belki de daha az kışkırtıcılık vardır. Esmer İspanyol soylusu ya da uzun yol haydudu kafasıyla, kimileyin baştan aşağı kara deri giysiyleyken, lacivert takım giysisi içindekinden daha fazla şaşırtıcı değildir. Kimi kez saygın adam rolünü, kimiz kez pezevenk rolünü oynayarak, stilin ölçütlerinden kaçar. Onun modası, kendininkidir, giysi dolabı sahne giysileriyle doludur.

İkonlarına bağlı olan Gary özellikle Erkek -güç ile baştan çıkarıcılık- kişiliğini canlandırmayı yeğler... Oynamayı sevdiği, farklı değişkeleri içinde oynamayı sevdiği rol, işte budur. Bir de bütün yaşamı boyunca kadınların hoşuna giden rol. Sertlik çizgilerine ve çoğu kez kaba davranışlarına karşın, görüntüsünün gerisinde sevecenlik ve duyarlılık hazineleri saklamaktadır. Gary'nin romanlarını okuyan kadınlar onun ilk fethettiği kişilerdir. Onların gözünde Gary, mutluluğun özlenen bir maçosudur, kadınları koruyan ama onların da avuttuğu bir maço... "Bende acıma duygusu uyandıran, papara yemiş bir köpek havası vardı Romain Gary'de, yaşamındaki bütün kötülükleri kovma isteği uyandırıyordu bende..." diye anımsar kadınlardan biri.

Gary, güldürücü olmayı da kadınları güldürmeyi de çok iyi bilir. Ama geçici fetihler için kaçan fırsatlar da olur. Hiç kimseyi Londra'daki gibi, Kaliforniya'daki gibi gece kulüplerine götürmez. Saatlerce sessiz kalmayı başarabilir, kafası başka yerlerdedir, kızların en güzeli, Peter Ustinov'un on dokuz yaşındaki kızı, arkadaşı olan Pavla'ylayken bile onun yanında olmayabilir.

Gary, kendi sağlığından kaygılıdır, bu konuda her za-

2. İsp. Fatih

man aşırı ölçüde pimpiriklidir, ileri derecede bir kaygıyla ve kuruntuyla başlayan sağlık sıkıntısının sonunda gerçekten hasta olur. Kendi kafasından uydurduğu, sıkıntısını yalnızca kendi kafasında yaşadığı bütün hastalıklar için tanılarda bulunması konusunda eski arkadaşı Dr. Agid'in başının etini yer. Hastalık hastalığı artar, gençliğindeki frengi korkusunun yerini alan kanserin yıkıcılığı üzerine boş düşünceler kurar. "Yakında altmışıma basacağım. Ne kötü!.." der Agid'e. Yaşını kabul etmez.

Romain'den daha yaşlı olmasına karşın, "Romain yaşlanmaktan hep nefret etmiştir", diye açıklayacaktır Lesley Blanch. "Daha kırk yaşındayken kendini yaşlı ve bitik görüyordu... Bana, 'Lesley, yaşını hiç düşünmeden nasıl yapabiliyorsun?..' derdi. Yaşlanmayı kimse sevmez, ama Romain'de bu bir saplantıydı."

Romain gerçekten de çökmekten, düşkünleşmekten, çirkinleşmekten nefret emiş olmalıdır. Bu tür korkuları zamanından önce duyar.

Altmış yaşın eşiğinde, Bac Caddesindeki daireye bir üzüntü iklimi yerleşir; Gary, kendi varlığına egemen olduğunu hissetmekten uzaktır, zamanın geçişini ürkütüyle izlemektedir. Yazı yazmadığı zamanlar, saatin ibrelerinin dönüşünü, artık başyapıtını ardındaki genç bir adam olmadığını, daha o zamanlar uzak geçmişte kalmış bir yazar olarak anımsar.

Çabuk yaşamak isteğiyle, bilmediği ya da kaçırdığı şeyleri, başka toprakları ya da büyük başka bir aşkı görüp öğrenmek ve tatmak için kadınlara ve yolculuklara karşı büyük bir iştah duyar. Bir sabah Mexico'ya gitmek için uçağa biner ya da roman yazarı genç bir kadını Floransa'ya götürür ya da birdenbire Kuala Lumpur'a uçar.

Çabuk yazmak isteğiyle, ***Yapıtını***, içinde barındırdığı *bütünsel* ***Yapıtı*** başarıyla bitirmek için, yayınevi editörünün sıkıştırmasından ya da para gereksinmesinden daha kötü

bir iç itkiyle -yazarları kendi yarattıklarının birer zindan mahkûmuna çeviren bir iç itkiyle- kalem mahkûmları gibi temel iki romanını, üçüncüyü ve dördüncüyü de onlara eklemek düşüncesiyle bitirir. Gary işte o lanetlilerden biridir. Kendi kendini yazı yazmaya mahkûm etmiş, kendini yapıtına kesintisiz adamıştır. 1972'de *Europa* ve 1973'de *Les Enchanteurs* eleştirmenlerce başarılı bulunur ama daha önceki romanlarından daha az coşkuyla karşılaşır, bu iki kitaptan daha az söz edilir; otuz yıl olmuştur, gazeteciler onu artık güçlükle okumaktadır sanki.

Les Enchanteurs'ün anlatı kişisi Fosco Zaga, Krasnodar taşrasında, Lavrovo meşelerinin ortasında büyümüştür, kökenleri Rusya'ya, büyük Petro dönemine dek giden, çok eski Venedikli panayır cambazları soyunun son üyesidir. Gökbilimci ve *kâhin* olan babası, Gusieppe Zaga, II. Katerina'yı iyileştirmiştir. Fosco yazardır, amca çocukları hokkabaz, cambaz, karnından konuşan, meydan oyuncusudur. Fosco Zaga bir büyücüdür.

Fosco Zaga, ateş saçlı, elmas gözlü, babasının on altı yaşındaki karısı Venedikli Teresina'nın deli gibi aşığıdır, aşkını iç savaştan, Yahudi kıyımından, vebadan kurtarmak için bin bir yol düşünüp yaratır. Romain Gary'nin en bütünsel yapıtı olan bu romanda Gary, çocukluğunun yitip gitmiş olan Rusyasında zaman ve yüzyıllar üzerinde oynayarak yolculukların en güzellerinden birini anlatır. Kimi kez Teresina'yı Courrèges giysiler içinde bir Jean gibi ya da gerçeklik ile yapıntının alanlarını birbirine bilgince katarak ve düşlemsel yaşamöykülerinin en güzelini usta bir ilüzyonist gibi düşleyerek Puşkin Baronunun balosunda dans etmek için ak giysiler giymiş eski prensesler gibi betimler. Gary de Fosco Zaga gibi bir ilüzyonist, bir imge kaçakçısı ve bir meydan soytarısıdır. Bunlar, Gary'nin kendi romancılığına ilişkin her zaman verdiği tanımlama sözcükleridir. Gary, Rus gizeminden Venedik şenliğine dek, kalabalıkları

sanatçı yetenekleriyle, büyüleme yetenekleriyle eğlendirmek için onca yol tepen halk ozanlarının ve hokkabazların gezgin obalarında kendi öyküsünü arar.

"Bin tane yüz arasından, çalışma bir tanesinin portresi üzerinde bırakılmaz." diye yazar Fosco Zaga.

Gary, akşamları Bac Caddesinde yalnız yaşar. Eğlenceci ve gece kuşu olma ününe karşın, sabah erkenden kalkıp çalışmak için erken yatmayı sever... Ak duvarlardaki Jenkins'in ve Liebenstein'in tabloları güçlü renklerini yansıtırlar. Kitaplıktaki imza Diego Giacometti'nindir, odaya egemen olan sert mavi hava ise Alechinsk'nin imzasını taşır. Bir pançoya bürünüp oturmuş olan Gary orada, sanatçıların ortasında, son Havana purolarını içer. Hortlaklar, kuruntular ona eşlik ederler.

Baron

Baron, Gary'nin romanlarının çoğunda bir işaret ya da damga olarak bulunur. Adı baron, kimi kez küçük harfle baron diye, kimi kez büyük harfle Baron biçiminde yazılıdır. Ama yalnızca *Europa*'da Von Putz zu Stern gibi gülünç bir soyadı sırtlanır ve kendine güldürücü biçimde "Putzi" takma adını verir; ve bir de *Gengis Cohn'un Dansı*'nda daha sade biçimiyle Baron von Pritwitz olur.

Hiç kimse onun kim olduğunu da nereli olduğunu da bilmez. Prusyalı, Alman ya da Slav bir soydan geldiği, sertliği ve azametiyle Teuton şövalyelerinden eski ve uydurma ataları olduğu varsayılır. Ne olursa olsun, Guignol Tiyatrosunda bir kukla gibi görünür; sessiz sedasızdır, öyle ki onu nasıl tanıyacağını daha bilemeyen okur, onun varlığını ilk başta şaşkınlıkla karşılar.

Modası geçmiş taşralı bir incelik anlayışıyla, hem eksiksiz hem de gülünç durumdaki bu kişi romandan romana her zamanki değişmez Galler Prensi giysiyi, kanarya sarısı yeleği, aynı papyon boyunbağını kasıntıyla sergiler ve de-

ğişmez biçimde düzgünce kremlediği bıyığı, yabandomuzu derisinden yapılmış eldiveniyle, Malacca bambusundan bastonu ve *derby* biçemindeki melon şapkasıyla görünür.

İki dirhem bir çiçektir, bir albay katılığıyla oturur ya da ayakta durur. Çoğu kez bir yontu gibi kımıltısız, taşıllaşmış bir ağaç gövdesi denli sanrısaldır. Hareket ona yabancı bir şeydir, yaptığı tek hareket, ceketinin kol ağzındaki tozu bir tiksinti saplantısıyla parmak uçlarıyla fiskelemektir. Daldığı serüvenlerin ve Gary'nin anlatı kişilerinin saçma sapan uğraşlarının ortasında bir temizlik takıntısı geliştirir. Her şeyden önce, hep camsı ve sabit, soğukluğuyla ürpertici mavi gözlerini -"yaşamla bir çarpışmanın ardından kendi içine düşmüş"[1] bir adamın bakışlarıyla- üzerine çevirdiği dünyanın kirliliğinden korkar.

Şaşmaz bir alışkanlıkla sigar içer.

Yüzü, poker oyuncularının kapalı, bilmecemsi yüzüdür. Ama oyun da oynamaz, konuşmaz da. Ayak diretircesine sessizdir, konuşmaktan korkuyormuş ya da iletişim ürküntüsü taşıyormuş izlenimi verir. Dilsiz, bitkindir. Onu İsviçre'de Rolls-Royce'larına kapatmış zengin ve fırlama çocuklara, yalnızca kaçınılmaz bir gereklilik sonucu, "Çiş!", sonra "Kaka"[2]... gibi sözcüklerle doğal dil kullanarak sıkıntısını söyler.

Bütün romanlarda böyle gerçeklikten kopuk, münasebetsiz, yadırgatıcı, kaçık bir kişi olarak belirir. Anlatının öbür kişileriyle ilişkisiz, öyküyle bağlantısız gerçek bir sıkıntı verici, birdenbire çıkıp gelerek işi bok eden bir deli.

Bir romanda görünür görünmez, oraya acı alayı sokar; baron, kendisini ilgilendirmeyen bir anlatıya kesinlikle karışıklık sokar, bütün saflığı, horlaması, ironisi ve hiçlik felsefesiyle gelip orada durur.

Hiç kuşkusuz, ne kimseye ne de bir şeye inanır. Ne aşka

1. *Avrupa Eğitimi*

2. *Adieu Gary Cooper*

ne erkeğe ne kadına ne kendine, özellikle ne de Tanrıya inanır. Ve "şu sinek pisliği"[3] ve bütün dünyanın pisliği **T**arih'le çılgıncasına alay eder.

Onun için tek mutlak, herhangi bir şeye katılmaya karşı oluştur. Onun için tek politika, soyut düşüncede katı kararlılıktır. Kımıldamaz, konuşmaz, sevmez, yalvarmaz, oylamaz... İçine istemeden düşmüş olduğu izlenimini verdiği romanlarda şaşırtmaktan, aykırılık yapmaktan başka rolü yoktur.

Bir oyuncaktır o. Her yere birlikte götürülen, kendisine gülünen bir soytarıdır, bir romandan öbürüne çelişkin düşen, kukla bir maskot gibidir. Bir eşek inatçılığıyla betimlenen bu şaşkın, ölgün, suskun kişi, insanlık güldürüsünün kenarındaki bu iyileştirilemez şapşal, gülünçlüğünün bütün aşırılığıyla, Romain Gary'nin imgeler evreninin de en "Gary'ci" olanıdır.

İnsandan kaçan, yaşama ve insanlara karşı horgörüyle bakan Baron, onun can sıkıcı yüzüdür. Bu ondaki tanrıtamazlık ve yaralanmış insanseverliğin karışımı olan az bulunur bir felsefedir. Bu, ondaki hiçlik duygusunun ona günah işletmeye yönelik ilk kışkırtmasıdır, yani gerçekte ilk intiharıdır. Çünkü kendine bayraktar olarak seçtiği örnek kişi, onu çökerten, içe kapanmasına neden olan, bir savunma kulesi gibi çevresini duvarla çeviren, ne olduğu bilinmeyen uğursuz bir kazanın kurbanı olan bir mutsuzdur. Çılgın bir alaycılıkla, sert ve -düş kırıklığının rengi olan- kara bir dünya görüşü olan acı düşünceler canlandırır.

Baron, ölçüsüz kendini beğenmişliğiyle onurunu tehlikeye atmaktan, ellerini kirletmekten kaçınır. Kelebek gözlük, eldivenli eller, yapabildiği ölçüde toz silkerek Doğu'nun üç maymununu aynen oynar: Hiçbir şey görmedim, hiçbir şey söylemedim, hiçbir şey duymadım... Çok güç bir bilgelik!..

3. *Avrupa Eğitimi*

Belli ki Gary kendi hiçlikçilik inancının bir habercisi olan bu roman kişisine sevgi duymaktadır. Resmi kâğıtlarla yetinmek gerekirse, üst bir toplumsal kasta ait olmak açısından baron sahte bir soyludur, ama içindeki duyguyla, bütün kastların, küçümseyicilerin en soylusu, gerçek bir aristokrattır.

> "Küçümseyiciliğiyle barış içinde yaşamış olan dünyadaki tek adam, bir olasılıkla odur."[4]

Parmaklarının arasına bir kaz tüyü aldığı olur -çünkü çağdaşlık karşıtlığı çok ileridir- ama maroken ciltli kitabının sayfalarında hiçbir yazı izi kesinlikle görülmez. Bir şeyler söylemenin daha baştan paylaşmak anlamına geldiğini anladığı için, pikaro arkadaşı Lope de Vega'nın sözünü ettiği "İş İnsan" kavramına yabancı durur.

> "Baronun kesinlikle suçlanamayacağı tek cinayet, düşmanla işbirliğidir."[5]

Baron, bir Ionesco, bir Kafka, bir Kundera tarafından imzalanabilecek bir anlatı kişisidir, çünkü tıpkı *Kral* Ölüyor'daki gibi, *K.* ya da *Jakub* gibi uyumsuz kişidir. Ama o Gary'ye aittir ve portresi her ne denli Rumen ya da Çek gibi Doğu'nun yergilerini çağrıştırıyorsa da her ne denli kendisi dış görünüş ve ruhsal açıdan acayip Polonyalıysa da bu Baron, romancının dikkat çekici bir tekrarı, tarihin çok denetimli akışına bir bozgunculuk sokma ve kibar, iyi okurları telaşlandırma tarzıdır.

Elbette boynuzlu, kesin olarak boynuzlu olan baron, *Gengis Cohn'un Dansı*'nda bir star olur. Simgesel olarak bütün insanlığa bir elmanın iki yarısı gibi benzeyen bir içim su karısı Lily, cinsel ilişki düşkünüdür, karşılaştığı herkesle baronu aldatmaktadır. Cinsel soğukluk içinde bulunduğu zaman da hep daha güç ortaya çıkan, daha ulaşılmaz bü-

4. *Yıldız Yiyiciler.*

5. *Europa.*

yük bir mutluluğa inanmaktadır. Baron, Baronesini acılı ve delice bir aşkla izlemektedir. Baronun kendisi öylesine saygın, öylesine dingin, öylesine arıdır ki ne bu ihanetlerden ne de bu cinsellik ateşinden anlamaktadır; ırkçı kalkışmaların, Yahudi soykırımlarının ve Lily'nin kışkırttığı cinsel cinayetler ortasında sfenks sessizliği içinde güçlükle durmaktadır.

Baron, *Yıldız Yiyiciler*'de inceliğinin ve şaşmazlığının etkilediği kan dökücü bir canavar olan Güney Amerikalı bir diktatörün uğuru olur. *La tête coupable*'de Polinezyalılar onu Tanrı yerine, bir *tiki* yerine koyar. Ona armağanlar getirirler, Baron'un öte dünyayla ilişki kurabildiğine inanmış olduklarından ona dilekçe verirler... Baron bütün çarpışmalarda hep hazır bulunur, *Grand Vestiaire*'de, *Les Couleur du Jour'nda* ya da *Cennetin Kökleri*'nde, sanki bir kahkaha patlatmak üzereymiş gibi yanakları şişkin ve tarihin çok önemli anlarında ufaktan yellenerek...

"Gizem olmasaydı, insan yalnızca bir et olurdu."[6]

Gary'nin tiksintilerini, gizli yaralarını paylaştığı bu kanka, bu arkadaş, davranışlarını gülünçleştirdiği bu kopya, kendi kendisiyle eğlenme gereksinmesi ve zevkiyle hayalinden yarattığı bu tatlı kaçık da ne denli çelişkin ve tuhaf görünürse görünsün, koruyucu bir önlemdir. Onu lirik yanılsamalardan korur. Bu, Gary'nin koruyucu meleğidir. Onun kişiliğinde idealizmin kötücül iç kışkırtmalarından, büyük düşseverlerin şu tuzağından kendini kurtarır.

> "O bir idealisttir, der Radetzky. Gözlerini öyle yükseğe, öylesine güzel, öylesine önemli yıldızlara doğru kaldırır ki başına gelene bakma zahmetine bile katlanmaz. Kendini düşünmez, bir tek insanlığı düşünür. *Almanca biliyor musunuz Bay Baron?* (Sprechen sie deutsch, Herr Baron?)
> —Bir idealist nedir acaba? Diye sordu Almayo.

6. *La Nuit Sera Calme.*

> —Bir idealist, diye açıklar Radetzky, yeryüzünün kendisi için yeterince iyi olmadığını düşünen bir orospu çocuğudur."[7]

Şu güldürücü imza, yani baron, Gary'ye yaşamın ölçüsünü, düş kurmanın tehlikelerini anımsatıp düşündürür. Kendini ciddiye alabilecek olan yazar, bu kaba güldürü kişisiyle, ister diplomat olsunlar ister yazın adamı, kodamanların ve nüfuzlu aydınların toplumuna girmekten kendini korur. Yaşamın pek de öyle ahım şahım ciddi bir şey olmadığını ona şakalarla anımsatmak için bir anarşist vardır işte orada, daha doğrusu bir anarşist öykünmecisi.

> "Ben artık ilerde bir gün buralarda olmadığım zaman, hatta daha önce, başka romancıların da Baron'u işlemesini ve onu yapıtlarında yaşatıp sürdürmelerini çok isterim. Bu da kardeşçe bir göz kırpış olur."[8]

7 *Yıldız Yiyiciler.*

8. *La Nuit Sera Calme.*

Karnaval

Romain Gary'nin son maskesi olan Émile Ajar adında yeni bir yazar doğacaktır. Gary "Yak!" anlamına geldiği gibi, *Ajar* da Rusçada "kor" demektir. Romain Gary, kendine ad olarak Émile adını verir. Belki Gaugin'in gayrimeşru oğlunun adı olup Cengis Cohn'un serüvenlerinin devamı ve sonu olan *La tête coupable*'de küçük bir rol oynayan, Gary'nin yapıtındaki tek Émile nedeniyledir. *Suçlu Kafa*'daki Émile, önemsiz başyapıtların yazarı, zina yapan yaşlı bir adamdır; bir piç ve adamın birinin oğlu olması dışında Ajar ile Émile arasındaki ilişki, pek uzak ve oldukça kuşkulu bir ilişkidir.

Gary de zaten bir takma addır, ama zamanla onun tek kimliği, gerçek adı olmuş, resmileşmiş, yasal bir takma ad. 1956'da Quai d'Orsay'nin duyarlılığını göz önünde bulundurarak İtalyan adı olan Fosco Sinibaldi adı altında BM üzerine bir fabl, *L'homme à la colombe*'u yayımlar. Gary o dönemde diplomattır. Comedia dell'Arte'yi çağrıştıran altı heceli o adın arkasına siner. Ama daha savaştan önce ve Dışişlerinde görevli değilken bile arkadaşı René Agid'e bir

yapıtın bir de benzerini oluşturma olanağını düşündüğünü bildirir. Tek bir kimlik içine, tek bir yaşam içine kapanma düşüncesinden nefret etmekte ve roman aracılığıyla her defasında başka birisi olmaya, kendini sonsuz biçimde çoğaltmaya çalışmaktadır. İşte 1974'te salt bu kimlik değiştirme zevki dışında hiçbir neden olmaksızın başka bir imza altında bir kitap yayımlar. Kitabın adı *Les têtes de Stéphanie*'dir ve Türk-Acem karışımı Shatan Bogat takma adıyla imzalanmıştır. Bu gizemli yazar, sözde "Amerika İngilizcesinden Françoise Lovat tarafından çevrilmiştir.", yani çevirmen adı da yazar adı gibi uydurmadır. Kitap öyle düşük bir başarı gösterir ki yayınevi kitabı Romain Gary imzasıyla yeniden basmayı önermiştir, kitap öylece o berbat takma adla sattığından daha çok satılabilecektir. Robert Gallimard *France-Culture*'ün bir yayınında, o kitabın gerçek yazarını ortaya çıkarabilecek her şeyi belirtmiştir: bu kitabın öncekilerle ortak yanlarının altını çizen takıntılar, saplantılı düşlemler, gülmece tadı ve biçem... Verilen ileti çok çabuk unutulmuştur. Romain Gary söz konusu durumu, -o da yel gibi geçip gitmiş olan- önemli bir Sonsöz'de kendisi açıklamıştır.

> "Kimi kez şöyle, dudak ucundan 'serüven romanı' diye adlandırılan şey söz konusu olduğu için *Stéphanie'nin Başları*'na bir takma yazar adı seçmiş olduğumun sanılması haksızlık olur." diye yazmıştır Romain Gary. "Bunu yaptım çünkü bir kitabın sayfalarında kimileyin kimlik değiştirme, kendimden biraz ayrılma gereğini duyuyorum."

Romain Gary, yalnızca uydurulmuş bir ad değil, yaratmak istediği imzayı canlandırabilecek bir kişiyi de daha önce kendi çevresinde aramıştır. İşte böylece çocukluk arkadaşı Sacha Kardo-Sessoëff'e kendisinin yazıp Kardo imzasıyla çıkacak polisiye romanlar üzerine bir işbirliği önermiştir. Gene Londra'da oturan bir Bulgar arkadaşa dublör

olarak sahneye çıkmasını önermiş, önerisi iki kez reddedilmiştir.

Tiyatro oyunu Clara Gazul'ü ya da lirik şiirlerini kadın kimliğiyle Hyacinthe Maglanovich diye imzalayan Mérimée gibi, Gary de sahte bir ad takınarak kendine bir maske edinir, bu da yazınsal bir oyun olarak yeri geldiğinde bir gizlenmeden çok yeniden yaratım olur. Çünkü *Avrupa Eğitimi* günlerindeki *Gary* denli yeni olan bu *Ajar* imzasında, sanki yeni bir gençlik, yeniden başlama gibi, yeni bir yola çıkışın itkisi vardır.

Gary, *Europa* ve *Les Enchanteurs*'le aynı yılda, yani 1973'te, Mart ayından Aralık ayına dek *Koca Tembel* adlı, Gogol'un üzünçlü gülmecesi biçeminde bir tür fabl, gülünçlü ve üzünçlü bir roman yazar. *Koca Tembel*, IBM'de çalışan bir büro memurunun, ailesi de arkadaşı da olmayan, geçmişi de geleceği de bulunmayan Michel Cousin adlı roman kişisinin evine aldığı iki metre yirmi santim uzunluğunda bir pitonun adıdır.

> "Büro şefi Cousin'e, evinize daha cana yakın bir hayvan almak yerine neden bir piton aldınız ki?..
> —Pitonlar çok cana yakındır. Doğaları gereği bağlanırlar. Kendi üzerlerinde halkalanırlar."

Cosuin, boğa yılanı türünden, zehirsiz ama gene de tehlikeli hayvanlar grubuna giren bir yılanla kardeşlik ilişkisi kurmuştur. Sevgisizlikten ölmektedir. Gene IBM'de memur olan pek hoş bir Guyanalı genç kız olan Bayan Dreyfus'a âşıktır, ama öylesine sıkılgan, sakardır ki ona yaklaşmaya cesaret edemez, inceliği yüzünden acınacak durumdadır, arkadaş olarak bu dünyada bir tek pitonu vardır.

> "Bir piton size sarılarak belinizi, omuzlarınızı iyice sıkıp başını boynunuza dayadığında, sevecenlikle sevildiğinizi duyumsamak için tek yapacağınız,

> gözlerinizi yummaktır. Bu, benim bütün varlığımla istediğim bir şeydir, yani olanaksız diye bir şeyin olmaması..."

Gary bu romanı Martine Carré'ye yazdırmamıştır. Onu tıpkı ilk romanı gibi el yazısıyla kendisi yazmıştır. Martine daha sonra el yazılı metni daktiloya çekmiş, Gary de siyah bir küçük bakkal defterine, yapıtının gerçekten kendine ait olduğunu kanıtlamak için, onu el yazısıyla yeniden temize çekmiştir. Ajar'lı yapıtların her biri için işte böyle yöntemli bir yol izleyecektir.

Gary'nin yapıtı kendisine benzemektedir. Çok da güçlük çekmeden onun hem karamsar hem de ironik bakış açısını, idealizmini, kuralların dışında doğal yaşam eğilimini görebilirsiniz. Bunların hiçbiri *Avrupa Eğitimi*'nden beri değişmemiştir. Ajar da Romain Gary'nin *Lale*, *Gengis Cohn* gibi alaycı yapıtlar çizgisinde yer alacaktır. Buna karşılık, *Kökler*'den *Büyücüler*'e dek yazarın bir bakıma krallık yolu olan resmi ve ağırbaşlı -Malraux tarzındaki yanı diyelim- büyük Gary yapıtları, gülümsetmeli, güldürülü romanları farklı olarak hep onun Marx Kardeşler ve Charlie Chaplin gibi alaycı ve yergici eğilimini dile getirmiştir. Yazarın Ajar yanı, Ölü Ruhlar tarzında olup yazarın kaba güldürü, ama üzünçlü kaba güldürü yanıdır.

Bununla birlikte yapıt, biçemde Vian ile Queneau arası bir biçimde yenilik getirir. Örneğin sözcük oyunları, sözdiziminde kopukluklar, dilbilgisinde ve sözcük dağarcığında eksiltmeler ve dilsel gülütler bunlardandır.

> "Gündelik anlamı içinde hiçbir çıkış noktası bulamadan daha önce çok fazla kullanılmış sözcükleri kullanmam bana buyurulsaydı," diye yazmıştır ilk sayfada, "benim için çok güç olurdu."

Gary, gündelik konuşma türünden, argosuz, kısa kısa formüller biçiminde ortaya çıkan, eğlendirici, gülünç yeni

bir yazı biçemi yaratır. Bununla birlikte Ajar'ın ilk biçemsel ürünleri, çok şakacı, çok kara yorumlarla ve gülme etkisi yaratmak için bilerek bozuk kurulmuş tümcelerle dolu romanlar olan *Lale*'de, *Gengis Cohn*'da, *Suçlu Kafa*'da bir kez daha yer alır. Ne denirse densin Gary, yapıtın biçiminde olduğu gibi ruhunda da vardır.

Şu var ki Gary, öncelikle -Croix de Libération Nişanı, Légion d'honneur'ü, Gaullist olması, Fransa konsolosluğu, Goncourt Yazın Ödülü gibi özellikleri bakımından- saygın duruşuyla ve sonra kitaplarının otuz yıldan beri süren yüksek sayıda basımı nedeniyle can sıkıcı biridir. Ayrıca kimi kez banliyönün tehlikeli kenar çocukları gibi, kimi kez serseriler gibi giyinse de bir Yazın âliminden artık yeni bir şey beklenmez. Gary, anarşist kimliğini tanımlayabilecek ve yalnızca gerçek okurlarının tanıyabilecekleri bir takma ad aramaya koyulur kendine. Gary'nin öyküsünü anlattığı ve hâlâ bir tek Martine Carré'nin çalışma odasının gizliliği içinde gördüğü o hem kibar hem de mutsuz, hem çekingen hem de ince güldürüyle dolu anlatı kişisi, gelecek romanların örnek kişisi olabilecektir. Özel bir duruşu, özel bir havası vardır. Başka bir serüvenmişçesine, kendi yapıtlarının serüvencisi, hayali bir yazarlık ona neden verilmesin? Tür olarak roman ona artık yetmediğinden beri, Gary'nin, artık yapıtın romanını kurmaya değil, yapıtın imgesel anlatı kişisi olarak yazarın kendisinin, yani kitabın ana kişisinin romanını gerçek yaşamın üzerinden kurmaya gereksinme duyduğu görülmektedir.

Gary, yeni kitaplarının hepsi sanki can sıkıcı birer okul ödeviymişçesine yapıtlarına dudak büken, onlara artık yorgun ve isteksiz şöyle bir göz atan eleştiri nedeniyle üzgündür, o da öyle olunca şeytanın sesini dinler ve kalemini maskelemeye karar verir. Durumu görmek için adı Ajar olacaktır. Herkesi şaşırtma yoluyla ya daha kötü ya da daha sıcak bir kabul, ama en azından alışılmış yorumların gevşek

dokusunun yerine gerçek bir kabulle karşılaşacağını görmek için. Bu takma ad ona bir yandan bir arılık ve yeni bir romancının bütün tazeliğini verirken onu yeni bir bedende canlandırır.

Küçük hilesi çok çabuk ortaya çıkmış olan *Stéphanie'nin Başları*'nın kötü yollarından bu kez kaçınmak için, yayınevi editörüyle işbirliği yapmaksızın daha büyük bir sakınımla davranmaya karar verir: Tek başına. Böylece, Ajar güldürüsünü hepsinden önce ve özel olarak Gallimard'a karşı oynayarak. *Koca Tembel* bitmiştir, Gary oldukça karışık bir senaryo hayal eder. Mayorka Adasında daha önce karşılaşmış olduğu ve Brezilya'ya yeni yerleşen sanayici arkadaşı Pierre Michaut'yu, kitabın basılmaya hazır dosyasını Rio de Janeiro'dan Sébastien Bottin Caddesine, herhalde kendisine daha önce yazdırdığı bir mektupla birlikte, Ajar'ı tanıtmak üzere göndermekle görevlendirir. Michaut kendisine öğretilen yalanı şu biçimde anlatır: Émile Ajar Cezayir'in Oran kentinden, savaş sırasında Albert Camus'yü tanımış olması büyük ölçüde olası, ölümle sonuçlanan bir doğum işlemi yüzünden Fransız adaletince kovuşturulan kaçak bir doktor olduğu için Güney Amerika'da yaşayan bir Fransız... Sözümona yazarla buluşmak olanaksızmış, çünkü yazar kendini olabildiğince gizli tutmak istiyormuş...

Ajar-Dupont'un yayımlanmaya hazır dosyası böylece, Albert Camus'yle uzak, belirsiz ve gerçekliği sınanamayacak bir ilişki verisi dışında başka hiçbir belge bulunmayan, kim olduğu bilinmeyen birinin dosyası olarak geleneksel akış içine sokulur. Geçilecek ilk aşama, yayınevinin görevli okurlarının görüşüdür. Artık ünlü birisi değildir. Claude Faraggi, "hoş bir çılgınlık" diyeceği bir duyarlılıktan etkilenmiş olsa da "heyecan duymadığını" gizlemez. Colette Duhamel dosyayı "çok delice" ama yine de "şaşırtıcı" diye değerlendirir. Raymond Queneau şöyle değerlendirir: "Ionesco, Céline, Nimier ve Vian'la karşılaştırılabilecek bir

noktada", ne var ki "dosyayla birlikte gönderilen mektup kendi kendiyle epeyce şişkin ve belli ki can sıkıcı bir yazarı işaret ediyor." Ajar'a, engeli aşmasını sağlayacak olan, Bayan Christiane Baroche'tur: *Koca Tembel* ona "güçlü ve çok-türlü bir zevk" vermiştir. "Güldüm, gırgır geçtim, gözlerim yaşardı, diye yazar, umutlandım, dalga geçtim. Kısacası katıldım... Delice, çılgınca bir şey... Yaşayan bir şey. Kısacası, basılmaya uygun."

Dosya, onun ve Colette Duhamel'in olumlu görüşleri sayesinde ikinci aşama olan Okuma Kuruluna sunulur. Yayınevinin ünlü ya da tanınmış ve saygın yazarlardan oluşmuş bulunan ve ikna edilmesi çok güç olan Kurulu, dosya karşısında iki kez duraksar. Dosya, metnin bütünü üzerinde çalışılması, yeniden düzenlemeler yapılması gerekir biçimindeki görüşe karşın, bir yandan Kurulun hoşuna gider, ama kurul özellikle de dosyanın adını beğenmeyerek onun yerine *Piton'un Paris'teki Yalnızlığı* biçimindeki yazarın başka bir imgesini yeğler. Öbür yandan yazarın kimliği, kurulu düşündürür. Kimliği çok açık görünmeyen bu serüvenci, pek de Katolik ahlâk taşımayan, Fransa dışındaki bu Fransız, Camus'yü tuhaf bir biçimde tanımış olabilir, ama tanıksız, ulaşılmaz ve yabancı bir ülkede kaçak olarak yaşıyor olması onlara tehlikeli ve pek de güvenilmez, dolandırıcı ve üçkâğıtçı görünür. Özellikle Raymond Queneau bu konu üzerinde durur; yapıtın hiç de öyle yeni bir yazarın elinden çıkmayacak denli iyi kotarılmış olduğuna, çok özgün, gerçekten saf olmayacak denli kendinden emin bir yazarın yazış biçiminin bulunduğuna dikkat çeker. Ajar'ın saf olmaktan çok kurnaz, ana kuzusu olmaktan çok anasının gözü olduğu yargısına varır. Kısacası, *Pitonun Yalnızlığı*'nda yaşlı bir erkek kedi pençesinin kokusunu alır. Goncourt Akademisi üyesi, Pléiade Ansiklopedisi müdürü, *Pierrot*'nun ve *Zazie*'nin yazarı ve üst düzey bir kişilik olan Queneau, doğal olarak Ajar'da, düşlem ve güldürü konularında güçlü,

çoktandır deneyimli ve kurnaz bir kötü kardeş kimliği bulabilirdi yalnızca. Karar, Şubat ayında verilir. Claude Gallimard, Ajar'ın bu ilk romanını Gallimard Yayınevi'nin ak kapağı içinde yayımlamayacaktır, ama yetenekli bir yazarı boş verme yanlışına düşmek istemediğinden, roman dosyasını gene kendisinin bir yayınevi olan Mercure de France'a göndertir. Mercure de France'ı yöneten ve Pierre Jean Jouve gibi biraz fazla kıpırdak kişilikleri olan yazarlarla iyi ilişkiler kurmayı öteden beri bilen karısı Simone'un, bu yeni yazarla da uyum sağlayabileceğini düşünür. Gerçekten de dosyayla birlikte gönderilen mektup "güç" bir kişiliği haber vermektedir.

Kurucusu Alfred Vallette'in geleneğini sürdüren Mercure, ortaya kendilerini pek göstermek istemeyen büyük ozanların kitaplarını yayımlamaktadır daha çok. Bu yayınevi, uzun süre oranın ruhu olmuş olan Remy de Gourmont'un, Paul Léautaud'nun, yayınevi yazmanı Francis Jammes'in, Georges Duhamel'in ve Léon Bloy'nın evi olmuştur. Burası, Condé Caddesinde, 18. yüzyıldan kalma eski bir oteldir, kokusu hem seçkin hem Katolik, hem alabildiğine serbest hem de alabildiğine 'Eski Fransa'dır. Mercure araba kapısını ünsüz, tavsiye mektupsuz ve yüksek sosyeteden bir koruyucusu olmayan bir yazara, Gary'nin ürpertici bir dille *bir orospu çocuğu* diye adlandırdığı, oldukça kuşku uyandırıcı birine açar. Ama dosya beğenilir ve Simone Gallimard, Michel Cournot'yla birlikte durumu belirsiz bu küçük kitaba bir başarı fırsatı vermeye karar verir.

Romain Gary, Bac Caddesi'nde sevinç içindedir; tuzağı iyi gitmektedir; dosyasında, aslında çok hoş bir saflıkla yetenek görmüş olan yayımcının üzerinde dikkatle yoğunlaşmak için kendini dış dünyadan çekmiştir. Mercure'de yayımlanacak olması onu rahatlatır, çünkü böylece her zamanki yayımcısını, ilk yayımcısını terk etmemiş, o çevreden uzaklaşmamış olmaktadır. Bu durum onun ilerdeki olası

ticaret işlerini parasal açıdan da tüzel açıdan da kolaylaştırabilecektir. Mercure'ün kendisine Pierre Michaut aracılığıyla gönderdiği yeni sözleşmeyi, ilerideki beş kitabını da yayınevine vermeyi söz vererek yeni adıyla, Émile Ajar olarak imzalar.

Mercure de France'ı 1963'ten beri yöneten Simone Gallimard işi başlatır, Michel Cournot'nun yargısına güvenmektedir. Mercure'ün yazın işleri müdürü ya da en azından bu yetkeyi üzerine almış olan Michel Cournot, görevini hem bir bohem tatlılığıyla hem de özel bir beğeniyle yerine getirmekte, sürümsüz, anlaşılması güç ama çok parlak kitaplar için deliye dönmektedir. *Nouvel Observateur*'de gazetecilik yapan, kendisi de eskiden NRF Yayınlarında *Martinique* adlı benzersiz bir roman yayımlamış olan Michel Cournot önce yüzünü buruşturur. *Pitonun Paris'teki Yalnızlığı* onun sevdiği hiçbir şeye benzememektedir. Üstelik onun sinirini tepesine çıkaran da şu kitabın çokça basılacak olmasıdır. İki şeyden özellikle nefret etmektedir, kitabın adı ile sonu. Kitabın adı konusunda Pierre Michaut onu yatıştırır. *Pitonun Paris'teki Yalnızlığı* adını dayatan, Gallimard'dır, yazarın kendisi kitabına *Koca Tembel* adının verilmesini yeğlemiştir. Cournot, *Koca Tembel* adını çok güzel bulur, Gallimard'a yazdığı bir notta kendisi için bu adın "bitmeyecek biçimde düğümler atmak üzere dolanıp duran taşkın bir coşku" olduğunu ve öyle olacağını belirtir. Geriye, romanın son bölümü, sanrılı şu roman kişisinin yalnızlıktan pitona dönüştüğü son elli sayfa kalır. Kendi buluşu, kendi kendinin kopyası olarak iklime uyumlulaştırma parkına kapatılmış olan kuzen *Koca Tembel*, kendisini çılgınca alkışlayan kalabalığa bir söylev verip şöyle haykırır: "Ben de herkes gibi farklıyım!" Ve bu sloganı, gerçek yazarının yazgısını tuhaf biçimde haber verircesine şöyle bitirir: "Kahrolsun existor!.."

Önce gerçekçi olan öykü, daha sonra işte böyle gerçekdışı bir numarayla bitmekte, diye yazmıştır Michel

Cournot, "sanki çok yaramaz bir kurnaz adam var, günün modasına uyup kendi kendine uzun bir kabare konuşması yapmaya dalıyor..." Cournot, yazar bu son elli sayfayı geri çekerse kitabı ancak o zaman yayımlamak ister, bu da sinirine karşın, salt "bayağı olmayan, eğlenceli, temel görüşü iddialı, süregiden gevezeliklere indirilen özgür düşünceli bir kitap" olduğu içindir. Gary, sıkılgan bir delikanlı gibi, kitabın son elli sayfasının atılmasını, kitabın kapağında Michel Folon'un bir deseninin kullanılması koşuluyla kabul eder. Romain Gary, sanatçı Folon'u bireysel olarak çok beğenmektedir, hiç kimse onun Folon'dan bir suluboya tablo satın aldığını ve Folon'un da tabloyu ona "Romain Gary Cooper'a..." diye imzaladığını bilmez.

Kitap 1974 güzünde çıktığında, ilkin 27 Eylül günlü *Le Monde* gazetesinin "Görülmemiş Bir Buluş" başlığında olduğu gibi, eleştirmenler onu hep birlikte sıcak karşılar. *Koca Tembel*'in güldürücü ve dalgacı edasına bayılmış olan Jacqueline Piatier, kendinin de yazdığı biçimiyle, ona "gökten düşmüş" gibi görünen bu güzel yeni yapıttan çok hoşlanır. Yapıtı "yirminci yüzyıl insanının gerçeküstücü bir yergisi" olarak tanımlar. *Le Figaro* gazetesinde Michel Mohrt, Ajar'ı alkışlar ve ona "Arkadaş sıfatıyla bir Légion d'honneur nişanı" armağan eder!.. *L'Express*'in ana direklerinden, Şafakta *Verilmiş Söz*üm Vardı'dan beri Romain Gary'nin yapıtlarını neredeyse düzenli olarak kötüleyen, Gary karşıtı Matthieu Galey bile bu kez "yeni, çizgi dışı ve şiirselliğe varan acayip dil" karşısında yumuşar ve ilk övgü makalesine "Sevgilim Piton" başlığını verir. Bununla birlikte, kitabı okumayı bitirince, Émile Ajar'da "Douanier Rousseau kılığına girmiş önemli bir kişilik"in var olduğunu da ayırt eder, ne var ki Ajar'ın kim olduğunu bulmaya çalışırken Queneau gibi yazarlara yönelince yanlış yollarda yiter.

Yazarın kim olduğunun bilinmeyişi beyinleri uğraştırmaktadır. Yazı işleriyle ilgili her yerde, Émile Ajar adının

arkasında saklananın kim olduğu bulunmaya çalışılmaktadır... Kimi adlar söylenerek bir gizem oluşmaktadır. *Le Nouvel Observateur*, *Koca Tembel*'in olası yazarları olarak Louis Aragon'u, sonra Raymond Queneau'yu gösterir, çünkü "bu, ancak büyük bir yazarın yapıtı olabilir" Gary'nin adı anılmamaktadır. Gazeteciler doğum yaptırırken ölüme yol açmakla suçlanan şu kaçak doktorun kimliğini öğrenmek için polis kayıtlarında araştırma yapmaya bile giderler; o adda kimseyi bulamazlar, ama kayıtlarda Lübnanlı bir terörist olan Hamil Raja adıyla karşılaşırlar, Ajar belki de Raja'nın farklı yazılmış biçimidir diye düşünürler... Émile daha sonra üçkâğıtçı bir yazar şebekesinin "ortak" adı olarak düşünülür... Jacqueline Piatier, Shatan Bogat'ın adını, *Les têtes de Stéphanie*'yi anar. Ama yazınsal bir gönderme olarak çağdaş bir takma adı yazıya geçirmek konusunda Romain Gary'nin adı kimsenin aklına gelmez... En sonunda iş, Michel Cournot'nun kendisinden kuşkulanılmaya dek varır; Cournot, Ajar olarak görülmesine kızar, yaramaz bir çocuk gibi "Ben Ajar değilim!" diyerek her yerde kendinin Ajar olmadığına insanları inandırmak için kendini savunmak zorunda kalır.

Eleştirmenlerin hepsi, tıpkı bilmece oynayan çocuklar gibi sonuçsuz bir biçimde araştırmaktadırlar. Tek bir kişi, kendisi de bir Macar sürgünü olan, yazar Christine Arnothy, gerçeğe çok yaklaşacak ama onu tümüyle ortaya çıkaramayacaktır. Bayan Arnothy, olağandışı bir sezgiyle, sözde Fransa dışında yaşayan, Oran kenti doğumlu o yazarın yazısından, tanıdık bir koku, hem üzünçlü hem gülünçlü bir koku almıştır, bu kokular konusunda yanılmaz, çünkü kendisi Doğu'nun üzüncünü, gülüncünü iyi bilmektedir. Christine Arnothy, *Le Parisien libéré*'ye şöyle yazmıştır: "Ajar, gülümsetme bakımından Çek, iç sıkıntısı bakımından Rus olan şu Oran'lı adam..." Arthony, kafası *Koca Tembel*'e çok takılmış olduğundan, kitabı daha sonra *Paris-Poche*'ta okur-

larına salık verirken daha da derine iner ve şöyle sürdürür: "Ajar, Sol Yaka'nın Gogol'u, Paris karanlıklarının Puşkin'idir..." Dahası, tuhaf bir bilici kadın gibi, gelecekte ortaya çıkacak çözümü de haber verip şöyle kesinler: "Ajar yeni bir 'tin-yazın" yolu açtı. Yeter ki bu yol onu batırmasın, iyileştirsin!"

Ama aslında hiç kimse, tek bir kişi bile Romain Gary'nin kendine, kendininkine hem benzeyen hem de kendininkinden ayrı yeni bir öykü ve ayrı bir biçem yarattığını da kim olduğu belirsiz ve kapalı bir kişinin kendi yalan geçmişine gizem ve şiir verdiğini de bulamaz.

Michel Cournot gibi konuyla ilgili, titiz, dikkatli olabilecek bir okur bile kendini kaptırmıştır. Çünkü onun bu konuda bir zayıflığı olmuştur, Romain Gary'yi okumamıştır ya da çok az okumuştur. Cournot'nun gazeteci olarak ilk yazısı, *Avrupa Eğitimi* üzerine 1945'te *Fontaine* için yazdığı bir eleştiri yazısı olmuştur. O zamandan sonra kendisine akademik görünen ve canını epeyce sıkan bu yazarı gözden yitirmiştir. Cournot bir kitap için ne çok satılmayı sever ne de yazarın geniş kabul görmesini. Gerçekte bu gibi şeylere dudak büker; kendisi de bu durumunu ilerde hiçbir utangaçlık duymadan kabul edecektir. O, Bossuet'yi, Racine'i, Jean Genet'yi bunların çoğuna yeğler ve onları okur. Bununla birlikte Romain Gary'yle tanışmıştır, VII. Bölgede onunla karşılaşınca birlikte kahve içerler, aynı yıl bir filmde aynı aktörle çalışmışlardır, Jean-Pierre Kalfon 67'de Gary'nin *Kuşlar*'ında ve Cournot'nun *Gauloises Bleues* filminde oynamıştır.

Dahası, Michel Cournot'nun yazar olan eşi Nella Bielski, bir Rustur ve Fransız romancıları içinde yalnızca Romain Gary'yi mutluluk duyarak okumaktadır. Gerçekten de tıpkı Christine Arnothy'ye karşı olduğu gibi kendisine Puşkin'i ve Gogol'u karşı konulmaz biçimde çağrıştıran bir anlatıcıya karşı bir kardeşlik duygusu içinde bulunmaktadır... Ama Gary ile Ajar arasındaki yol oldukça karışıktır...

Ödül yarışında, 1974'ün o güzünde, Émile Ajar kısa sürede tehlikeli bir *yabancı* (outsider) olarak görünür. Renaudot Seçici Kurulu onu taçlandırmak istemiştir. Ya da Renaudot Ödülünün, gerçek yazarın kendisi olduğu düşünülen Michel Cournot'ya verilmesini... Olayların akışından kaygılanan Romain Gary bir rezaleti göze alamaz, oynadığı oyunu açıklamak için çok erken olduğu kanısındadır. Ajar kimliğini açıklamaya kendini zorlayan ödül, oynamaktan pek hoşlandığı rolünden -kitaplarında pek çok kez yaşlı bir artist ya da yaşlı bir gezgin göçmen olarak betimlediği, kuklaları oynatan kişi rolünden- onu çıkaracaktır.

Bunun üzerine o da altını Ajar adıyla imzaladığı iki mektupla hakkından kendi isteğiyle vazgeçtiğini Renaudot Seçici Kurul üyelerinden Max-Pol Fouchet'ye ve Alain Bosquet'ye bildirir, böylece onları, ödülün verilme günü gelmeden önce "ödülü geri çevirmiş" olduğunu duyurmaları için bilgilendirmiş olmaktadır. Şaşırıp kalmış ve incinmiş öbür seçici kurul üyeleri, kendi oylarını başka bir adaya yönlendireceklerdir. O yıl Pascal Lainé, *Dantelci Kadın*'la Goncourt Ödülünü, Georges Borgeaud da *Yurtdışına Yolculuk*'la Théophraste Renaudot ödülünü alırlar.

Émile Ajar anahtarını, basın-yayın ortamında ve özellikle Gallimard Yayınevi'nde bir tek kişi elinde tutmaktadır; o da Gaston'un kardeşi olan Jacques'ın oğlu ve dolayısıyla Claude Gallimard'ın amca çocuğu Robert Gallimard'dır. Robert, Romain'in uzun süredir arkadaşıdır. Onun bulup çıkaracağı hiçbir şey yoktur; çünkü Gary, Ajar'ın kim olduğunu, *Koca Tembel* yayımlanması konusunda Mercure de France'la sözleşme imzalanmasından bir süre önce, gizli kalması koşuluyla, ona kendisi açıklamıştır.

Robert, Gallimard Yayınevi'ne, kendisinin yakın arkadaşı Camus'yle tanışıklığı olduğunu söyleyen Michaut'yu almıştır önce. Michaut, Ajar'ın kesin kararını Robert'e iletip kendisinden sekiz gün içinde bir yanıt vermesini iste-

miştir. Bu süre, yetersizdir; Robert, Michaut'dan ona biraz daha zaman vermesini istemiştir, en azından bir on beş gün kadar. Michaut akşamleyin Gary'den onu akşam yemeğine çağıran bir telefon alır.

Pierre Michaut, Bac Caddesine, Romain'in yanına girer girmez, "Ne diyorsun, her şeyi anladın mı?" der Gary gülerek.

Robert, bu gizi saklı tutacağına yemin edecek ama olayın dışında kalarak sessiz durma işbirliği dışında herhangi bir rol oynamayı kabul etmeyecektir. Yayıncı düzeyinde bile hiçbir hile olmayacaktır. İstemeyerek de olsa, oldukça sadık ve iyi yürekli bir tanık olarak sessiz kalmak dışında hiçbir şey... Bu durumda, Robert Gallimard'ın Romain'le olan arkadaşlığı, onun Claude Gallimard'la ve bütün Mercure'le olan gündelik ilişkileri içinde -yardım isteyen kişilere elinde olduğu halde yardım etmeme suçuna benzer bir biçimde- canını sıkabilecek türden zehirli bir armağandır. Ama Robert, arkadaşlık gereği, sessiz kalacaktır. Aile içinde bile sözüne ihanet etmeyecektir.

Émile Ajar gizeminde Robert dışında sözlerine bağlı iki kişi daha vardır: *Koca Tembel*'i daktiloya çekmiş olan Martine Carré ile Jean Seberg.

Fransızlar Émile Ajar'ı keşfederken, Romain Gary yirmi birinci kitabını da yayımlar; kitabın adı metrodaki bir uyarı afişinden alınmıştır: *Biletiniz Buraya Kadar*. Bu kitap, güçsüzlük ve yaşlanma korkusu üzerine bir romandır.

Altmışını geçmiş Jacques Rainier, yani *Les Couleurs du Jour*' un anlatıcısı, sanki ilk aşkıymış gibi yirmi beş yaşında Laura adlı bir Brezilyalıya delice tutkundur. Laura, Romain Gary'nin bütün yapıtlarının içinde, gözleri yeşil olmayan Genç Bayan Dreyfus dışında, esmer tek roman kişisidir. Gençliğinde belli bir erillik söyleni kurabilmiş müthiş bir âşık, etkili ve canlı bir kişi olan, gücün dış göstergelerini -kendisi bir CEO'dur, "Direniş" sırasında yüksek işler üstlendiğini çağrıştıran bir rozet takmaktadır- üzerinde taşı-

yan Jacques Rainier, yorgunluktan ve güç yitiminden sıkıntı duymaktadır. Özellikle de cinsel güç yitiminden... Bunlar, cinsel ilişki tekniklerinde güçlükler yaşayan, kendisinde de kuşku bunaltısı uyandırmış olan yaşıtı bir arkadaşının Venedik'te bir sabah ortaya döktüğü özel sorunlarıdır. Yaşlanma tehdidi ve saplantısı içinde yaşamaktadır. Önceleri kendini kurnazca ele vermeyen ama daha sonra karşı konulmaz biçimde kuşatıcı ve yıkıcı olan cinsel güçsüzlük korkusu Rainier'yi ele geçirip onun genç kıza duyduğu aşkı berbat etmekte, mutluluk şansını yıkmaktadır. Sevdiği kadını artık "onurlandırma" gücü olmayınca -ya da ancak yiğitçe çabalarla onurlandırabilince!- ilkin tıp dünyasında mucizevi tedavi yolları arar, en sonunda kendini öldürmeyi düşünür.

Gary, kendisiyle aynı yaşta, aynı "Direniş" geçmişi olan, kadınlara karşı aynı tutkuyu besleyen, kadın-kız tavlama başarılarıyla övünen erkeklerin aynı saplantısını duyan, mutluluk ringinde aynı kuşkuculuğu yaşayan ve aynı kara güldürüyü yürüten, kendisiyle işte böyle çokça ortak noktası olduğunu ortaya seren bir anlatı kişisi söz konusu olunca, "Av zevki yaşla birlikte geçmez", diye yazar. Gençlik özlemi çeken Gary gibi Rainier de hem anne gibi olan hem de cinsel yönden çekiciliği bulunan, tatlı, ateşli, kuşkusuz yalnızca romanlarda bulunan türden, eksiksiz, ülküsel bir kadın imgesi aracılığıyla bir ilk aşk düşleminin ardından umutsuzca gitmektedir. Gary, yazın sanatı aracılığıyla, başka bir ad altında sıfırdan başlayan yeni bir yaşamda kendine bir gençlik yaratırken, Rainier, yaşamının kadını, bedeninin ve ruhunun gerçek hanımı Laura onun ilk aşkı olabilecekken onu kendisiyle çok genç karşılaştıran altmışlı yaşlarına lanet etmektedir. Biri yazınsal yapıtın gücü üzerine, öbürü ise zaman uyumu olmaksızın sevmenin yarattığı üzüntü üzerine yazılmış *Koca Tembel* ile *Ticket* (Biletiniz Buraya Kadar), ikisi bir arada, yaş konusunda bir meydan okuma olup aynı zamanda yanıltıcı hayallerden oldukça sıyrılmış, acı bir tutanaktır.

Apostrophes'un cinsellik ilişkilerine ayrılan yirmi üçüncü sayısı için davet edilmiş olan Gary, kimi kez görünmeyi sevdiği resmi Romain Gary olarak kara kadife giysisi, çizgili boyunbağı, tatlı mavi gömleğiyle çıkar ortaya. O görünümüyle Émile Ajar'a artık hiçbir biçimde benzememektedir. Saygın, saygıdeğer, yüzünü arada bir büyük bir ak mendille silmekte ve ceketinin yakasına düşen Gauloises sigarasının küllerini silkelemektedir. Saçları neredeyse aktır. Diego'nun tavsiyesiyle tıraş olmuştur, açık mavi gözleri çoğu kez gökyüzüne çevrilidir. Titreyen güzel elleriyle yaşlı bir adamdır artık.

Yatakta Çuvallayanlara Açık Mektup'u yakın bir tarihte yayımlamış olan Doktor Zwang ile *Seni Seviyorum, İnsancıl Cinselliğin Kırmızı Kitabı* adlı kitabın yazarı ve kendisine "otuz birin havarisi" denilen Doktor Maignant'ın söylemleri insanın kanını dondurur. Söylemler, seks şampiyonlarına iyi hiçbir haber vermemekte, yarının Don Juanlarına eğlencelerin çok güç yaşanacağını duyurmaktadır... *Burjuva Kadın* başlıklı kitabını savunan Jacques Laurent, bir kez daha seksi, hoş ve yazınsal nitelikli, çok bilimsel tartışmalı şiirini sunar, şiddet ve tatlı yanlarıyla aşkı savunur. Hazırlıksız ve sabırsız Gary, birdenbire, Zwang'ı gözle görülür biçimde sinirlendiren kaba bir söz atar: "Doktor, bir erkeğin kamışının kalkmama hakkı, kaç yaşındadır?" Bu tümce içeride bir soğukluk yaratır.

Biraz sonra, mucizevi bir tanı bekliyormuş havalarında şöyle sorar: "Doktor, bir erkek artık iyi bir *yatak arkadaşı* değilse, ne yapılır?.."

Geri kalan zamanda hemen hemen sessiz kalan, iktidarsızlık ve yaşlılık konusu üzerine yeni yayımlanan *Cennetten Uzakta* kitabının formunun doruğundaki yazarı Jean Freustié'yle gevşeyip neşe bulan Gary, tartışmaların dışında kalır. Freustié, Émile Ajar'ın yanında oturduğunu bilmemektedir, oysa Ajar'ın tatlı çekiciliğine direnen seyrek

eleştirmenlerden biridir ve *Le Nouvel Observateur*'de söz konusu romanın "bir müzikol numarası" olduğunu yazmıştır. Tam onun yanında, Bernard Pivot'nun soluna oturmuş olan Gary'nin kafası başka yerlerde gibidir. Ya konuşmaları dinliyor ya da düşler kuruyordur, öbür davetlilerin konuşmalarına katılmaz. Konuşma sırası kendisine gelince şu açıklamalarda bulunur: "İktidarsızlık bunaltısı kişiliğimi kemiriyor, kişiliğim kendine olan inancını yitiriyor..." Ama Pivot ona çekinmeden "gerçeğe uygunluk" sorusunu sorunca, yani kitap bir itiraf mıdır değil midir anlamına gelen bir soru karşısında Gary gülümser ve şu yanıtı verir: "Ne zaman bir roman yazsam, bu, benimkinden başka yaşamları yaşamak içindir."

Pivot *Ticket*'ta hem ölümsü hem de acımasız bir gülümsetme duygusunun gücünü ortaya atınca, buna ne uyuşturucu ne de alkol kullanan Romain Gary'nin yerine yanıt veren, Freustié olacaktır: "İntihar yerine uyuşturucu ya da alkolle kaçmak belki daha iyidir..."

O andan başlayarak salondaki uğultular uzayarak artar gider: Gary iktidarsızdır, bir Don Juan olarak artık yatakta iş tutamamaktadır ya da yapsa bile iyi yapamamaktadır, kaldı ki artık az yazı yazıyordur, hatta daha da az yazıyordur, artık kendini yineliyordur, beyni sulanıyordur... *Lipp*'te kendisine acıyan bakışlarla bakılmaktadır. Bütün gözler ona Zavallı Gary der gibidir, genel olarak acımaktan çok alaycılıkla bakmaktadırlar. Kadın-kız tavlamadaki ünü birdenbire düşer. Değerli fetihleriyle kendini tehlikeye atmaktadır. Bac Metrosunda güzel Régine Déforges'a uzaktan gülerek seslenir: "Lütfen, yazdığım her şeye inanmaya kalkma!"

Ticket şaşkınlık yaratır. Kitap, açık saçık sözcüklerle, hiç saklayıp gizlemeden eski mi eski bir terörü sergilemekte, erkek cinsinin cinsel gücüne ilişkin bir tabuyu yıkmakta ve ortaklaşa yürütülen sessizlik dolabını kırıp "gerçek erkekler"

katmanına duyulan saygı antlaşmasını bozmaktadır. Kitap, Erkek-İnsan söylencesini, tehdit yıldırımları saçan şu çıplak gövdeli Zeus'un öncesiz ve sonrasız üstünlük söylencesini yerle bir etmekten sakınmaz. Gary, "Batı dünyası erillik enfeksiyonundan geberiyor" diye açıklar Bernard Pivot'ya. Bu *Ticket*, simgesel bir aşk romanı olup aynı zamanda -isterse önemli bir kişi ya da eski bir direnişçi olsun- insan varlığının kırılganlığı üzerine, daha doğrusu yaralanabilirliği üzerine iletisi de olan masalsı bir öyküdür.

Gary, bedensel bakımdan yaşına suç bulmaktadır. Altmış bir yaşından daha yaşlı durmaktadır. Çok hafif de olsa sesi, elleri titremektedir. İç daralmasından sıkıntı çekmektedir. Çocukluk arkadaşı, aslan Dr. Agid ona Tranxène yazar.

Gary'nin Paris'teki günleri dingindir, belli bir çalışma düzeni içindedir. İç daralması artıp bunalıma dönünce Gary çıkıp gider, kaçar. Yolculuğa çıkar. Şuraya ya da buraya, nereye olduğu önemli değil. İsviçre'ye ya da Yemen'e. Mayorka'ya ya da Île de Maurice'e. Bac Caddesinde, akşama değin bir anlamda huzur tutturmayı becerir. Yazı yazınca, yani gün boyunca, üzüntüsüyle, korkusuyla başa çıkabilmektedir. Ne var ki her akşam, karanlıktan ezilmişçesine yığılır, odasına kapanıp bakır karyolasına uzanır. Kadınlar da onun evine hep o tehlikeli ikindilere doğru gelirler, onu yatıştırırlar. Vakit o zaman daha iyi geçer. Ama yalnızlık Romain Gary'nin üzerine gitgide daha ağır basmaktadır.

Gary, güç takıntısına saplanmış olan romanının kişisi için, "Dünya şampiyonu imajını, kendini öldürmeye dek vardırmıştı", diye yazar.

Onun inişe geçtiğine ilişkin bunakça sözleri geveleyip dursunlar, varsın uluyup dursunlar diye sırtlanları kendi hallerine bırakır; kendisiyse, yazı yazmayı sürdürür, yapıtlarında öyle genç öyle verimlidir ki kimse onu

tanıyamaz. Çünkü nicedir Gary'nin artık bittiği sanılıp durulmuştur... Herkes Gary'nin güçsüz olduğunu sanırken o, Émile Ajar'ı yaratır ve bütün yaşamı gözünün önünde duran bir oğlan çocuğunun öyküsü üzerine bir başyapıt yazmaya kalkar.

Fantastik Bir Güldürü

Romain Gary'nin, *Pour Sganarelle* başlıklı denemesinde uzun uzun sözünü etmiş olduğu, kişileriyle, yazarıyla bütüncül bir roman yazma düşü vücut bulacaktır. Önce kafadan uydurulmuş doğaüstü bir söylencenin kaçak çalışan doktoru, çocuk doğurtma işiyle uğraşan adamı, kamu hukuku suçlusu gibi görünmez kişisi ve kısa sürede temel bir söylenbilimle donatılmış olan köksüz sürgünü, başıboş gezeni, yirminci yüzyılın yitik bir kişisi olarak Émile Ajar kendini canlandırmak, yani ondan bir karton pat, bir "sahte" yüz kokusu alanların kuşkularını dağıtmak için kendine insan görünümü edinmek zorundadır. Gary'ye göre sanatçı, gerçeğin içinde yaratmayı, gerçeklikten daha gerçek, daha canlı yapıntılar kurmayı kendine ödev bilmelidir. Kuklasını çıkarıp göstermesi, fantastik bir güldürü sahnesinde onu oynatması gerekecektir.

Émile Ajar, aileden biri olacaktır; gerçek kimliği önce gizli tutulacak olan Romain Gary'nin küçük kuzeni, Paul Pavlowtich. Bu aktörün, oyundaki kişiye benzediği görüle-

cektir... Aktör, Pirandello tarzında gerçek bir montaj olan piyese, 1975 güzüyle birlikte girer.

Paul Pavlowitch, Gary'nin kuzeni olan Dinah'ın oğludur. Dinah, Nina Kacew'in erkek kardeşi olan Ilya Ossipoviç'in kızıdır. Dinah, savaş öncesi yoksulluk yıllarından başlayarak Fransa Caddesinde *Au Rubis* adlı küçük bir takı ve saatçi dükkânını işlettiği Nice'te uzun yıllar kalmıştır. Romain'den altı yaş büyüktür, *Koca Tembel*'in yayımlandığı yıl, Cahors Psikiyatri Hastanesinde altmış altı yaşında ölmüştür. Dinah'tan yıllar önce, batık olarak ölmeden önce, Nice'te Scribe ile Continental Otellerinin müdürlüğünü yapmış olan Karadağlı bir Yugoslav'la evlenmiştir. Dinah da sefalet içinde değilse bile Nina Kacew gibi en azından hep sıkıntı içinde yaşamıştır. Dinah ile Romain bir araya gelince Rusça konuşurlar, nineleri Beïla Owczinska, Kursk'lu bir Yahudidir.

Paul'ün dedesi ve Romain'in dayısı olan Ilya, aileye ya da kendinden geriye kalanlara, fantezi takı ve hatıra eşya dükkânı bırakmıştır. France Caddesindeki takı dükkânını düşünüp kuran da kızına kalıt olarak bırakabilecekken servetin birazını sonunda saçıp savuran da poker, bakara, rulet gibi oyunlarda kaşarlanmış bir oyuncu olan Ilya'dır. Ilya önceden de Romain'den kimi kez borç para almıştır... Görünüşe göre, öfkesi burnunda, ağzı kalabalık türünden bir yazarmış, yazdıkları Dinah'ın Nice'teki çatı katında birikmiş, sonra yitip gitmiş.

Romain, annesi Nina Kacew'in öldüğü yıl, 5 Şubat 1942'de Nice'te doğan Paul için hem koruyucu hem de sıkıcı, hem yardım elini hemen uzatan hem de yanına varılamayan bir baba yerine geçecektir. Paul'ün altı ayı Harvard'da geçen öğrenim giderlerini karşılayacak, Dinah'ı parasal açıdan destekleyecek, onun hastane ya da bakım giderlerini ödeyecek, sonra Paul'ü kendi yanına, Bac Caddesindeki 108 nolu apartmanın altıncı katındaki iyi bir dai-

reye dönüştürülmüş olan iki odalı bir eve, daha doğrusu bir tür karavana yerleştirecektir. Paul, bohem bir ev ortamında, örtüler, yastıklar arasında, yersiz yurtsuzların dağınıklığı içinde bohem yaşamı sürmektedir. Adına kimileyin Nini denilen genç karısı Annie ve küçük kızıyla birlikte oturmaktadır.

Romain, Paul'ü "yeğen"i olarak tanıtır. Bu daha çok Bröton tarzında bir yeğenliktir, yani söz konusu kişinin annesinin ya da babasının kuzeni olmak biçiminde. Paul'ün mesleği yoktur, en azından değişmez bir mesleği yoktur. Sıhhi tesisatçı, kamyoncu, badanacı, taşımacı olabilir ya da "amca"sının onu soktuğu Gallimard Yayınevinde yazıları kopya edebilir, Roger Grenier'nin dikkatli ve hoşnut bakışları altında türlü yazı işlerini yapabilir. Kalemi güçlü olduğundan, imge ve tümce kurma duyarlılığı bulunduğundan, gölge yazar olarak başka yazarların adına yazı yazmaktadır. Paul, Romain'in Polonya'dan getirip bu -yazın alanında ya da diplomaside başarılı olmasaydı aslında kendisi olacak bir kişinin karikatürü olan- ikinci oğula verdiği kürklü giysiyle dolaşmaktadır.

Gür ve dağınık uzun saçları, kocaman kara bıyığı, Asyalı elmacık kemikleriyle dış görünüm olarak Romain'den daha az Fransızdır. Amcasının gök gözleri dışında, Doğululara özgü Rus ya da Yugoslav kafa biçimi, yabancı suratı vardır. Sağlam, güçlü kuvvetli, bir serseri gibi deri giysili ya da jean giyimli, kimi kez bir terörist ya da kapkaççı gibi başı kapüşonlu durumuyla, Romain Gary'nin sıradan bir gözlemle kimileyin kanun kaçağı görünüşü olarak yorumladığı bir duruşu, doğal olarak vardır. Sıradışı görüntüsünü, kurt tarzını Paris'te, Güney Fransa'da gezdirip dolaştırır. Bir Çingenedir. Gözleri parlak, ağzı kalabalık ve dil dökücüdür; kuşkusuz, bir cevher olduğu kadar tembeldir de.

Paul, Romain Gary'yi derinden sevmektedir. Onun bütün kitaplarını okumuş, bir yazın meraklısı olarak onun

bütün öykülerini, bütün roman kişilerini belleğine yerleştirmiştir. Romanları yutmaktadır. Rus yazarlarını tanımakta ve Gary ile Gogol arasında, Gary ile Puşkin arasında koşutluklar kurmaktadır, tutkulu bir okurdur Paul. Dedesi Ilya bir kalem ve yazı tutkunu olmuş, bir zamanlar elliden fazla Rusça tiyatro oyunu kaleme almıştır, Paul ise ara sıra, şöyle üstünkörü, bitirmediği ya da kimseye göstermediği şeyler yazmaktadır. Ama yeteneği vardır; sözcüklerle, tümcelerle oynamayı, güzel söz kalıpları, özlü tanımlar bulmayı becermektedir. Yapıtı olmayan bir ozandır o.

Romain de şimdi adını kullanacağı birini aramaktadır. Aracılık ve ulaklık yapan Pierre Michaut, Paul Pavlowitch tarafından ustaca üstlenilen gerçek Émile Ajar kişiliği önünde artık işlevsizleşecek, silinecektir. Paul, Émile'e kendi eprimiş giysilerini, haydut suratını, burjuvalara duyduğu tiksintisini ve hem kaba hem de şiirsel biçemini ödünç olarak vermeyi kabul edecektir. Ajar rolü üzerine oturmaktadır, bu onun ikinci kalıbıdır. Öyle ki bir gün gelecek kendisi de artık kendini tanıyamayacaktır.

Romain Gary *La Tendresse des Pierres*'i yeni bitirmiştir, bu onun Émile Ajar adıyla imzaladığı ikinci romanıdır. Romanda olaylar Belleville'de, asansörsüz bir apartmanın altıncı katında, Bayan Rosa'nın evine odaklanır. Bayan Rosa, Auschwitz'i görmüş, çok ama çok eskiden Blondel Caddesinde "ekmek parasını götüyle çıkaran" yaşlı bir Yahudi kadındır. "Ekmek parası çıkaran" kadınların, her renkten çocuklarını getirip iyi-kötü bıraktıkları, "yanlışlıkla doğmuş ailesiz yumurcaklar için bir pansiyon", başka bir deyişle kaçak bir anaokulu açmıştır. Kendisine Momo denilen on yaşlarındaki Muhammed, Bayan Rosa'nın pansiyonunda geçen yaşamını ve kendisine anne olarak kalan o tek kadına, o yaşlı, saygın, şişman, eril, çirkin, saçsız kadına duyduğu sevgiyi, onu bütün yüreğiyle -neredeyse eski bir şemsiyeden kendine yaptığı bebeği "Şemsiye Arthur"u sevdiği kadar- ne çok

sevdiğini anlatmaktadır. Momo'nun babası yoktur, Bayan Rosa'nın pansiyonundaki öbür çocukların adları Moïse'dir, Banania'dır. Sonunda bir gün Bayan Rosa ölünce, Momo onu mahzene, Bayan Rosa'nın korktukça gizlendiği "Yahudi çukuruna" indirip saklar. Bayan Rosa sağken Momo'ya hep "Korkmak için herhangi bir neden gerekmez", demiştir. Momo, onun yüzünü lakeyle boyar, çaldığı kokulardan sürer ve kendisi de ölmek için onun yanına yatar.

> "Kokunun nereden geldiğini görmek için kapıyı kırıp da beni onun yanında yatar biçimde görünce, yetişin, ne korkunç şey diyerek böğürmeye başladılar, ama yaşamın kokusunun olmayışına bağırıp böğürmeyi daha önce akıllarına getirmemişlerdi."

Mercure de France Yayınevi ellerine çok müthiş ve farklı bir kitap geçirmiş olmanın bilinciyle hiç duraksamaz ve *La Tendresse des Pierres*'i heyecan içinde yayımlamaya hazırlanır. Yayıncının "olur"unun Brezilya'daki Émile Ajar'a iletmesi Pierre Michaut'dan rica edilir.

Kitabın adına uygun bir kapak için, Michel Cournot'nun aklına, taslak durumundaki dindarca bir imgede kafaları taştan, çıplak bir kadın ile çıplak bir çocuğu karaltı biçiminde gösteren André François'nın bir gravüründen yararlanmak gelir. Gravürde, kadın ile çocuk bir merdiven basamağına oturmuş durumdadırlar.

Bununla birlikte Cournot, Mercure'ün yazı işleri müdürü olarak her zamanki işlerinden birini yapıp kitabın yazarından tamamlayıcı birtakım belirginlikler ve biçemde birtakım düzeltmeler yapmasını istemektedir. Pierre Michaut'nun Émile Ajar'a Air France'la iletmesi gereken notlar yazmıştır... Émile Ajar'sa o sırada Michel Cournot'ya Cenevre'deki Bergues Otelinde doğrudan doğruya yanıt vermektedir. Michaut'ya, kendisinin uçakla Rio de Janeiro'dan doğruca oraya gideceğini söyletir. Kendisine

Simone Gallimard'ın eşlik ettiği Cournot, gizemli yazarıyla sonunda karşılaşacak olmanın heyecanıyla, boş yere bekler: Ajar ortada görünmez. Bu ilk buluşma, gerçekleşmez.

On beş gün sonra yeni bir görüşme ayarlanır. Cournot yalnız gidecektir. Burası, Cenevre'nin dışında, Résidence Moillebeau'da, çağcıl bir binanın yedinci katında, Cournot'nun deyişiyle Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi "FLN'nin gizli bir hücre evi" gibi bir yerdir. Adres, gerçekten de Gary'nin birkaç yıldır İsviçre'deki konutu olan yerdir. Konut boştur, yalnızca bir masa ile iki koltuk vardır. Masaya bir tabanca konmuştur. "Ajar" oradadır elbet, kapıyı da kendisi açar.

Michel Cournot, "Bir saniye bile kuşkulanmadım, oydu. Émile Ajar işte ancak o adam olabilirdi. Söylemem gerekirse, kalıbına bakıp ne iş yaptığı anlaşılabilirdi. *Koca Tembel*'i, sonra *La Tendresse des Pierres*'i okurken gözümün önünde canlanan kesinlikle oydu. Hem haydut hem de deli, tuhaf, kaygı verici... Yok yok, bir an bile kuşkulanmadım, o adam dış görünümüyle, sesiyle ve biçemiyle Émile Ajar'dı..." diye anlatacaktır.

Paul Pavlowitch sahneye önce bir tür deneme duyurusu yapıyormuşçasına, bir numara çeviriyormuş gibi temkinli biçimde girer; baş başayken sakindir ama gene de editörce tehlikelidir, çünkü adam, yapıt konusunda onu şaşırtacak denli bir ilgisizlik ve becerisizlik içindedir. Gerçekte Cournot, Ajar'a kitabının provalarını göstermek ve metnindeki anlaşılması güç kimi yerler üzerinde ona soru sormak istemektedir. Örneğin, şu bölümü şurada göstermek gerekir mi, gerekmez mi?.. Şuradaki fiili dilek kipi yerine haber kipinde yazmak iyi olmaz mı?.. Şu yinelemeleri ya da şu aşırılıkları sözdizimi yoluyla düzeltmeli mi?..

"Sorulan her soruya Ajar'ın hazır bir yanıtı vardı. Gerçek bir yazar gibi. Metnini avcunun içi gibi biliyormuş gibiydi. Bir sözcüğü başka bir sözcükle değiştirmeyi ona

söylediğimde, hiç duraksama göstermiyordu, sözcüğü değiştirmekte hiçbir güçlük çekmiyordu ve çoğu kez de daha iyisini buluyordu. Bana bu işte iyice pişmiş, hazırlıksız düzeltmenlik işinde 'işin ehli' gibi göründü. Onun yazar olmadığından kesinlikle kuşkulanamazdım. Kesinlikle güvenilir biriydi."

Buluşma saati olarak sabahın biri saptanmış olmasına karşın, görüşme tan yeri ağarana dek sürer. Pavlowitch alkol ve kahveyle ve hiç kuşkusuz iyi anlaşılma ve Ajar'lığını en iyi biçimde yorumlama arzusuyla da canlanır, Cournot ise gitgide yorgun düşer. Ajar, ustalarını, Amerikalı romancıları, özellikle de Thomas Pinchon'u çağrıştırır. Sonra, görüşmenin sonunda, Ajar enerjik biçimde "Bay Cournot, Romain Gary'ye ilişkin ne düşünüyorsunuz?" diye soruverir. Cournot, yazarın tuhaflığının ve daldan dala atlayışlarının farkında olsa da şaşırıp kalır, Gary'nin "konuyla ne gibi bir ilişkisi olduğunu anlamaz"

Bac Caddesindeki gerçek sahneye koyucu sevinç içindedir. Pavlowitch'in ilk sahne gösterisinden çok hoşlanmış, korku romanlarındaki gibi, biri Ajar adına kimlik kartı, öbürü Ajar adına bir araba kayıt kartı olmak üzere ona iki sahte kâğıt düzenletir. Aynı zamanda avukat tutar, avukat Fernand Bossat, sonra Gisèle Halimi bu iki başlı adamın eylemlerini, hareketlerini kayda geçirmek üzere mafya türünden sahneye girerler. Avukatlar ve daha başkaları da Ajar'ın ölümüne dek koruyucu olarak ona eşlik ederler.

Romain Gary'nin senaryosundaki ilk çatlağı ortaya çıkaran, Paul'ün karısı Annie Pavlowitch'tir. Çünkü *La Tendresse des Pierres*, *Adieu Gary Cooper*'in genç roman kişisi Jess Donahue'nün dingin günlerinde kaleme aldığı bir romanın adıdır. O sırada kitabın yayımlanacağı duyurulmuş, binlerce kitap bu başlık altında basılmıştır bile. Okurların burada bir belirti bulacaklarından çekinen Romain Gary, *son anda* (in extremis) *La Tendresse*'in adını değiştirmek isteyecektir,

ama *Onca Yoksulluk Varken* (La Vie Devant Soi) adını bulan, on beş yıldır Mercure de France'ın kitaplarını yapan yüksek kültürlü bir kişi olan Gilbert Minnozoli olur. Çok sonra, ama çok çok sonra, Gary "Ben kitaba *Altın Damlası* adını verecektim" diye yazacaktır...

Aynı zamanda yapıtını korumak için kimi önlemler alıp en iyi biçimde dağıtımını sağlar. Kitabın İngilizceye çeviri hakkını ve sinemaya uyarlanma haklarının bütününü kendi elinde tutmak için Mercure de France'la yapılmış olan Ajar sözleşmesini gözden geçirir. İngilizceyi saymazsak *Onca Yoksulluk Varken* bir gün yirmi iki dile çevrilecektir, İngilizce çeviri Mercure'deki Nicole Boyer'in büyük özeni ve becerisi sayesinde gerçekleşecektir.

Paris'te iyi bilgi alan çevrelerde *Onca Yoksulluk Varken*'in bir yazınsal ödül alabileceği konuşulmaya başlanmıştır. Goncourt Akademisi üyesi Michel Tournier, Simone Gallimard'a gidip kendisi ve birkaç yazar arkadaşının Émile Ajar'ı bir ödülle taçlandırmayı çok istediklerini ama seçici kurulun bütün üyelerinin yazarın kimliğinden emin olmak istediklerini bildirir. Ajar adının bir örtmece olup olmadığından... Simone Gallimard ona Émile Ajar'la hiç karşılaşmadığını ama Michel Cournot'nun Cenevre'de onunla baş başa konuştuğunu, dolayısıyla Ajar adlı bir yazarın etiyle kemiğiyle var olduğunu emin bir dille söyler. Bu konuşma, ödül yarışına girme oyunu oynamaktan vazgeçemeyen Romain Gary'ye aktarılacaktır. Böylece Ajar, *Villa Triste* adlı kitabın yazarı Patrick Modiano'yla, *Les Vergers du Ciel* kitabının yazarı Christian Charrière ve *Rêver la Vie* adlı kitabın yazarı Pierre Jean Remy'yle birlikte güz seçmelerinde yer alır.

Simone Gallimard'ın Michel Tournier'yle yaptığı görüşmenin ardından, Gary, Simone Gallimard'la tepede bir tür buluşma gerçekleştirmeye karar verir. Böylece, onu yazarın bir teminatçısı olarak gösterip Goncourt Seçici Kurulu üyelerinin hepsine güvence vermiş olabilecektir. Ama

Simone'un evine iki adım uzaklıkta oturmasına karşın, ona kendisini Kopenhag'da aratacaktır.

Görünüşe bakılırsa, bu yerin ne konuyla ne Romain Gary'nin yaşamöyküsüyle ne de Ajar adıyla uydurduğu gölge yazarın yaşamöyküsüyle herhangi bir ilgisi vardır. İzleri karışıklaştırmakta ama her şeyden önce bir imge belirleyerek söylencesini kurmayı da pek öyle unutmamaktadır. Gerçekten de Melville'in New York'ta, Lowry'nin Meksika'da yenilip gitmiş olmaları gibi, Ajar adlı bu göçebe, dünya vatandaşı bu köksüz yazar da en azından Paris'ten görünme biçimleriyle akla gelmeyen çevrelerde, Rio yadelinde, Cenevre'nin karışık insan dokusunda ve şimdi de kıtanın bu ucunda, Danimarka'da, Andersen'in, Karen Blixen'in ülkesinde, masallar için biçilmiş kaftan olan bu toprakta yaşama kavuşabilmektedir.

Gary, Ajar'a bir ev bulması için Paul'ü gönderir. Paul, karısı Annie'yle birlikte Kopenhag'a gider ve Bac Caddesinden tam olarak bin beş yüz kilometre uzaklıkta, çamların, karaağaçların ortasında bulunan Voldumvej Sokağının sekiz numarasındaki ahşap bir evi kiralar. Burası küçük, sade bir banliyö evi olup önündeki küçük bahçeye bakan camlı balkonuyla örnek bir Danimarka konutudur.

Simone, evin eşiğine gelince "Günaydın Émile Ajar!" diye seslenir. "Hiçbir zaman, var olmayan bir insana öyle seçkin bir sesle günaydın dendiğini duymamıştım."[1] diye yazacaktır Paul Pavlowitch.

Simone Gallimard, Ajar ile karısı Annie'nin yanında iki gün ve bir gece geçirir. Eski salonda, Avusturya piyanosunun yanında ve camlı balkonun altında, Baltık'tan gelen pek tatlı havada, füme balıktan ve çayla birlikte içilen ağaççileği liköründen oluşan akşam yemeğinde hep birlikte gevezelik ederler. Ajar'ın üzerinde ak kadifeden bir ceket vardır, bu da tabloyu tamamlayan son öğedir.

1. Paul Pavlowitch, *L'homme que l'on Croyait*, Fayard Yayınları (y.n.).

Simone, yazınsal seçici kurul üyelerine vereceği kitaplarla gelmiştir. Pavlowitch onları elbette ki Émile Ajar diye imzalayacaktır... Simone Paris'e dönünce "iş"e manevi teminatını verebilecektir. Öyle ya, Ajar onu evine arkadaşça buyur etmiş, onunla konuşmuş, hatta basın-yayına gönderilecek birkaç kitabı da imzalamıştır.

Michel Cournot, Simone'un Paris'e dönüşüyle birlikte, Ajar gerçeğine kapıyı daha da açmak için *Le Monde* gazetesinden bir kadın gazeteciyi, Yvonne Baby'yi de Kopenhag'a gönderme düşüncesini ortaya atmıştır. Pavlowitch, Simone'un önünde oynadığı senaryoyu az çok onun önünde de oynayacak ve Baby'nin 30 Eylül tarihli *Le Monde* gazetesindeki uzun gazete yazısı onun bütün yalanlarını -ya da bütün güldürüsünü de denilebilir- onaylayacaktır.

Çünkü Pavlowitch bu serüven boyunca kusursuz ve yüreklice, yani yüreğinin derinliğinden gelen bir biçimde yalan söylemeyi becerecektir. Sözgelimi Baby'ye Vilna'dan, Nice'ten ve annesinden falan söz eder, bunlar Gary'nin öngörmediği sözlerdir, o sözleri ettiği için yeğenine çıkışacaktır. Pavlowitch yarı gerçekler, yarı yalanlarla, Paris'teki yaratıcının bulunmadığı yerde kendi metnini hazırlıksız yaratarak, yalansız yalan söyleyerek ateşle oynamaktadır. Romain tarafından tasarlanmış bir tiyatronun ön sahnesinde, Paul Pavlowitch özgün bir partisyon yorumlamaktadır. Ajar'ın evini seçen o olduğu gibi, söylemi de bütün bir bağımsızlık içinde düzenleyen odur. Gary'nin kurgusu içinde kalmak yerine, ondan kaçmakta, her biri bir işaret noktası oluşturan adları söylemekte, yola fenerlerle işaretler koymaktadır. Rolüne kendini kaptırmış olağanüstü bir oyuncu olarak Gary'nin kendisine biçimlendirdiği kişiden daha başka bir kişiliği, yabancı birisi olarak değil de geçmişleri ortak olan aileden bir kişi olarak içeriden yorumlamaktadır. Şimdi de Romain Gary, sorumlusu olduğu bu Ajar kişisine kendini uydurmak zorunda kalacaktır.

Ne Simone Gallimard ne Yvonne Baby onun oyundaki payını anlayabilecektir; çünkü oyuncu pırıl pırıldır, oynadığı kişiyle iyi çakışmaktadır, öyle ki ikisi birbiriyle karıştırılmaktadır. Banliyödeki kır evinde akşam yemeklerini romantik bir biçimde camlı balkonun altında yiyen her iki konuk da Émile Ajar'da yadırgatıcı ve baştan çıkarıcı, hem biraz kaba hem de kültürlü bir adam görmüşlerdir. Çünkü Ajar artık söylencelerdeki yazarlardan biri değildir, bir yüzü, bir duruşu, bir evi, dahası, ne denli parça parça da olsa, bir yaşamöyküsü başlangıcı vardır. Kukla canlanmakta, kendini sahneye vermekte, oynatıcısından yavaş yavaş kaçmakta ve onu geçmeye çalışmaktadır.

Émile Ajar böylece, gizemin bunaltıcı sıcaklığını kendi yarattığı varlıkta koruyup sürdürmek isteyen Romain Gary'nin istencine karşıt biçimde, tıpkı onunki gibi müthiş ve yorgun bir annenin yanında Côte d'Azur'de büyüyüp tıpkı onun gibi Rus ve Polonyalı bir göçmen geçmişini kendinde bulur. Şafakta Verilmiş Sözüm *Vardı*'nın hepsi Baby'nin bilgilendirme oyunu biçimindeki o söyleşi yazısından yansımaktadır. Öyleyse, *Onca Yoksulluk Varken*, Şafakta Verilmiş Sözüm *Vardı*'nın başka bir biçimi değilse nedir?.. Bir anne ile oğulun sevgi romanıdır, "yaşamın size şafakta verdiği ama hiç tutmadığı söz"dür.

Sözleşmedeki ilk çatlak şudur: Paul Pavlowitch editörüne bir fotoğrafını gönderir. Fotoğrafı ondan, Kopenhag ziyareti sırasında Simone Gallimard istemiştir, çünkü böylece gazeteciler eleştirileriyle birlikte, ortamın dışında, Paris'e yabancı, adının uydurma bir ad olduğundan, gerçekten var olduğundan kuşkulanılan bu yazarın yüzünü de yayımlayabileceklerdir. Denizin önünde çekilmiş fotoğraf -buranın Guadalupe olduğu daha sonra anlaşılacaktır- Paul, kot pantolon ve ak bir tişörtledir, bronzlaşmış ve rüzgârda dağılmış saçlarıyla bir yüzme öğretmenine ya da bir erkek dergisinin tıraş losyonu reklamındaki kişiye benzemektedir. Çizgiler

belki siliktir ama hiç kimse -Pavlowitch'in yanına daha önce gitmiş olan Roger Grenier ile Thérèse de Saint Phalle bile- Romain Gary'nin yeğenini yine de tanıyamaz. Paul böylece, yüzü açık ama yine de tümüyle gizemli bir biçimde,hââaayine de Émile rolünü bir süre daha oynayacaktır.

Cennetin Kökleri çıkınca eleştiri dünyasının iki düşman yakaya ayrılmış olması gibi, *Onca Yoksulluk Varken* için de eleştiri şiddetli olur. Ya hep ya hiç biçimindeki eleştiri ya çok coşkuludur ya da zehir zemberektir. *Le Monde* gazetesi Ajar'ı destekler, yazarın sadık okuru Jacqueline Piatier'nin yazdığı gibi bu, Ajar'ın "ikinci sürprizi"dir. *Le Figaro* gazetesi onu sever. *L'Express*'de Matthieu Galey alkış tutar. *Le Canard enchaîné* gazetesinde uzun süredir Gary karşıtlığı yapan Yvan Audouard bu "katıksız yeteneğe", "barok ve sarsıcı bu başyapıta" hayran kaldığını haykırıp "mevsimin en güzel aşk romanı" diye bir sonuca varır. *Le Point* dergisinde Max-Pol Fouchet *La Vie*'yi L.-F. Céline'in *Gecenin Sonuna Yolculuk*'uyla karşılaştırır. Ve bu kez, destekçiler yakasına geçen Jean Freustié, *La Vie* melodramı karşısında yelkenleri suya indirip kendini heyecana bırakır ve sonuç olarak *Le Nouvel Observateur*'de sıcak bir yazı yazar.

Bunlara karşılık *Le Magazine littéraire* dergisinde Claude Michel Cluny nefretini dile getirip yazarı "yırtıcı bir ırkçılık" yapmakla, "aşağılık işlerdeki taşkın sevinci" nedeniyle suçlar, yapıtının "Vichy Hükümeti döneminde ödül kazanmaya layık" olduğu yargısını verir... Guy Konopnicki, haftalık komünist gazetesi *France nouvelle*'de, yazarın "naif hümanizm"ine ve Ajar'ın biçemine alerji duyan eleştirmenlerin çoğu gibi, onun "üçkâğıtçı"lığına sitem eder... İsveç *Kibritleri*'nin yazarı Robert Sabatier bile, ortada bir dümen olduğu, Émile Ajar'ın ancak tanınmış bir yazarın gölge yazarı olabileceği kanısındadır.

Romain Gary'yi çok seven ve yitip gitmiş olan şiir sanatı ya da örneğin Louis ve Marc Chadourne gibi unutul-

muş ozanlar üzerine Gary'yle sık sık gevezelik eden, ikisi de birbirinin yazılarını okuyan, *Lipp*'te kasanın karşısındaki masada birlikte öğle yemeği yiyen Robert Sabatier!.. O Sabatier birdenbire şöyle söyler:

"Şu Ajar sen olmayasın yoksa?..

—Hadi oradan, diye yanıtlar Gary, sen de kendini onun yerine koymazdın!"

Gary, gösterdiği öfkeyle, ustaca takındığı kızgınlıkla "Benim yapıtım bana yeter!" diyerek Sabatier'yi sözlerine inandırır; Sabatier, durumdan emin olarak Akademi'ye döner ve "Kuşkuya yer yok, Ajar, kesinlikle Gary değil!" diyerek arkadaşlarını da inandırır.

Kimileri, Ajar'ın gerçekten Ajar olmadığına inanmayı sürdürür. Onlara göre, kötü çekilmiş bir fotoğrafta şöyle böyle görünebilen şu yüzme öğretmeni yüzü ve *Le Monde*'daki izlenimci biçemdeki tümüyle bulanık söyleşi, bunların hepsi olsa olsa Ajar adı altında gizlenen gerçek yazara çıkan yolda okurlara hedef şaşırtmak için kurgulanmış sahte izlerdir. Kimileriyse Émile Ajar'ın izini sürer, Kopenhag'daki Voldumvej Caddesi 8 nolu evde, pek de bayağı olmayan sporcu dış görünümüyle, ister iskele hamalı ister pezevenk olsun, onu bulmaya çalışır.

Paris'te güz fırtınalıdır. Yeni yazın yılı hiç o denli siklon tanımamıştır. Jean Edern Hallier "Goncourt'u kokuşmaktan kurtarın!" diye ortaya yeni bir slogan atmış ve Richard Lenoir Caddesinde işlenmiş olması gereken çifte cinayetle suçlanıp müebbet hapisle cezalandırılmış olan Pierre Goldmann'ın cezaevinde yazdığı *Fransa'da Doğmuş Polonyalı Bir Yahudinin Karanlık Anıları* adlı kitabı için Pierre Goldmann'a verilmesini istediği bir anti-Goncourt ödülü kurmuştur. Goldmann, Hallier'nin kararlaştırdığı bu karşı-ödül önerisini soğuk bir biçimde geri çevirir, Hallier de onu Goncourt Ödülü Seçici Kurul üyesi Françoise Mallet-Jorris'in evine Molotof kokteyli attığı için Santé Cezaevine konulan

Jack Thieuloy'ya vermeye karar verir. Thieuloy'nın kitabı *Memurun Jesti*, başkaldırmış yazarlar tarafından cezaevi önündeki Santé Kahvesinde ödülle taçlandırılacaktır. O günü beklerken, protestoculardan biri kremalı bir turtayı Armand Salacrou'nun yüzüne yapıştırır, bir başkası da Michel Tournier'nin üzerine domates suyu boşaltır. Grasset ve Seuil Yayınevlerinde Molotof kokteylleri patlarken ve Gallimard terörist tehditlerin hedefiyken, Goncourt Ödülü, Cumhuriyetçi güvenlik örgütü CRS'nin otobüslerinin ortasında hazırlanır. Hallier yaptığı konuşmada, Thieuloy'nın maymundan ödülünü Gallimard ve Renaudot Ödüllerinin verildiği Drouant Restoranda vereceğini duyurur.

O bayram kargaşasında, Émile Ajar kendi taşrasında, en azından içine kapalı ve sessiz bir bilge olarak -gizemli demek doğru olur- görünür. Bu tartışmalı kişi ne itirazcı ne de intikamcı biri gibi durur; Goncourt Seçici Kurulu üyeleri yapıtın etkili hayranları arasına girmiştir, yazar, sisli bir ufukta hâlâ yalnızca uzak bir serap gibi görünse bile, üyeler onun yapıtı *Vie*'yi (*Onca Yoksulluk Varken*'i) ödülle taçlandırmaya hazırdır.

Le Point dergisinden bir gazeteci olan, Cahors doğumlu Jacques Bouzerand, Ajar'ın ardına o sırada düşer. Almanakları inceden inceye eledikten, yayınevlerini sorguladıktan ve Baby'nin yazısını olabildiği ölçüde her açıdan okuduktan sonra, Ajar'ın gizemli özgeçmişinde Toulouse kentinin adını görür; yazar, Baby'ye, Toulouse'da tıp eğitimi aldığını söylemiştir. O sıralarda Toulouse'daki bütün öğrenciler birbirlerini tanımaktadır; ve Jacques Bouzerand Paris'te Yüksek Öğretmen Okulu hazırlık sınıfında okumaktaysa da Toulouse'un eski öğrencilerinden pek çoğunu tanımaktadır. Ajar'ın hâlâ ortada dolaşan tek fotoğrafını çevresindekilere gösterir. Ve bir akşam, Paris'te bir akşam yemeğinde onlardan biri Languedoc'lulara özgü Fransızcasıyla bağırır:

"Aaaa, Alex bu!.."

Çünkü tıpkı Cahors'da olduğu gibi Toulouse'da da herkesçe tanınan ve herkesçe kibar bir çocuk, bohem ve oldukça solcu olarak bilinen Paul, kendine Alex denilmesini istemiştir. Hiç kimse ona neden Paul denmediğini anımsamamaktadır. Liseyi Cahors'da bitirmiş, Toulouse Hukuk Fakültesinin derslerini izlemiştir. Onu on beş yıllık bir aradan sonra tanıyan Bouzenard, Alex'ten bir yıl önce lisede onunla aynı şubede okumuş. Alex'in arkadaşı Annie, kendisinin kız arkadaşlarından birinin kız kardeşiymiş. Ellili yıllarda, ya 1958'de ya da 1959'da, Annie'nin kız kardeşinin nikâhında tanıklık yapmış...

Bouzerand hemen *La Bastide* (Murat) köyünün yoluna koyulur, orada annesinden onun Renault-6 bineğini ödünç alır ve yanında *Le Point* dergisinden foto muhabiri Roland Allard'la birlikte, Pavlowitch'in Cagnac-du-Causse'taki eski evine varır. Annie önlüğünü takmış, evin bahçesinde çamaşır asmaktadır. Güney Fransa'nın bu bölgesinde, Lot'ta, kızıl akağaçlar içinde güneşli bir güz vardır daha. Alex, güzel havadan yararlanıp yan taraftaki şantiyede alçı işi yapmaktadır, burası gerçekte Gary'nin evidir.

Oraya arkadaşça giden Bouzerand önce buz duvarına, ardından öfke duvarına çarpar. Alex görüşme değil, kimliğini saklı tutup yazı yazmayı gizlilik içinde sürdürmek istemektedir. Bouzerand üsteler, işi önce ve özel olarak kendi gazetesi için bilgi toplamak, gerçekler üzerine araştırma yapmak ve özellikle de işlerin gizlisini saklısını aydınlatmak olan gazetecilik görevine bağlıdır. Bankacısıyla yemek yemekte olan *Le Point*'ın müdürü Claude Imberd'e *La Bastide*'den telefon edip ona Ajar'ı verir, Imberd ne pahasına olursa olsun Ajar'ı röportaj vermeye ikna etmek ister.

Alex bir an uzaklaşır... Fırsattan yararlanıp Gary'ye telefon edecek ve ona ne yapması gerektiğini soracaktır. Gary, "Paris'e çık gel", diye yanıt verir.

Toulouse-Paris hattında çalışan Capitole adlı tren akşamleyin Paris'e Paul'le yazın üzerine, yazarlar ve sanat üzerine yaptığı uzun ve parlak gevezelikleri beş kâğıdı doldurmuş olarak yarı memnun dönen bir Bouzenard getirir. Ama Bouzenard eski bir kankanın, kendisini kır masasında yedikleri yemeğe bile alıkoymuş olmasına karşın niçin o denli güvensiz, o denli sakınımlı ve fotoğrafının çekilmesi konusunda niçin onca hikâye uydurmuş olmasını kendi kendine hâlâ sormaktadır.

Romain Gary'yle birlikte Bac Caddesi altıncı katta inanılabilir uzun bir senaryo hazırlayarak geçirilen bir geceni ertesinde, yani ertesi gün, Paul-Alex-Émile *Le Point* dergisi tarafından Galande Caddesindeki Auberge des Deux-Cygnes lokantasında baş başa geçirilmek üzere hazırlanmış öğle yemeğinde hazır bulunur. Derginin kültür sayfalarının müdürü, yazar Jacques Duquesne ile Jacques Bouzerand onu sorguya çekeceklerdir, ama kibarca. Ayrıca Bouzerand'ın arkadaşlığı nedeniyle, yanlarındaki foto muhabirinin hemen çekeceği Ajar fotoğrafını da yazarın portresi ve sonra kendisiyle yapılacak özel görüşmeyle birlikte, kimliği saklı tutarak yayımlayacaklardır. Ne gerçek adını ne de Fransa'da yaşadığı bölgenin adını vereceklerdir. Yemekten sonra foto muhabiri Roland Allard, Seine Irmağının üzerindeki köprülerde, Notre-Dame Kilisesinin önünde ve sonra bir barın dumanlı ortamında Alex'in fotoğraflarını çeker. Ajar'ın başında yüzünü yarı yarıya örten bir kar maskesi vardır, eli hep ağzındadır, yüzünde cezası ertelenmiş bir kaçak havası vardır.

Paul iki koşul koymuştur. Öncelikle kimliğinin gizliliği ve sonra Bouzerand'ın iki yazısını yayımlanmadan önce okuma hakkı. Yazıları Gary'ye göstermek için elbette. Gelişmelere artık şöyle ya da böyle tümüyle egemen olamayan, onların akışını yalnızca yönlendirmeye çalışan Gary'ye...

Gary iki bakımdan eğlenmektedir. Çünkü bir yandan *Le Point*'ın köşe yazarı Pierre Billard, Ajar adının arkasına gizlenmiş olabilecek olası şakacı yazarların adlarına Queneau'nun, Aragon'un ve Gary'nin adlarını ekletmiştir. Öbür yandan Ajar'ı oynatmak için seçtiği kukla, gerçek bir güldürü sanatçısının yeteneğini göstermekte, büyük bir yazar taklidini hayranlık uyandıracak biçimde yapmakta, tümce kurmada ve anında yanıt vermede doğuştan bir sezgi gücü taşımakta, kendi gizemini geliştirip sürdürmeyi iyi becermektedir. Elbette ki Gary görüşme öncesinde ona tembihlerde bulunmuş, etkilendiği yazarların adlarını -Michaux, Casanova, Le Clézio- söylemiştir, ama Alex de o çıkmazdan bir Kızılderili Siyu savaşçısı gibi çıkmayı çok iyi bilmiştir.

"Yazı yazmak, suyu ellerinde tutmaya çalışmak gibidir. Dolayısıyla insan hep susuz kalır", diye konuşur şaşkınlık içindeki Bouzerand'a. "Momo hiçbir biçimde ben değilim diye ekler. Hazır cevap bir tiptir o" Ya da şöyle: "İki içtenlik biçimi vardır, hiçbir üçkâğıtçılığı kaldıramayan, başkalarıyla olan ilişkilerdeki içtenlik ile yazarın içtenliği. Bu sonuncusunun, bütün hilelere başvurma hakkı vardır."

Ve sonra şu müthiş söz: "Benim öykümde hiçbir 'gerçeğe uygunluk' yoktur."

Goncourt Ödülünün verildiği hafta, 10 ve 17 Kasım günlerinde *Le Point*'da yayımlanmış olan portre ve röportaj, gizemi açıklar gibidir. Ajar diye biri vardır, onunla buluşulmuştur. Kendisi özel yaşamını, kısacası yaşamını korumak isteyen, toplumdan kaçan bir yaban, bir kırılgandır. "Kimliğim ortaya çıkarsa yazı yazmayı bırakırım." diye tehdit etmiştir.

17 Kasımda Armand Lanoux, sekizinci turun bitiminde, Goncourt Ödülü sonucunu açıklar. *Onca Yoksulluk Varken* dört oya karşı altı oyla ödülü kazanmıştır; dört oyun üçü *Policeman* adlı kitabı için Didier Decoin'a, bir oy da *Hüzünlü Villa* kitabı için Patrick Modiano'ya gitmiştir. Hepsi de Ajar'a oy

veren Théophraste-Renaudot Ödülü Seçici Kurul Üyeleri kendi adaylarına oy vermekten çekilmek zorunda kalırlar. Onlar, ozan Jean Joubert'in yapıtını seçeceklerdir.

Ajar'ın çevirdiği dolap Goncourt Ödülüyle resmi nitelik kazanır. İlkesel olarak bu ödülü hiçbir yazar iki kez alamaz, Romain Gary, Gisèle Halimi'nin tavsiyesi üzerine ödülü geri çevirmesi için Paul'e Perşembe günü bir mektup yazdırır. *Sirte* Kıyısı adlı romanının yayımlanmasında Julien Cracq'ın yaptığı gibi, "ödülün, kitabın yayımlanışından beri, söz konusu kitap dışında insanlarla başka türlü iletişim kurmakta çektiği güçlükleri artırmakta" olduğunu ileri sürer. Buna karşılık olarak Akademi'nin Başkanı Hervé Bazin de onun gibi tumturaklı bir yanıt verir: "Akademi bir adayı değil, bir yapıtı oylamaktadır. Goncourt Ödülü, tıpkı doğum ve ölüm gibi, ne kabul edilebilir ne de reddedilebilir. Bay Ajar, ödül tacını taşımaktadır."

Bu ödül, yapıtın iyeliğini açığa çıkarma fırsatını Gary'ye vermiştir. Kendini yenileyip kanıtlarını sıfırdan başlayarak yeniden ortaya sürmek isteseydi, başka bir ad altında oyun kazanılmış olurdu. Kendini gün yüzüne çıkarabilirdi. O ise, oyunu sürdürür. Ola ki uğraşmak istemediği bir rezalete meydan vermemek için ya da daha inandırıcı bir tahminle, konunun en çok nereye dek gidilebileceğinin görmek isteyen bir merak dürtüsüyle, şeytansı bir eğilimle, gölgesini dörtnala salar.

Daha önce Goncourt Ödülü kazanmış olanlardan Gary'ye de öbür 1975 yılı Goncourt Ödülü üzerine ne düşündüğü sorulunca, Gary şöyle der: "*Koca Tembel*'i çok sevmiştim, ama *Onca Yoksulluk Varken*'i daha okumadım, yazarın kimliğini daha uzun süre saklayabileceğini sanmam."

Güney Fransa'da ortalık sallanmaktadır. *Le Point*'ın ortaya çıkardığı bilgilerden sonra, Ajar'ın fotoğrafı ortalıkta dolaşır ve onu Cahors'da tanırlar. Yerel *La Dépêche du Midi* gazetesi de kendi araştırmasını yapar. Daha sonra Lot Böl-

gesinden milletvekili olacak olan *La Dépêche*'in o yıllardaki muhabiri Martin Malvy, kitap kurdu Paul Pavlowitch'in çok sık uğradığı bir yer olan Gambetta Bulvarındaki Cahors kitapçısı Pierre Lagarde'ın dükkânında bir görüşme düzenler. *La Dépêche du Midi*, Émile gizemine bir son verecek ve onun gerçek kimliğini yayımlayacaktır. Émile, Alex denilen Paul'dür, Pavlowitch'tir. Alex, Lot Aile Yardım Sandığının eski müdürünün kızıyla evlenmiştir, *La Bastide* köyünün yakınındaki Cagnac-du-Causse köyünde yaşamaktadır. Ve özel bir bilgi: Alex, Romain Gary'nin yeğenidir!..

La Dépêche du Midi, Ajar-Pavlowitch'in medeni durumunu yayımlayarak Romain Gary'yi gölgeden çıkmaya ve kendi güldürüsünün sahnesine kendisinin çıkmasına onu zorlamaktadır. Oyunda ikinci perde açılacaktır; ve Gary artık tek ve biricik yönetici değildir, koşullar onu aşmaya başlamıştır.

Gazeteciler Bac Caddesinde Gary'nin apartmanını kuşatırlar. Apartmanın merdivenlerine yerleşirler, ama Gary onlara kapıyı açmaz. "Yuh be!.." diye bağırır kapının koruma kapağının arkasından. Epey direndikten sonra çaresiz sahanlığa çıkıp gazetelerin foto ve röportaj muhabirlerine Pavlowitch'in gelmeyeceğini, onun "çok öfkeli biri" olduğunu ve "onun sabrını taşırmamak gerektiğini" söyler.

O akşam, *Le Monde* gazetesinden Bayan Jacqueline Piatier gelip kapıyı çalar. Piatier otuz yıldan beri onun bütün kitaplarını okumuştur. Koltuğunun altında *Adieu Gary Cooper*'in bir örneği vardır, *Onca Yoksulluk Varken*'in ilk başlığı orada yazılıdır. Piatier, görünüşe göre Émile Ajar'ın Romain Gary'den başkası olamayacağını ona söyler. Ajar-Pavlowitch'in geçen ay Yvonne Baby'ye verdiği bilgilerin tümünün Gary'nin yaşamöyküsünden, Şafakta Verilmiş Sözüm *Vardı*'dan alıntılandığını kanıt olarak gösterir. Romain Gary suçsuz olduğunu söyleyecek ve Jacqueline Piatier'ye kendisinin bu hikâyeyle kesinlikle hiçbir ilişkisinin olmadığını,

Ajar'ın Paul olup olmadığı, aralarında benzerlik ya da girişiklik var mıdır yok mudur bilmediğini, yalnızca bir aile havası olabileceğini kanıtlamaya çalışacaktır. Sonuçta, özellikle sanatçı bir ailede bir amcanın ya da dayının yeğenini etkilemesinden daha doğal bir şey olamayacağını ileri sürer. Piatier yürekli biçimde üsteler, çünkü bu işin içinde bir iş olduğuna, Gary'nin söylemeye çalıştığı ölçüde masum olmadığına yüreğinin derinliğinden inanmaktadır... Kalkıp gitmeyi, Gary'nin dedikoduları yadsıyıp kendisinin Ajar olmadığını belirterek eliyle imzalayacağı bir metni alırsa kabul edecektir. Ve Gary *Le Monde*'da ertesi gün yayımlanacak bir bildirgeyi yazıp imzalar; bildirgede, söz verme yoktur -Gary ne söz vermekte ne de duruma ilişkin onuru üzerine yemin etmektedir- yalnızca Ajar'ın başka biri olduğuna ilişkin kanısını yineler. Bu da yalan söylemek anlamına gelmez gerçekten de.

Daha ertesi gün Sébastien-Bottin Caddesindeki müdüriyette Claude Gallimard'la baş başa yaptığı bir görüşmede, kendisinin, yani Romain Gary'nin Émile Ajar olmadığını söyler. Üçkâğıtçılık, bu yalan oyununda, daha doğrusu aldatıcı görünüş oyununda daha da kökleşir.

Birkaç gün sonra *L'Aurore* gazetesi, bir gazeteciyi yolda deviren ve elindeki fotoğraf makinesini elinden almaya çalışan Pavlowitch'in bir fotoğrafını Romain Gary'nin şu yorumuyla yayımlar: "Onun adına korkuyorum, çünkü sinirsel olarak tükenmiş, patlamaya hazır, korkunç bir ruhsal durum içinde olduğunu seziyorum."

Ondan sonra, basının ve yayınevlerinin gözünde Romain Gary'nin yerini, ondan daha yetenekli, ondan daha parlak, Pavlowitch soyadlı, Émile ya da Paul adlı, yeni, güçlü ve anarşist bir solukla silahlanıp kuşanmış, onun romanlarını, yani Romain Gary'nin romanlarını saygın bir alana, ama neo-klasik geleneğin akademik alanına sepetleyen bir "yeğen" alır. Ajar demek, sanat demektir, çağcıllık

ve başkaldırma demektir, bağırıp çağıran, kırıp döken... Oysa Gary, romanda yürürlükten düşmüş uzlaşımlarıyla eski tekniği simgelemektedir. Ajar gençlik demektir. Oysa Gary sakalı ağarmışların arasına kaymaktadır... En çok satan kitaplar arasında haftalarca birinci sırada olan *Onca Yoksulluk Varken*'in yanında, aynı yıl yayımlanmış olan romanı *Ticket* yedinci sıradan yukarıya çıkamaz, orada da ancak kısa bir süre kalabilir. *Ticket* başarılı bir kitaptır, ama *Onca Yoksulluk Varken* bir utkudur. Özellikle de Gary'nin romanı *Biletiniz Buraya Kadar*, genel olarak düşüşe geçmiş Don Juan'a salonlarda gösterilen o aynı acıma duygusuyla, o aynı küçümsemeyle okunur. Roman, cinsel gücünü yitirmiş yaşlı bir adamın üzüntüsünü anlatır gibidir. Oysa *Onca Yoksulluk Varken*, yeteneklerini ustaca kullanan ya da Gary'nin dediği gibi *gücünün efendisi* coşkun bir yazarın başyapıtı gibi ışık saçmaktadır.

Romain Gary ertesi yıl *Kadın*ın *Işığı*'nı yayımlayınca birtakım kötü dilliler onun Émile Ajar'dan çalıntı yapmaya, yeğenini kopya etmeye çalıştığını söylerler ve kitapta suçüstü yapılmış bir "Ajarizm" ortaya çıkararak eğlenirler, kanıt olarak da hem Gary'nin tükenmişliğini hem de yeğeninin bitik durumdaki amcasından üstünlüğünü gösterirler. Ajar'ın yıldızı Gary'ninkinden güçlüdür.

Pierre Daninos ile karısı bir sabah yazarla Bac Caddesinde karşılaşırlar.

Karı-koca ona "Ajar'ın kitabını okudunuz mu?" diye saf saf sorar.

Gary, "RRRRR..." diye homurdanır.

Onlar da "Ama okumalısınız, müthiş bir kitap", diye üsteleyip yollarına şen şakrak devam ederler.

Kendi Ağına Düşen Kişi

Émile Ajar gözden kaybolur. Romain Gary on beş günlüğüne Cenevre'ye, Résidence Moillebeau'ya gider, *Yalan Roman* -üçüncü Ajar- başlıklı 237 sayfalık bir yazı yazar. Bu yazıyı yazmak için, herkesçe *Koca Tembel*'in, *Onca Yoksulluk Varken*'in gerçek yazarı olarak bilinen, tanınmış bir kişi olan yeğeni Paul Pavlowitch'in kimliğine bürünür. Halk sahnesinde Paul'e gösteri yaptırırken, kendisi vekâletnameyle yeniden yaşama istenciyle ve son iz sürücülere yollarını şaşırtmak için kendilerine yakışır bir öykü yaratma istenciyle işe kapanır. İlkin Paul, Romain'in yaratmış olduğu Émile'e vücut vermeye çalışarak, sonra gerçek ustabaşı Romain, kendi kaleminden çıkmış olan kişinin yazı dışında kendi yaşamını sürdürmekte olduğuna inandırarak, -ikisinin de kimlikleri yitecek- kimlikler anlaşılmaz olacak, iki kimlik birbirine kayacak. *Yalan Roman*'da, sanki kendisi Paul'müş gibi, Paul olarak niçin Émile Ajar'ı düşleyip yarattığını anlatacaktır... Romain Gary bu yeni kitapta Pavlowitch'i taklit edip onu hem gerçek hem de kurgusal bir kişi gibi yeniden yaratır.

Madame Bovary benim, demiştir Flaubert. Romain de Paul'e, sanki gerçekten Paul'ün kendisi yazıyormuş gibi Émile benim dedirtir.

Romain Gary, Paul ile Émile'i birbirinin içine katarak, ikisinin de kişiliğini kendi üstüne alarak, eksiksiz bir özgürlük içinde yazar yazısını, ama aynı zamanda kendi düşleyip yarattığı kişiden de esinlenir. Kurduğu şeytansı öyküde, anlatının kahramanı, kendi ördüğü örümcek ağından kurtulmak için debelenmektedir. Bu ağ onu da tuzağa çekebilecektir. Üçkâğıt tezgâhı, -henüz bir tek Gary'nin bilebildiği ve tümüyle bir roman düzeni içinde kalan bir gerçeklikle karışıncaya dek- yontulup incelikle biçimlenmektedir.

Gary, her şeyden önce Cenevre'den Pavlowitch'i telefonla arayıp ondan bir ilke anlaşması almak ister. O telefon konuşması daha sonra her ikisince aşağı yukarı aynı sözcüklerle anlatılacaktır. Konuşma Pavlowitch'in ağzından şöyle anlatılır:

> "Alo, Paul?.. Paul... Bir kitap yazıyorum... Senden söz ediyorum. Bak dinle adamım, bana sansür koymayacaksın, tamam mı? Ellerimin serbest olduğundan emin olmalıyım. Bana sansür koymayacaksın, değil mi?.. Cevap ver.
> —Hayır.
> Romain'in içi rahatladı[1]."

Şimdi de Gary'nin ağzından:

> "Alo Paul?.. Romanda, kafamdan bir Paul Pavlowitch uydurdum. Bir çılgın. İç daralmasını dile getirmek istedim ve bu daralmayı sana yükledim. Kendimle de -daha doğrusunu söylemek gerekirse sırtıma yüklenen şu söylenceyle de- hesaplaşmalarım var. Kendimi de tümüyle düşleyip kurguladım. Romanda iki kişi. Tamam mısın? Sansür yok, ta-

1. Paul Pavloviç, *L'homme que l'on Croyait* Fayard (y.n.).

mam mı?
—Sansür yok."[2]

Yalan Roman'da "ben" diye yazan Paul Pavlowitch -ya da daha doğrusu kendisini Paul Pavlowitch yerine koyarak "ben" diye yazan Gary- demek ki psikiyatri kuruluşlarının sadık bir müdavimidir. Kişilik bozuklukları, sinir bozuklukları göstermekte, saplantılar içinde sanrılar görmektedir. Romanın deli kişisidir.

> "Kalıbımla ilgili sorunlarım var, çünkü bu kalıp benimki değil. Onu kalıt yoluyla aldım. Onu kalıtımsal yollarla, özenle, önceden tasarlanmış biçimiyle üzerime geçirmişim; özellikle geceleri saat dörde doğru, görünüşe göre kan şekerim en düşük düzeydeyken, içimdeki biri 'Suçlu, ayağa kalkınız!' diye gürlüyor."[3]

Tranxène ilacıyla düzelmekte, arada sırada alkol ya da depresyona karşı Valium kullanmaktadır ama kaygı ve korku giderici ilaçlar onu iyileştirmemektedir. Gerçekte korkudan canı çıkmaktadır. Bu, kendi kendisinden ve öbürlerinden acı çeken, kendi varlığından olduğu kadar dünyanın mutsuzluklarından da -o kadar ki dünyanın atom bombasını, Şili'sini, Biafra'sını ya da Güney Afrika'sını neredeyse kendi çevresinde görerek- acı duyan aşırı duygusal türde bir kişidir... Çoğu kez nitelikleri belirsiz olmakla birlikte pek yakında ortaya çıkacağını düşündüğü tehlikelerin gergin bekleyişi içinde, gerçek bir bedensel rahatsızlık olarak kendini gösteren bir güvensizlik duygusuyla, hastalık belirtileri, titreme ya da çığlıklarla iç içe yaşamaktadır. Şu var ki bu büyük hasta, görünüşte dünyanın en iyi ruh hekimince, belki de aslında yalnızca gerçek bir sevecen kişi, kırılgan bir adam tarafından sağaltılmaktadır, ama hastanın durumuna

2. Romain Gary, *Vie et mort d'Émile Ajar* (y.n.).

3. *Yalan Roman* (y.n.).

ilişkin açık fikri, umutsuz bir son olmuştur. Bu kişide alaycı bir gülmece karakteri vardır, soğuk bir gülmece; bir polis memuru kendisini İran Şahıyla karıştırınca, delinin kaçınılmaz olarak sanılan kişi olmadığı ve sayıklamasıyla birlikte Alex-Paul'ün, iyi insanların huzuru içinde uyuyan her şeyi gelip karıştırdığı görülmektedir.

> "Saklanmak için her şeyi yaptım ama kimse gelmedi, hepimiz toplanmışız."[4]

Hastalığın -yani kaygının, iç daralmasının- kaynağında, ona göre Goncourt Ödülüyle hiçlenmiş olan kendini savunma sistemi vardır: Çünkü Paul "içeriye girmiş" ve reklamlarla başı dönerek kendini yitirmiştir. Aslında *Yalan Roman*'ın gerçek konusu da budur.

Yalan Roman'daki Gary, Alex'in yanında, daha doğrusu onun karşısında hem koruyucu hem de kıyıcıdır, hem koruyucu melek hem de cellattır, yani Tonton Macoute'tur. Légion d'honneur nişanı olan bir Şövalye, eski bir diplomat ve ünlü yazar figürüdür; Romain Gary'nin, yeğeni tarafından -gerçekte fantastik bir ironiyle yazarın kendisi tarafından- çizilmiş apaçık bir karikatürüdür. Tonton Macoute, örselenmiş yeğeninin karşısında güçlü, dengeli, iddialı, edepsiz ve rahat, şişmanlamak dışında hiçbir kaygısı olmayan bir tiptir. İsviçre'de zayıflama kürleri almaktadır! *Yalan Roman*'daki amca, bir karşı-Ajar'dır.

Ajar, romanlarını, tıpkı bir tedavi yolu gibi, klinikten kliniğe yazdığını ileri sürmektedir. "Tanınmış bir yazar olan ve acıdan, korkudan hoş bir yazınsal sermaye çıkarmayı bilen Tonton Macout'u düşünüyordum..."

Yalan Roman'da Gary'nin kendisi, sigarlarının başyapıt düzeyine çıkaramadığı, gülünç, ya da en azından gülünebilir bir tür ağırbaşlı soytarı olarak yer alır. Oysa Ajar, yani Paul, amca da dâhil herkesi kendi dehasına ikna etmeyi ba-

4. *A.g.y.* (y.n.).

şarır. Tonton Macoute romanlar yazıp "mangır için" öyküler üretirken, kaçık olduğu kadar çıkar peşinde de koşmayan Ajar-Alex, karmakarışık ve inanılmaz bir topal şeytan söylemiyle kendini kabul ettirir.

Makyavel'in ruhu Romain Gary'ye musallat olur; sırf, yazanın kendisi değil de yeğeni olduğuna ve dolayısıyla onu acımasızca yargılayanın da yeğeni olduğuna okurlarını ikna etmek için kendini soytarı ya da hüzünlü renkler içinde, gerçekte olduğundan daha kötü, hatta göründüğünden daha kötü betimler.

Anlatıya gerçeklik katmak için ortak geçmişlerinden kişileri de romana katar. Dede Ilya Ossipoviç, her şeyi yitiren kumarcı, her şeyi elinden kaçırıp başaramayan yazar ve annesi Dinah, gerçekte kendi kuzeni, Paul'ün annesi, psikiyatri kliniğinde ölmüş olup görüntüsü Ajar'ın deliliğini önceden ele verip açıklayan yumuşak, deli ve umutsuz bir kadın.

Yalan Roman, yazarı hayaletlerinden ve korkularından kurtarmak için, gerçekte öyküler içermeyen, kendiliğinden gelişen, Matthieu Galey'in haklı olarak yazacağı gibi kâğıdın üstüne "kusulmuş"çasına atılmış bir metindir. Bu metin, dengesiz birinin tepkisel yapıtı olarak görülebilmiş, çılgın ve şiddetli, kimi kez oldukça politik bir metindir. Bununla birlikte *Yalan Roman*, tam tersine, deli olmayan ama delilikle oynayan bir yazar tarafından demir yumrukla yönetilmiş derli toplu, otomatik olmayan, tam tersine, usta bir iradeye karşılık veren bir yapıttır. Romain Gary *Yalan Roman*'ın, 213 sayfalık son ve kesin sürümüne ulaşıncaya dek yaklaşık bin sayfayı bulan ardışık üç sürümünü yazar.

Gary bu kitapta ikili oynar, karşıt kişilerin ışığı altında, sırayla bir resmi yüzünü, bir asosyal yüzünü, bir baskıcı yüzünü, bir kaygılı yüzünü, bir tiran profilini, bir kurt profilini, sırayla efendi-kurban (yazgısının efendisi ve korkularının kurbanı) ilişkisi içinde gösterir. Durumun iç yüzü bilinerek

okunursa, kitabı yazan kişinin Gary olduğu, Gary'nin hem ürkmüş hem de engizisyon sorgulayıcısı olarak, bu romanı bilinçle yazıp bütünlediği bilinerek okunursa *Yalan Roman*, bütün büyüleyiciliği ve ürküntü vericiliğiyle görünür. Bu elbette bir oyundur, ama "varlık"la oyun, kutsal şeylere saldırı oyunu, -sözcük şaşırtıcı gelse bile- Prometheusça bir oyundur.

Gary, yeğeninin yüzünün ve ruhunun maskesi altında o günlerde derinleşen kişisel iç sıkıntısının hesabını görmektedir. Gary, ne zamandan beri, ta yeniyetmeliğinden beri melankoliden rahatsızdır. Kimi kez tanrısal esinli bir romantik olarak yazan bir hiperaktiftir, kimi kez konuşma, kımıldama yeteneği olmayan bir yıkılmış, kimi kez çok aşırı fazla kimi kez *yeterinden az*, seyrek olarak huzurlu ya da dingin, sanatçıların çoğunda olduğu gibi siklotimik[5] yaradılışı onu ölçülü ve dengeli ruhların huzurlu dünyasına değil, doğal bir akışla aşırı uçlara götürür. *Cennetin Kökleri*'nden beri, yirmi yıldır, önceleri yazı yazarak bastırıp engellediğinden epeyce kaygı verici duruma gelen depresif durumlarıyla baş edebilmek için sakinleştirici ilaçlar, yani sonuç olarak bayağı tıbbi araçlar kullanmaktadır.

Kaygılı, sıkıntılı yapısına karşın Gary'nin gene de oldukça çok kaynağı, istenci ve enerjisi vardır. Yaşam onun çabalarını yıkmaya çalışacaktır, Gary'nin yaşama karşı vereceği kavga eşit değildir; Gary'nin bastırmakta güçlük çektiği iç sıkıntıları, kaygıları -özellikle Jean Seberg yönünden- onu hırpalamaktadır.

Yalan Roman'da, sinirsel depresyonun yansısı, söz dağarcığında kendini göstermektedir. Eczacılığa ilişkin söz dağarcığında yatıştırıcı ve iç açıcı ilaç adları, sabah alınanlar, akşam alınanlar, gündüzleri kimyasal yollarla düzenleyip geceleri uykuya daldıran, Tranxène, Halopéridol, Anafra-

5. Siklotimi: Manik depresyonun daha hafif bir türüdür ve birbirini sırayla izleyen hipomani (maninin hafif bir türü) ve hafif depresyon nöbetleriyle tanımlanır.

gil, Valium[6] vb. birinci derece, ikinci derece nöroliptik, anksiyolitik ilaç adları vardır. Bu söz dağarcığı kişisel bir reçete değil, laik bir şiirdir.

Nedenleri ne olursa olsun Gary, güçlüklerini, sorunlarını maskelemeyi ve *Yalan Roman*'da -kendi kişiliğine ilişkin- karikatürleştirdiği yalnızca bu görüntüyü, hiç çatlağı olmayan kaya adam görüntüsünü vermeyi her zaman çok istemiştir.

Yalan Roman'da, psikiyatristinin (Kopenhaglı gülünç ve tiksinç doktor Christianssen) koruması altında tıbbi yolla yaşamını sürdüren, Pavlowitch'tir. Oysa Paul psikiyatri kliniğinde bir gün bile kalmamıştır.

Olağanüstü bir maskeli balo!.. *Yalan Roman*'da Gary'nin kafasından yaratıp yazdığı biçimiyle, mış gibi yapan, yalancı, kaçık Pavlowitch, gizlemelerinden de sızdırmalarından da hiçbir şey anlamayan eleştirmenlerin Büyük Engizisyonunda köşeye sıkıştırılmış, dikiş tutturamamış çok yetenekli ozan pozu verir. Kendini karikatürleştirdiği biçimiyle, en azından eleştirmenlerin onu yalınlaştırdığı biçimiyle Gary, yeğenini durgun sevgisiyle, yüklü parasıyla ve sigarının dumanıyla ezer. *Yalan Roman*'ın korkunç yazım sürecinde Romain Gary, amca-yeğen ilişkilerini, Pavlowitch'in hissedebildiği ve acısını çekebildiği biçimiyle betimler. Yeğenin amcaya karşı duyduğu nefreti ve amcanın yeğene karşı duyduğu kıskançlığı, -incelemecileri, araştırmacıları yanlış yöne götüren duygular- gene de yarı yarıya kurgudur ya da anlatılan her şeyin tam tersidir yalnızca. Çünkü Gary, Paul'ün temel düzeydeki iç sıkıntılarını analiz eder: Kendisi bir Raminagrobis kedisi gibidir, tıpkı kendisinin Ajar karşında duyduğu büyük ürküntü gibi Paul de onun tırnakları arasında bir oyuncaktır. Ajar, Gary'nin yaratığıdır ama sonunda Gary'nin elinden kaçıp onun sırtından bir serüven yaşamaktadır ve Gary bu yaratığın onu geçmekte olduğunu da bir biçimde hissetmektedir.

6. *Yalan Roman* (y.n.).

Yalan Roman'daki "Ben", üç katlıdır: Émile-Paul-Romain. "Ben", çokludur; tıpkı anlatı kişisi ile aktör ilişkisi gibi, yaratıcı ile yaratık kimliklerinin üst üste binmesidir. Gerçeklik ile düşlem, gerçek ile yalan tek bir roman içinde bir araya gelip örgütlenirler; romanda kurgu, kendi gerçeğinden ayrılamaz, çözünlenemez.

> "*O* oradaydı. İyeliği ele geçiren, ben olan biri, bir kimlik, yaşam boyu sürecek bir tuzak, yokluğun varlığı, bir sakatlık, bir biçim bozukluğu, bir organ eksikliği: *Émile Ajar*. Kendi kendimi canlandırmıştım. Donmuş, ele geçirilmiş, hareketsizleştirilmiş, tutulmuş, köşeye sıkıştırılmış. Bendim o."

O, *Yalan Roman*'ı yazar, korku içinde. Her yandan izlenip sıkıştırılmış. "Aynasızların sürekli uğultuları içinde." Ortaya çıkarılmakla tehdit edilmiş olup bu yalan haberin ününe, saygınlığına, görkeminden daha çok sevdiği şeye, onuruna zarar vermesini engellemek ister. Onurunu lekelemek istemez. Sözgelimi, Kurtuluş Arkadaşları, kafasından uydurup altına imzasını attığı münasebetsiz, değersiz, bayağı ve anarşist, psikiyatride tedavi olmuş bir kışkırtıcı, bir hasta olan bu kişinin kendisi -Romain Gary- olduğunu ya öğrenirlerse!.. Mahkeme tarafından, gitgide daha fazla sahtekârlığa dönüşen şu yalan haber "iş"indeki görevlerinden birbiri ardına kaçan avukatları yüzünden de gözü korkmuş olan Gary, kandırılmış olan Gallimard'lara ve gazetecilere mahkeme önünde hesap vermekten de korkar. O konuda, apansız ortaya çıkacak tehlikelerle dolu uzun bir zarar-ziyan listesi kafasında canlanmaktadır. Sonra, işte, ufukta görünen şu maliye: Kendisinin gerçekten de takma adı olmayan şu öbür adam üzerinden beyan edilecek onca gelir tutarı!..

Romain Gary, gülünç oyununda kendini savunmak, kendini itiraflarla aklamak yerine, başladığı oyunu sonuna

dek sürdürmeyi yeğler. Tehlikeye karşın, sonunda başarıyla çıktığı bir serüvende daha da öteye, benliğindeki eski sınır korkusundan ve "işi kökünden bir defada halletmek" düşüncesinden ve bütün cesaret kırıcılarından daha güçlü duyduğu bir kıssadan hisse çıkarma gereksinmesinin onu acımasızca götürdüğü yere dek, yani kendi öz Romanına dek gitmek. Öyleyse devam! Başka bir yolun özlemiyle ve kendinin kendisi tarafından oluşturulacağı yeni bir yaratımının eksiksiz yanılsaması içinde Ajar ile Gary'yi birlikte yorumlamaya devam...

Pavlowitch'in, *Yalan Roman* kitabıyla amcasına yeni bir soluk verdiği kesindir. Kişiliği, siması, bütün biçemi, deliliğinden ya da en azından tuhaflığından birazını romancıya esinlemiştir. Romain ile Émile'in birbirine geçtiği öyküde, her şey hem gerçek hem de bir fabl yalanıdır.

"Ütopyanın sonunu istemiş olacaktır."[7]

Yalan Roman'dan sonra, bir eleştirmenin işin içinde yitmemesi olanaksızlaşmıştır. Gary her şeyi açıklamaktadır ama tersine döndürülmüş verilerle açıklamaktadır, o verilerde kendine iyi adam rolünü de vermez. İyi adam rolü, o rolü üstlenen Paul'ün, Alex'in, Émile'indir. Çünkü yazan, Paul'ün kendisidir; Gary kendi kalemini ona gizlice ödünç vermiştir.

Bütün gerçek işte ortadır, ama tersyüz edilmiş biçimiyle ortadadır. Pavlowitch'in sözümona Tonton Macoute'tan aşırdığı *La Tendresse des Pierres* kitabının seksen birinci sayfasında, *Adieu Gary Cooper*'da, ağzı kapatılıp susturulmuş ama artık her şeyi itiraf eden yazar olarak -Gary burada, ele vermekten çok, itiraf etmektedir- Pavlowitch'in bir yapıtı sonuna dek götürmedeki yetersizliği, yazı yazma güçsüzlüğü ile öfkesi, gerçekte üç Ajar'ın patolojik itiraflarıdır. Avukatların adları ve failin denetlenemeyen oyunbazlıkları karşısındaki öfkeleri, yapıtların sinemaya uyarlanması

7. *Yalan Roman* (y.n.).

ve İngilizceye çeviri haklarına ilişkin özel maddeleri içeren Mercure'le imzalanan sözleşme... Dahası, Émile'in işbirlikçisi Annie Pavlowitch, hayranlık uyandıran Alyette rolüyle ya da Lot Bölgesinin sağlam kızı niteliğiyle kendi adıyla oradadır. Hatta Simone Gallimard, hatta Yvonne Baby... Hatta ve özellikle gergin ve anlaşılması güç amca ile yeğen ilişkilerinin çekilmez bir çift ilişkisine dönmek üzere olması...

Romanın özellikle hınzırca yazılmış olan bir bölümünde Pavlowitch, *Onca Yoksulluk Varken*'i -bir "kanıt" olsun diye ya da bir "sevgi jesti" olarak der Pavlowitch- el yazısıyla kopya etmesi için Tonton Macoute'a yalvarmaktadır; böylece ikisinin el yazısını birbirine sevgiyle karıştırmak istemiş olmaktadır!

Pavlowitch, izleyen bölümde, tam bir paronaya bunalımı içinde, Goncourt'unu ve yazılı metnini elinden almaya çalışmakla suçlar Tonton'u. "Ölü soyucusu" sözde-Gary ona şu yanıtı verir: "Kendimi, yazmadığım kitapların yazarı olarak görmüyorum. Ardımda bir yapıtım var benim ve ben ondan kıvanç duyuyorum!" Bir okur bunları açıkça nasıl görebilir ki! Romanın sınırlarını aşıp canlıların dünyasına taşan bir yazınsal yaratımla didişme halindeki bir yazarın güttüğü kurnaz stratejiyi bu sahte itiraflarda, bu gerçek kaygılarda nasıl tahmin edip bulabilir ki!..

> *Yalan Roman*'ın roman kişisi Pavlowitch, göğsüne vurarak "Ben Émile Ajar'ım, diye gürler! Tek ve biricik! Kendi kitaplarımın oğluyum ve onların babasıyım! Ben kendi kendimin oğluyum, kendi kendimin babasıyım! Gerçeğim ben!"[8]

Bac Caddesi dönüşünde, olası sızmalardan kaçınmak için Gary bu kez el yazısı metnin daktiloyla yazılması işini, kendi kurgusal portresini orada görecek olan Paul'e bıra-

8. *Yalan Roman* (y.n.).

kır. Ama amcası ona önce bir bildirge imzalatır. Bildirgede Paul, Ajar'ların "yazar"ının Romain Gary olduğunu, kendisinin yalnızca bir "oyuncu" olduğunu doğrulamaktadır... "Oyuncu" şimdi Bac Caddesine kapatılmış olarak birdenbire "özel sekreter" oluverir. *Yalan Roman*'ın art arda gelen aşamalarını ta son biçimini alıncaya dek iki ay boyunca günde on saat çalışarak daktiloyla yazar. *Yalan Roman*'ın son biçimi, fazlasıyla gerçek, fazlasıyla özel ve eksiksiz biçimde, kimi kez fazla örtük, hiç utanma sıkılma olmadan apaçık ortaya dökülmüş olan kendi öyküsüdür sonuçta. Paul orada yalnızca büyü ve düşlem dolu bir oyuncu olarak değil, aynı zamanda gerçek bir deli, zincirle bağlanacak bir deli, bir depresif, bir ilaç bağımlısı olarak görünür.

Pavlowitch bu kez düzmecenin yıldızı olur. *Sözde* kutlu yazar, iyiden iyiye lanetli şair söylencesiyle herkesi -ama belki kendini de- kendi dehasına, kendi becerilerine ikna eder. Yazı yazmayı bilmektedir, o bir yazardır. Bu imge Pavlowitch'in üzerine oturacak ve bir süre sonra kendisi de bundan kopamayacaktır. *Yalan Roman* onu, düşlerin gerçek olduğu bir yerde, özlemlerinin de ötesine götürür, ama hileler, aldatmacalar yapan bir düzyazının aracılığıyla götürür.

"Şimdi sırtüstü gelmiş kırmızı götlü bir maymunum"[9], diye yazacaktır ilerde.

Önceleri oynadığı zirzop ve soytarı rolü, Gary tuzağını güzelce kurup gereği gibi düzledikçe ağırlaşır, trajikomik olur, onu tümden yalancılık hastası, kendine ilişkin yalanlar uydurarak ve -her ne denli istemeyerek de olsa- kendini kendi yalanlarına kaptıran birisi yapar. Paul artık yalnızca neşeli bir iş kolaylaştırıcı değildir, roman satrancı üzerinde bir piyondur. Émile serüveninin sert ve acımasız mantığı içinde, gayretle, büyülenmişçesine Romain'e yardım etmeyi gene de sürdürür. Kâğıt üzerindeki bir kişiye yalnızca dış görünümünü vermez, ona ruhunu da verir, onu esinler, kendi

9. Paul Pavlowitch, *L'homme que l'on Croyait*, Fayard (y.n.).

öyküsüyle, kendi ailesiyle, kanıyla, karakteriyle onu besler. Ajar odur, en azından sonunda buna gerçekten inanır, öyle ki Ajar ona benzeyip onunla karışır.

Pavlowitch hem daktilo yazıcısı hem okur ve ayrıca romanın bir parçası olarak Gary'nin elinde artık yalnızca bir malzemedir.

Gary'nin korkunç çalışma temposuna uymaya, yazı masasının üstüne yığılan, çabuk çabuk ve düzensiz el yazısıyla yazılmış kâğıtları daktiloda yazmaya, sonra yeniden yazmaya çalışmaktadır. El yazılarının üzerinde yatay çizgi olmayan *t* harflerini, *b* harfine benzeyen *f* harflerini, *o*'larını, *g*'lerini, *l*'lerini, karmakarışık ve tam yazılmamış öbür harflerini büyük emeklerle çözmek zorunda kalmaktadır. Paul, yazınsal yaratımın en yakınındaki ayrıcalıklı bir seyirci olarak hem yazar hem uşak hem de büyülenmiş ilk okur konumundadır.

> "Metnin paranoya gücünün üzerimde sert bir etkisi oldu. Artık belli bir ayar noktam yoktu. Dışarıda, yaşamın içindeyken gerçek gibi görünen şey sahteydi. İçeride, Romain'in sarsıntılı yazısında gerçek gibi görünen şey sahteydi. Bir şey yapamıyordum. Kendimi yavaş yavaş kaptırıyordum. Elimde değildi."[10]

Gary, Paul'ün iliğine dek sızar, arzuları ya da bastırılmış korkuları gizlemeyi başarıncaya ya da onlardan habersiz kalıncaya dek girer. "Bu, neşeli bir arınma olmuştur", diye yazacaktır Pavlowitch.

Sahte takma adından kurtulma becerisi olmayan -kendisi ileride bir kitabında böyle anlatacaktır- Paul, içki içmeye ve dayanabilmek için yatıştırıcılar, amfetaminler yutmaya başlar. Öyle ki olduğundan daha fazla Ajar'laşır, modeline ya da kopyasına gitgide uygun biri olur. Gary ile Pavlowitch'in gizli oturuma benzer işbirliği bir karabasa-

10. Paul Pavlowitch, *L'homme que l'on Croyait, Document,* Fayard (y.n.).

na ve paranoyaya dönüşür. Paul, bu yazılı metnin fiziksel olarak hastasıdır, o da bunun öcünü almak için Romain'e işkence etmeyi dener. Özellikle çalışma saatleri dışında, Romain'in korkunç iç sıkıntılarına yatkın olduğunu bildiğinden, Gary'nin korkunç saatleri olan akşamdan, ya da ikindi saatlerinden yararlanarak hızlıca gidip kapıyı gizlice çalar ve sanki yerinden hiç kımıldamamışçasına dönüp masasına yeniden oturur. Gary o zaman kalkar, kapıyı açmaya gider, kimseyi göremeyince şaşırır; bu hikâye yinelendikçe kendinde işitsel sanrılar olduğunu düşünüp korkmaya ve delirdiğini sanmaya başlar. Öç almaya yönelik olduğu kadar acımasız da olan bu küçük oyun, yarı sığınak yarı perili ev olmaya başlayan Bac Caddesinin havasına böyle bir katkıda bulunur.

İçinde, yer, eylem ve neredeyse hiç insan yüzü olmayan *Yalan Roman*, karşı-gerçek ve karşı-yalan sisi içinde geçen iki ya da üç kişilik bu köşe kapma oyununu eğlenceli bir dille anlatır. Romain Gary, anlatı kişilerinin yüreklerine sızmış olarak, *dibbuk* rolünü, yani kaygı verici güçleri olan hortlak rolünü oynar. Roman, fahişelik genel kurulu üzerine ve orospuların ilk sırasındaki lanetli sanatçının rezil bir tablosu üzerine sona erer. *Yalan Roman*'daki -*Gengis Cohn*'unkini çok çağrıştıran- saldırgan ve günahkâr güldürü, en sıkı tabularla da eğlenerek çok hoş bir yazınsal parça olurken aynı zamanda akıl ile bunamanın kırılgan sınırında bir insan tanıklığı da oluşturur.

Gary sabahları *Yalan Roman*'ı biçimleyip düzenler. Öğleden sonralarıysa 1976 yılının Aralık ayında başladığı *Kadın*ın Işığı'nı sessiz sakin sekreteri Martine Carré'nin yanında yazar. İki işi aynı zamanda yaparak Romain Gary ile Émile Ajar'ın yazarlıklarını birlikte yürütür.

Yazınsal üretim bir finans işi olmaktadır ve onu da öyle yönetmek gerekir. Romain Gary kitaplarının satış durumunu, sözleşmelerini, çevirilerini, uyarlamalarını dikkatle iz-

ler. *Koca Tembel* elli bin adet satmıştır, *Onca Yoksulluk Varken* bir milyon iki yüz bin. Telif hakkı oldukça önemlidir, Gary, Raymond Mutin'in olası vergi dilimleri konusundaki görüşlerini almak için ona Pavlowitch'i gönderir. Mutin, Gallimard'ın, Louis Aragon'un, Jean Genet'nin, Lawrence Durrell'in mali danışmanıdır. Romain ile birlikte, aynı yazarın ve aynı kişinin söz konusu olduğunu bilmeksizin herkes gibi kendisinin de Paul Pavlowitch olarak tanıdığı Émile Ajar'ın da danışmanı olacaktır.

Moshe Mizrahi'nin filmi olan *Onca Yoksulluk Varken*'in sinema uyarlamasının hakları ile Jean Pierre Rawson'un filmi olan *Koca Tembel*'in sinema uyarlamasının haklarını da aracı olarak görüşecek olan, Pavlowitch'tir.

Yapıtların yazım ve işletiminin yoğun dönemi olan Ajar'lı yıllar, Romain Gary için gerçekte tek bir yazarın ürünü iken iki ayrı imza altında görünen güçlü bir yaratıcı etkinlik dönemi olur. Bu dönem coşkun ve boğuntuludur. Bu dönemin gerçek gidişatı, maskeler takılarak kulislerde oynanır; sahnede, dönemin gizli tiyatrosunun yalnızca bir bölümü gösterime sunulur.

Yazar Gary'yi çok iyi tanıyan, bilgili ve düşünceli okurları daha iyi kandırmak için, Gary'nin buyruğu üzerine Pavlowitch, *Yalan Roman*'ın bir örneğini Gallimard'a götürür, Roger Grenier'nin görüşünü sormak için odasına çekinmeden, duraksamadan girer... Gallimard *Yalan Roman*'ı okuyup sever, ama portresini tanıdığı Tonton Macoute konusunda hemen kaygılanır. Yaşlı bir arkadaşı olarak ona kötücül ve yaralayıcı gelen bir portre... Paul'ün ziyaretinden iki gün sonra, Gary tesadüfmüş gibi Grenier'yi akşam yemeğine çağırır. Grenier, yeğeninin kadife eldivenli darbelerine karşı yazarı tatlı dille uyarmak ister. Görünüşe göre, Gary, onu sakince dinler ve genç kuşağın kendi kanatlarıyla uçmalarına yol vermek gerektiğini, *Yalan Roman*'ı okuyacağını -çünkü okumamıştır daha!- ve Paul aleyhine hiç dava

açmayacağını belirtir. Pavlowitch'i çalıntı yapmakla suçlamak istemiyordu, der Grenier. "O benim yeğenim, diye açıklar Roger Grenier'ye, yalancılığına tam da uygun bir söz yani! Kendi yapıtını yazmak için benimkinden esinlenmesi normaldir.

Mercure de France'ta, Michel Cournot bu yeni metni yayımlamanın yararı konusunda tereddütsüz değildir. Yazarın gelişiminde *Yalan Roman*'ın yararlı olmayacağı, *Onca Yoksulluk Varken*'i okumuş "büyük kesim"in çizgisini sürdürecek başka bir metni yayımlamanın hem Ajar için hem de Mercure için daha yeğlenebilir olacağı kanısındandır. Metin, Simone Gallimard'ı da kaygılandırabilmiş ve Ajar'a *Yalan Roman*'ı yayımlamayı daha sonraya, yani başka bir "gerçek" romandan sonraya ertelemenin iyi olacağını iletir. Demek ki Mercure ilerde daha iyi bir roman geleceğini ummakta, Gary sabırsızlanmakta, Cournot ise Ajar'dan başka bir metin istemekte ama Gary, *Yalan Roman* kitapçılara çıkmadıkça başka bir metin yazıp vermeyi kabul etmemektedir.

Bir sabah saat sekizde Gary, Claude ile Simone Gallimard'ın özel konutuna telefon eder, ikisini birlikte evlerinde hemen görmek istemektedir. Saat dokuzda, onların Üniversite Caddesindeki apartman dairelerinin kapısını çalar. Kendi editörü ve Ajar'ın editörüne, yeğeninin son metnini yayımlamayı çok geriye atan Mercure'e öfkeli olduğunu bildirir...

Sonuç olarak kitap aylarca bekleyişten sonra o ilkyazda yayımlanır.

Michel Cournot kapak için en uygun resmi eski bir gravür koleksiyonunda içgüdüsel olarak bulup çıkarır: Deri kaplı iki boş kafa. Gerçekten de metindeki "çift" yazıyı hissetmiştir. "Paul, bu mümkün değil, bu pasaj sizin değil. Bütün bunları siz yazmamışsınız, sizinle birlikte birisi yazıyor!" der Pavlowitch'e.

Romain Gary'yi saydam bir biçimde betimleyen Tonton Macoute portesinden çok kaygılı olan Simone Gallimard, Gary'nin yapacağı olası çıkarmaları -çünkü Simone, *Yalan Roman*'ın özel yaşama ve hatta yazarın vicdanına leke sürdüğünü düşünmektedir- kabul edeceği sözü vererek *Yalan Roman*'ın özgün dosyasını Bac Caddesine göndertir. Romain Gary 25 Aralık 1975'te, içinde muziplik de bulunan bir gönül yüceliğiyle şunu yazar:

> "Sevgili Simone,
> Paul bu sabah *kendine özgü* (sui generis) bakışıyla yeni roman dosyasını bana getirip "Seni boka batırmışım" diyerek sansür hakkımı kullanmamı benden istemeye geldi.
> Paul'ün bana bu başvuruyu yaptığını, dosyasını okumayı reddettiğimi, Émile Ajar-Pavlowitch'in ve editörün hiçbir sorumluluk taşımadıklarını bu mektupla bildiriyor ve kitabın lekeleyici niteliğine ilişkin bütün adli takibattan vazgeçtiğimi gene bu mektupla onaylıyorum. Yani o, yani sen, yani siz benim tarafımdan en küçük bir eylem çekinceniz olmaksızın kitabı yayımlamakta tümüyle serbestsiniz."

Yalan Roman, yazın sanatının gerçek üzerindeki bir başarısı, bir değişim ve bir bölünüp ayrılma olarak varlığını kendi başına sürdürecek ve yazarını taşıyacak bir kitaptır.

Jean-Michel Royer, sol Gaullist gazetenin yazı işleri müdürü, eşref saatlerinde yazarı ve radyo gazetecisi de olup France-Inter de yalan haber, yanıltıcılık ve şakacılık üzerine bir yayını yapıp sürdürmektedir. Gülümse(t)me konularını özellikle sever ve Romain Gary'nin romanlarının tutkun bir okurudur, *Avrupa Eğitimi* onun aklında kalan en iyi romanlardan biridir. O aralarda Émile Ajar'ın anlayış ve biçeminde, daha önceden tanıdığı ve çok sevdiği bir anlayış ve biçemi tanır gibi olur: Bu Romain Gary'nin sesidir!

Le Point dergisindeki bir makalede, 1976 yılının başlarında, Ajar'ın romanları ile Gary'ninkiler arasında çabukça yapılmış ama etkili bir karşılaştırma çözümlemesine girişir. Büyük bir kesinlikle olmamakla birlikte, Paul Pavlowitch'in varlığında, olağanüstü bir akrabalık, en azından bir kalem ve kişilik ortaklığı olduğu sonucuna varır. Kısacası, bir yerlerde Romain Gary'nin elini görüp tanır.

Gary, kuşkulara bir son verecek olan *Yalan Roman*'ın çıkmasından önce, 29 Ocakta, Jean-Michel Royer'e *Point* dergisinin ast-üst ilişkilerine bağlı kalarak öfke dolu bir mektup yazıp gönderir:

> "Sayın Beycfendi,
> Siz, tanıdığım kişi misiniz bilmiyorum ama genç bir adamın taşağını kesmekten ve kendinizi bir 'belki'nin arkasında korumaya alarak onun yapıtını bana mal etmekten ibaret olan *Le Point*'daki işleminiz Paris züppeliğinden bile az rastlanan boktan sözlerdendir. Bu dedikoduları *Le Monde*'da ve başka yerlerde yalanladım. Bunu bilmiyor olamazsınız, öyleyse beni ararsınız. Beni bulacaksınız.
> Romain Gary."

Gary, *Le Grand Vestiaire*'de, daha 1949'da "İnsanın kendi varlığının izini ortaya çıkartmaması, büyük bir sanattır", diye yazmıştır.

Çağdaş Başkente Elveda

André Malraux yetmiş beş yaşında ölmüştür. 23 Kasım 1976 Salı günü, Salpêtrière'den Verrières-le-Buisson'daki Vilmorin mülküne getirilmiş, cenazenin başında geceleyin aile ve birkaç arkadaş beklemiştir. Büyük salona konulan yüzü açık cenazenin önüne, yakınları birer birer gelip toplanmıştır. Ludmilla Tcherina, Romain Gary ile Jean Seberg'in de cenaze töreni için orada bulunduklarını anımsayacaktır. Roman Gary'nin salona girerken Jean'in kendisiyle gelmesine izin vermediğini, André Malraux'ya son ziyaretini yalnız yaptığını. Jean'in ağlamaya başladığını ve Romain'i bekleme odasında beklediğini.

Sabahleyin, toprağa verme törenine ancak sekiz-on kişi katılmıştır. Onların arasında Sophie de Vilmorin, Louise'in yeğeni, Françoise Giroud, Kültür Bakanlığı müsteşarı, General de Boislambert, Ordre de la Libération Müzesinin büyük şansölyesi, Ludmilla Tcherina, Romain Gary ve Jean Seberg de vardır.

27 Kasım akşamı, Gary, Ulusal Saygı töreninin yapıldığı Louvre'un dörtgen biçimindeki avlusunda Kurtuluş Arkadaşları (Compagnons de la Libération) arasındadır. Kırk meşale, dekoru ve laik bir töreni yönetmek istercesine garip bir biçimde gelmiş olan -ölen kişinin simge hayvanı- çok temiz Mısır kedisi yontusunu yandan aydınlatmaktadır.

Cumhuriyet Muhafız Bandosu, Beethoven'in XII. Sonatı olan Ölmüş Yiğitler Marşını on bin Parislinin, ailenin, arkadaşların, törene tam kadro katılmış olan hükümet üyelerinin önünde çalmaktadır. Sonra bir hoparlör Malraux'nun ses kaydını yayar. Ses, mezar ötesinden gelen bir müneccim iletisi gibi hızlı, karışık ve anlaşılmazdır. Bir dakikalık saygı duruşunun hem ölümsü hem de tatsız gerçekleştiği Cour des Rois avlusunda Başbakan Raymond Barre o akşam tarihsel bir söz söyleyecektir: "Fransızlar bilmeliler ki Fransa'nın onurunun bir parçasının adı André Malraux'dur."

Gary alt üst olmuş durumdadır. Üzerindeki koyu renk giysi ve karamsar görünüşüyle, *Tanrıça Kedi* (déesse Chat) yontusunun yanında ayaktadır, Louvre'un duvarlarında çınlayan gençliğinin ve çarpışmalarının yankısı *Partizanların Marşı*nı dinlemektedir.

Bu törende her şey onun sevdiği şeye, kendisinin geçmişte olduğu şeye yanıt vermektedir. Değerler, yaşamının kılavuzu olan *direniş* ve *kültür*, *politika* ve *sanat*, *anı* ve *onur*, hepsi sahnedeki yerini almıştır. André Malraux'nun ölümü, Émile Ajar cambazlığını kurduğu anda bile onu ciddiyete ve büyük olmaya çağırmaktadır. Fransa'nın büyük bir imanla uğurladığı bu yiten adam, Gary için gerçekten de yüzyılına en iyi biçimde tanıklık edebilmiş, ondan yararlanabilmiş ve ona hizmet edebilmiş örnek bir yazar oluşturmuştur. Malraux, hiç kuşkusuz, olmayı en çok isteyebileceği şeyin aynası, zamanının yaşayan efsanesi olmuştur.

Kaba güldürü sahnesinde, Ajar bir kimlik, bir liman, sahte ışıltılı bir sığınak ardında koşturup dururken, öbür

Gary -Yıldız Yiyen Gary- André Malraux'nun olağanüstü yaşam çizgisi üzerine düşüncelere dalabilmektedir; Malraux da sonsuz bir yetenekle, yalanda, güldürüde, hem bir cambaz hem de bir büyücü olarak "as" olmuş bir kişidir. Gary'nin bir gün bir romanda düşünüp yarattığı ve kendisinin gerçek ailesi olan Venedik illüzyonistleri Zaga topluluğu içinde bulunmaya herhalde layık bir kişidir.

Bu iki adam iyi tanışıyorlardı. 1945'ten başlayarak Malraux, General de Gaulle'ün kültür danışmanıyken, önce Saint-Dominique Caddesinde, sonra Valois Caddesindeki bakanlıkta ya da Malraux'nun Boulogne'daki kendi konutunda otuz yıl boyunca hemen hemen hep baş başa sık sık görüşmüşlerdir. Malraux'nun otuz yıl boyunca özel kalem müdürü olan Albert Beuret, onların "yılda yaklaşık bir kez rasgele, teklifsiz, törensiz ve hep büyük bir zevkle" buluştuklarını anımsayacaktır. Bakanlık mübaşirleri içinden günümüze kalan hiç kimsenin olmayışı ve özel yazışmalarına yasak konulmuş olması nedeniyle o dönem üzerine, görüşmelerinin ne sıklıkla ve ne uzunlukta gerçekleştiklerine ilişkin daha teknik başka bilgiler sağlamak olanaksızdır. Albert Beuret savaş ertesinde Malraux'yu ziyarete gelen üniformalı genç Gary'yi gene de anımsayacaktır. İki adam arasındaki derin ilişkiyi, "karşılıklı saygı" olarak tanımlayan Albert Beuret, "Kolay unutulmayacak bir yüz", diyecektir *Avrupa Eğitimi*'nin yazarı için. "Malraux, Gary'yi severdi", diyecektir sadece.

"Saygı" ya da "sevgi", bu iki sözcük Gaullist'lere ya da Arkadaşlar'a yakın olanlarca sıklıkla kullanılır. Ama Romain Gary yönünden duygular daha güçlüdür. Malraux'dan on üç yaş küçük olan Gary, kişiliğinde her zaman bulunan ince alaycı gülmece eksik olmasa da ve *La Nuit Sera Calme*'da *André*'yi bir Cagliostro, Picasso ve Faust karışımı olarak betimleyebilmişse de ona karşı eksiksiz bir hayranlık beslemektedir. Bu karışım benzetmesi, "duyulmamış yüksek-

liklere dikey olarak fışkıran ama tavanı aşamadan gene tam olarak aynı noktaya, kendi ayaklarının üzerine dönen" bir hava cambazlığı monoloğunda ortaya çıkmıştır.

General'in çevresindekilerden iki kişi olarak "Kurtuluş" kapsamında, sonra iyi ya da kötü koşullarda, ya bir kitabın ya da ağırlıklı bir makalenin yayımlanması vesilesiyle sık sık karşılaşmış olsalar bile, birbirini en iyi Amerika'da tanımışlardır. Gary, Fransız Heyetinin BM'deki sözcüsü ve sonra başkonsolos olarak, bakanını orada gezdirmiş, onu yalnız kendisi ya da Lesley Blanch'la birlikte gezintiye çıkarıp New York, Washington ve Los Angeles müzelerine götürmüştür. Arizona Yerlilerinin Hopi bebeklerini, dokumacılarını, testicilerini Malraux'nun görmesini sağlayan, Gary'dir; onların süsleme sanatı büyük müzeciyi hemen etkilemiştir. Müzelerden, tıpkı Gulag çalışma kamplarından nefret ettiği gibi nefret eden Gary, Kültür İşleri Bakanı için müzelere hiç ayak basmama ya da seyrek olarak ayak basma kuralında bir istisnaya gitmiş olmaktadır.

Malraux, Gary'nin iki karısını da tanımıştır. Albert Beuret'ye göre, Malraux, Jean Seberg'in güzelliğinden ve tatlılığından çarpılmıştır.

Çok gençken, Romain Gary'nin hoşuna giden, geniş tropikal çayırlıklarda tarla açan, tapınaklarda talan yapan Asya fatihinin küstahlığı, anarşisidir. Yirmi yaşındayken, İnsanlık Durumu'nun açık ve fethedici biçemiyle Malraux gibi güçlü, eril anlatılar yazmak istemiştir. Yayımlanan ilk öykülerinin yer aldığı *Gringoire* dönemindeyse, otuz üç yaşındaki o genç ustanın göz kamaştırıcı ve sarsıcı yolunu izleyeceğini düşlemiştir. Otuz yaşındayken, onu etkileyip büyüleyen, artık yazarın kişiliğidir. Malraux, Gary'nin hem arkadaşı ve General'in epik ozanı hem de her şeyi egemen bir tepeden bakışla yargılayan, işitilmeyen, hipnotize eden bir tür büyücüdür.

Paris banliyösü Bondy'deki dükkândan Valois Caddesindeki bakanlığa, kendisininkiyle aynı yayınevinden, yani Gallimard'dan geçen Malraux, doruklara doğru çıkan kusursuz bir yol çizdi. Gary en azından onun başarısına, kısacası yazarlık uğraşısına, tıpkı yapıtına olduğu gibi hayran olabilir, onun yapıtı az bulunur Fransız yapıtlarından biridir, Gary'yi ele geçirecek olan belki de tek yapıttır.

Bununla birlikte Gary, Malraux ile kendisi arasındaki usta-çömez ilişkisini, her türden etkiyi her zaman yadsıyacaktır, çünkü Gary kendi özel sesini bulmada, kopya ve taklit yapmayacak denli ya da kendi çağdaşlarının en parlak olanının bile olsa başkasının sesiyle üretmeyecek denli çok iddialıdır. Polonyalı gazeteci K. A. Jelenski'ye "İnsan Malraux ile pek çok ortak noktamız olduğunu hissediyorum, ama romancılığının beni etkilemiş olabileceğini sanmam." diye açıklar 1967 Martında.

Yazınsal anlamda, sanatçı olarak kendisini en çok Conrad'a ya da Nabokov'a, *Altenburg'un Ceviz Ağaçları*'nın yazarına yakın hissettiğini her zaman açıklamıştır. Joseph Conrad ya da Vladimir Nabokov gibi o da ülkesinde bir sürgündür. Conrad'ın İngilizcesi, Nabokov'un Amerikan İngilizcesi gibi, Fransızca da onun sonradan edindiği, ama Lehçeye ya da Rusçaya duyduğu gönül bağından daha büyük bir gönül bağıyla kendini en iyi dile getirdiği bir dildir. Conrad gibi, Nabokov gibi ya da Joseph Kessel gibi, Gary'nin de kendi kökenlerine ait olmayan, -belki de kendisine biraz yabancı kalabilecek bir dil olarak- annesine ait olmayan bir dili vardır ve o dile egemendir, bu dil onun elinde bir araç ve umunç olmuştur. Gary, yarı yarıya hem kökenlerine bağlı hem yarı sürgün olan Polonyalı yurttaşı Conrad'ın İngiliz romancısı olması gibi, bir Fransız yazarı olarak kalacaktır.

> "Yazınsal bütün köklerimi melezliğime daldırıyorum, ben bir piçim." diye daha önce Gece'de yazmıştır.

Lord Jim'den *Lolita*'ya ve *Les Enchanteurs*'e dek Gary'nin bütün ailesi, imgelemleri bir ülkenin ya da bir Avrupa'nın sınırlarını her zaman çok geniş ölçüde aşan, köklerinden sökülmüş, çocukluklarından, geçmişlerinden kopmuş sanatçıların ailesidir daha çok. Malraux'nun romanlarında da bulup sevdiği kuşkusuz budur, sınırlarla oynama ve sürekli olarak başka çevreler arama yetisidir. Çağdaş Fransız romanında oldukça az görülen bir açılma, bir bolluk ve genişleme... Sganarelle'e, Fosco Zaga'ya, şu düşlem serüvencilerine layık picaresque bir yönelim...

Ama Gary'yi Malraux'ya daha da yaklaştıran şey, söylencelere duyulan inanç ile sanatın gerçek yaşamın içine canlı olarak girebileceğine olan kesin bilinçtir. Kurgu alanında Malraux, gerçek ile imgelemi, deneyim ile düşlemi ya da gerçek ile sahteyi aynı görüntü içinde eritme becerisi olan, hiç kuşkusuz bir ustabaşı, olağanüstü bir illüzyonisttir. Jean Lacouture'ün belirttiği gibi kendisi de "maske ve nesne oyunu" oynamıştır; Malraux, kendi yaşamının büyücüsü olarak, şeytansı bir biçimde tarihin verileri ile romana özgü şiirin verilerini birbirine katmış, kartlarda hile yapmış, izleri el çabukluğuyla silip ortadan kaldırmıştır.

Régis Debray, törenden önceki gün *Le Monde* gazetesinde şöyle yazmıştır: "Gerçekliği hiçbir zaman iplemeyen, işte o adam!.. İmge kadrajlaması ve söylen makyajı yoksa gerçekliğin de olamayacağına daha ergenliğinde karar vermiş adam!.." Gary de tıpkı Malraux gibi, gerçek ile yazın arasına sınır koymamıştır.

İkisi de tiyatro adamı, ikisi de kompozisyon kişisi, ikisi de kendi gerçeklerine bağlı, dolayısıyla başka hiçbir dış kurala, olası hiçbir nesnelliğe olur vermeyen insan, ikisi de düşlemsel ve havai olduğu kadar aynı zamanda istençli, düzenleyici, illüzyonist... Ne var ki Malraux'nun kendi söylencesinin mimarisinde görkemle parladığı şu yerde, -yaşamını ve yapıtını, yalandan yapmayı, sunup göstermeyi,

olmayı istediği her şeyi kutsayan şu tören boyunca- Gary kendi durumunu sorgulayabilir. Gary'nin gerçekleşmesi olanaksız hayal inşaatı, elinden kaçmak üzere midir, yoksa André Malraux gibi o da sonuna dek oyunun ustası olarak kalabilecek midir? Başka bir deyişle, zamanında durabilecek, kendi deyişiyle *Güç Frenine* basabilecek ve kendi yaratımının sınırlarını içinde kalabilecek midir?

Ajar onu tehlikeli bir eğime sürüklemektedir. Güçlükle denetlenebilen, hile ve kurnazlık küpü olan kuklası onu aşıp geçmekle, daha büyük bir küstahlık ve cafcafla onun yanına yeni bir söylence takmakla tehdit etmektedir. Öyle bir söylence ki Romain Gary, o söylenceyi Romain Gary için herhalde yeğlemezdi ve o söylencenin iplerini Ajar bir gün elbet ortaya çıkaracaktır.

Malraux, ölen bir arkadaştır, sönen başka bir meşaledir.

Gary'nin önceki yıl, yani *Onca Yoksulluk* Varken'in yayımlandığı yıl yazdığı ve İngilizcesi *The Gasp* olan ve Fransa'da *Charge d'âme* adıyla o yıl çıkacak romanın Fransızca baskısına yazdığı önsözde, büyük bir Amerikalı eleştirmenin bir gün *bir ruh koleksiyoncusu* (a soul collector) olarak tanımladığı Gary, şu notu yazar:

> "Ruh sözcüğünün modası geçti. Bu sözcük ciddi bütün yazın sözlüklerinden atıldı. O artık, bir tür insancıl Saint-Sulpice Kilisesine bağlı kalan bir antika, lirik lirik meleyen çağdışı bir döküntüdür."

Gary, bu sözcüğü yadsımaz. Zamanın ruhu üzerine bir yiğitlik ve güldürü öykücüğü olan *Ruh Yükü*'nde, anlatı kişisi, bilgin Marc Mathieu (*La Tête Coupable*'dakiyle aynı kişi) görülmemiş duyulmamış derecede ileri bir yakıt, bir tür yeni plütonyum icat eder; bu sistem, ruhlar etten oluşmuş kalıplarını terk edince onlara enerji sağlar... Mathieu enerji dönüştürümü için onları bobinlerde (capteur) tutar ve pillere yerleştirir. Böylece, yaşarken sevilmiş bir kadın

yüz vatlık bir ampulde yaşayabilir, ya da eski bir komşu, hatta eski bir direnişçi bir Citroën'in motoruna konabilir. İşte böyle, Mathieu kısa sürede insanlığın son şansı olarak görünen gerçekten devrim niteliğindeki bir tekniği, -yaşamın dinamik temel öğesi olan- ruh yardımıyla geliştirir. Mathieu, dünyayı "insansızlaştırma" yolundan kurtarmak istemiştir. Sonuç olarak kendini tarihe ve evrime adamış bir insan olarak Arnavutluk sınırında bir bombanın üzerine nişanlısı May'la birlikte atlayarak yaşamına son verir.

Gary'yle birlikte anlatı kişileri de hep canlı kalır. Peki, Malraux *Ruh Yükü*'nde ne olurdu acaba?.. Hangi motorun hangi aküsü olurdu?.. *André*'nin yanında şu öylesine gizemli, öylesine canlı, kardeşçe, düşlemlerinde ona kılavuzluk eden bu *André*, çekip giden ve onu koskoca bir yalnızlığın içinde bırakan ruhtan, bir parçadır.

Bir Çocuk-Kadının Ölümü

Jean ölmüş. Önce sekiz gün ortada görünmemiş, sonra polis onun cesedini 8 Eylül 1979'da Paris XVI. Bölgede, Général-Appert Caddesine park etmiş beyaz bir Renault 5'in ön ve arka koltuklarının arasına sıkışmış biçimde, mavi bir örtünün altında bulmuş. Cesedin yanında boş bir maden suyu şişesi ve bir tüp barbitürat varmış. Elinde oğluna yazdığı bir ileti bulunuyormuş.

Bilirkişilerin vardığı sonuç, bir intihar olduğudur. Bununla birlikte Jean en azından görünüş olarak yeniden neşe bulmuş gibi görünmüştür. Yaşı kırk birdi.

29 Ağustos akşamı bir arkadaşından kendisini sinemaya götürmesini istemiş. Gary'nin romanından Costa-Gavras'ın sinemaya uyarladığı *Kadın*ın Işığı filmini görmek istemiş. Bu ayrıntı gene de hiç ispatlanabilmiş değildir.

Filmde, Lydia'yı Romy Schneider, Michel'i Yves Montand oynar. Michel karısını yitirmiştir, Lydia da kızını. Bir kadının öksüz bıraktığı bir koca, bir kocanın sakat bıraktığı bir kadın; ikisi de umutsuz bir birliktelik, kavuşulmaz bir

ideal aşk, büyük harfle bir Aşk düşleyerek kendi umutsuzluğunu kendi başına yaşamaktadır.

Filmin kurgusu, yazarların yapıtlarına sadık kalan tek sinemacı olan Costa-Gavras'ın, romandaki konuşmaları, Romain Gary'nin biçemini koruduğu oranda etkili olabilmiştir. Jean, Montand'ın sesi üzerinden başka bir sesin filmde hep var olduğunu bütün film boyunca ayırt edebilmiş olmalıdır.

"Lydia, bu bir aşk öyküsüdür, bitemez. Bir kadını, silinip yok olamayacak denli çok sevdim."[1]

Filmde Romy, siyah giysisi içinde, harika güzelliği ve tatlılığıyla, yaşamın yaraladığı elli yaşında bir kadını canlandırmaktadır, (Kadının küçük kızı bir trafik kazasında ölmüş, kocası şok geçirip konuşma yetisini yitirmiştir):

> "Neyimiz var bizim? Senin, benim?.. Eşlerin sorunları, bu değil mi?
> —Eşlerin sorunları da ne demek?.. Ya sorunlar vardır ya da eşler.
> —Görünüşe göre, bu işler hep güç ve acılıdır, birliktelikler biter, gemi su alır ve çeker gider."[2]

Jean filmi gerçekten gördüyse, romanı önceden okuduysa, Lydia'nın tatlılığını, bütünlüğünü kıskanmış olmalıdır. Lydia rolü onun da oynayabileceği bir roldür, çünkü yapıt, yalnızlığı ve insanların avunma gereksinmelerini çok iyi anlatmaktadır. Bu, bir tür yankı bulmayan bir aşk çığlığıdır.

> "Bir kadın bütün gözleriyle, bütün sabahlarıyla, bütün ormanları, kırları, suları ve kaynaklarıyla sevilmiş olunca, onun yeterince sevilmemiş olduğu ve dünyanın, yapılıp bütünlemesi size bırakılmış yalnızca bir başlangıç olduğu anlaşılıyor."[3]

1. *Kadının Işığı* (Roman) (y.n.).

2. *A.g.y.* (y.n.).

3. *Kadının Işığı* (Roman) (y.n.).

Jean 29'u 30 Ağustosa bağlayan gece kalkar, üzerine bir şey alır, ışığını açık bırakacağı banyodan doktorunun ona iki aylığına yazdığı barbitürat torbasını ve arabasının anahtarlarını alıp Longchamp Caddesindeki küçük evini terk eder. Gözlüklerini unutmuştur, genelde gözlüksüz araç kullanamaz. Küçük Renault'sunu üç yüz metre ilerde, konutların bulunduğu bir caddede durdurur, öleceği cadde yaz sonu sessizliği içindedir.

Oyuncu, sekiz gün sonra, 8 Eylül Cumartesi günü bulunur. Pazartesi otopsi ve kanda zehir incelemesi yapılacaktır. Doktorlar, adli tıp uzmanı André Deponge ile zehir uzmanı Juliette Garat, ölümün, hem kanda litre başına 20 miligram bulunan barbitüratın kana karışması sonucu oluşan nöro-vejetatif bozukluktan hem de şiddetli bir etil alkol zehirlenmesinden kaynaklandığını, çünkü etil alkol komasında eşik 4 gramken, Jean Seberg'in kanının litre başına 7.94 gram alkol içerdiğini belirtmişlerdir.

Bilirkişilere göre, bir kişinin böyle bir durumdayken yürüyebilmesi, hele hele araç kullanabilmesi olanaksızdır. Olay yeri uzmanları o sırada hiçbir şişe bulamamışlardır. Jean'in ölümünden dokuz ay sonra, Yargıç Guy Joly, X adlı kişiye karşı "tehlike içinde bulunan bir kişiye yardım edebilecek durumdayken yardım etmemiş olmaktan dolayı" adli bir soruşturma açar. Ama onun ölümü üzerine kesin hiçbir yanıt verilmiş değildir, en azından kamuoyuna.

Gene 10 Eylül'de Romain Gary bir basın açıklaması yapar. Sébastien-Bottin Caddesinde, editörü Gallimard'ın işyerinde, gazetecilerin önünde FBI'ı suçlar: "Jean Seberg FBI tarafından ortadan kaldırılmıştır. 1970'de boşanma evresindeydik, bu örgüt büyük bir Amerikan gazetesinde Jean'in Kara Panterler içindeki bir aşırı eylemciden çocuk beklediği haberini çıkarttırdı. Ben, çocuğun benden olduğuna hep inanıyorum. Ama bu karalama Jean'i hasta etti ve çocuk, küçük bir kız çocuğu doğduktan hemen sonra öldü.

Jean o zamandan beri sinir hastasıydı. O yanlış doğumun her yıldönümünde, kendini öldürmek istiyordu.", diye demeç verir.

Romain Gary, Jean'in o ağustos gecesinden önce de yedi kez intihara kalkıştığını belirtir.

Gary, Nina Hart olayının çoktan unutulmuş öyküsünü anımsatıp FBI'ca yayımlanmış olan ve Jean'in en çok üç yıl önce kendisine verdiği belgelerin fotokopilerini gazetecilere gösterir. FBI ajanlarını yönlendirip onların karısına iftira atmalarını ve onun Amerikan toplumundaki imajını lekelemelerini isteyen İngilizce tümceleri yüksek sesle okur: "Jean Seberg, Kara Panterleri parasal olarak desteklemiştir, etkisiz duruma getirilmelidir..."

Romain Gary'nin yanında, konuşmanın yapıldığı masada, oğlu Diego sessizce durmaktadır. "Oğlum,", der Romain Gary "gazetede okumuş, benim kitaplarımın birinden çekilmiş bir film, annesinin ölümünden dolaylı olarak sorumluymuş... Yanlış!.. Ben, Jean'den başka bir kitapta söz etmiştim."

Yazınsal yapıtın yaşam üzerinde herhangi bir etkisi olduğu düşüncesini ateşli bir biçimde yadsıyıp Jean'in intiharı konusunda, Jean Seberg'in büyük acısının kanıtlarını *Kadın*ın Işığı kitabından bir bir okuyup çıkarır; ona göre, Jean, ırklarının eşitliği ve özgürlüğü için Siyahilerin yürüttükleri savaşımın militan yanını, özel olarak onun kişiliğinde vurmak istemiş olan FBI'ın "iğrenç" dolaplarının kurbanı olmuştur.

Gözleri kızarmış, sesi kısılmış, elleri titremektedir, güçlükle denetim altına aldığı bir heyecanla konuşan, yaşlı bir adamdır o. Gösterdiği kanıtlar kusursuzdur, gözle görülür, elle tutulur, gerçeklikleri ispatlanabilir belgeler işte ortada, sonuç demir gibi sağlamdır: "1961'den 1969'a değin gece gündüz, kuşkusuz çok dengeli olmayan -sinema yıldızlarının sinirleri zayıftır- ama sağlıklı, tümüyle normal bir ka-

dınla yaşadım. O olaydan sonra sinir hastası oldu, ölü doğmuş o çocuğun saplantısı içinde yaşıyordu."

Besbelli Gary, Jean'i iyileştirmek ister. Onun umutsuzluğuna hak vermek ister. İdealist oluşunun onu nasıl sarstığını, yüce gönüllülüğünün onu nasıl tehlikeye düşürdüğünü kendisine göstermek ister.

> "İşte böyle. Oldu işte. Ben görevimi yerine getirdim. Sanırım Jean bundan memnun olacaktır." diyecektir ertesi gün telefonda René Agid'e.

İnsanların çoğu, onun işe el atmasına şaşacaktır. İşi, "Gary kendi reklamını yapıyor" demeye kadar vardıracaklardır. Bu sahne oyununa ifrit olanlar duruma göre yargılara varıp sahneyi "tatsız bir şey", "edepsizce" ya da "iç karartıcı", "yersiz" ya da "acayip çıkarcı" biçiminde nitelendireceklerdir.

> "Bu benim Jean'e borcumdu," diye protesto edecektir Gary, "Şimdi kendimle barışığım, çünkü olayları yerli yerine koyabildim. Jean'in imajı hep temiz olarak kalacaktır."

Gary bütün görüşme isteklerini geri çevirecektir.

Jean 14 Eylül'de Montparnasse Mezarlığında sarıçiçek demetleri ve leylaklar altında toprağa verilir. Oğlu ve iki kocası, alık alık gezip dolaşanların, fotoğrafçıların ve ünlü arkadaşların ortasında mezarın başında bir araya gelip hepsi tek tek tabutun üzerine bir gül bırakacaktır.

Kendi Gölgeleri Tarafından Büyülenen İllüzyonist

Maurice Schumann, 1980 kışının bir sabahında, hatları karıştırmış olan Romain Gary'yle birdenbire metroda karşılaşır. Schumann onu yoluna götürüp bırakır. Nord'un eski milletvekili ve senatörü, aynı zamanda "Kurtuluş Arkadaşları" bölüğünden olan ve 1974'ten başlayarak Fransız Akademisi üyeliği yapan Schumann eski arkadaşının fiziksel görünümünden çarpılır. "Beni korkuttu", diyecektir.

Birkaç gün sonra, olumlu çıkacak oyların sayısından emin olan Schumann, Gary'ye gelir ve ona bir "oyalanıp vakit geçirme" işi olarak Fransız Akademisi üyeliği önerir. Joseph Kessel yeni ölmüştür, bu yaşlı kardeş ruhun koltuğu ardılını beklemektedir. Gerçekten de Schumann'a göre, Gary Kessel'e son derece benzemektedir; *Mutsuzluğun* Çevresi yazarından *Cennetin Kökleri* yazarına giden bir kalıttan daha güzeli olmazdı. Fransa sürgünündeki Rus kökenli iki Yahudi, ikisi de bütün yapıtlarını Fransızca yazmış, her ikisi de Nice Lisesinin eski öğrencisi ve her ikisi de kişisel nedenlerle de olsa romana geniş uzamların ve serüvenin yelini

üflemiş, üstelik birincisi ikincisine ilk yazınsal çalışmalarında destek çıkmış... Maurice Schumann üsteler ve Gary de Fransız Akademisi üyelerinin toplandığı yer olan Coupole'ün düşünü biraz biraz kurmaya başlar, çünkü orada yeşil ve yaldızlı giysi içinde kendi tiyatrosunun yeni bir sahnesinde belki oyun oynayabilecektir.

Ama Gary gene de adaylığını koymayacaktır; sonunda, 7 Mart 1980'de Kessel'in koltuğuna seçilecek olan, Özgür Bir Fransız adlı kitabın ve daha başka birtakım kitapların yazarı olan Michel Droit'dır.

O yıl Gary, Fransız Akademisinin, ödül kurucusunun istencine uygun olarak "düşünce, biçem ve bağımsızlık ile özgürlük kavramlarındaki nitelikleriyle kendini gösteren kitapların yazarına, bir Fransız yazara" ilk kez vereceği Paul Morand Ödülünü de geri çevirir. Bu ödülün Romain Gary'ye verilmesi düşüncesini ortaya atan, Gary'nin ateşli bir okuru olup Yunanistan üzerine, Racine üzerine, Talleyrand üzerine kitap yazan, Jockey-Club üyesi, Marcel Proust Arkadaşları topluluğunun başkanı, Akademide Henri de Régnier'nin koltuğunda oturan Jacques de Lacretelle'dir.

Gary, Michel Déon'a bir mektup yazıp yeni kurulan bu ödülü istemediğini önceden bildirir. "Hem kibirden hem de gönül yüceliğinden", diyecektir buna Déon. Çünkü bir yandan, Paul Morand'ın "Pétain'ci" kişiliği Gary'nin eski "Direnişçi" yanına ters düşmüş, öbür yandan da kendinden daha az tanınmış, daha az kabul görmüş öbür yazarların yüreklendirilmeye, ödül almaya gereksinmeleri olabileceği söz konusudur. Kaldı ki Gary'nin gönülden dileği, söz konusu ödülü alacak olanın, yapıtlarına çok özel bir hayranlık duyduğu, genç yazar Jean-Marie Le Clézio olmasıdır.

Onun, ödül için dolap çevirmeye yanaşmamak gibi erdemleri vardır artık!

1979 güzünde, Gary'nin önceki yıl yazdığı, Émile Ajar'ın son romanı *Kral Salomon'un Bunalımı* adlı son romanı

çıkar. Bir zamanlama yoktur, ama Jean'in ölümünden sonra artık hiçbir şey yazmayacaktır. Bu yeni kitap da bir aşk romanıdır. Kendisine "Pantolon Kralı" denilen Salomon Rubinstein, Nice kentinin deniz kıyısındaki *Sentier*'sinden Rus kökenli bir Yahudi olup erkek hazır giyiminden zenginleşmiş, seksen yaşında bile "bir delikanlı"dan daha dinç, daha diri, daha bakımlıdır ve yaşlılara, en azından en yalnız, en terk edilmiş yaşlılara bir yardım eli uzatabilecek olan SOS Arkadaşlık adlı bir vakfı yeni kurmuştur.

> "Telefon numarası çevrilir, destek alınır; dilsel olarak 'manevi yardım' denen, budur."

Özellikle Jeannot adlı genç bir şoförü işe alır ve ona, çiçek, şekerleme gibi armağanları, kendisinin yaşlı kişilere verdiği adla "düşmüş soylu" yoksullara götürüp verme görevini verir:

> "Düşmüş soylular," diye yazar Gary, "artık eskiden oldukları gibi olmayan kişilerdir. Gençliklerini, güzelliklerini, aşklarını, düşlerini ve kimi kez dişlerini bile yitirmişlerdir."

Ticket gibi, *Salomon* da kendisinde bir takıntı olan ama işi gülmeceye vurarak, "iç sıkıntılarına karşı bir numaralı bir ürün" dediği "Yahudi gülmecesi"yle karşılık verdiği, "yaşlılık" üzerine bir kitaptır. Ama bu kitap, sevecenliğiyle, ölmek istemeyen Pantolon Kralı ile otuzlu yıllarda belli belirsiz bir-iki başarı elde etmiş olan gerçekçi şarkıcı Cora Lamenaire arasındaki ölümsüz bir aşkın öyküsüdür aynı zamanda. Cora da bir "düşmüş soylu"dur, Salomon onun sadakatsizliklerine, uçuculuklarına karşın onu sevmeyi, yüreğe işleyen bir dirençle, belki de ezelden gelen bir yazgı nedeniyle sürdürmektedir.

Jeannot'nun bir saplantısı vardır, kendisi bir "kendi kendini yetiştiren" otodidakt adamdır, anlamlarından emin

olmadığı bütün sözcükleri, Larousse Sözlüğünde arar. "Ölümsüz, diye bir sözcük bulur bir gün, ölümle karşılaşmayan, bana her zaman mutluluk veren bir sözcük bu, bu sözcüğün sözlükte olduğunu bilmek güzel bir şey."

Jeannot *aşk* sözcüğünü gidip altı ciltlik Grand Robert sözlüğünde, sonra on iki ciltlik Encyclopedia Universalis'te arayacaktır...

Mistinguett'in, Rina Ketty'nin, Dina Parlo'nun şarkılarının eski nakaratlarına vurgu yapan *Kral Salomon'un Bunalımı*, fabl ya da trajedi perdesi üzerinde hoş bir öykü anlatır. Galler Prensi giysisi ve benekli kelebek boyunbağıyla, ileri yaşına karşın "meydan okuyan, güvenli biri gibi" giyinen, "kendini ölüme kolayca bırakacak adamlardan olmadığı hemen hissedilen", Bay Salomon diye adlandırılan kişi, kesin ve sarsılmaz iyimserliğini, fetih ruhunu ve eski direnişçi ahlakını, yaşlı koca adam ruhunu kitaba geçirir.

> "Yahudi soykırımından boşuna kaçmadım küçük arkadaşlarım. Niyetim, yaşlı olarak yaşamaktır, işte o kadar!"

Romain Gary'nin Yahudi kökenleri yüzeye çıkmaktadır. Eskiden saklı ve gömülüyken, son zamanlarda gitgide görünür olmaya, gitgide etkili olmaya başlar. Gengis Cohn, Madame Rosa, Salomon... Baskınlardan, gaz odalarından kaçıp kurtulmuş, hepsi de yılların ve sefaletlerin izlerini üzerlerinde taşıyan yaşlı kuşaktan kişiler, sahnenin önüne gelip, onca rahatlığa ya da zenginliğe karşın, onlara her zamankinden daha tehlike içinde görünen bir insanlık adına savunma yaparlar.

> "Utanılacak şey, der Bay Salomon, dünya her gün gitgide taşınamayacak denli ağırlaşıyor."

Gary, Connecticut'daki evinde son Ajar'ını yazıp bitirdiği Amerikalı arkadaşı William Styron'a karşıt olarak,

hiçbir ırkçı ayaklanmayı, hiçbir Yahudi soykırımını yeniden ele alıp işlemek istemez. Auschwitz'in romanını yazmayı istemez. Stryon, *Sophie'nin Seçimi*'nde toplama kampındaki Yahudi bir kadının yaşamını anlatırken, Gary, François Bondy'ye söylemiş olduğu gibi, "İsrail'de yaşamaktansa, İtalya'da yaşamayı" yeğler... Bir konu kendisini yaraladıkça yaptığı gibi, bir tür çelişkin anlayışıyla, herkesin ve hatta onun kendi arkadaş ortamını oluşturanların tepkilerinin tersine, Kral Salomon'a özgü soğuk bir gülümseyişle işin içinden sıyrılır.

"Sana göre, Yahudi olmak nasıl bir şeydir?" diye dün ona sormuştur Bondy, *La Nuit Sera Calme*'da.

"Sıkıntıdan bir tür gebermektir", diye yanıtlamıştır onu Gary.

La Nuit Sera Calme'da, Dreyfus karşıtı antisemit ırkçılara olduğu kadar, "İsrail'in manyak ırkçıları"na yani "fanatik Siyonistler"e karşı da sert olan Romain Gary, kendini onların dışında, her türlü dar kafalılıktan ve ayrıca Jean Seberg gibi her türlü köktenci ırkçılıktan uzak bir insan, özgür biri olarak görür.

"Ben doğuştan bir azınlığım. En güçlülere karşıyım."

Yaşamının sonunda, romanlarındaki anlatı kişileri kökenlerine sadelikle sahip çıkarlar, Ajar gibi, kendisi gibi, anlatı kişileri de gitgide yaşlanıp gitgide Yahudileşirler. Bütün roman kişileri içinde, Yahudi kişisi, kuşkusuz başkasından daha çok değil ama gene de daha ibretlik biçimde hep acı çeken ya da çekmiş olan insanı simgeler. Onun kitaplarında, bu kişi, herhangi başka birinden daha fazla tarihle ve söylenceyle doldurulmuş bir "tip" oluşturur. Sonuç olarak kendi kendinin bir aynası olduğu için ırkçı olarak görünmeksizin, bir tür şakacılıkla dalga geçebildiği bir burun biçimiyle çok özel bir Yahudi tipi belirler.

Salomon onca saygınlığıyla "Şimdi de canım orospuların yanına gitmek istiyor!" diye sonlandırır konuşmasını.

Gettolardan nefret eden Gary, öbürleriyle birlikte kendisinin de Yahudi karakteri gettosuna kapatılmasına her zaman karşı çıkacaktır. Gary, *L'Arche* dergisinin okurları için kendisiyle röportaj yapan Richard Liscia'ya, "Benim yapıtlarımın tümü, temel insanı, esas insanı arayıştır.", diye açıklamada bulunmuştur. Arthur Koestler'in tanımıyla "insanlığın uç hali" olan Yahudi, temiz yürekli bir orospu, müzisyen mucize çocuk, baron ya da labut çeviricisi hokkabaz ve ip üzerinde yürüyen cambaz olarak Gary'nin romanlarında sık karşılaşılan, onun iç sıkıntılarından, acılarından alaycılıkla ve çoğu kez güldürücü biçimde söz eden Gary'nin kesin olarak özel bir sevgi duyduğu, önemli bir kişidir.

Kendisinin söylemeyi sevdiği biçimiyle, Gary'nin gözü, "gerçekliğin düşünü görme"yi bilmek demektir. Kendi ağlatılarını, kendi saplantılarını, bütün romanlarında kendisinin tanınmasını sağlayan yarı gerçekçi, yarı şiirsel, özgün bir tutumla işler.

"Romantik misindir? diye ona sormuştur Bondy.

—Bokla karşılaştırırsan, evet, diye yanıtlamıştır."

Gary, Salomon ile Cora'nın aşk öyküsünü yazarken, kendisinin de bir "düşmüş soylu" yoluna girip girmediğini kendi kendine sormuş olabilir. Tümüyle yaşlılık ve yalnızlıktan esinlenilerek ve yanılsamayla yazılmış olan bu yirmi dokuzuncu kitap, onun sonunu göstermektedir. Gary yaşlıdır, Gary yalnızdır; oğluna karşın, Leïla'ya karşın.

Leïla Challabi kırk yaşında, uzun boylu, bir dansöz gibi hafif, esmer, kısa kesilmiş lüleli saçları ve yandan Girit prensesi görünüşlü genç bir kadındır. Gerçekte Türk kökenli bir babanın ve Bordeaux'lu bir annenin kızı olup bir yıldan beri Gary'yle yaşamaktadır. Gary onunla televizyoncu gençlerin bir akşam yemeğinde karşılaşmıştır, depresyon nedeniyle az kalsın oraya gitmeyecektir. Mesleği gereği dans edip şarkı söyleyen Leïla onu daha girişte büyüler.

Leïla sessiz, sakin bir kadındır, Romain onu kediye benzetir, bağımsız ruhlu olmakla birlikte tutkulara açıktır. Boşanmış bir kadın, bir oğlu vardır. Öğle ve akşam yemekleri düzenleyerek ve özellikle de Romain Gary'ye uygun gelen -Jean'in eski terörünün ve Ajar'ın aşırı ve yapmacık davranışlarının şu son yıllarda ağırlaştırmaktan başka bir şey yapmadığı- kaygısız bir ortamda, huzurlu, rahatlatıcı bir yaradılışla Bac Caddesine yeni bir kadınsı düzen getirir.

Alice Bailey'in *Ruhun Işığı* adlı kitabını ve Mahatma Morya'nın Budist esinli metinlerinden oluşan *Morya'nın Bahçesinin Yaprakları*'nı okur. "İmgelem yaşamla karşılaştırılamaz", tümcesi kitaptaki öbür benzer iletilerin arasında okunabilir.

Böylece 1980 başında son yapıt *Uçurtmalar* yayımlanır. Ajar'ın düzenbazlıklarından ve Salomon'un iç sıkıntılarından sonra, barış ve uzlaşı simgeleri altında "belleğe" adanmış bir kitap. Kitabın anlatıcısı Ludo, saflığı, temizliği ve ülkücülüğüyle *Avrupa Eğitimi*'nin anlatı kişisi Janek'i çağrıştıran bir delikanlıdır.

Ludo, işi köy postacılığı olup gönlünün gerçek eğilimiyle uçurtma üreticiliği yapan amcası Ambroise Fleury tarafından Normandiya'da büyütülmüş bir yetimdir. Normandiya köylüleri amcasına "çatlak postacı" adını takmışlardır. Ludo'nun üstün bir bellek yetisi vardır, hiçbir şeyi unutamaz. Ne bir karekök ne bir söz ne de bir yüz... Kaldı ki bu da amcasına göre Fleury'lerde aileden gelen bir kusurdur, Fleury'lerin hep böyle tuhaf biçimde gelişmiş tarihsel bir belleği olmuştur, onlar unutmak diye bir şeyi, hiç tanımamışlardır...

1930 yılında on yaşında olan Ludo, bir gün, oturdukları La Motte köyünün yakınında gök gözlü, sarışın, söylemek gerekirse insanın başını döndürecek denli güzel, Ludo'nun topladığı çilekleri hemen yiyip yutan küçük bir kız görür. Adı Lila Bronica'dır, yaz dinlencelerini Normandiya'daki şatosunda geçiren bir Polonya soylusudur.

Münih antlaşmaları günlerinde, Ludo, Lila'nın çağrılısı olarak cebindeki küçük Fransız beresiyle Polonya'dadır. Kızın öbür talibi Alman Hans von Schweden'le düelloya girer. Özellikle Baltık ormanlarını ve Romain Gary'nin ilk romanındaki Janek Tardowski'nin daha önce gidip geldiği doğa görünümünü bulup görür.

Dünya Savaşının, Alman işgalinin, Normandiya çıkarmasının ve sonra Kurtuluşun dramları içinde -dramlar, yazar Romain Gary'ye her zaman yakın gelen trajikomik bir biçim içinde betimlenmiştir- yaşanan ve bütün kitabı kaplayan bir aşk masalıdır. Direniş Örgütüne aşkla ve aile geleneği içinde girmiş olan Ludo'nun belleği tıpkı Buchenwald'a sürülüp kapatılan amcası Ambroise'ın uçurtmaları gibi çok yükseklerde, sadakatin, inancın göğünde uçar.

Romain Gary'nin yapıtında ilk kez artık iyi taraf -kötü taraf, Arkadaşlar tarafı- "salaklar" tarafı yoktur, tam tersine, *Uçurtmalar*'da gülünç direnişçiler ile sevimli işbirlikçiler, insancıl Almanlar ile birkaç barbar Fransız ya da bunun tersi vardır; sanki bir tür üst bilgelik, bir tür egemen serinkanlılık "tarih"i yargılamaktadır; bütün kavga gürültü biter; çarpan yürek, yatışmış, dingin bir yürektir artık. *Les Enchanteurs*'den beri, Gary'nin romanı ne hiç böyle durgun ne de yaşamla barışık görünmüştür. Sevgiyle karışık bir umut, Ludo ile Lila'nın yazgısına yön verir; bu en azından, yazarın betimleyeceği son gökyüzünde renkleri ve kıpırdak yapılarıyla güçlerini gösteren uçurtmaların bir imgesidir.

Gary'nin bütün yapıtları arasında, kuşku ile korku fırtınasının kitapları, *Lale* ile *Salomon*'dur, *Avrupa Eğitimi*'nden *Les Enchanteurs*'e dek bütün öbürleri tuhaf bir erinç, bir avunma duygusu yayar. Gene de onun bu yapıtı, Normandiya kırlarının üstünde dalgalanan bu uçurtma, işte bu çocuksu ve sevinçli imgeyle biter.

Ne var ki Gary bu son 1980 yılında artık hiçbir şey yazmaz, 1979'un son aylarında da.

Bedensel olarak her gün daha da yaşlanmaktadır, bu da onu dehşete düşüren bir şeydir. "Zaman bir pisliktir," der Jeannot, *Salamon*'da, "yavru fokları öldürenler gibi diri diri derinizi yüzer." Gerçekte, Jean'in ölümünden beri, o dramdan çok etkilenmiş olan Gary, yaşamını güçlükle sürdürmektedir. Josette Clotis'in geçirdiği kazadan sonra, "Sevilen kadının ölümü, yıldırım demektir", diye yazmıştı Malraux. Gary için de öyle olmuş olacaktır. Onun yaşayışına yakından tanık olanlara göre, Jean'in intiharının -Gary'nin umutsuzluğunun tek nedeni, hatta başlıca nedeni olmasa bile- onun ruhsal durumunu daha da kötüleştirdiğine hiç kuşku yoktur.

Gary o zamanlarda rahatlığı -boşandığından beri, on iki yıldan beri, Bac Caddesine yerleşen ilk kadın, hiç kuşkusuz tanıkların ortak görüşüne göre, ona kalan büyük aşkı- Leïla Chellabi'nin ve oğlunun yanında bulur artık yalnızca. Bunu kendisi daha önce Bondy'ye söylemiştir: "Bir oğlum var. Beni sıcak tutuyor."

Leïla, Romain Gary'de çok güçlü olan babalık duygusunun derin köklerini böyle anlatacaktır. "Oğlu için, o aşkı için," diyecektir Leïla "her zaman, her konuda kaygılanırdı. Hayatta ne yapacağı konusunda, öğrenimi konusunda... Onun yazı yazabileceği düşüncesinden dehşete kapılırdı. Kendisinden sonra onun karşılaşacağı güçlükler Gary'nin yüreğini burkuyordu. Ona her şeyi vermeyi çok isterdi. Yaşamını ona vermeyi..."

Gary, Diego'nun doğumundan kısa süre sonra bir gazeteciye oğlunun kendisine benzemesi dilemediğini söylemiştir. Kendi karakterinin çocuğu üzerinde etkisi olmasından korkmuştur.

"Çocuğunun, ne olursa olsun, bir şeyinin eksik olmasından korkmuştur," diyecektir gene Leïla, "Ondan hiçbir şeyi esirgemezdi, hiçbir zaman. Romain uç bir duyarlılık içindeydi, oğlunun bu noktada kendisine benzemesinden

korkardı. Onun daha sert, daha bencil, daha donanımlı olmasını isterdi. Bunun için her şeyi yaptı."

"İyi ya da kötü, kim ne söyleyebilir, diyerek kendini sorgulayacaktır, Gary'nin ölümünden dört yıl sonra yayımlayacağı *Côté Coeur de L'infini* (Sonsuz Kalp Tarafı) adlı bir kitapta, kim ne diyebilir? Aman Tanrım, bu çocuk nasıl da sevilmiş böyle!"

Yazar, 1979 Kasımında, Berlin'deyken, televizyonda asistan olan bir arkadaşına, Agnès Delarive'e, o ayın 23'ünde bir mektup gönderir. "Sevgili Agnès, burada sıkıntıdan geberiyorum, diye yazar. Bana bir iyilik yap, Diego'ya bir telefon ediver..." Birkaç günlük yokluğunda oğluna göz kulak olması için ona telefon eder.

İki yıl önce de her zaman arkadaşı olarak kalan ve kendisinin özel olarak beğenip saydığı Quai'deki eski personel şefi Jacques Vimont'dan, gözünün oğlunun üzerinde olmasını, kendisi ölürse, "ona olabildiği ölçüde Fransız eğitimi vermesi için, en azından Jean'e kılavuzluk ederek" velilik yapmasını istemiştir.

Biricik çocuğunun, -"aşkının" diyecektir Leïla, Agnès Delarive de "yaşamının tutkusu" diye belirtecektir- yaşamdaki geleceğine ilişkin kaygılarını Agid'lere de bildirmekten geri kalmaz.

Diego 1979'da lise bitirme sınavını geçer. 1980 Temmuzunda Gary onu yasal olarak serbest bırakacaktır, Diego on yedi yaşındadır. "Bu, onun açısından çok önemli bir olaydı," diyecektir delikanlı, "Babam beni lise sınavlarına dek götürdü. Artık bir adam olduğumu düşünüyordu."

On sekiz yaşın altındaki bir çocuğun vaktinden önce gelen bu erginliği, Gary'nin yola çıkış için her şeyi düzenleyip yerli yerine koyma istencinin gözle görülür ilk belirtisidir. Avukatlar, Émile Ajar ile Romain Gary'nin kalıtımına ilişkin sıkı tembihler alacaklardır.

O sırada kaygılar onun üzerine yağmur gibi yağmaktadır. Önce Ajar yakışıksız davranışlarda bulunur; Pavlowitch artık bir oyuncak, söz dinler bir kukla değildir. Her şey sanki bir "güldürü görevlisi"nin, "komisyon" tarifesini artırmasını talep ederek şantajcıya oyun oynamak istemesi türünden gelişir. Peki, nasıl bir artış? Yüzde yirmi, yüzde kırk, yoksa yarısı mı?.. Amca ile yeğen arasındaki ilişkiler ekşir. Öte yandan yeğen, Ajar'ı, kişiliğinde canlandırmaya gitgide daha çok eğilim gösterir, sanki tümüyle ikinci kişiliğinde yaşamak istemektedir. Üstelik Mercure de France'ın kültür danışmanı olmuştur; orada Paul Léautaud'nun masasına yerleşmek ve onun gibi yapıp yeni genç yeteneklerin avına çıkmak istemiştir. Onun editör yeteneklerinden oldukça kuşku duyan Simone Gallimard'a gene de kendini kabul ettirmiş, Simone Gallimard da ona bir yıllık bir güvence tanımıştır. Claude Gallimard, Simone'a, Romain Gary'nin yeğenini kızdırmamayı salık vermiştir. Pavlowitch, işi başından aşkın insanların havasıyla Mercure'ün döne döne çıkan sarmal merdivenlerinde ellerinde kâğıtlarla hızlı hızlı inip çıkarak kendini göstermiş, Simone'u etkilemiştir. Simone Gallimard onun için "Önemli biri havası vardı", diyecektir.

Yayınevinde egemenlik kurma yolundaki kasıntılı tutkusuyla, tuhaf kişiliğini, sertliğini, sevecenliğini oraya bir süre fırlatıp atar. Kimi kez, en "ilginç" yazarlarından biriyle hemen bozuşmayı göze alamayan yayınevi yönetimine karşı "mafya görevlisi" biçemiyle, kimi kez santral görevlisi nazik Jacqueline'den kendisine çikolatalı ekmek vermesini isteyerek insanı yumuşatan yaramaz yumurcak biçemiyle, kimi kez Paula Jacques'la birlikte şu ya da bu genç yazarın dosyasını gözden geçirirken meslekte eskimiş bir profesyonel gibi metinde kesintilere gidilmesini, biçem düzeltmeleri yapılmasını telkin eden düşünme ustası, yazı yazma ustası biçemiyle...

Mercure'e, bu yeni haddini bilmeme karşısında öfkelenen Romain Gary'nin istencine de karşı çıkarak, duraksamalı bir suskunlukla alınmış olan Pavlowitch, bir buçuk yıllık bir çalışma birlikteliğinden sonra bizzat Simone Gallimard tarafından sonunda kapının önüne konulacaktır. Simone Gallimard ona, editör olmak için oyalanmaya çalışmak yerine, yazı yazmayı sürdürmesini daha çok istediğini söyleyecektir.

Gary, bu kapı dışarı edilme olayının gerçekleşmesini beklerken, kendi başlattığı Ajar oyununun denetimini elden kaçırdığı düşüncesiyle, düş gücünün de yardımıyla, kızar, köpürür, öfkeden deliye döner. Bu işte alabildiği tek önlem, kara kapaklı defterlere el yazısıyla yazılıp Ajar adıyla imzalanmış çok değerli roman dosyasını bankasının kasasına kapatıp Pavlowitch'in kendisinden durmadan istediği müsveddeleri ona vermemek olmuştur.

Şu var ki halkın gözünde giz sürmektedir: Herkesin gözünde Ajar, Pavlowitch'tir.

Ama bu kaba güldürü Bac Caddesince gizli bir biçimde kısa sürede karabasana döndürülecektir. Ajar, Sartre'ın piyesindeki sinekler gibi, yaratıcısına karşı çok doğrudan bir tehlike oluşturacaktır.

İlkyaz sonunda, ikinci bir kaygı, maliye sorunu çıkar. Gary türlü sorgulamalara yanıtlar vermek durumunda kalır. Görünüşe göre, çek defterine bakılmaksızın her zamanki sıradan denetimler yapılmakta, basit sorular sorulmaktadır. Özellikle yurtdışındaki haklara ilişkin... Yayınevindeki editörün salık vermesi üzerine Gary bütün ağustos boyunca Gallimard'ın mali işlerden sorumlu danışmanıyla görüşür. Danışman çok daha karışık başka durumlarla da karşılaşmıştır. "Gary'nin denetlenmesi kesinlikle sıradan bir işti, diyecektir. Deliye dönecek bir şey yoktu, ama yazarlar bu gibi durumlarda ne diyeyim bilmem kafalarından kimbilir ne tür işkenceler, arama taramalar yapılacağını geçirirler."

Gary'ye göreyse bu mali inceleme büyük boyutlara ulaşmakta, kendisi için bir saplantı ve işkence olmaktadır. Aralıksız bunu düşünür, Agid'e, Claude Gallimard'a ya da ağustos sonunda yaz dinlencesinin son günlerini Spetses Adası'daki villasında geçirdiği yazar Michel Déon'a sürekli bundan söz eder. Yunanistan bile -yaz mevsimi için Popos Adasında bir yer kiralamıştır- onu takıntısından kurtaramayacaktır. Yunan güneşi ve mavi göğü altında bile, Déon'la hoşça dolaşıp yazın sanatı üzerine gevezelik ederken bile kendini sonuna dek korumasız görmeyi sürdürecektir.

Paris'e dönünce, konu sürdüğü sürece, hemen hemen her gün mali danışmanına telefon eder, kimi kez onun Üniversite Caddesindeki evine akşama yakın saatlerde gidip saat bire, ikiye dek kalır; "Harika bir adamdı, diyecektir danışman, hem çok meraklı, kaygılı, yıpranmış bir adam hem de yardım arayışında biri."

Mali denetim, kendi çevirdiği dümenlerinin tuzağına düştüğünü hissetmeye başlayan Romain Gary'nin her günkü sıkıntılarına fazladan kaygılar eklemiş olacaktır, hem yaşlılık ve Ajar yüzünden hem de başarıdan öyle bitkin düşmüştür ki!.. Temmuzda, Jean Seberg'in intiharı üzerine X adlı kişiye karşı açılacak davada müdahil taraf olarak oğluyla birlikte soruşturmaya katılır. Aktristin korkunç sonu yetmemiştir, Gary soruşturmaları, araştırmaları izlemek ve her türlü sıkıntıyı çekmek zorunda kalacaktır.

İntiharı, daha önce Gary de çok düşünmüş olacaktır. Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı'da en az üç kez, Polonya'da çocukken, Nice'te yeniyetmeyken, Afrika'da çarpışmaları boşuna beklerken canına kıymaya kalktığını anlatmıştır. Fransa-Amerika derneğinin başkanı olmuş olan Jean Béliard, New York'ta bir gece, altmışlı yıllarda Gary'nin kendisine telefon edip "deli gibi" kendini öldüreceğini söylediğini anımsamaktadır. Béliard, Plaza Otele, Gary'nin kendisini pencereden atmasına engel olacak biçimde tam zamanında

varmış, uyuması için onu Manhattan'daki evine götürmüştür. Doktor Agid de ölüm düşüncesinin aralıksız yıprattığı ve yaşamına son verme niyetini kendisine defalarca bildiren arkadaşını birçok kez avutup yatıştırmış.

Gary, yapıtlarında ölüme karşı her zaman baskın bir aşağılama sergilemiştir:

> "Ölüm mü?
> —Çok fazla yüceltilmiş, diye belirtir *La Nuit Sera Calme*'da, başka bir şey bulmaya çalışılmalıydı."

Gary, *Kadının Işığı*'nda köpek ve maymun terbiyecisi señor Galba'nın dile getirdiği şu çarpıcı sözlerdeki gibi ona karşı hep sövgülü davranmıştır:

> "Sırbistan'da ölüme *smrt* denir. Ben yedi dil konuşuyorum, ama en iyi adı Slavlar bulabilmiş, ses, ölüm olayını en gerçek biçimde yansıtıyor... Sırpçada *smrt*, Rusçada *smiert*, Lehçede śmierć... Sürüngen engerek... Bizdeyse, yani Batı'da, oldukça dolgun bir ses çıkaran sözcükler var: la mort, la muerte, Tod... Ya şu *smrt*... Sanki bacaktan aşağı inen pis bir osuruk... Zehri bir akrepten daha zehirli. Genelde, ölüme çok değer verildiğini düşünüyorum ben."

Boğa burcundan olup hem toprak hem de ateş grubundan olan Gary derinlemesine kararlıdır, işleri düzenlemeyi sevmiş, yazgısını yönetmeyi bilmiş bir adamdır, aynı zamanda düşlemlerle yanmış bir adam. Wilno'nun göçmen çocuğu, onun için şan ve şeref düşleri kurmuş olan annesi için, uzun bir yol aşmış ve Fransız Akademisinde yer almaya davet edilecek denli ünlü bir Fransız yazarı olma başarısını kazanmış. Burcunu üstlenmiş, görevini yerine getirmiş, adını ve servetini yapılaştırmıştır. Gary de Ajar da ünlü ve zengindir. Bir atışta iki başarı birden; bunları da yalnızca kendine, kendi çalışmasına, dehasına borçludur...

"Bay Salomon çok zengin olmasına karşın dünyada yalnızdır." Gary, aşıp başarıyla bitirdiğini düşündüğü bir yolun sonunda, eksiksiz başarılar içindeyken ölümü seçecektir. Yaşamı görünüşte ne denli parıltılı olursa olsun, sona doğru saklı tutmayı istediği ve Salomon'un dünyası gibi taşınması artık güçleşen iç sıkıntılarıyla kapanmıştır.

> "Yaşamda, üstlenilmiş bir estetikten başka hiçbir şeyin insanoğluna layık bir etik olduğunu sanmıyorum" demiştir Danthès, *Europa*'da, "yaşamın kendisini adamak da dâhil."

Gary de tıpkı Danthès gibi yapıp ölümü seçecektir. Ölüm onun sanatçı olarak son rolü olacaktır.

Bu ölüm, kuşkusuz zaten süreğen bir hastalığın bütün niteliklerini gösteren ve yazara hiç soluklanma gücü bırakmayan bir umutsuzluğun içinde, tümüyle yazgısal olarak, yer almış olmalıdır. Ölüm, onun ayırt edici özelliğini, onu vurup ona ürküntü veren yaşlılık içindeyken, derinden sevdiği bir kadın yitmişken, oğlu on yedi yaşındayken, otuz romanı varken, ikinci Goncourt'unu almışken ve bütün yapıtı, sonuncu kitabıyla birlikte dönüşsüz bir noktaya ulaşmışken elinden alır. Tıpkı Alexandre-Diego Gary'nin daha sonra, Noel'den birkaç gün önce aydınlatacağı gibi: "Babam artık kurup yapacağı, söyleyeceği hiçbir şeyinin kalmadığı kanısındaydı. Yapıtları bitmişti, tezgâhta yeni bir roman yoktu. Beni geçen yıl girip başardığım lise bitirme sınavlarına dek getirmişti. Benim artık adam olduğum kanısındaydı. İşte o zaman gitti."

Tüm nedenler böylece bir araya gelmiş olsa da Romain Gary'nin ölümü, onun son gizemi olarak kalacaktır. Son davranışı, açıklanamayacak biçimde yıldırım gibi çıkıp geliverecektir. Kendi canına kıyan niceleri gibi, Gary de son sözü kendisiyle birlikte götürecektir.

2 Aralık 1980, Paris'te yağmurlu gün, ikindiyin, ağzına bir kurşun sıkar, tabancası n° 7099.983, 38 spesiyal tip re-

volver Smith & Wesson, iki kalibreli bir tabancadır.

Yatağının üzerine uzanmış, revolver sağ elinde, üstünde kırmızı iç çamaşırları, -kuşkusuz, yarasını gizlemek ve ister istemez onu orada bulup yaralanmış yüzünü görecek Leïla'ya ya da oğluna birdenbire görünmemek için yastığın üstüne koyduğu başını kırmızı bornozla örtmüş biçimde- gerçek anlamda bozulmamış başı, dağılmamış kafatasıyla kansız bir görünümdeymiş, adli tıp doktorunun deyişiyle Gary'nin "dingin ve gevşemiş yüz çizgileri, bir huzur ifadesiyle koskoca açık mavi gözleri" varmış. Doktor şunu ekleyecektir: "Çok güzel, etkileyici bir ölüydü."

O gün Gary, Claude Gallimard'la birlikte *Récamier*'de öğle yemeği yemiş, üç ay önce sigarayı tümüyle bırakmış olmasına karşın, son sigarını içmiş. Sonra, Gallimard'ın şoförünün onu evine götürmesi önerisini geri çevirip ince bir yağmurun altında erimiş karda yürüyerek dönmüş. Böylece onu canlı olarak son gören, editörü olmuştur.

Romain'i yatağının üstünde yüzü kapalı olarak bulacak olan, bir güzellik enstitüsünden dönen, Leïla'dır. Leïla hemen, aynı binada bulunan ve o gün istisnai bir biçimde evine daha erken saatte, saat 18'e doğru dönen kardiyolog doktor Grosgogeat'yı çağıracaktır. Doktorun yapabileceği, yalnızca ölüm olgusunu saptamak olacaktır. Sonra, polis, olayları ve tanıkları kaydetmekle yetinecektir. Gary'nin cesedini, götürüleceği adli tıp enstitüsünde inceleyecek olan, VII. Bölgenin genç adli tabibi Michel Delarue'dür. Michel Delarue, "olası hiçbir kuşkuya yer verdirmeyecek denli kesin" intihar sonucuna varacaktır.

Gary, polisin kendisini hemen alıp götüreceğini bildiği için önlem olarak yatağının ayakucuna bir mektup bırakmış. Ölüm haberinin duyurulması için Claude Gallimard'a da ertesi gün alacağı bir mektubu kuryeyle göndermiş. Mektubun bir örneğini de Leïla'nın çamaşırlarının arasına koymuş. Leïla, mektubu, Diego için yazılmış başka bir mek-

tupla birlikte birkaç gün sonra bulmuş.

Jour J[1]
Jean Seberg'le hiç ilgisiz. Kırgın yüreğin sevenlerinden başka yerlere yönelmeleri rica olunur.
Bu, herhalde bir sinir bunalımının hesabına yazılabilir. Ama o zaman, bunalımın ergin yaşımdan beri sürdüğünü ve bana yazınsal yapıtlarımı sonuca götürme olanağını vermiş olduğunu kabul emek gerekir.
Öyleyse neden? Bunun yanıtını belki benim özyaşamöyküsel yapıtım La Nuit Sera Calme'da ve son romanımın son sözcükleri olan "çünkü daha iyi söylenemezdi"de aramak gerekir. Sonunda kendimi eksiksiz anlattım.

1. "Önemli gün" anlamında kullanılan Fransızca bir deyim (ç.n.).

Invalides'te Tören

Güzel bir kış öğle sonrasında Invalides'de trampetler çalar. On bir havacı Romain Gary'nin Fransız bayrağına sarılı tabutunu Saint-Louis Kilisesinin koro yerine dek taşımaktadır, tabutun üstünde Gary'nin madalyalarının konmuş olduğu yastık vardır.

Alexandre-Diego Gary ile Leïla Chellabi, intiharından birkaç ay önce bu son saygı töreninde dilediği şeyi kendilerine açıklamış olan Romain Gary'nin son arzusunu yerine getirmişlerdir. Gary'nin dileği, Kurtuluş Arkadaşlarının ortasında o gün anısına toplanmış, o şanlı kadro içinde son bir kez bulunmak olmuştur. O Salı günü, 9 Aralık 14.30'da, büyük bir "tarih"ten geriye kalmış olan flamalar, eski yırtık bayraklar arasında gerçekleştirilen, eski bir askerin cenaze törenidir. Kilisede dinsel tören yapılmayacaktır, ama uzun bir dalınç ve anımsayış sessizliği olacaktır.

General Simon, büyük şansölye, cenaze konuşmasını yapar ve özellikle bu çok yönlü ve değerli kişiyi överken onun Özgür Fransız serüvenlerini, Afrika'da, sonra İngil-

tere'deki savaşımını, bütün yüksek askeri niteliklerini sayar. "Fransa'nın düşmanları dışında kesinlikle başka düşmanı olmayan" bu kişiye saygılarını sunar ve Gary'den bir alıntı yaparak Özgür Fransa'nın, "bir gün bütün haklara sahip üyesi olmayı istemiş olduğu, iyiliksever tek topluluk" olduğunu anımsatır.

Bütün yaşamı boyunca bir "bilinmezci" olmuş olan bu kişi için ne ayin ne de dua yapılır. Onun onuruna *La Sonnerie aux morts* ile Fransız ulusal marşı *La Marseillaise* çalınır. Ama kilisede, merhumun beklenmedik davranışlarına alışık olan Arkadaşlar'ın da şaşkınlığı içinde, birdenbire yabancı, haz verici ve güçlü bir ses, Fransız armaları arasında, ülkesinin çok eski bir şarkısını yorumlamak için gelmiş olan Polonyalı şarkıcı Anna Prucnal'ın sesi çınlar. Gary'yi iyi tanıyan Anna Prucnal, Nina'nın ona eskiden Nice'te Lehçe söylediği çocukluğunun bir baladı olan *Menekşe Renkli Zenci* şarkısını güzel boğuk sesiyle Gary'ye adar. Bu müzik, özlemli olmakla birlikte böylesine törensel, böylesine Fransız bir çevrede pek olağan değilse de bir rezalet olması şöyle dursun, orada bulunan herkeste yoğun bir heyecan uyandıran bir şey olmuştur. Bu müzik de Romain Kacew'in uzak geçmişinin bir yankısı olan, bir anı müziğidir.

Romain Gary'nin öyküsü böylece bu sadakat töreniyle sona erer. Fransa'ya ve eski savaş arkadaşlarına olduğu gibi, köklerine, çocukluğuna da sadakat, eski Romain'e, Romain'in sevdiği şeylere bir sadakat!..

"Dün orada çok ruh vardı, 14 Temmuz'da Arc-de-Triomphe'un altında Romain'e madalya takmış olan General de Gaulle vardı. Aynı kavgayı onunla birlikte sürdürüp de törene gelemeyen ölülerin ruhları vardı. Gary'nin kitaplarını dolduran serüvenciler, yiğitler, anarşistler... Özellikle de annesi vardı, Romain'in yazgısını sözleriyle, konuşmalarıyla önceden çizmiş olan annesi... Onca zevkin, onca iç sıkıntısının ortasında yaşanmış olma zahmetine değen çok

hoş bir yaşam boyunca Gary'ye hayran olup onu sevmiş olanlar vardı." diye yazacaktır Jean d'Ormesson, ertesi gün *Le Figaro* gazetesinde.

Alexandre-Diego, oturanların ilk sırasında, General Simon'un yanında, askeri kesimli uzun paltosu içinde metanetle durmaktadır. Onun yanında, üzgün, ama ağlamayan Leïla. Başında, gözlerinin üstüne indirilmiş küçük bir çan şapka vardır. İkinci sırada, Menton kentinden koşup gelmiş olan Lesley Blanche, Davy Crockett tarzında kürklü bir kalpakladır. Daha gerilerde, aralarından Dr. René Agid'in yer almadığı Romain'in yakın arkadaşları vardır, Gary'nin intiharı haberi doktoru çok kötü vurmuş, doktor Nice'teki evinde yatağa düşmüştür. Orada bulunan yüz dolayındaki davetliler arasında Meclis Başkanı Jacques Chaban-Delmas, Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Olivier Stirn, Maurice Druon, Michel Droit ve Claude Roy, Pierre Lefranc, Geoffroy de Courcel ve Jacques Massu görülebilmektedir. Gaullist genelkurmay, Arkadaşlar topluluğuyla birlikte Romain Gary'ye eşlik etmektedir.

Şafakta Verilmiş Sözüm *Vardı*'nın, *Chien Blanc'in, Lady L.*'in yazarını gelip selamlamak istemiş olan büyük bir genel kalabalığın yanında, Claude Gallimard, Robert Gallimard ve birkaç yazar da bu vedada hazır bulunmak için gelmişlerdir. Jean d'Ormesson insanların, özellikle kadınların ağladıklarını görecektir. Halk, son sahne için randevu yerindedir.

Onur avlusunda sadakatle bir araya gelmiş canlıların ötesinde, "ruhlar" -merhumun aile yakınları olan Nina Gary ile Jean Seberg ve sonra Gary'nin anlatı kişilerinden oluşan topluluk, özellikle *Avrupa Eğitimi*'nden *Yıldız Yiyiciler*'e dek yazarın imgelemini hiç terk etmemiş ve yazar için, okurlar için özlemini, neşesini ya da acılarını kemanında çalmayı sürdürmüş olan, sirk oyuncusu giysisi içindeki küçük Yahudi kemancı- ölünün başında beklemektedirler

daha. Herkese yüreğinin renkleriyle şarkılar söyletmiş olan *Wunderkind* sınıfı öğrencisi mucize çocuk, hiç kuşkusuz o tiyatronun sahnesinde, oradadır.

1927'den beri Alexandre Volkoff'un başyapıtı olan filmdeki rolüyle ölümsüzlüğe kavuşturabilmiş olduğu güzel Casanova kafası ve fantastik gök gözleriyle Ivan Mosjukin'in hayaleti, ona benzemeyi çok istemiş olabilecek bu oğulun ya da bu sözde-oğulun tabutu üzerinde süzülmektedir. Mosjukin, Gary'ye düşlemlerin yolunu açmış olan belki de ilk "büyücü"dür.

Romain Gary, Père-Lachaise Mezarlığında yakılacaktır. Leïla Chellabi, ilkyazın, 15 Mart 1981'de onun küllerini Akdeniz açıklarında, uzun süredir gidip alıştığı bir görünüm olan Roquebrune-Cap-Martin karşısında denize serpecektir. Böyle yaparak ölüm sonrası bir dileği daha yerine getirmektedir.

Paul Pavlowitch, 3 Temmuz 1981'de, gizemi koruyacağına ve Ajar'ın gerçekte kim olduğunu açıklama işini Alexandre-Diego Gary'ye ve Gallimard'a bırakacağına ilişkin verdiği sözden cayıp Émile Ajar'ın kendisi değil, Romain Gary olduğunu *Apostrophes* dergisine açıklar. Serüveni üzerine, *L'homme que l'on Croyait* adlı bir de kitap yayımlar.

Yalnızca birkaç gün sonra, NRF Yayınevi'nin kapağı içinde, *Émile Ajar'ın Yaşamı ve Ölümü* adlı, Gary'nin 21 Mart 1979'da yazıp hâlâ kuşku duyanların dikkatlerine sunmuş olduğu, romanlarının, yuvarlakça harfli, sinirli ve gergin biçeminden tanınan el yazılı sayfalarından bir-ikisinin fotokopileriyle resimlendirilmiş -*Koca Tembel*'in birinci sayfası, *Onca Yoksulluk Varken*'in 248. sayfası, *Kral Salomon'un Bunalımı*'ndan birinci sayfa- kırk iki sayfalık bir kitap çıkar. Gary, bu belgeyi, 30 Kasımda el yazısıyla yazdığı bilgilendirme notlarıyla birlikte öldüğü gün Robert Gallimard'a ve son avukatı Georges Kiejman'a postayla göndermiştir: "İşbu açıklamaların gerçekleştirileceği tarih, diye tembihlemiştir,

Robert Gallimard tarafından oğlumla anlaşmalı biçimde belirlenecektir". Böylece, sonunda bile, hiçbir şeyi rastlantıya bırakmamış olacaktır.

Gary, bu açıklamanın başlatacağı cümbüşten yararlanmayı da belgedeki gülünçlü ve üzünçlü öğelerin kompozisyon montajında gösterdiği başarının tadından yararlanmayı da istememiş olmalıdır. Yapıtının bütünlenmiş olduğu duygusuyla, çok değerli olmasına karşın okurlarının görüşlerini sormaksızın, önceden gitmeyi yeğlemiş olacaktır.

Ama Gary, eleştirmelerin bir cayma ya da bir çekilme izini boş yere aradıkları, bir jilet gibi keskin ve kısa son metninde, maskeli balosunun anlamını dolu dolu verir: Maskeli balo, Gary için her zaman "lirik yanılsama"nın şaşırtıcı örneği olmuştur. Onu tümüyle bilinçli ve yazgısına egemen olarak yazdığı yalın bir yaşam saptamasıyla kendisi sonuçlandırmıştır:

"İyi eğlendim. Görüşmek üzere, teşekkürler."

Teşekkür

Zamanlarını bana ayırma, tanıklıklarını bana aktarma ve bu uzun yolda bana yardım etme inceliği göstermiş olan Romain Gary'nin arkadaşlarına, yakınlarına teşekkür ederim.

Özellikle teşekkür ettiklerim: Doktor René Agid ile karısı Sylvia Agid, Roger Agid, Hervé Alphand, JeanBatbedat, Jean Béliard, Albert Beuret, Robert Bimont, Lesley Blanch, Jacques Bouzerand, Roger Bouzinac, Étienne Burin des Roziers, Leïla Challabi, Michel Cournot, Maurice Couve de Murville, Élise Dallemagne, Pierre Darmon, Jean-PierreDauphin, Agnès Delarive, Doktor Michel Delarue, Olivier Delorme, Michel Déon, Angelo Dolce, Luc Estang, Philippe Faure, André Favereau, General Michel Fourquet, Claude Gallimard, Robert Gallimard, Simone Gallimard, Albay René Gatisou, Amiral Philippe de Gaule, Büyükelçi Gajewski, Michel Goldschimidt, Roger Grenier, SachaKardo-Sessoëff, Claude de Kemoularia, Daniel Lambinet, Robert Lantz, Jacques Leprette, Contes Irène de Lipkowski, Jean de Lipkowski, Pierre Louis-Dreyfus, Robert Luc, Charles Lucet, Christian Mailly, Henri Marque,

Michèle Michel, Bernard Miyet, Gaston Monnerville, Variety Moszinzki, Raymon Mutin, Pedro ve Nicole Otzoop, Paul Pavlowitch, Jacqueline Piatier, Yvonne-Louise Pétremant, Jacqueline Piatier, Yvonne-Louise Pétrement, Cécile Pozzo di Borgo, General Henri de Rancourt, Chrystel Redstörm-Kriland, Dorotha Rosinska, Jean-Michel Royer, Robert Sabatier, Roseline Salmon, Jean Sauvagnargues, Maurice Schumann, General Simon, Jeshua Simon, Ludmilla Tchérina, François Thierry-Mieg, Jacques Tiné, Lven Todorov, Dora Vallier, Renée Vichtig, Jacques Vimont.

Aynı biçimde teşekkür ettiklerim: Quai d'Orsay Arşivleri, Fransa'nın Washington Büyükelçiliği ile Los Angeles Başkonsolosluğu Arşivleri, Millet Meclisi'nin, Quai d'Orsay'nin ve IDHEC'in kitaplıkları ile Polonya Kitaplığı, Fransız Sinemateği, Nice Massena Lisesi, *Life Magazine* ile *Paris-Match*, INA ile TF1 ve son olarak Hava Kuvvetleri'nin, Institut Charles-de-Gaulle'ün, Ordre de la Libération'un Tarih Servisleri.

ROMAIN GARY

Dominique Bona

Romain Gary, kendini aşma tutkusunun etkisiyle bir yazarın hayatında sadece bir kez alabileceği Goncourt Ödülünü, ikinci kez takma bir isimle kazanarak yazın dünyasının 20. yüzyıldaki en büyük skandalına imza atmıştır. Sıradışı yaşamının, eserleri üzerinde büyük etkileri olmuştur.

Romain Gary, yalnız yaşayan yoksul bir Yahudi kadının oğlu olarak 1914'te Wilno'da doğmuş, De Gaulle'ün Özgür Fransız Kuvvetleri'nde savaş pilotu olarak görev yapmış, diplomat olarak Avrupa'yı, Amerika'yı yakından tanımış ve Jean Seberg'le fırtınalı bir aşk yaşamıştır.
Bu kitap Romain Gary üzerine yazılmış ilk büyük çalışmadır ve Romain Gary'nin Émile Ajar'a dönüşme sürecini türlü yönleriyle aydınlatmaktadır. Bu dönüşüm, bütün zamanların en güzel yazınsal aldatmacalarını da içermektedir.

"İyi eğlendim. Görüşmek üzere, teşekkür ederim."

₺30

978-605-82672-6-8

9 786058 267268 >

efrika